

**Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі
Министерство образования и науки Республики Казахстан**

**Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы
Национальная академия образования имени И. Алтынсарина**

**ҚАУІПСІЗ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫН ШЖМ ЖАҒДАЙЫНДА
ҰЙЫМДАСТЫРУ БОЙЫНША ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР**

**МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ ПО ОРГАНИЗАЦИИ
БЕЗОПАСНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ В УСЛОВИЯХ МКШ**

Нур-Сұлтан 2020

Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы Ғылыми кеңесінің шешімімен баспаға ұсынылды (2020 жылғы 11 маусымдағы № 5 хаттамасы).

Рекомендовано к изданию Ученым советом Национальной академии образования им. И. Алтынсарина (протокол № 5 от 11 июня 2020 года).

Қауіпсіз білім беру ортасын ШЖМ жағдайында ұйымдастыру бойынша әдістемелік ұсынымдар. Әдістемелік ұсынымдар – Нұр-Сұлтан: Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2020. – 160 б.

Методические рекомендации по организации безопасной образовательной среды в условиях МКШ. Методические рекомендации – Нур-Султан: НАО имени И. Алтынсарина, 2020. – 160 с.

Әдістемелік ұсынымдарда әлемдік тәжірибеде, Қазақстандық шағын жинақты мектептерде қауіпсіз білім беру ортасын қамтамасыз ету тәжірибесі зерделенді. Әдістемелік ұсынымдарда ШЖМ аясында қауіпсіз білім беру ортасын қамтамасыз ету, ұйымдастыру және құру, сондай-ақ ШЖМ оқушыларының қауіпсіз өмір сүру дағдыларын қалыптастыру мәселелері қарастырылады.

Ауыл мектептерінде зорлық-зомбылықтың және қауіпсіздіктің барлық түрлерін болдырмау бойынша жұмысты ұйымдастыратын шағын жинақталған мектептердің педагогтарына, білім беру ұйымдарының басшылары мен әдіскерлеріне арналған әдістемелік ұсынымдар.

В методических рекомендациях изучен опыт обеспечения безопасной образовательной среды в мировой практике, в Казахстанских малокомплектных школах. В методических рекомендациях рассмотрены вопросы обеспечения, организации и создания безопасной образовательной среды в МКШ в рамках, а так же привития навыков безопасной жизнедеятельности у учащихся МКШ.

Данные методические рекомендации для педагогов малокомплектных школ, руководителям и методистам организаций образования, которые организуют работу по предотвращению всех видов насилия и опасностей в сельских школах.

© Ы. Алтынсарин атындағы Ұлттық білім академиясы, 2020

© Национальная академия образования имени И. Алтынсарина, 2020

КІРІСПЕ

Өркениеттің, материалдық-техникалық прогрестің дамыған кезінде балалар қауіпсіздігі мәселесі өзінің маңыздылығы мен өзектілігін жоғалтқан жоқ. Қалада да, ауылда да жылдың барлық мезгілінде балалар қауіпті жағдайға ұшырауда, бұл балалардың жарақаттануы мен өлімінің себебі болып табылады. Қауіпсіз білім беру ортасын педагогикалық ұжым оқу үдерісі кезінде құрады, ал сабақтан тыс уақытта балалардың қауіпсіздігіне ата-аналары мен оқушылардың өздері жауапты. Мектеп оқушыларының өмірлік тәжірибесі аз болғандықтан, олар қауіп-қатерді өз бетінше тани алмайды. Ересектердің міндеті – балалардың бос уақытын ұйымдастыру, оны пайдалы іспен толтыру, өйткені «зеріккеннен және ештеңемен айналыспағандықтан», балалар түрлі қауіпті жағдайға ұшырайды. Педагогтар қауіпсіз өмір сүру дағдыларын үйретіп, қауіп-қатерді анықтауды, өзін және айналасындағыларды құтқару үшін шешім қабылдауды үйретуі керек. Мектеп пен отбасы балалардың тіршілік әрекетінің қауіпсіздігі мәдениетін қалыптастыруда басты орын алады.

Жұмыстың өзектілігі балалар мен жасөспірімдердің денсаулығын сақтау, өмір сүрудің лайықты жағдайларын қамтамасыз ету кешенді стратегиялық шешімді талап ететін жалпы мемлекеттік міндет болып табылады. Қауіпсіздікті тәрбиелеу – ұзақ және өте жауапты үдеріс, бірақ онсыз өзін-өзі дамыту, өзін-өзі тану, рухани даму сияқты дамудың басқа да түрлері мүмкін емес. Қауіпсіз тәртіпті қалыптастырудың бір жолы – мұғалімдер, ата-аналар тарапынан жасалатын шектеулер, олар кез келген жастағы балаларға қажет. Ата-аналардың міндеті – сыртына шығуға болмайтын шекараны белгілеу. Шектеу, шек қою, шарт қою – бұл ата-аналар мен педагогтардың балалардың «қауіпсіздік шеңберінде» болуына көмектесетін сыртқы бақылау.

Зерттеу пәні шағын жинақты мектеп жағдайында қауіпсіз білім беру ортасын ұйымдастыру үдерісі болып табылады.

Зерттеу объектісі – ауылдық және шағын жинақты мектеп педагогтарының, ата-аналар мен жергілікті атқарушы органдардың зорлық-зомбылықтың барлық түрлері, интернет кеңістігіндегі қауіпсіздік, психологиялық қауіпсіздік және қауіпсіз өмір сүру дағдыларын қалыптастыру мәселелерін шешу арқылы қауіпсіз білім беру ортасын ұйымдастыру жөніндегі қызметі.

Әдістемелік ұсынымдардың мақсаты – барлық бағыттар бойынша қауіпсіз білім беру ортасын ұйымдастыру және білім алушылардың қауіпсіз өмір сүру дағдыларын қалыптастыру бойынша педагогтарға, ауылдық және шағын жинақты мектеп әкімшілігіне әдістемелік және әдіснамалық көмек көрсету.

Мақсатқа сәйкес келесі міндеттерді шешу көзделеді:

1) шетелде шағын жинақты мектептердің жағдайы мен проблемалары туралы интернеттің сенімді көздерінің электрондық ресурстарына талдау жүргізіледі, проблемаларды шешу жолдары зерделенеді;

2) Қазақстанда қауіпсіз білім беру ортасын құруға талдау жүргізіледі;

3) Білім алушылардың қауіпсіз орта құру және қауіпсіз өмір сүру дағдыларын дамыту кезінде мұғалімнің пайдалануы үшін нақты әдістемелік материалдар әзірленеді.

Әдістемелік ұсынымдар нақты *мақсатты аудиторияға* – ауылдық және шағын жинақты мектептердің педагогтарына арналған.

Әдістемелік ұсыныстардың күтілетін нәтижесі мектеп әкімшілігінің, ауылдық шағын жинақты мектеп педагогтарының барлық бағытта қауіпсіз білім беру ортасын ұйымдастыру бойынша шаралар кешенін әзірлеуі, білім алушылардың қатысуымен жарақаттану мен жазатайым оқиғаларды, зорлық-зомбылықты азайту және қауіпсіз өмір сүру дағдыларын қалыптастыру болып табылады, бұл білім алушылардың жазатайым оқиғаларға ұшырауы мен жарақаттанудың төмендеуіне әкеледі.

1 Қауіпсіз білім беру ортасын құрудың халықаралық тәжірибесі

Білім беру ортасы адамның әлеуметтік және өмірлік ортасының бөлігі болып табылады. Білім беру мекемелері – қауіпсіздік субъектілері. Білім беру ортасында тұлғаның психологиялық қауіпсіздігін зерделеудің маңызы, білім беру мекемелерінің тәрбие және оқыту, сонымен қатар даму мәселелерін шешу арқылы өскелең ұрпақтың, отбасының және ересектердің жеке қауіпсіздігін құра алатыны анықталды. Қауіпсіздік мәселесі қашаннан бар екені белгілі. Қазіргі кезде осы мәселе қатты шиеленісіп, көпшіліктің назарына ілініп отыр. Бұл еңбекте *қауіпсіз білім ортасын қамтамасыз ету, қауіпсіз білім ортасын ұйымдастыру, қауіпсіз білім ортасын құру* анықтамалары синоним яғни, мәндес сөзтіркес ретінде қолданылады. Сонымен қатар, осы сөзтіркестердің мағыналарында біраз ерекшеліктері бар. Мысалы, жергілікті атқару органдары қауіпсіз білім ортасын қамтамасыз етеді: оқушыларды мектепке және мектептен үйге жеткізу, мектеп ремонттына қаражат бөлу, материалдық базасын қамтамасыз ету, жылу режимін, ауыз су, жылы сумен, ыстық және буфеттік тамақтардырумен, бейнебақылау камераларымен қамтамасыз ету. Қауіпсіз білім ортаны ұйымдастырумен мектеп әкімшілігі педагогикалық ұжыммен бірігіп айналасады, шараларды жоспарлап жүзеге асырады. Ал сынып жетекшілер мен педагог-психологтар қауіпсіз білім ортаны оқу-тәрбие үдірісінде құрумен айналысады.

Қауіпсіздік – тұлғаны, мемлекетті және қоғамның өмірлік қызығушылықтарын сыртқы және ішкі қауіптерден қорғау. Қазіргі кезде психологиялық қауіпсіздік былай анықтайды:

адамның психикалық қалпын сақтау;

тұлға тұтастығын, әлеуметтік топтар, қоғамның бейімділігі мен адамның қызмет етуін сақтау;

тұлға мен ортаның қауіптің алдын алу және жоюдағы мүмкіндіктері;

психологиялық зорлықтан азат ортаның жағдайында жеке сенімді қарым-қатынасқа ықпал ететін қажеттіліктерді қанағаттандыратын өзара іс-әрекет және қорғау, сақтау жағдайы, сонымен бірге адамдардың ортаға қатысы барлығын және маңыздылығын құрайтын психикалық денсаулық жағдайы;

адамның ортамен әрекеттесуіндегі қалыпты қызмет етуі және тұрақты дамуы.

Балалардың қауіпсіздік жағдайы барлық мемлекеттік құжаттарда көрініс тапқан: Қазақстан Республикасының Конституциясында, ҚР Білім және ғылым министрінің «Рухани жаңғыру» бағдарламасын іске асыру жағдайындағы тәрбиенің тұжырымдамалық негіздерін қабылдау туралы» бұйрығында, барлық мемлекеттік білім беруді дамыту бағдарламаларында. Қолданыстағы Тұжырымдамалық құжаттарда адамның қажеттіліктеріне негізделген тәрбиеге назар аударылған. Концепцияның негізгі акценті: адамның өзін өзгертудегі ішкі механизмдеріне сүйену. Қазақстан Республикасында білім беруді және ғылымды дамытудың 2020 – 2025 жылдарға арналған мемлекеттік

бағдарламасында басым міндет: балалардың қауіпсіз және жайлы өмір сүру жағдайын жақсарту [1].

Балалардың құқығы бұзылған жағдайда, өмірлік қиын жағдайда қалғанда уақытылы назар аудару жүйесі жеткілікті дамымаған, инклюзивті білім беру үшін білім мекемелерінде жағдайлардың жоқтығы балалардың қауіпсіз және жайлы өмір сүруіне қауіп тудырады [1].

ЮНИСЕФ-тің 2017 жылғы зерттеу деректері бойынша, Қазақстанда оқушылардың үштен екі бөлігі оқушылар немесе мұғалімдердің тарапынан зорлық көреді не оның куәгері болады. Жыл сайын қауіп-қатер жағдайында тұрған 7 мың кәмелет жасына жетпеген және 10 мың жағдайы төмен отбасы ішкі істер органдарының есебінде тұрады. Жылына 3 мыңнан астам бала қылмыс жасайды. 2018 жылы балаларға қатысты 2125 қылмыс жасалды, 2277 кәмелетке жетпеген балалар жәбірленген (2017 ж. салыстырғанда 5,5% - ға жоғары).

Балалар суицидінің өсуі орын алды (2018 жылы өз-өзіне қол жұмсаған балалардың саны 178 жетті, бұл 2017 жылмен салыстырғанда 6,6% жоғары). 2018 жылы отбасыларға берілген 199 жетім бала қайтадан балалар үйіне қайтарылды, бұл жағдайға оларды тәрбиелеуге алған ата-аналардың дайын болмауы және асырап алушы ата-аналардың мектеп желісінің дамымағандығы себеп болды.

Балабақшалардың 20%-ы, мектептердің 60%-ы, колледждердің 30%-ы ғана инклюзивті оқу үшін жағдай жасаған. Барлығы 28,2% мектепке дейінгі жастағы балалар және 46,5% арнайы білім қажеттіліктері бар оқушылар сапалы инклюзивті оқытумен қамтылған. Инклюзивті ортадағы балаларды психологиялық-педагогикалық қолдау үшін мамандардың жетіспеушілігі 64% құрайды.

2018 жылдың деректері бойынша, 2535 мектепте аула дәретханалары ғана бар, 1629 мектепте суды сырттан әкеледі, 1093 мектепте ыстық тамақпен қамтылмаған, 1800 мектепте бейнекамералар қойылмаған [2].

Қауіпсіздіктің жүйелі мониторингі, жайлы жағдай мен балалардың амандығы, қиындықтарды уақытылы анықтап жедел шешім қабылдау үшін, 2018 жылы халықаралық және қазақстандық тәжірибеге негізделген көрсеткіштер жүйесі мен балалардың амандығының индексі құрастырылған. Бұл индекс барлық өмірлік маңызды салаларды, атап айтқанда материалдық жағдайын, денсаулығын, білімін, қауіпсіздігі мен әлеуметтенуін қамтиды. Жыл сайын қауіпті факторлар тізімі көбейіп келе жатқанын атап өткен жөн. Бүгін ауылдық шағын жинақты мектептің білім беру ортасы туралы айтқанда, ғимараттардың материалдық-техникалық қоры, мектеп жанындағы құрылыстар, мектебі жоқ елді мекендерден мектепке оқушыларды қауіпсіз жеткізу мәселесін көтеру, интернат жағдайында немесе «Уақытша отбасында» балалардың тұруы, психологиялық және компьютерлік қауіпсіздік мәселелері туралы айту керек. Оқушыларға қауіпсіз өмір сүру дағдыларын үйрететін мұғалімдердің еңбектерін ерекше бағалау керек.

Ақпараттық мәдениет бойынша жұмыс жүргізу қажет: өздігінше білім алып, ақпаратты қолдана алу; сын тұрғысынан ойлау қабілетін дамыту, талдап

жіктеуге және алынған ақпаратты тиімді қолдану; зерттеушілік және жобалық жұмыс жасау дағдыларын игеру, инновацияларға қабілеттілік; дискуссия жүргізу дағдыларын дамыту; жасампаз еңбекке; командада жұмыс істеу, корпоративтік рухты нығайту; ақпарат көздерін сыни іріктеу; Ғаламтор-қоғамдастыққа қамтылу; Ғаламтордағы девиантты мінез-құлыққа қарсы шыға алу; Интернет-сауаттылықты, цифрлық және функционалдық сауаттылықты қалыптастыру; ақпараттық іс-әрекетте этикалық қағидаларды; жоғары ақпараттық мәдениетті қалыптастыру, балалардың ғаламтордағы қауіпсіздігі деңгейін жоғарылату.

«Рухани жаңғыру» бағдарламасын іске асыру жағдайындағы тәрбиенің тұжырымдамалық негіздерін қабылдау туралы» құжатта оқушылардың салауатты өмір салтын қалыптастыру бойынша тәрбиелік жұмысты жетілдірудің маңыздылығына байланысты мәселелер өте өзекті болып қалады делінген: оқушы денсаулығының барлық көрсеткіштерінің жүйелі төмендеуі байқалады (өнегелік, физикалық, психикалық, әлеуметтік); кәмелет жасына жетпегендердің арасындағы қылмыс жасаудың өсуі; ішімдікке салыну, темекі тарту, нашақорлық; өз-өзіне қол жұмсау жағдайларының көбеюі; ерте жыныстық қатынасқа түсу; әртүрлі көзқарастағы діни сенімдердің көбеюі және т.б.. Тәрбие беру – оқушының негізгі қажеттіліктерін қанағаттандыру үшін психологиялық-педагогикалық жағдайларды жасауға бағытталған мұғалімнің жұмысы: 1) шығармашылық жұмыста; 2) дені сау болуына; 3) қауіпсіздікті қамтамасыз етуге; 4) құрметтеуге, қадірлеуге, қажетті әлеуметтік мәртебеде; 5) өмірдің мәніне; 6) өзін-өзі танытуға; 7) рақаттануға, ләззаттануға.

Жұмыста ауылдық және шағын жинақты мектептің қауіпсіз білім беру ортасының барлық компоненттері қарастырылады. Бірінші тараудың міндеті – оқырмандарды шетелдегі білім ортасында қауіпсіздікті қамтамасыз ету мәселелерін шешумен таныстыру, қиындықтары мен болашағын көрсету. Бірінші тарауды жазуда осы мәселені зерттеу үшін шетелге іссапармен бару көзделмегендігіне байланысты, біз ғаламтор порталының ресми сенімді дереккөздерінен алынған басылымдарды пайдаландық, дереккөздерге сілтемелер әдебиет пен ресурстар тізімінде көрсетілген.

Шағын жинақты мектептердің маңызы көбіне нақты елдің немесе оның аймақтарының демографиялық, экономикалық және саяси жағдайларымен анықталатынын мойындау керек. Шағын жинақты мектептердің (ШЖМ) бірқатар проблемалары бар. Кез келген елде ШЖМ аз ғана контингенті осы мектептердегі бейінді оқытуды қиындатады. Бүгінгі күні көптеген елдерде ауылдық ШЖМ материалдық-техникалық қорының жағдайы заманауи талаптарға сай емес.

Қазақстанның 7576 жалпы білім беретін мекемелерінің 4288 ШЖМ болып табылады, бұл жалпы көлемнің 56,5% құрайды. Ауылдық жерлерде - 4139 (68,6%) - ШЖМ. Олардың оқушылар санының аздығы мен сыныптарды біріктіру, мұғалімнің жүктемесіндегі көппәнділік сияқты өзіндік ерекшеліктері бар.

Елдегі халық санының біркелкі болмауы осы мәселенің аймақтық сипатына себеп болды.

Соңғы 15 жыл ішінде негізгі ШЖМ саны 2 есе өсті. Шамамен әрбір төртінші мұғалім ШЖМ жағдайында жұмыс істейді және әрбір алтыншы қазақстандық оқушы ШЖМ жағдайында оқиды [2].

Сонымен бірге білім беру әдістерін, оның ішінде жаңа ақпараттық-коммуникациялық әзірлемелер негізінде дамытудың айтарлықтай өсуі шағын мектептер үшін маңызды. Осының барлығы шағын мектептің жаңа рөлін тұтастай анықтауға көмектесері сөзсіз және жекелеген облыстардың да, тұтастай Қазақстанның да ауыл мектептеріндегі проблемаларды шешу үшін маңызды болып табылады. Осыған байланысты шетелдегі шағын мектептердің білім беру тәжірибесі өте қызық. Шағын жинақты мектеп дегеніміз – параллель сыныптарсыз, аз оқушылар контингентімен, мұнда, әдетте, екі, үш немесе төрт сыныптың оқушылары бір сынып-комплектіге біріктірілген мектеп. Сынып-комплектімен бір мұғалім жұмыс жасайды. Мұндай мектептер көптеген елдерде, негізінен, ауылдық жерлерде жиі кездеседі. Әрбір елде мұндай мектептердің өз бағыттары бар және олар өздерінің оқу тәжірибелері мен саясатын жүзеге асырады. Мысалы, француздар бір сынып бар ауылдық мектептерді «республика идеалы» деп атайды [3]. Норвегияда шағын жинақты мектептердің жартысы біріктірілген сыныптар жүйесімен жұмыс істейді. Аустралияда оның шашыраңқы елді мекендері үшін - радио, ал Аляскада - теледидар білім беру үшін үлкен маңызға ие болды [4]. Қашықтықтан оқыту түріне көшуге мәжбүр болған Қазақстан, аталған мемлекеттерде сынақтан өткен әрі жақсы нәтиже көрсеткен тәжірибені қабылдап отыр.

Ресей Федерациясы

Ауылдық шағын жинақты мектептердің мәселелері ұзақ жыл бойы көп талқыланып келеді. Статистика бойынша, Ресейде 59 мың мектептің 40 мыңға жуығы - 4 миллион оқушы оқитын ауылдық мектептер. Ауылдық мектептердің көбінде парталарда 5-10 адамнан артық отырмайды, бұл оларды қаржыландыру тұрғысынан тиімсіз етеді. Бірақ мектепсіз ауыл өмір сүре алмайды. Ауылдың еңбекке қабілетті жас мүмкіндіктері бар тұрғындарының бәрі балалары үшін мектеп бар жерге көшіп кетеді. Ресей ерекшелігін ескере отырып, ауылдық шағын жинақты мектептердегі жағдай көңіл көншітпейтін сияқты. Шағын мектептердің жабылуы, ауылдағы білім беру үшін тиімсіз, өйткені елдің көптеген аймақтарында ауылдық жерлерде орналасқан мектептердің көбі шағын. Ресейдің білім беру кеңістігінде 68,9% мектеп – ауылдық, олардың аймақтық білім беру жүйелеріндегі үлесі қалалықтарға қарағанда анағұрлым жоғары. Мысалы, Курган облысында олар – 82% құрайды, Амур облысында – 87,7%, Якутияда – 72,6%, Кострома облысында 387 селолық мектептен 325 шағын болып табылады. Калуга облысында – 338 мектептен 250 шағын, Тамбов облысында жалпы мектеп санының 68,5%-ы ауыл мектептері. Бурятия Республикасында мектептердің жалпы санының 77,7%-ын селолық мектептер құрайды, олардың 49,6%-ы ауылдық шағын жинақты мектептер, сонымен қатар жыл сайын шағын ауылдық мектептердің саны артып келеді. Ауылдық мектептер құрылымында бастауыш мектептер 18,5%, негізгі – 15,3%, орта –

66,2% құрайды. Соңғы 10 жылда республикадағы ауылдық орта мектептердегі оқушылар контингенті 69,5 мың адамға, ал мектептердің саны 91-ге азайды. Қазіргі уақытта республиканың селолық мектептері сыныптарының орташа саны шартты түрде 14 оқушыны құрайды. Осыған байланысты ауылдағы әрбір екінші бастауыш мектепті шағын жинақты деп атауға болады [3].

Бұл мәселе әсіресе республиканың солтүстік облыстарында өткір болып тұр. Мәселен, «Баунтов эвенки ауданы» білім беру жүйесі 10 муниципалдық білім беру мекемесін құрайды, олардың ішінде шалғайдағы және алыс селоларда орналасқан 6 мектеп шағын жинақты мектеп болып табылады [5].

Муниципалды білім беру жүйесінің негізгі құрылымдық бөлімшесі – материалдық, техникалық, қаржылық, адами, басқарушылық ресурстарды шоғырландыру, оқушыларда тасымалдау немесе негізгі мектептер орналасқан жерлерде уақытша тұруды ұйымдастыру арқылы сапалы білім алуға мүмкіндік беретін филиалдар желісі бар базалық (негізгі) мектеп.

Негізгі мектеп ауданішілік деңгейдегі әдістемелік және ресурстық орталыққа, сондай-ақ оның филиалына айналған барлық оқу орындары үшін инновацияларды тарату орталығына айналады.

Жоғарыда айтылғандардың барлығы шағын ауылдық мектепті ресейлік білім беру жүйесінің өзіндік ерекшелігі ретінде тану қажеттілігін растайды. Осыған байланысты, ауылдық жерлерде орналасқан жалпы білім беретін оқу орындарының желісін қайта құруға, орта мектептерді профиліндеуге, бұл шағын мектептердің тиімділігін қамтамасыз етуге мүмкіндік беретініне мемлекеттік білім беру саясатының назарын баса аудару қажет сияқты. Жан басына шаққандағы қаржыландырудың енгізілуімен білім беру желісін, кадрлар құрамын, оқу жоспарын оңтайландыруға және сағат санын қысқартуға мүмкіндік туады. Кейбір жағдайларда музыка, өнер, дене тәрбиесі сияқты пәндер біріктіріледі. Осы үдерістердің барлығы мектептердің қызметіне кері әсерін тигізеді: пән мұғалімдерінің жүктемесі төмендейді, штаттық кестесі өзгереді.

Сонымен бірге аудандағы шағын жинақты мектептердегі мұғалімдердің орташа айлық жалақысы басқа мектептердегі мұғалімдерге қарағанда біршама аз және 19 640 рубльді құрайды. Шағын жинақты мектеп мұғалімдерінің жалақы деңгейі түзету коэффициенттер жүйесін қолдану арқылы сақталады. Қазіргі уақытта ауылшаруашылық қоғамдастығындағы шығармашылық, қайта құруға бағытталған ауыл мектебін бітірушілерді оқыту қажеттілігі мен студенттерді ауылшаруашылық қоғамда өмір сүруге және жұмыс істеуге дайындауға арналған мемлекеттік тапсырыстың жоқтығы арасында елеулі қайшылықтар бар. Мәселе демографиялық дағдарыстың кесірінен, ауылшаруашылық кәсіпорындарының тұрақсыз жұмысы, ауыл жастарының қалаға қоныс аударуы жағдайында ауыл мектептерінің санының қысқаруы, олардың жойылуы мен іріленуіне байланысты қиындай түсуде.

Бұл тарауда біз шағын жинақты мектептерді қаржыландыру және қауіпсіз білім беру ортасын құру проблемаларына тап болған басқа елдердің тәжірибесін баяндағымыз келеді. Әр ел бұл мәселені өздігінен шешетінін, өзіндік жолын таба алатындығын көрсету. Соңғы 3-4 жыл ішінде интернет-

ресурстардың дереккөздері арқылы қауіпсіз білім беру ортасын құру мәселесі бойынша шет елдердің тәжірибесін зерттедік. Барлық сілтемелер пайдаланылған әдебиттер тізімінде келтірілген.

Алдымен «шағын жинақты мектеп» дегеніміз не екендігі туралы айтайық – шағын жинақты мектеп дегеніміз – параллельді сыныптары жоқ, әдетте, оқушылар саны аз мектеп., мұнда, әдетте, екі, үш немесе төрт сыныптың оқушылары бір сынып-комплектіге біріктіріледі. Сынып-комплектімен бір мұғалім жұмыс істейді. Мұндай мектептер, негізінен, селолық (ауылдық) жерлерде орналасқан.

Әрбір елде мұндай мектептердің өз бағыттары бар және олар өздерінің оқу тәжірибелері мен саясатын жүзеге асырады. Мысалы, француздар бір ғана сынып бар ауылдық мектептерді «республика идеалы» деп атайды, өйткені бұл мектептерде зорлық-зомбылық көріністері жоқ. Норвегиядағы шағын жинақты мектептердің жартысы біріктірілген сыныптар жүйесімен жұмыс жасайды. Аустралияның шашыраңқы елді мекендерінде радио, ал Аляскада теледидар білім беру үшін өте маңызды. Сабақты өткізу бұқаралық ақпарат құралдарын тарту арқылы жүзеге асырылады, онда білім беру арналары бар, мектеп аудиториясы үшін мақсатты хабар таратылды.

Шағын жинақты ауыл мектептері үшін қауіпсіз білім беру ортасын құру мәселелерін шешуде жақсы көрсеткіштері бар елдердің білім беру саясатын толығырақ қарастырайық. Бірқатар шет мемлекеттерде қауіпсіз орта құру мәселелерін және қазіргі білім беру жағдайындағы шағын мектептердің рөлін зерделейік.

Көптеген жылдар бойы білім беру сапасы бойынша көшбасшы болып танылатын ел – Финляндияның білім беру жүйесінен бастағымыз келеді.

Финляндия.

Финляндияда ауыл мектептерін сақтау мақсатында «Ауыл қозғалысы» ұйымы құрылған және жұмыс істейді. Атап айтқанда, Финляндияның байырғы халқы - саами тұратын аймақ Лапландияда шағын жинақты мектептер көп. Тиісінше, олардың проблемаларын өздігінше шешеді. Лапландия үкіметі шағын мектептер мен саами тілі және мәдениетін сақтауға өте мұқият қарайды. Мысалы, балаларды мектепке жүз шақырым қашықтыққа тасымалдап тұруға болады, мектеп таксиі жұмысы жақсы төленеді. Мектеп таксиінің жүргізушісі жалдамалы, ол жұмысқа жалданатын жүргізушінің физикалық және психикалық денсаулығын мұқият тексеруден өткізеді. Финляндияда, Ресей мен Қазақстанда сияқты, мектеп-интернаттар жұмыс істейді, интернаттарда негізгі мектептен алыс орналасқан елді мекендерден келген оқушылар тұрады. Ыстық тамақпен, жылумен, психологиялық тұрғыдан жайлы жағдаймен талаптарға сай қамтамасыз етілген. Лапландияда интернаттар жоқ. Балаларды тасымалдау үшін арнайы такси жалданады және муниципалитет бұл шығындарды төлейді. Лапландиядағы халық тығыздығы салыстырмалы түрде аз, елді мекендер арасында нақты шекаралар жоқ. Бұл солтүстік территорияларға тән көрініс, себебі мұнда, негізінен, бұғы шаруашылығы дамыған. Бұл Ресейдің Солтүстік және Сібірдің шалғай аймақтарына ұқсас. Сонымен қатар Лапландия губерниясындағы демографиялық жағдай да қолайлы емес. 2008 жылдың

желтоқсан айындағы мәліметтерге сәйкес, Лапландияда тек 670 оқушы болды, олар 13 шағын жинақты мектепте оқыды. Оқушылардың саны 12 адамнан аз болған жағдайда, оқытудың оңтайлы нұсқалары жасалады. Ресейдің шалғай аудандарындағы кез келген аймағының жағдайына ұқсас: кейбір пәндерді бір кабинетте бір мұғалімнің жетекшілігімен әртүрлі сынып оқушылары оқиды. Айырмашылығы - Лапландия мектебіндегі бастауыш буын, біздегідей 1-ден 4-ші сыныпқа емес, 1-6-сыныптарға дейін. Тоғызыншы сыныптан кейін оқушылардың көпшілігі кәсіптік білімді таңдайды, кейбіреуі қалауына қарай өз мамандықтары бойынша жоғары оқу орындарында оқуын жалғастырады. Финляндия территориясында екі мемлекеттік тіл бар - фин және швед. Мектеп оқушылары ағылшын немесе саам тілін үйренуді таңдай алады.

Саам тілінде сөйлейтіндердің бір-бірін түсіне алмайтын саам тілінің үш түрі бар. Үкімет деңгейінде саам тілінің барлық үш түрін сақтау үшін барлық мүмкіндіктер жасалуда. Бағдарламалары тілдік ұя принципі бойынша жасалған балабақшалар бар. Финляндияда көп жылдар бойы «Елші/ саяхатшы мұғалім» тәжірибесі бар, ол оқушыларды оқытуда бір елді мекеннен екіншісіне көшіп отырады. Ауыл мұғалімінің жалақысы қалалық мектеп мұғалімінен 3 есе жоғары. Осылайша, Финляндияның ауылдық шағын жинақты мектептерінің білім алушыларына сапалы білім беруге қол жеткізу мәселесі шешілуде. Финляндияда мектептері білім деңгейі бойынша әлемдегі ең үздіктердің бірі саналады. Халықтың тығыздығының төмендігі және елді мекендердің алыс орналасуының салдарынан шағын жинақты мектептер өте көп. 2018 жылы бұл ел оқушылардың білім жетістіктерін бағалау бойынша PISA халықаралық бағдарлама рейтингінде бірінші орынға ие болды.

Финдік ауыл мектептері таң қалдырады: баланы мектепке апаратын және үйге алып қайтатын такси тегін, үй тапсырмасы шағын және тәртіп еркін: балалар мектепке ыңғайлы киім киеді, екінші аяқ киім ауыстырудың орнына носкимен жүре алады, ал мұғалімдер сабақты еденде немесе партада отырып жүргізе алады, барлық қауіпсіздік талаптарын сақтауға және қауіпсіз өмір сүру дағдыларын дамытуға үлкен көңіл бөлінеді. Мектепте ата-аналардан «ақша жинау» деген мүлдем жоқ.

Финдік мектептегі білім берудің басты қағидаларының бірі – тең мүмкіндіктер қағидаты. Баланы оқыту оның отбасының әлеуметтік мәртебесі мен материалдық мүмкіндіктеріне байланысты болмауы тиіс. Мектеп қай жерде және оларда қанша оқушы бар екеніне қарамастан, барлық қажеттіліктермен қамтамасыз етіледі. Оқыту деңгейі шамамен бірдей, мектептер күшті және әлсіз болып бөлінбейді. Бірінші сынып оқушыларының ата-аналары баланы қайда беретінін білмеген жағдайда балаларды тұрғылықты жері бойынша оқу орындарына бөлген. Ал қазір таңдау құқығы бар, бірақ оны аз адам ғана пайдаланады.

Скандинавия халқы Еуропаға қарағанда тезірек қартайды. Ауылда бұл әлі де байқалады: жастар қалаға оқуға кетеді, бірақ қайта оралмайды. Тұрғындарының орта жасы 60 жастан асқан ауылдар аз емес. Мұндай жерлердегі мектептер мен ауруханалар жабылады, себебі өкімет оларды қамтамасыз ете алмайды. Одан кейін мектеп жасындағы балалары бар

отбасылар да кетеді. Бұл үдеріс 90-шы жылдары басталды және мәселенің шешім әлі табылған жоқ. Осындай үрдіс көршілес Норвегия мен Швецияда да сақталып отыр.

Германия.

Мұғалімдердің тапшылығына байланысты зейнеткерлер мен студенттерді жұмысқа алады. Неміс мектептерінің, оның ішінде ауылдық жерлердегі мектептердің басты проблемасы бірнеше жылдан бері оқушылардың емес, мұғалімдердің жетіспеушілігі болып табылады. 2018/2019 оқу жылы басталар алдында Германия мұғалімдері қауымдастығы еліміздің мектептеріне 40 мың педагог жетіспейді деп мәлімдеді. Оған бала туудың өсуі мен босқындардың келуі, сондай-ақ аға буын мұғалімдердің зейнеткерлікке шығуы себеп болды. Жалақысы елдегі орташа жалақыдан жоғары болғанына қарамастан, педагог мамандығы беделді.

Кадр тапшылығынан мұғалімдерге жалақы аз төлейтін оқу орындары зардап шегеді, бірінші кезекте оларға ауылдық және бастауыш мектептер жатады. Педагогтар қызмет уақытынан тыс жұмыс істейді, уақытынан бұрын демалыстан шығып, бірден екі мектепте сабақ беру үшін уақытша келісім-шарттар жасасады. Мекемедегі бос жұмыс орындарын жабу үшін басшылық штатқа зейнеткерлер мен студенттерді қабылдайды, бірақ бұл жағдай мәселені түпкілікті шешпейді.

Жергілікті өкімет мәселені шешу жолдарын іздейді. Саксонияда болашақ педагогтарды ауылдық жерде жұмыс істеуге ынталдандыру, қызықтыру жұмыстарын жүргізеді, Саксония-Анхальт деген жерде тым ұзақ уақыт бос тұрған жұмыс орындары үшін қосымша ақы төледі. Төменгі Саксонияда педагогтарға жалақы қосады, ал Баден-Вюртембергте бастауыш мектепте сабақ беруге жоғары сыныптардың жас мұғалімдерін шақырады.

Бұған қарамастан, болжамдар ақталмайды. Сарапшылар тек бос орындарға педагогтарды табу жеткіліксіз деп санайды: оқушылар саны мен мұғалімдердің қажеттілігі одан әрі де өседі.

Мұндай жағдайда заң бойынша оқушылары аз болған мектепті сақтау қалу өте қиын, олар жабылып қалуы мүмкін. 2019 жылы жазда, жаңа оқу жылы қарсаңында Рейнланд-Пфальц жерінде арнайы инспекция 40 шағын бастауыш мектепті тексерді (барлығы мыңға жуық). Олардың үшеуі оқушы жетпіспеуіне байланысты жабылды [4].

1. Ресейде ауыл мектептерінің 79% -ы меншік құқығында жер иеленеді, оны өңдейді, көпшілігі егіннен фермерлер де артық өнім алады, осылайша өздерін азық-түлікпен қамтамасыз етеді.

2. Мұғалімдердің әр оқушының жеке ерекшеліктері мен өмір сүру жағдайларын терең білуі, табиғатпен жақындығы, еңбек тәрбиесі үшін қолайлы жағдайлар - оқу-тәрбие үдерісін жоғары деңгейде ұйымдастыруға мүмкіндік береді.

3. Жалпы ауыл мектебін, балабақша мен мәдениет үйін ауылдың мәдени өмірінің бірыңғай орталығы ретінде қарастыруға болады. Ауылдық жерлерде орналасқан Томск облысының инновациялық мектептерінің басшылары

өкілдерінің пікірі бойынша, мектептің рөлі жалпы өңірді дамытудағы ең басты мәселелердің бірі. Мектеп бар жерде өмір де бар.

Осылайша, шағын жинақты мектептерден практикаға бағытталған жастар шығарылады деп айтуға болады, алайда өз қабілеттері мен іскерліктерін тиісті деңгейде қолданбайтын жастар да бар.

Украина.

Украинадағы демографиялық жағдай Ресейге ұқсас, демек, шағын жинақты мектептермен жұмыс істеудің ұқсас Білім беру саясаты жұмыс істейді. Мектептердің үштен екісін жабу туралы шешім қабылданды. Украина Білім және ғылым министрлігінің мәліметтері бойынша, 2001 жылдан бастап Украинада 951 мектеп жабылды, оның ішінде 740 ауылдық мектеп (барлық жабылған мектептердің 78%-ы ауылдық) [5]. 2000 жылдан бастап ауылдық жерлерде жалпы білім беретін оқу орындарында оқитын оқушылар саны 555,3 мың (25,6%-ға) азайды. 2001 жылдан бастап ауылдық жерлерде «Мектеп автобусы» бағдарламасын кең ауқымды түрде іске асыруды бастайды.

Алайда Сумск облысында басталған бұл бағдарлама облыстағы мектептердің жалпы санының 77%-ы (54 шағын жинақты) жұмыс істеп тұрған кезде ескі автобус паркінің, ауыл мектептерінің тұрақты қысқаруы себебінен іске асырылмаған еді [6].

2005 жылы Украинада 70 мектеп жабылды, онда 2 мыңға жуық бала оқыды және 40 мектеп салынды, онда 12 мың бала оқиды [6]. 2006 жылдан бастап Украинадағы шағын жинақты мектептер ата-аналардың келісімімен ғана жабыла бастады. Шағын жинақты мектепті жабудың орнына 1-5 сыныптардағы барлық пәндерді бір мұғалім екі есе ақы төлегені үшін оқытып-үйрететін оқыту формалары пысықталды. 2006 жылдан 2008 жылға дейін Украина облыстарында жалпы білім беретін мекемелер желісін оңтайландыру жалғасуда - Полтава облысындағы, Луганск, Харьков және Украинаның басқа да облыстарындағы шағын жинақты мектептердің ондаған саны қысқарды. Киев облысында мәселесі өзгеше. Мұнда ауыл мектептерін сақтауға бағытталған мемлекеттік облыстық әкімшіліктің ұстанымы басым болды. Барлық жерде шағын жинақты мектептер қаржыландыру бойынша проблемалы», бір оқушыны оқытудың өзіндік құны нормативтерден 5-6 есе артық екені атап өтілді. Көбінесе бұл, Ресей аймақтарындағы сияқты, мектептердің жобалық мүмкіндігі өте үлкен, ал толымдылығы аз. Мұндай мектепті қаржымен қамтамасыз ету мемлекетке қымбатқа түседі.

Мектептер «жергілікті кеңестердің шешімі бойынша және дауыс берудің нәтижесі бойынша» ауылдардың аймақтық қауымдарының келісімімен жабылды. Осылайша, қазіргі уақытта Украинадағы әрбір бесінші мектеп 40-50 адамнан аспайтын шағын жинақты мектеп болып табылады. Шағын жинақты мектептерді сақтауға бағытталған Украинаның Білім беру және саяси қауымдастығының жалпыланған бастамасы назар аударуды талап етеді және біздің өңірлік білім беруіміз үшін үлкен қызығушылық тудырады. Қазіргі уақытта Украинада Ресей заңнамалық және білім беру актілерінен ерекшеленетін талаптар ұсынылды:

1) ауылдық жердегі сыныптағы толықтыру нормативін үш оқушыға дейін азайту (бүгінгі күні сыныптағы балалар саны бестен кем болмауы тиіс);

2) сыныпта 16 оқушы болған жағдайда жеке пәндерді оқу кезінде топтарға бөлу енгізілсін;

3) педагогикалық сағаттар санын ауылдық мұғалім алатын ставкаға түзету;

4) жергілікті жердің ерекшелігін және елді мекендегі демографиялық жағдайды ескере отырып, оқушылар саны аз I дәрежелі «мектеп-отбасы» жалпы білім беру мекемелерін құруға құқылы. Бұл инновация кіші мектеп жасындағы балалар үшін сапалы білім беруді қамтамасыз етуі тиіс. Жоба апробация сатысында. Ауыл мектептерін қамтамасыз етудің жаңа нормативтері мен ауылдық мектептерде типтік штат кестелерін енгізу де осыған ұқсас бастама болып табылады.

Франция.

Ата-аналар мен мұғалімдер ауылдық мектептердегі сыныптардың жабылуына қарсы наразылық білдіруде. Франциядағы ереуілдер мен наразылық акцияларына себеп болған президент Эммануэль Макронның тұрақты емес реформалары мектеп білімі де әсер етті. Бұл саладағы жаңалықтардың бір бөлігі зиянсыз, бірақ олардың дәлдігі мен жүйесіздігі үшін сынайды (мысалы, оқушыларға мектепте ұялы телефондарды пайдалануға тыйым салды). Ал нашар қалалық мектеп сыныптарындағы оқушылардың санын он екі адамға дейін азайту туралы шешім ауылдық мектептер үшін қауіпті, олардың есебінен жаңа шағын сыныптарды мұғалімдермен қамтамасыз етеді.

Бұл тұтас мектептерді емес, сыныптарды (сондай-ақ балабақшалар топтарын) жабу туралы. Егер 2017 жылы Эммануэль Макрон бұлай болмайды деп уәде берген болса, бір жылдан кейін білім министрі Жан-Мишель Бланкер оқу жылы ішінде 200-300 сынып жабылғанын мойындады.

Бұл білім сапасына әсер етпей қоймайды. Ата-аналар мен мұғалімдер наразылық акцияларымен билік назарын аударуға тырысады. Бірақ бейбіт сипатта: пикеттер құрып, шенеуніктермен қарым-қатынас жасауға тырысады. Одан басқа да жолдар бар. Экердрвилль коммунасының тұрғындары қарапайым жылжымайтын мүлік объектісі ретінде сипатталған мектептің сатылуы туралы әзіл хабарландыруды танымал порталда жариялады. Ал Рош-ле-Бопре коммунасында мектепті балалар аукционында «сатты».

Наразылықтарға қарамастан, реформалар жалғасуда. Алдағы оқу жылында үкімет бастауыш мектептегі төменгі сыныптардың санын көбейтуді уәде етеді. Жаңашылдық бірінші және екінші сынып оқушыларының 15-20%-на қатысты. Егер өзгерістер белгіленген қарқынмен жүрсе, Францияда алдағы үш жыл бойы бастауыш буында 3-4 мың жаңа мұғалім қажет болады. Баспасөз мәслихатында сәуір айының соңында Эммануэль Макрон ауыл мектептері жергілікті биліктің келісімінсіз жабылмайтындығына уәде берді. Бірақ бұл мәлімдеме ешкімді қанағаттандырмады. Австралия мен Швецияның мектептерінде кластерлік механизм қолданылады: ірі мектептер хаб ретінде

қызмет етеді, ал ШЖМ «жеткізушілер» немесе «серіктер» болып табылады. ШЖМ оқушылары белгіленген кесте бойынша үлкен мектептерге дейін көлікпен қамтамасыз етіледі. Нысандарды бірлесіп пайдалану ШЖМ оқушыларына кеңейтілген бағдарлама бойынша оқуға мүмкіндік береді.

Канада және Австралия сияқты бірқатар елдерде ауылдық жерлерде қашықтықтан оқыту кеңінен қолданылады. ШЖМ оқушылары веб-сабақтарға қатыса алады, бұл ретте мұғалімнің функциясы үдерісті ұйымдастыру мен қолдаудан тұрады. <https://vlast.kz/obsshestvo/31691-ostavit-nelza-zakryt-est-li-budusee-u-malokomplektnyh-skol.html>

Польша.

Польшаның ауылдық мектептері көп жағынан мемлекет назарынан тыс қалған. Фактілерге сүйенсек:

- техникалық базаның нашарлығы және көптеген ауыл мектептерінде ұзақ жылдар бойы жөндеудің болмауы, жылу режимінің бұзылуы;

- ауыл мұғалімдері үшін біліктілігін арттырудың, кәсіби жетілдірудің арнайы нысандары және тиісті әдістемелік материалдың жоқтығы;

- мектептер қандай да бір сабақтан тыс қызметті жүзеге асырмайды (көбінесе оқушылар оқу орнынан алыста тұрады, сондықтан ата-аналары жүктеменің ұлғаюына келіспейтінімен түсіндіріледі), осылайша, Польшаның ауылдық мектептерінің білім алушылары сапалы қосымша білім алуға қол жеткізе алмайды деп айтуға болады.;

- шет тілдерін үйрену үшін мүмкіндіктер айтарлықтай аз, атап айтқанда даярланған кадрлардың болмауы (ауылдық мектептерде балаларды көбінесе орыс тілінде оқытады, ал қалаларда ағылшын тілі басым);

- техникалық оқыту және информатика жеткіліксіз жоғары деңгейде оқытылады («Әрбір гминадағы Интернет» 1 немесе «Интер-кл@сс» сияқты орталық бағдарламалар жағдайды біршама жақсартады, алайда Польша әзірге басқа еуропалық елдермен салыстырғанда тиімсіз жағдайда, атап айтқанда, елде бір компьютерді пайдаланатын оқушылар саны бойынша). Польшада Интернет қауіпсіздігі, шалғай елді мекендердің білім алушыларын мектепке және үйге қауіпсіз тасымалдау мәселесі шешілмеген;

- жалпы техникалық білім берудің қазіргі моделі көптеген ауылдық мектептерге енгізілген жоқ, алайда ол білім берудің көптеген салаларында кемшіліктерді түзе алар еді [3].

Польша мен Ресейдің ауыл мектептерінде оқу деңгейін арттырудағы мемлекеттің басты рөлі туралы ұқсас түсінік бар. Көпшіліктің пікірінше, ең алдымен, ауылдық оқытуға елеулі инвестициялар қажет. Кәсіптік мектептерге жіберілетін ауыл жастарының ағынын арттыру қажет, ал ол үшін ауылдық мектептерде берілетін бастауыш білім берудің деңгейі мен сапасын арттыру

қажет. Польшаның білім беру жүйесінде ресейлік бастамаларға ұқсас болып келетін бастамалар:

1. «Кішкентай, қымбат және әлсіз мектептерді жою» қағидаты Ресей мен Польшада тең дәрежеде әрекет етеді, бірақ қазіргі уақытта да мұнда да бірінші кезекте саналмайды. Келешегі жоқ мектептер бар, заманауи оқыту құралдарымен жабдықтап, көмек көрсетсе олар өз миссиясын орындай алатын мектептер де бар.

2. Польшада білім беруді қаржыландыру және басқару органдарына бөлімшелер саны мен оқушылар санына байланысты ставкалардың белгілі бір нормаларын белгілеу ұсынылады. Ресейде жан басына қаржыландыру тәжірибесі эксперимент кезеңінен өтіп, көптеген аймақтарға тарады, бұл ретте елеулі проблемалар туындады.

3. Польшада 2020 жылдан бастап біріккен сыныптар жүйесінде жұмыс істеу үшін арнайы мұғалімдер даярлау ұсынылды. Ол үшін Польша Республикасы Ұлттық білім министрлігінің арнайы қаулысы шығарылды. Алайда бұл бірде-бір оқу орнында жүзеге асырылмайды; мұндай оқыту дипломнан кейінгі курстардың бағдарламаларында да жоқ. Біріккен сыныптар жүйесінде және Ресейлік оқу орындарында жұмыс істеу үшін мұғалімдерді даярлау тәжірибесі нашар, алайда әртүрлі жастағы білім берудің осындай әдістемелерін әзірлеу жүргізілуде.

4. Ресей мен Польшада ауыл мұғалімдерін даярлаудың маңызды элементі екі мамандық бойынша оқыту болуы мүмкін деп есептейді. Мәдениеті артта қалған өңірлерде мұндай мамандар оқыту сапасын арттырар еді. Алайда Ресейде жоғары кәсіби педагогикалық білім беру стандарттарында екі мамандық жойылған. Ауыл мектептерінің мұғалімдерін қайта даярлау жүйесінде осы бағытта шығындар қажет болуы мүмкін. Қазақстанда 17 жоғары оқу орны лицензияланған және аралас мамандықтар бойынша мамандар даярлайды, 2019 жылы 208 жас маман диплом алды және екі оқу пәнін оқыту құқығына ие.

5. Екі елде де қашықтан оқыту үшін жаңа қосалқы технологияларды таратуда теледидар желісі, радио және ең алдымен интернетті кеңінен пайдалану ұсынылады. Қазақстан Республикасы 2020 жылдың 4-тоқсанында 1-11 сынып оқушыларын қашықтықтан оқытуға көшті және оқыту «Балапан», «Ел арна» республикалық арналары арқылы жүзеге асырыла бастады. Сонымен қатар бақылауды мектеп мұғалімдері тікелей жүзеге асырды, орындалған тапсырманың көлемі тексерілді, кері байланыс жүзеге асырылды.

6. Тұтастай алғанда, екі елде реформаларда көзделген тиімділігін бағалаудың жаңа жүйелері негізінде шағын жинақты мектептердің қызметін жетілдіруге назар аудару ұсынылады. Атап айтқанда, Ресейде инновациялық

мектептер қолдау табуда, олардың ішінде ауыл мектептерінің шағын жинақты мектептері бар. Мысалы, Томск облысында қала және ауылдық мектептер арасындағы инновациялық мектептерді қолдауға квота ауыл мектептеріне көбірек бөлінген. Ұсынылып отырған шешімдерде Польша мен Ресейдегі шағын жинақты мектеп проблемаларының ұсынылған шешімдері арасында ерекшеліктер бар. Польшада қолөнер және техникалық училищелерді дамытуға ерекше көңіл бөлінгендіктен, бұл білім беру деңгейі үшін ауылдық жерлерде оқушыларды дайындауға қойылатын талаптарға да әсер етеді. Осылайша, Польшада келесі ұсынылады:

1. 6 жылдық бастауыш мектеп базасында, оның ішінде ауыл жастары үшін 3 жылдық оқыту циклі бар гимназиялар, яғни мектептер желісін құру. Бұл оқитын жастар үшін оқудың одан әрі жолын таңдау мүмкіндігін бір жылға ұзартар еді, ал білім беру мекемелеріне жаңа оқу бағдарламаларын іске асыруға және дидактикалық, тәрбиелік, қамқорлық функцияларын орындауға мүмкіндік берер еді. Бұл ұсынысты іске асыру оңай емес: ол ауылдық мектептерге жоғары білікті мұғалімдердің келуін, сыныптан тыс сабақтарды ұйымдастыруды, сабақ кезінде және одан кейін мектептің негізгі қызметі ретінде тәрбие жұмысының қалыптасуын және мектеп асханаларында тиісті тамақтануды ұйымдастыруды талап етеді. Білім алушыларды мектепке және тұрғылықты жеріне тегін қауіпсіз жеткізуді қамтамасыз ету үшін автобус паркі жаңартылуы қажет.

2. Кадр мәселесін шешу және білім алушылардың қауіпсіздігін сақтау үшін «саяхатшы мұғалім» тұжырымдамасын жүзеге асыру ұсынылады. Ресейдің бірнеше өңірінде «Мобильді мұғалім» жобасы жүзеге асырылуда. Жобада қалалық мұғалім қызметтік машинамен аптасына бірнеше рет ауыл мектептеріне барады, онда, негізінен, ағылшын тілі оқытады. Бұған автожолдардың сирек және жеткіліксіз сапалы желісі кедергі болып тұр. Кейбір сабақтардан тұрақты педагогтарға көмектесетін кәсіби мұғалімнің жұмысын ұйымдастыру қарастырылуда. Мұндай тәжірибе АҚШ-тағы шағын ауылдық мектептерде бұрыннан қолданылып келеді. Бұл тұжырымдама 2020-2025 жылдарға арналған "мобильді мұғалім" қазақстандық жобасына ұқсас. Аталған жоба білім алушылардың қауіпсіздігі, сапалы білім алу және пән мұғалімдерінің жетіспеушілігі мәселесін шешеді.

<https://activityedu.ru/Blogs/international/selskie-shkoly-v-razvityh-stranah-tozhe-zakryvayutsya-no-ne-vezde/>

«Ауыл мектептерінің даму болашағы» атты мақалада жарияланған Нұр-Сұлтан қаласының ақпараттық-талдау орталығы дайындаған материалды келтіреміз.

Шағын жинақты мектептердің проблемасы АҚШ-та кездеседі, ондағы ауыл мектептерінің мұғалімдері де бірнеше пән оқыта алады. Толық

жиынтықты ауылдық мектептердің базасында ШЖМ қолдау үшін ресурстық орталықтар (тірек мектептер) құрылады. ШЖМ бұл ауылдық мектептердің деңгейін төмендетпе ме деген сұрақ туындайды. Шағын жинақты мектептер ауыл мектептерінің жартысын құрайтынын ұмытпаған жөн. ШЖМ проблемасын шешетін болсақ, ауылдық және қалалық мектептер арасындағы үлгерімнің алшақтық жартылай ғана қысқарады. ШЖМ-ны негізгі және бастауыш мектептер деңгейінде жабу немесе шоғырландыру кезінде толық жиынтықты ауылдық мектептердің әлеуетін күшейту қажет. Сессиялық кезеңде шағын жинақты мектептердің білім алушылары ресурстық орталықтарға келген кезде ресурстық орталық педагогтарының еңбекақысын төлеу мәселесі шешілмеген.

Шанхайда (Қытай)[7], керісінше, қала мектептері ауыл мектептерін қолдайды. Қытайда әзірленген бағдарлама педагогикалық кадрлардың, қаржылық және материалдық-техникалық ресурстардың аймақтық алмасуына; менеджмент пен тиімділікті жақсартуға; білім беру сапасын арттыруға бағытталған. Қазақстанда қалалық күшті мектептердің қамқорлығын жүзеге асыру арқылы нәтижелілігі төмен ауыл мектептерін қолдау бойынша белсенді қозғалыс басталды.

АҚШ пен Австралияда ауыл мектептерін қолдау үшін арнайы гранттар (10-нан 60 мың АҚШ долларына дейін) жұмыс істейді. АҚШ). Канадада 20 жыл бойы ауылдық білім беру конгресі өткізіліп келеді, онда оқытудың үздік тәжірибелері, мектепті басқару мәселелері, жергілікті қоғамның өзара байланысы, қаржы және т.б. талқыланады.

Америка Құрама Штаттары.

АҚШ-тағы ауыл білімінің басты мәселесі – ресурстардың жетіспеушілігі. Мемлекеттік мектептерді қаржыландыру үш құрамдас бөліктен құралады: жергілікті бюджет, штат бюджеті және аз дәрежеде федералдық қаражат. Жергілікті деңгейде қаржыландырудың басты көзі – жылжымайтын мүлік салығы. Қаржыландыру көлеміне баға деңгейі тікелей әсер етеді және беделі төмен аудандарда мектепке қаражат аз бөлінеді.

Бұл ретте мемлекеттік деңгейде ауылдық және қалалық мектептер арасында қаржылық қолдау біркелкі көрсетілмейді. The Rural School and Community Trust деректері бойынша, ауылдық білім беру мәселелерімен айналысатын қоғамдық ұйым 2017 жылы қаржылық көмектің жалпы көлемінің тек 17%-ын ғана ауыл мектептеріне жіберді, алайда елдегі осындай мектептердің үлесі 25%-дан артық.

Нәтижесінде оқушылар ескі оқулықтармен оқиды, ал мұғалімдерге материалды толықтыру үшін көп күш жұмсауға тура келеді. Жағдайды ауылдық жердің тағы бір ерекшелігі қиындатады: кең жолақты немесе жоғары

жылдамдықты интернеттің болмауы. Ауылдық жерлерде оған халықтың шамамен үштен бірі, яғни 19 миллионға жуық адам қол жеткізе алмайды (өткен жылдың соңында Microsoft компаниясының президенті бұл жағдайды шұғыл ұлттық мәселе деп атады).

Ауылдық мектептерде мұғалімдердің еңбекақысы қалалық мектептерге қарағанда төмен, ал жүктемесі олардан көп: педагогтарға кейде бірнеше пән жүргізуге тура келеді, ал бос уақытында іс-шараларды ұйымдастырумен шұғылдануға тура келеді. Мұндай мектептерде мұғалімдер жетіспейді – бұл себебі де, салдары да. Сонымен қатар қаладан көшіп келгендер жергілікті ерекшелікке бейімделіп, ата-аналарының фермасында жұмыс істеу күнделікті сабаққа қатысудан маңызды болуы мүмкін оқушылармен ортақ тіл табысу қиынға соғады.

Бірінші кезекте мұндай жағдай дарынды балаларға әсер етеді. Оларда қаладағы құрдастарында бар мүмкіндіктер жоқ. Ауылдық мектептердегі үлгерім нашар, жоғары оқу орындарына түсушілердің пайыздық көрсеткіші төмен.

Бірақ мұндай жағдайда да билік шағын мектептерді сақтап қалуға тырысады. АҚШ-тың кейбір аудандарында әлі күнге дейін бір бөлмелі мектептер (one-room school) бар, онда әр жастағы балалар бірге оқиды, барлығы бір бөлмеде. Мұндай мектептер Еуропа мен АҚШ-та он тоғызыншы ғасырдың екінші жартысында және жиырмасыншы ғасырдың басында таралған, бірақ қазіргі таңда кейбір жерлерде жұмыс істейді. Әдетте, бір бөлмелі мектепте тек бастауыш білім алуға болады.

АҚШ-тың ауылдық мектептері көбінесе ресейлік және қазақстандық мектептерге ұқсас. АҚШ – ауыл мектебі әлеуметтік-мәдени орталығы болып табылатын аграрлық елді мекендері бар үлкен ел. Қазақстан, Ресей және АҚШ-тағы ауыл білімінің мәселелері ұқсас. Алайда қабылданатын шешімдері әртүрлі болып келеді.

Білім беру саласындағы американдық саясаттың ерекшелігі қазіргі уақытта АҚШ-та әрбір шағын ауыл мектебін сақтауға тырысады, ол үшін қауіпсіз тасымалдау қамтамасыз етіледі, автобус паркі жаңа жайлы автобустармен жабдықталған. Егер округте оқушылар саны аз болса, онда бір бөлмелі мектептер құрылады. Бір бөлмелі американдық мектеп еліміздің кез келген тұрғыны аз аймағындағы ауыл мектебін еске салады. Себебі бір мұғалім әр жастағы балалармен бір уақытта бірнеше пән оқытады. Әр бала жеке бағдарлама бойынша оқиды. Америкадағы осындай мектептердің басты айырмашылығы – мұғалімдерді материалдық көтермелеу. «Шағын жинақты мектеп» педагогының жалақысы қалалық әріптесінен екі есе көп.

АҚШ-та үлкен мектептерді шағын мектептерге қайта құру бағдарламасы іске қосылды, американдықтар жасөспірімдер агрессиясын, буллинг, кибербуллинг толқынын жеңуге тырысады. Америкалықтардың өздері мектепті қауіпсіз орын деп санамайды, мектепте балалар әлеуметтік құбылыстарға үйренеді, сондықтан көптеген ата-аналар өз балаларын кішкентай мектептерде оқытуға тырысады.

Қорытындылайтын болсақ, әртүрлі елдердің қазіргі білім беру жағдайындағы шағын жинақты мектептердің мәселелері мен рөлі бір-бірінен ерекшеленеді. Әрбір ел қауіпсіз білім беру ортасын қамтамасыз ету мәселелерінде де, қаржыландыру, кадрлық қамтамасыз ету, білім алушыларды тасымалдауды жүзеге асыру, ауыз сумен, ыстық немесе буфеттік тамақпен қамтамасыз ету, сапалы білім алуға қол жеткізу саласында да шағын жинақты мектептердің проблемаларын шешу жолдарын іздестіреді. Әрбір елдің өзінің шағын мектептерді сақтау принциптері мен білім беру тәжірибелері бар. Бұл үлкен мәселеге жатады. Осындай білім беру мекемелерінің өміршеңдігіне әсер ететін, ең алдымен, нақты елді мекендегі демографиялық жағдай нашарламайтын жағдайда, ауылда белсенді жұмыс істейтін әлеуметтік институттардың рөлі маңызды болып табылады. Бұл жағдайда шағын жинақты мектепті сақтау басқа елдердің тәжірибесі көрсеткендей айқын басымдылыққа ие және қауіпсіз білім беру ортасын құру, шағын жинақты мектептердің дидактикалық базасына сәйкес білім беру технологиялары мен оқыту әдістемелерін пайдалану тұжырымдамасын жаңаша анықтауға мүмкіндік береді, бұл Қазақстан үшін өзекті. Шет елдердің проблемалары мен перспективаларын зерделеу шағын жинақты мектептердің проблемалары көп жағдайда ұқсас екендігіне көз жеткізуге мүмкіндік берді. Шағын жинақты мектептерде қауіпсіз білім беру ортасын құру мәселелері ұқсас та, бірақ оларды шешу тәсілдері, жолдары әртүрлі. Мысалы, «саяхатшы мұғалім» немесе бірлескен сыныптарда сабақ беретін ауыл мұғаліміне үлкен жалақы төлеу тәжірибесін пайдалануға болады, ал білім алушыларды алыс елді мекендерден мектепке тегін жеткізу, сондай-ақ алыс мектептерден білім алушыларға сабақ беру үшін республикалық теледидар мен радио тарту мәселесін егжей-тегжейлі зерттеу қажет. Сонымен қатар біз шетелдік дереккөздерден білім алушыларға қауіпсіз өмір сүру дағдыларын үйрету мәселелері бойынша материалдар кездестіре алмадық.

2 ШЖМ-да қауіпсіз білім беру ортасын қамтамасыз ету: қазіргі жағдайы және болашағы

Шалғайдағы ауылдардан және басқа да ауылдардан шыққан балалардың білім алуына қол жеткізу қолжетімділігі қиын елді мекендер. Білім беру ұйымдары жоқ елді мекендер саны әлі де көп: 2016-2017 оқу жылында олардың саны 1539 құрады. Мұндай елді мекендерде тұратын балалардың 84,1%-ы (2016 жылы 22 788 адам) мектеп автобустарын күнделікті падаланған, 13,6%-ы интернаттарда тұрған, 223 2,2% туысқандарының үйінде тұрған. Балаларды мектепке жеткізуді ұйымдастыру үшін 768 автобус пайдаланылған [2].

Қауіпсіз білім беру ортасы – оқу-тәрбие үдерісінің психологиялық және педагогикалық қауіпсіздік жүйесі. Тарауда қауіпсіз білім беру ортасының құрамдас бөліктері және Қазақстан Республикасындағы ауылдық шағын жинақты мектеп оқушыларының қауіпсіздігін қамтамасыз ету тетіктері сипатталады.

Бірінші тараудың материалдарынан біз барлық өркениетті елдерде білім беру жүйесінің басты басымдығы қауіпсіз білім беру ортасын қамтамасыз ету болып табылатындығына көз жеткіздік. Көптеген зерттеулер мен БАҚ материалдары қауіпсіз білім беру ортасын қамтамасыз ету – педагогтар мен ата-аналар қоғамының ғана емес, сонымен қатар жергілікті атқарушы органдардың тұрақты назарын талап ететін оңай іс емес екендігін көрсетеді.

Балалардың өмірі мен денсаулығының қауіпсіздігін қамтамасыз ету деп барлық бағыттар бойынша, атап айтқанда ұйымдастырушылық, ақпараттық, үгіт-насихат, оқыту бағыттары бойынша жоспарлы жүйелі жұмысты түсінеді.

Балалар мен жасөспірімдердің денсаулығын сақтау, өмір сүрудің лайықты жағдайларын қамтамасыз ету кешенді стратегиялық шешімді талап ететін жалпы мемлекеттік міндет болып табылады, бұл аталмыш әдістемелік ұсынымдардың өзектілігін растайды.

Білім беру ортасының қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселесі әрдайым Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігінің жіті назарында болады және жүйелі түрде барлық деңгейде талқыланады. 2018 жылдың 8 қыркүйегінде Астанада ҚР Білім және ғылым вице-министрі Рүстем Бигари ата-аналарды балалардың қауіпсіздігіне көбірек көңіл бөлуге шақырды. Оның айтуынша, жарты жылда Қазақстанда 140-тан астам бала қаза тапты. «2018 жылдың 6 айында жол-көлік оқиғасында 71 кәмелетке толмаған бала көз жұмды, еліміздің су қоймаларында 74 бала суға кетті. Әрине, бұл сандар әрбір ересек адамның белсенді қатысуын талап етеді. Бұл ата-аналар арасында алдын алу және түсіндіру жұмыстарына көбірек тоқтауымыз керек, өйткені ата-аналар бақылауы жеткіліксіз деңгейде, қауіпсіздік шаралары, тәртіп ережелері сақталмайды, білім алушылар қауіпсіз өмір сүру дағдыларын толық көлемде меңгере алмайды. Бұл жұмысты біз осы көрсеткіштерді жақсарту үшін жандандыруымыз керек», – деді Р. Бигари. «Жыл сайын Қазақстанда екі мыңға жуық адам ата-ана құқығынан айырылады, бұл ата-аналардың өз міндеттерін орындауға жауапсыз қарайтынын көрсетеді, - деп атап өтті вице-министр, - өкінішке орай, бұл көрсеткіш төмендемейді. Кәмелетке толмағандарды

бейімдеу орталықтарына жыл сайын жеті мыңға жуық бала түседі. Бұл сан да азаймайды және тұрақты. Әрине, бұл статистика, бірақ әрбір баланың тағдыры бізді аландатуы керек. Біз қажетті шараларды қабылдап жатырмыз, «111» сенім телефоны қосылды. 2018 жылдың басынан бері 200 мыңға жуық бала біздің көмегімізге жүгінді. Бұл өз-өзіне қол жұмсаудың алдын алу, жасөспірімдер арасында кездесетін түрлі психологиялық мәселелер», – деп түсіндірді Р. Бигари. ҚР БҒМ балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша қабылданған нормалар әрдайым жергілікті жерлерде орындалмайды деген мәлімет береді: «Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрлігі балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша шараларды күшейту мәселелері бойынша өңірлік білім беру басқармалары басшыларының қатысуымен кеңестер өткізеді. Кеңес барысында қолданыстағы нормативтік құжаттарда қауіпсіздік шаралары қарастырылған, оларды барлық жергілікті атқарушы органдар орындамайды».

Балалар қауіпсіздігі мәселелерін шешуге үкіметтің депутаттық корпусы да бірнеше рет жүгінді. Қазақстанда оқушылардың қауіпсіздігі үшін жауапкершілік мектеп қызметкерлеріне жүктеледі. А. Маминнің депутаттық сауалға берген жауабында: «Мемлекет басшысының 2019 жылғы 9 желтоқсандағы тапсырмасын орындау үшін білім беру ұйымдарын жылы дәретханалармен, білім беру ұйымдары аумағын қоршаулармен қамтамасыз ету; 2020 жылғы 1 қыркүйекке дейін барлық білім беру ұйымдарын бейнебақылау жүйелерімен жабдықтау және оларды ішкі істер органдарының жедел басқару орталығына шығару; білім беру ұйымдарының ішкі тәртіп ережелері мен жарғыларына білім беру ұйымдарының ғимараттары мен аумағында бөгде адамдардың болу тәртібін енгізу, сондай-ақ мектеп қызметкерлерінің балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін жауапкершілігін бекіту туралы шаралар кешені пысықталуда», - делінген.

Сондай-ақ, оның айтуынша, мектептерді кәмелетке толмағандар ісі жөніндегі инспекторлармен жасақтау, сондай-ақ 2020 жылдың 1 наурызына дейін ірі қалаларда орналасқан білім беру ұйымдарында мамандандырылған күзет қызметін енгізу бойынша шаралар қабылдануда.

«Қазіргі уақытта кәмелетке толмаған балалардың жыныстық қол сұғылмаушылығына қарсы қылмыстар үшін жауапкершілікті қатаңдату шараларын көздейтін «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне қылмыстық және қылмыстық іс жүргізу заңнамасын жетілдіру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Заңының жобасы Қазақстан Республикасы Парламентінің қарауында жатыр. Заң жобасына енгізілетін түзетулер қызметтік міндеттерін орындау кезінде қылмыс жасаған тұлғаларды жазалау мерзімін ұлғайтуға бағытталған; татуласу құқығын алып тастау және орташа қылмыстар санатынан ауыр қылмыстар санатына ауыстыру; қылмыскердің психикалық жағдайына қарамастан аталған қылмыстар үшін адамды мәжбүрлі химиялық кастрация жүргізу арқылы жазалауға дейін қарастырылған», - деді премьер А.Мамин [9].

Бұдан басқа, министрлер кабинетінің басшысы атап өткендей, «балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша қосымша шаралар жол

картасы аясында баланың құқықтарын қорғауды күшейту және тұрмыстық зорлық-зомбылыққа қарсы тұру, Қазақстан Республикасының президенті Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2019 жылғы 2 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауын орындау үшін әзірленген жасөспірімдер арасындағы суицид мәселелерін шешу бойынша қарастырылатын болады». «Жалпы, балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету мәселелері Қазақстан Республикасы Үкіметінің ерекше бақылауында», - деп қортындылады А. Мамин.

Қауіпсіз өмір сүру дағдыларын дамытудың негізгі бағыттары бойынша жұмыстың қаншалықты маңызды екенін түсіну үшін 2019-2020 оқу жылының статистикасын мысалға келтірсек. Балалар қауіпсіздігі – ересектердің жауапкершілігі екенін үнемі есте ұстаған жөн. Білім алушылармен әртүрлі қауіп-қатер туралы жиі әңгіме жүргізу керек. Қазақстанның түрлі аймақтарында қауіпті жерлер бар. 2018 жылғы қыркүйек айында Павлодар облысы Ленин кентінде кіші сынып оқушылары қоршалған футбол алаңында ойнап жатқанда екі бала темір қоршаумен жоғары өрмелегенде оларды электр тогы соғып, екі оқушының өліміне алып келді.

Бұл орын алып отырған қайғылы жағдай – жоғары вольтты бағаналар астына салынған балалар футбол алаңына арналған орынның басынан дұрыс таңдалмауынан болып отыр. Келесі жағдай, 15 қараша күні Тараз қаласы маңындағы мектеп аумағының көшеде орналасқан дәретханасында қыз бала зорланды. Зардап шегуші сабақтан дәретханаға сұранып шыққан жетінші сынып оқушысы болып шықты. Сол сәтте мектеп дәретханасы жұмыс істемеген және қызды далаға қараусыз жалғыз жіберген. Мектеп әкімшілігінің оқушыға жасалған зорлық-зомбылықтың алдын алу мүмкіндігі бар ауладағы әжетхана аймағына бейнебақылау камерасын орнатпағаны анықталды. Демек, мектеп жүйесінде территорияның периметрі бойынша, оған қатысты ғимараттарға, үй-жайларға және іргелес аумақтарға бақылау жүргізу мүмкіндігі болуы керек. Онда басты және қосалқы кіру есіктері, адамдар көп жиналатын үй-жайлар, білім беру ұйымы басшысының қарауы бойынша басқа да үй-жайлар қамтылуы тиіс. «Ақпаратты сақтау мерзімі – 30 тәуліктен кем емес», - деп түсіндірді Білім және ғылым министрлігінде.

20 қарашада депутат Унжакова А.Маминге жазған сұрауында: «Қазақстан жұртшылығы кәмелетке толмаған балалардың жыныстық арын таптап, кәмелетке толмаған балалардың жыныстық қол сұғылмаушылығына қарсы бұрын-соңды болмаған қылмыс жасалды», - деп атап айтты.

Тараздағы жағдай туралы айта келіп, депутат «ата-аналар қауымдастығының қысымымен облыстық білім басқармасы мектеп директорын, тәрбие ісі жөніндегі директордың орынбасарын, қызды сабақтан босатқан мұғалімді және вахтерді дереу жұмыстан босатқанын» атап өтті. Алайда, парламент мүшелерінің пікірінше, «мұндай шараларды шенеуніктердің әдеттегі рефлексиясы ретінде кінәлілерді табу және жазалау деп бағалауға болады». Депутат Унжакова барлық мектептерді ғимарат ішіндегі дәретханалармен қамтамасыз етуді, бейнебақылау жүйелерін жедел интеграциялау мүмкіндіктерін қарастыруды, мектеп полиция инспекторларының штатын толық жасақтауды және оларды мектептегі

жұмыстан босату тәжірибесін тоқтатуды, бейтаныс адамдардың оқу мекемелеріне және оның аумағына кіруін шектеу бойынша қатаң ережелер енгізуді ұсынды.

20 қарашада Алматы қаласының №60 мектеп-гимназиясының жанында 12 жасар оқушыға қарулы шабуыл жасалғаны белгілі болды. Қыз пышаққа ұқсас заттан жалтарып үлгерген, бірақ қаскүнем, кейбір мәліметтер бойынша, оны оқу орнының қақпасына дейін аңдып келген. Қайғылы жағдайға ұшыраған мектеп оқушыларының тізімін жалғастырсақ. 2020 жылдың қаңтар айында ШҚО Шемонаиха ауылының жанындағы елді мекенде бір апта бойы соққан боранның салдарынан қалың жауған қардың арасында ойнап жүрген оқушылар опырылып құлаған қардың астында қалған. Опырылған қардың салдарынан үш бала зардап шегіп, бір бала қайтыс болды. Демек, мектепте қар бораннан кейін қар опырылу мүмкіндігі бойынша жұмыс жүргізілмеген. 2020 жылдың ақпан айында Алматы облысында 12-13 жастағы үш оқушы мектептен үйіне қайтарда көрші ауылға көпір арқылы емес, жұқа мұз үстімен өтпек болған. Нәтижесінде мұз жарылып, су астында қалған балалар қаза тапты. Бұнда да мектеп оқушыларымен көктемгі кезеңде мұз үстімен жүруге болмайтындығы туралы жұмыс жүргізілмеген және мұздың ерекшеліктері туралы түсіндірілмеген. Біз балалардың өмірінде болған жазатайым оқиғалардың бірнешеуін ғана мысалға келтірдік. Бұл мысалдардың барлығы тек қауіпсіз білім беру ортасын қамтамасыз етуде ғана емес, сонымен қатар білім алушыларға қауіпсіз өмір сүру дағдыларын үйретуде де ауылдық ШЖМ педагогикалық ұжымының жұмыс жүргізу қажеттілігін дәлелдейді.

Алға қойған мақсатқа қол жеткізуде ШЖМ-ның қауіпсіз білім беру ортасының қаншалықты қамтылғандығын көрсету үшін: бүгінгі жағдайы мен болашағына қатысты үш мемлекеттік құжат пайдаланылады: Білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, ҰББДҚ (Ұлттық білім беру деректер қоры) және «Рухани жаңғыру» бағдарламасын іске асыру жағдайында тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері [10].

Мектепте қауіпсіз білім беру ортасын құру және балалар қауіпсіздігі – өмір сапасын арттырудың маңызды шарты екендігі бүгінде бәріне белгілі. ҚР тұңғыш президенті Н.Ә.Назарбаев білім беру ортасының қауіпсіздігі мәселесін бірнеше рет көтерді. 2018 жылғы 5 қазандағы ҚР тұңғыш президентінің Қазақстан халқына жолдауында балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуге ден қою қажеттігін айтты. Елбасы балалар қауіпсіздігінің маңыздылығын ескере отырып, барлық мектептер мен балабақшаларды бейнебақылау жүйелерімен қамтамасыз етуді, мектеп психологтарының жұмысын күшейтуді және басқа да жүйелі шараларды жүзеге асыруды тапсырды. Бұл мәселе қоғам дамуының қазіргі кезеңінде де өзінің өзектілігін жойған жоқ [11].

2020 жылдың басында көптен күткен құжат қабылданды, ол білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы, онда қауіпсіз және жайлы орта құру мәселесі қарастырылған. Қазақстан педагогтары білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025

жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасын орындау нұсқаулығы ретінде қабылдайды. Қазақстан Республикасының білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған бағдарламасы балалар үшін қауіпсіз және жайлы орта құруда мемлекеттік шығындардың тиімділігін арттыру үшін әлемнің ең үздік тәжірибесін пайдалануды жоспарлап отыр. Біздің еліміз оң тәжірибемен алмасуға ашық және осы мәселе бойынша жинақталған материалдармен бөлісуге дайын [1].

Психологиялық-педагогикалық түсіндірме сөздіктегі «қауіпсіздік» – тұлғаның, қоғамның өмірлік маңызды мүдделерінің ішкі және сыртқы қауіптерінен қорғану жағдайы ретінде анықталады. «Қауіпсіздік» ұғымы психологиялық және физикалық құрылымдарды қамтиды [12].

А.Маслоудың пікірі бойынша, «тірі ағзаға жақсы орта болуы үшін қажет бірден бір фактор – адамның денсаулығы және өзін-өзі дамыту. Егер ағзаның өзін-өзі реттеуіне мүмкіндік беретін болса, ол бағыттаушы көлеңке іспетті болады, бұл өзінің қалауы мен талаптарына сәйкес таңдау жасауға мүмкіндік береді, өзінің құқығын ескере отырып, басқа адамдардың қалауы мен талаптарын да ескеретініне кепілдік береді»[13]. Арнайы көрсетілген қажеттілік пирамидасының екінші сатысында Маслоу қауіпсіздікті көрсетеді, ол қазіргі заманғы түсінікте аурулардан, қылмыстан, зорлық-зомбылықтың барлық түрлерінің көріністерінен, қатыгездікпен қараудан, адамның мүдделері мен мұқтаждықтарын елемеуден қорғануды қамтиды. Қазіргі таңда қауіп-қатердің тағы бірнеше түрлері қосылды. Олар: буллинг, кибербуллинг, жыныстық зорлық-зомбылық, оқушыларды ұрлау. Мектепте білім беру ортасының қауіпсіздігін қамтамасыз ету – басқа қажеттіліктерді жүзеге асыруда басты шарт болып табылады: әлеуметтік қажеттілік өз кезегінде достықты, бауырмалдықты, өзара түсіністікті және өзара көмекті қамтиды. Жоғарыда аталған қажеттіліктерге қанағаттанған жерде адамның өзін-өзі сыйлау, өзін-өзі тану, өз халқының және басқа да халықтардың мәдениетін зерделеу, рухани құндылықтарға деген қажеттілігі пайда болады. Біз өмір сүру сапасын арттыру үшін қауіпсіз білім беру ортасының мәселесін шешу маңызды орын алады деп айта аламыз. Шағын жинақты мектептегі білім алушылардың қауіпсіздігіне ғимараттың және жақын орналасқан құрылыстардың (жылыжайдың, дәретхананың, спорт алаңының) материалдық-техникалық базасы, жиһаздардың қауіпсіздігі, жылу режимін сақтау, ауыз сумен, ыстық немесе буфеттік тамақпен қамтамасыз ету, білім беру үдерісінің жүйелі ұйымдастырылуы кіреді, сондай-ақ мектепке және үйге қауіпсіз тасымалдау жұмыстары, интернаттың жұмыс істеуі немесе «уақытша отбасы» деп аталатын интернат түрі жатады. Зорлық-зомбылықтың барлық түрлері: кибер зорлық-зомбылық, физикалық және психологиялық зорлық-зомбылық көріністерінен қорғалған психологиялық қолайлы орта құру – қауіпсіз ортаның ажырамас бөлігі болып табылады. Соңғы уақытта қауіпсіз орта ұғымын түсіну үшін педагогтардың қауіпсіз өмір сүру дағдыларын дарыту бойынша жұмыстары ене бастады.

ҚР Білім беру жүйесінің басты міндеттерінің бірі – оқытудың қауіпсіз және жайлы ортасын қамтамасыз ету болып табылады. Қазақстан

Республикасында 2019 жылдың 1 қарашасындағы соңғы мәліметтер (ҰББДҚ) бойынша, ауылдық жерлерде 1 465 252 контингентті білім алушылары бар 5225 мектеп (мектептердің жалпы санының 53,4%) жұмыс істейді, оның 2820-сы шағын жинақты мектеп (40%), онда 19 450 бала оқиды. Ауыл мектептерінің ішінде шағын жинақты мектептер (40%) басым [2]. ШЖМ тек ҚР үшін ғана емес, бұл сондай-ақ халқы аз, үлкен қашықтықта орналасқан елді мекендерге де тән құбылыс. Халықтың урбанизациялануына, ата-аналары мен мұғалімдердің әлеуметтік-тұрмыстық жағдайларына, әсіресе, ауылдық мектепте оқыту жағдайларына қанағаттанбауына, ата-аналардың өздері үшін ауылда жұмыс орындарының болмауына байланысты жыл сайын ауылдық мектептер желісі қысқартылып, қалалық мектептер желісі ұлғайды. Ауылдық мектептерді қолдау үшін аймақта құрылған тірек мектептері (ресурстық орталықтар) - шалғай ауылдағы ШЖМ-дағы (магниттік мектептер) балаларға сапалы білім беруді қамтамасыз етудің тиімді жолдарының бірі болып табылады.

Қазіргі уақытта елімізде 185 тірек мектебі (ресурстық орталықтар) жұмыс істейді: оларға 605 магниттік ШЖМ (барлық ШЖМ-ның 21%) тіркелген. Тірек мектептердің ең көп саны – Қарағанды (39), Ақмола (21), Солтүстік Қазақстан (23) және Павлодарда (19), ал ең аз саны – Маңғыстауда (1) орналасқан, ШҚО – 6, Атырау және Қызылорда облыстарында тірек мектептер жоқ.

ШЖМ-да білім беру үдерісін ұйымдастырудың өзіндік ерекшеліктері бар және толық жиынтықты ауылдық және қалалық мектептерді ұйымдастырудан ерекшеленеді. Әр баланың тең білім алу мүмкіндіктері мен жетістіктеріне ұмтылу кезінде білім беру үдерісін ұйымдастыру туралы ғана емес, сонымен қатар аумақтың ерекшеліктері, оқушылардың контингенті, әлеуметтік-мәдени ортаның сипаты, ата-аналардың білім деңгейі, қауіпсіз білім беру ортасын құру ерекшеліктері туралы мәселелер шешімін табуы тиіс.

Ауыл мектептеріндегі нақты проблемаларға тоқталсақ:

- аудан орталықтарынан географиялық қашықтықта орналасуы;
- сыныптардың аздығы, параллель сыныптардың немесе белгілі бір сыныптың болмауы;
- әлеуметтік-экономикалық құрамдас бөлігі болуы;
- қажетті инфрақұрылымның болмауы;
- сапалы дайындығы бар мұғалімдердің жетіспеушілігі;
- білім мүмкіндіктерін шектеу;
- ауылдық жерлерде мектептерді таңдау шектеулігі;
- ауылдық мектептерде сыныптан тыс ұсынылатын сабақтардың аздығы.

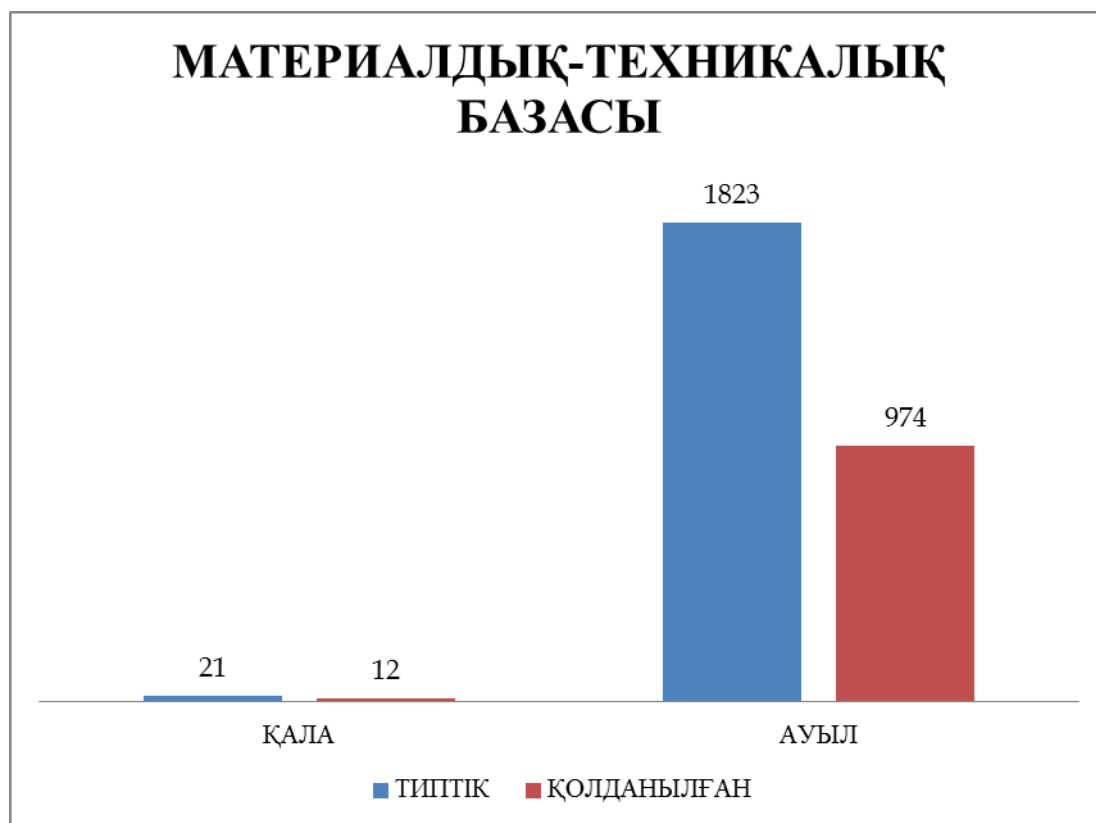
ШЖМ үшін қауіпсіз білім беру ортасының негізгі компоненттері мыналар:

- ғимараттың санитарлық-гигиеналық нормаларын, жарықтандыруды сақтау;
- жылдың қысқы мезгіліндегі жылу режимі;

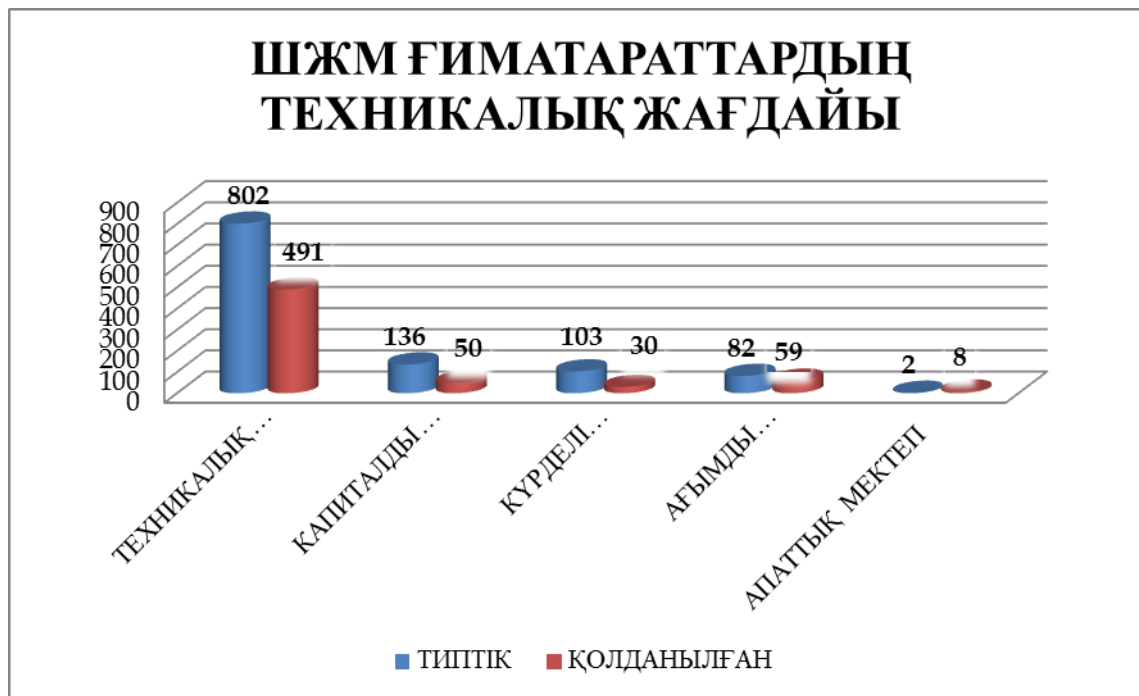
- табиғи сипаттағы қауіптерден: су тасқыны мен жер сілкіністерінен, төмен және жоғары температуралардан қорғану;
- мектебі жоқ елді мекендерден оқушыларды қауіпсіз тасымалдауды қамтамасыз ету;
- интернаттарда тұру;
- уақытша отбасында тұру;
- ыстық немесе буфеттік тамақпен қамтамасыз ету;
- ауыз су;
- мектеп ғимаратында дәретханалардың болуы;
- зорлық-зомбылықтың барлық түрлерінен (қорқытып алушылық, қатыгездік, буллинг, кибербуллинг және т. б.) тыс психологиялық қауіпсіз ортаның болуы.

Қауіпсіз білім беру ортасын құру бойынша әр компонентті сипаттауға көшеміз [14]. Мектептердің материалдық-техникалық базасындағы жағдай ауылдық мектептердің желісін, оның ішінде бейімделген орындарда жұмыс істейтін ШЖМ-ны ұйымдастыруға мүмкіндік берді. Түркістан облысында 209 ауыл мектебі, Алматы облысында 151 мектеп, ШҚО-да 133, БҚО-да 128 мектеп жұмыс істейді. Бейімделген ғимараттардағы мектептердің қысқаруы байқалады, жаңа мектептердің құрылысы жүріп жатыр, оқуды жүзеге асыру үшін ескі ғимараттарға күрделі жөндеу жүргізілуде, дегенмен бұл мәселе өз шешімін күтуде.

№1 диаграмма. Республикалық ауыл шағын жинақтық мектептердің материалды-техникалық жағдайы көрсетеді.

№2 диаграмма келесі параметрлер, техникалық жөндеуен өтті, күрделі жөндеуді талап етеді, күрделі жөндеу өткізілді, ағымды жөндеуді талап етеді, және апатты жағдайдағы мектептерді көрсетеді.

2019-2020 оқу жылында ресурстық орталық және магнитті мектептер жөніндегі ақпарат

Облыс	барлық тірек мектеп	Тірек мектептегі оқушы саны	Магниттік мектеп саны	Магниттік мектепте оқушы саны	Магниттік мектеп оқушылары ресурстық мектепте оқытылады	Магниттік мектеп Оқушылары сессия кезінде интернатта тұрады	Магниттік мектеп оқушылары сессия кезінде күзделікте тасымалданатын
Ақмола	21	9 028	57	3 250	444	254	190
Ақтөбе	11	4 166	31	1 783	385	173	72
Алматы	10	4 601	31	1 876	325	-	-
Атырау	0	0	0	0	0	0	0
ШКО	6	2 991	26	1 811	465	0	465
Жамбыл	11	5 460	36	4 411	1 256	155	1 095
БКО	17	778	33	2 210	334	187	147
Қарағанды	39	710	191	12 904	1 611	649	962
Қостанай	20	9 949	73	5 014	942	159	182
Қызылорда	0	0	0	0	0	0	0

Мангистау	1	1484	5	595	132 Мұғалімдер тасымалданады оқушылар тасымалданбайды	-	-
Павлодар	19	8 275	59	5 427	675	412	263
СКО	23	6 574	57	2 766	527	223	304
Туркестан	8	6 169	12	1 017	160	-	14
Барлығы	186	60 185	611	43 064	7 256	2 212	3 694

Оқушылардың денсаулығын сақтау үшін жылу режимін бақылау маңызды. Бірқатар мектептерде әлі күнге дейін пешпен жылыту жүзеге асырылады, жергілікті қазандық арқылы жылумен қамту әрдайым оң нәтиже әкелмейді. Ауылдық мектептердің көпшілігінде жылу режимі нормаға сәйкес келеді. Дегенмен, шалғай өңірдегі ШЖМ-да жылу режимін сақтамау жағдайлары кездеседі. Оқушылар сабақта сырт киіммен отырады, мектеп әкімшілігі сабақты қысқартылған режимде өткізеді, музыка, технология, дене шынықтыру сабақтарын өткізуді жылы уақытқа ауыстыратын мектептер де бар. Бұл проблеманы шешуді жергілікті атқарушы органдар қолға алуда. Сыныптардың толымдылығы төмен

болуына байланысты мектеп ғимаратын күтіп-баптау көбінесе тиімсіз. Солтүстік аймақтардағы мектеп әкімшіліктері оқушыларға жылы киіну режимін сақтау, төмен температура кезіндегі тәртіп, жылу режимі бұзылудан туындауы мүмкін қауіп-қатер туралы түсіндірме жұмыстарын жүргізеді [14].

Су тасқыны және жер сілкінісі, өрт сияқты табиғи апаттар мектеп оқушыларымен төтенше жағдайлар кезіндегі тәртіп қағидаларын түсіндіру жұмыстарын жүргізу арқылы шешіледі. Мектеп әкімшілігі, білім беру үдерісін психологиялық-педагогикалық қолдау кабинеті төтенше жағдайлар мен төмен температуралар кезіндегі тәртіп қағидалары туралы оқыту тренингтері мен практикумдар өткізеді. Есіл, Ертіс, Нұра, Есіл, Сырдария және т.б. өзендерінің жағалауындағы елді мекендерде су тасқыны орын алады. Елімізде Алматы облысы жер асты дүмпулері мен жер сілкіністерінің жиі болуымен сипатталады. Аталған аймақтың білім алушыларымен жер сілкінісі кезіндегі тәртіп туралы нұсқаулық жүргізіледі.

Облыс	Оқушылар саны
Ақмола	24 656
Ақтөбе	13 593
Алматы	18 699
Атырау	1 904
ШКО	25 020
Жамбыл	10 785
БКО	14 128
Қарағанды	15 593

Костанай	20 041
Кызылорда	932
Мангистау	916
Павлодар	14 502
СКО	22 638
Туркестан	12 334
Барлығы:	195 741

Оқушыларды қауіпсіз тасымалдау барлық мектептерде бірдей жүзеге асырылмайды, себебі автотұрақ жаңартылмайды және жергілікті атқарушы органдардан қаржыландыру жоқ. Тасымалдау 26913 оқушы үшін ұйымдастырылған (2018-2019 оқу жылы – 25 330 немесе 99,8%), оның ішінде: 24 159-ы мектепке және үйге күн сайынғы тасымалдаумен қамтылған.

№3 диаграмма. Облыстар арасында тасымалдау жасаумен қамтылған оқушылар саны көрсетілген.

Кадрлық қамтамасыз етуді шешуде және балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз етуді іске асыру шеңберінде Қазақстан Республикасының білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы аясында «Мобильді мұғалім» жобасы іске қосылады. Бұл жобаны біздің еліміз Ресей Федерациясы мен Финляндияның оң тәжірибесінен қабылдады. Мобильді мұғалім, белгіленген кесте бойынша, тірек мектептеріне бекітілген жақын жердегі магниттік мектептерге автокөлікпен барады. Мобильді мұғалім - тірек, сондай-ақ магнитті мектептің, арнайы педагогикалық білімі бар, курстық дайындықтан өткен, тұрақты жоғары нәтижелері бар тұлға бола алады. Мұғалімнің денсаулығы жақсы болуы қажет, себебі кез келген ауа райында басқа елді мекендерге баруға күш жұмсайды. «Мобильді мұғалім» жобасы оқушыларды кадрлық қамтамасыз ету мәселесін және олардың қауіпсіздік мәселесін шешеді. Ресей Федерациясында мобильді мұғалімге тегін автокөлік беріледі. Ал Қазақстанда көлік берілмейді, есесіне жол жүру және онда тұру үшін еңбекақыға 200% үстеме ретінде қосымша ақы төлеу мәселесі қарастырылған.

Тірек мектептер жанында интернаттар жұмыс істейді, онда магниттік мектептер мен шалғай елді мекендердің балалары тұрады. Бүгінгі таңда 2754 оқушы мектеп жанындағы интернаттарда тұрады. Қазақстан Республикасының білім беруді және ғылымды дамытудың 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарламасы аясында білім беру мекемелеріндегі мектеп-интернаттарды жаңарту, ондағы жағдайды жақсарту жұмыстары жоспарланған, бұл мемлекеттік жеке кәсіпкерлік (МЖӘ) тетіктері арқылы жүзеге асырылады. Интернаттар шалғайдағы елді мекендердегі оқушылардың білім алуына мүмкіндік береді. Ауылдық жерде барлық ресурстық орталықтардан алыс, оқушылар оқу жылы бойы тұратын мектеп-интернаттар жұмыс істейді, ал магниттік мектеп оқушылары бұнда оқу жылының жалғасуында сессия кезінде үш рет тұрады. Бұл мәселені шешу үшін жергілікті атқарушы органдар елеулі

үлес қосуда. Интернаттары жоқ елді мекендерде, мысалы Солтүстік Қазақстан облысында «Уақытша отбасы» жобасы енгізілген, онда сессия кезеңінде 112 бала 102 уақытша отбасында тұрады. «Уақытша отбасы» дегеніміз шалғай ауылда тұратын оқушыларын тәрбиелеуге арналған интернаттық ұйымның баламасы. «Уақытша отбасы» мүшелері 5-11 сынып оқушыларын қабылдайтын толық отбасы, дені сау, зиянды әдеттері жоқ, үлгілі отбасы болу қажет. Баланы қабылдайтын отбасы балаға толық жауапкершілік алады, оны тамақтандырып, тарбиелейді. Мектеп, баланың туған отбасы мүшелері және уақытша отбасы мүшелері арасында келісімшарт құрылады. Баланың туған ата-анасынан уақытша отбасына жазбаша келісім шартымен тапсырылады. Уақытша отбасы жобасы интернаттық жетіспеушілік маселесін шешу үшін, шалғай ауылдың балаларына сапалы білім алуға қолжетімділігін жүзеге асыру үшін жасалған. Баланы уақытша отбасына тапсыруға келесі талаптар қойылады:

- Уақытша отбасы мүшелері Қазақстан Республикасының азаматтары болуы тиіс, және Қазақстанда тұратын азаматтар болуы тиіс;
- Жазбаша құрастырылған келісім шарт арқылы уақытша отбасына, комиссия шешімі бойынша тапсырылады;
- «Уақытша отбасыға» тапсырулуға рұқсат деген комиссия қорытынды шешімі болу керек.

Уақытша отбасының міндеттері мен жауапкершелігін қарастырайық. Міндеттері қатал регламенттелуі тиіс. Уақытша отбасына қабылдаған адам:

1. Баланы тәрбиелеуге, қауіпсіз өмір сүруіне, сабаққа дайындалуына, күн тәртібін сақтауға жағдай туғызады;
2. Бала уақытша отбасыда тұрған кезде оның өміріне, денсаулығына толық жауапкершілік алады;
3. Келісілген уақыт аралығында баланы өзінің туған ата-анасына қайтарып беру керек.
4. Бала аурып қалса, жарақат алса, немесе басқа қауіпті жағдайға ұшырап қалса, немесе ауруханаға түссе 24 сағат арасында, баланың туған ата-анасына хабарлау тиіс.

Уақытша отбасы жобасына кірем деген үміткерлерге қатаң талап қойылады.

Туберкулез, психиатрикалық, наркологиялық венерологиялық диспансерлерден медициналық анықтаманы талап етеді.

Еңбекақы жөнінде анықтама

Балаға жағдай жасау: жеке бөлме, оқу орны, кітап сөресі, жарық қамтамасыз ету.

Сотталмаған жөнінде анықтама.

Баланың туған ата-анасынан жазбаша келісім қағазы.

Мектептің педагогикалық ұжымы отбасылармен келісе отырып, уақытша отбасыларға оқушыларды бөлуді жүзеге асырады. Аталған салада бұл жоба үш жылдан бері табысты жүзеге асырылуда. Уақытша отбасылар жергілікті атқарушы органдардан бір білім алушыға 45000 теңге көлемінде ақы алады.

2018 жылғы ҰББДҚ мәліметтері бойынша, 2535 ауылдық мектепте тек ауладағы дәретханалар бар, оның жартысы бейнекамераның көріну алаңына кірмейді.

1629 мектепте – тасып әкелінген су, 1093 - ыстық сусыз, 1800-і бейнекамералармен қамтылмаған. Аталған мәселелерді шешу бойынша жұмыс үнемі жүргізіліп тұрады және барлық тармақтар бойынша оң динамика бар.

Ауылдық және шағын жинақты мектептердегі зорлық-зомбылық түрлері.

Ата-аналардың пікірінше, қазіргі кезеңде мектеп қауіпсіз орын болудан қалды. Жалпы орта білім беру ұйымдарындағы, оның ішінде ШЖМ-дағы зорлық-зомбылық Қазақстанның маңызды проблемасына айналды. Білім алушылар мен тәрбиеленушілер мектептегі зорлық-зомбылық пен кемсітушіліктің жиі болатынын айтады (яғни психологиялық зорлық-зомбылық, физикалық зорлық-зомбылық, бопсалау, қорлау және жыныстық сипаттағы қысым көрсету, кибербуллинг және кемсітушілік). Естеріңізге сала кетейік, мектептегі зорлық-зомбылық – балалардың арасында, мұғалімдердің балаға деген немесе баланың мұғалімге деген күш қолдануы (мәжбүрлеу) орын алатын зорлық-зомбылық түрлері және басқа адамның құқығын бұзатын кез келген іс-әрекет болып табылады. Успен В.Б. мен Чернявская А.П. редакторлығымен шыққан психологиялық-педагогикалық терминдер сөздігін пайдалана отырып, аталған зорлық-зомбылық түрлерін қарастырайық, олардың көріністерін толығырақ түсіндіреміз [10].

Бопсалаушылық - қорқыту, күш көрсету және ұрып-соғу қаупі бар жағдайда бөтеннің мүлкін жою немесе бүлдіру қатерін төндіріп, бөтеннің мүлкін немесе мүлікке құқықты беруді немесе мүліктік сипаттағы басқа да әрекеттер жасауды талап ету. Оқу орындарында үлкен буын өзінен кіші немесе физикалық тұрғыдан әлсіздерден қалталарындағы ақшаларын тартып алған. Ресурстық орталықтағы ауыл мектептерінде бопсалау фактілері кездеседі: жергілікті оқушылар магниттік мектепке келген оқушылардың жеке меншік заттары мен ақшаларын тартып алуы жиі кездеседі. Профессор-оқытушылар құрамы үшін осы жасалған әрекеттері негізінде қылмыстық жауапкершілікті түсіндіруде алдын-алу жұмыстарын жүргізу маңызды. Бопсалау жағдайын дер кезінде анықтау балалар қауымындағы проблемалардың алдын алуға көмектеседі. Ресурстық орталықтың жағдайында сессия кезінде магниттік мектеп оқушыларына қатысты қорқыту орын алады. Бұндай әрекеттердің алдын алу үшін профилактикалық жұмыс жүргізу және жасалған әрекет үшін жауапкершілікке тарту қажет.

Құқықтық сауаттылық бойынша жұмыс ауылдық ШЖМ-дағы зорлық-зомбылық фактілерінің алдын алуға ықпал етеді [16].

Буллинг – бір немесе бірнеше білім алушы басқа білім алушыға қатысты жасайтын вербалды және/немесе вербалды емес мінез-құлықтың динамикалық және қайталанатын үлгілері, сондай-ақ әдейі зиян келтіруге ұмтылу, зиян тигізу мақсатында сөзбен немесе іспен бір оқушыға басқа оқушылардың жасайтын және үнемі қайталанып отыратын іс-әрекеті. Балалар ұжымында оқу құралдарын немесе жеке заттарын таба алмайтын баланы жиі көруге болады.

Сынып ұжымы бұл ретте балаға көмектеспейді немесе мән бермейді. Заттардың жоғалуы мен бүлінуінің қайталануы баланы шаршатады және баланың психикасына әсер етеді, нәтижесінде оның оқуға деген ынтасы төмендеп, өзіне деген сенімсіздік пайда болып, тұйықтала бастайды. Буллингке көп жағдайда дене салмағы толық емес, физикалық көрсеткіштері төмен балалар, сонымен қоса, сөйлеу кезінде ақаулары бар балалар ұшырайды. Мұғалім ұрып-соғу секілді буллинктің куәгері болған жағдайда ғана тиісті әрекет етеді. Алайда сынып ұжымы баланы қорлайтын, кемсітетін көріністерге, өсек-аянға, бопсалау секілді әрекеттерге аса мән бермейді. Ауылдық мектепте буллинг фактілері өзге мектептерден келген оқушыларға қатысты ғана емес, сонымен қатар өзінің мектебіндегі оқушыларға қатысты да болып келеді. Өкінішке орай, мұғалімдер бұл балалардың тұлғааралық қарым-қатынасы деп ойлайды. Мұғалімдер балаларға айтқан сөзінде тұруға, бір-бірін сол қалпында қабылдай білуге, ұжымда үйлесімді қарым-қатынас орнатуға көмектесуі керек. Бұған ұжымдық бірлескен қызмет, ойындар, тренингтер арқылы қол жеткізуге болады. Бұл мәселе ШЖМ жағдайында мектеп мұражайы үшін экспонаттарды іздеу, өлкетану бойынша топтық жобаларға тарту арқылы шешіледі, онда оқушылар бір-бірімен өзара іс-әрекет жасайды, оларды біріктіретін ортақ қасиеттерді көбірек табады. Бұл үшін алдын алу жұмыстарынан (профилактикалық) басқа, соғыс ардагерлерін, ауған соғысының ардагерлерін, тың игерушілерді, ауыл, аудан батырларын іздестіру сияқты жұмыстар үлкен нәтиже береді. Өкінішке орай, буллинг Қазақстанда кең тараған құбылыс. Біріккен Ұлттар Ұйымының Балалар Қорының дерегіне сүйенсек, республиканың 40 мектебінен 402 баланың 33 пайызы мектептегі психологиялық зорлық-зомбылықтың құрбаны болған, атап айтқанда, келеке ету, тіл тигізу, сондай-ақ олардың 36 пайызы өздерін мұқалтқанын айтты. Сауалнама әрбір үшінші бала қатысқан оқушылар арасында өткізілді.

Зерттеуші Светлана Богатыреваның айтуынша, кейде мұғалімдер үшін де басып тастау ұжымды басқарудың ең қолайлы тәсілі болып есептеледі. Олардың кейбіреулері балаларды ұжым көшбасшылары және оларға бағынушылар деп бөлу арқылы олар өзін-өзі ұйымдастыруға көмек көрсетеді деп ойлайды. Шындығында олар өз міндеттерін жеңілдетуге тырысады және балалар ұжымында иерархияны заңды етеді. Бұл буллинктің негізгі және басты себебі. Сонымен қатар мұғалім әрдайым бір оқушыны басқалардан бөлектеп, оған ерекше көңіл білдіреді. Педагог ол оқушыны мінез-құлықтың белгілі бір тәсілін бекітуді, оны үлгі етуді қалайды, бірақ психологиялық тұрғыдан бұл балалар арасындағы теңсіздікті көрсетеді, бұл балалар педагогтың сүйікті оқушысы ретінде қабылданып, басқа топтың агрессиясын тудыруы мүмкін.

Айта кету керек, мұғалім зардап шегудің негізгі себебі болмаса да, зорлық-зомбылықтың әрі қарай өршуі не басылуы мұғалімнің басқаруымен шешіледі. Өкінішке орай, балалар ұжымына жауапты болып табылатын ересектердің барлығы мұны түсіне бермейді және осындай жағдайлармен жұмыс істеу үшін құзыреттілігі төмен болуы мүмкін.

Ата-аналарға баланың зардап шегуші екенін түсіну өте оңай. Ол тұйық болып, мектепке бармай, оқуға деген қызығушылығын жоғалтады. Мектепте

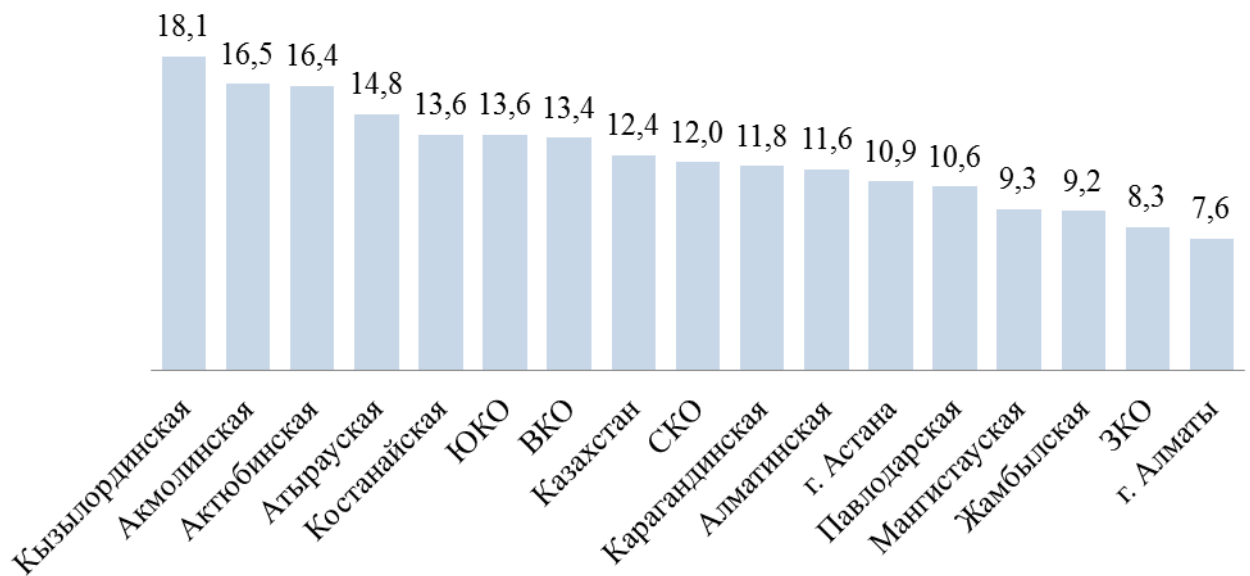
болған жағдайды талқыламау, мазасыздық, сабырсыздық пайда болуы мүмкін. Сондай-ақ, киімдері лас, рюкзак немесе оқу құралдары бүлінген болуы мүмкін. Ата-аналарға сенетін балалар, әдетте, бұл кіші буын оқушылары. Жасөспірімдер, керісінше, «бәрі жақсы» деген сөзбен құтылады. Олар қазірдің өзінде өздерін үлкенбіз және бәрін өз бетімізше шеше аламыз деп ойлайды. Егер оқушы мен оның ата-анасының арасында қарым-қатынас деңгейі жоғары болса, олар кез келген мәселелерді талқылай алады, тек мектеппен ғана емес, бала буллинг туралы өзіне немесе өзінің сыныптастарына қатысты жағдайларды бүкпесіз айтып береді. Сондықтан ересектер балалар қанша жаста болса да, оларға деген қарым-қатынасты жақсартып, бауырмалдықты барынша көрсетуі қажет.

Психологтар егер ата-ана баласы зардап шегіп жүргеніне күдікті немесе сенімді болса, «өздері түсініседі», «бұл мінезін түзейді» деген секілді немқұрайлылық танытпауға кеңес береді. Қудалау теңсіздікпен күрес екенін түсуіміз қажет. Зорлық көруші бала жалғыз, ал оған бірнеше адамдар тобы немесе беделді мұғалім зорлық көрсетеді. Мұндай теңсіздік баланы дамытпайды, керісінше, психологиясын әлсіретеді. Ал егер ата-ана өз баласының құқығын қорғаса, екі жақтың күші шамамен тең болады. Бұл кезеңде баланың кінәсін немесе себебін іздеу нәтиже бермейді. Алдымен буллинг пайда болған әлеуметтік топтағы жағдайды шешу керек.

Содан кейін мұғалімге баланың жеке басының немесе мінез-құлқының қандай да бір ерекшеліктері болса да, әрбір адам қауіпсіз ортада білім алуға құқығы бар екенін түсіндіру керек. Бұл туралы нормативті-құқықтық құжаттарда - Білім туралы заңда және мектеп жарғысында жазылған. Зорлық-зомбылыққа құрбан болған емес, әрдайым агрессорлар кінәлі, олар физикалық немесе психологиялық жақтан қысым жасайды және ол үшін жауап беруі тиіс. Егер мұғалім мұндай көзқарасты қолдайтын болса, онымен мектеп психологын, мектеп әкімшілігін тарту арқылы бірлескен іс-әрекет жасауы қажет.

Бұл кезеңде зардап шегушіге аяушылық танытып, оған қамқорлық көрсетуге үгіттеу дұрыс емес. Бұл агрессорлардың мақсаты екенін түсіну қажет. Оларға бұндай зорлық-зомбылыққа жол берілмейтіндігін түсіндіру маңызды. Егер зорлық-зомбылық әрі қарай жалғасса, онда тиісті шаралар мектеп немесе тіпті құқық қорғау органдары деңгейінде жасалады. Ата-аналар сотқа жүгіну қажет болған жағдайда қысым жасалған кездегі барлық материалдық дәлелдерін бүлінген заттар, көгерулер, соғулар мен жарақаттар, әлеуметтік желілердегі қорлау сипатындағы хабарламалары тіркеуге дайын болуы тиіс. Буллинг – бұл әлсіз, нашар ұжымның белгісі. Психологтар бір баланың зардап шегуінен қалған басқа балалар да қиналатынын дәлелдеді. Зардап шегуші – анық құрбан, ал зорлық көрсетуші өзінің ішкі наразылығын немесе отбасыдағы қолайсыздықты осылай көрсетуі мүмкін. Зардап шегуші бала басқа мектепке ауысқаннан кейін өзі де агрессорға айналып кету жағдайы жиі кездеседі, өйткені өзі көрген зорлық-зомбылық кезіндегі ашу-ызасын сыртқа шығарғысы келеді. Агрессор балалар көп жағдайда өз отбасынан ұрып-соғу секілді қорлық көріп жатады.

№4 диаграмма. Қазақстан Республикасының 2018ж. Балалар жағдайы жөніндегі Ұлттық баяндамадан келтірілген сілтеме үзінді Буллингке шалдыққан балалар %

Зорлық-зомбылықтың келесі түрі – кемсітушілік - белгілі бір адамдардың құқықтарын, артықшылықтарын әдейі шектеу немесе айыру. Мектепте балаларды, репатрианттарды (оралмандарды), энкопрез, энурез, дислексия ауруларымен ауыратын балаларды кемсітуді кездестіруге болады. Қазір АИВ және ЖИТС мәртебесі бар балаларды кемсіту жағдайлары орын алуда. Балалар АИВ-тің берілу жолдарын білмегендіктен, жұқтыру үрейіне байланысты зорлық-зомбылықтың осы түрін пайдаланады. Бұл жағдайда түсіндіру жұмыстары жүргізілуі қажет.

Сыныпта жағымсыз қарым-қатынас пен зорлық-зомбылық көрсетуге педагогтың әдепсіз мінез-құлқы ықпал етуі мүмкін. Мұғалім өзінің мінез-құлқына назар аудару қажет. Ол оның мінез-құлқының келесі түрлері балаларға зорлық көрсетудің басы болуы мүмкін екенін есте сақтау керек.

- Педагогтың оқушылардың бастамаларын басуы;
- Қате жауап үшін жазалауы;
- Балалардың сыртқы түріне байланысты педагогтың ескертулері, олардың сөйлеу мәнері;
- Оқушының сөзін бөлуі;
- Педагог қойған сұрақтарға оқушыларды зорлықпен жауап бергізуі;
- Ізденімпаз оқушыларға ерекше қарым-қатынас жасауы;
- Әдепсіз сөздермен қорлауы.

Білім беру ортасын оқушылар педагогтар ұжымына, мектеп және сынып ұжымдарына сеніп, өзін сынып ұжымы үшін маңызды және қажетті сезінетін жағдайларда қауіпсіз деп атауға болады. Мектеп педагогтарының қызметі:

- түсініспеушілікті болдырмау үшін барлық оқушыларды нақты практикалық іс-әрекетке жұмылдыру;
- оқушылардың қоғамдық белсенділік және әлеуметтік серіктестік дағдыларын меңгеруіне жәрдемдесу;
- оқушылардың түсіністікпен қарым-қатынас жасау, қоғамдық өмірге белсене қатысу үшін жағдай жасау [16].

Осылайша, мектептегі зорлық-зомбылықтың алдын алу және қауіпсіз білім беру ортасын құру үшін әкімшілікті, әлеуметтік педагогты, сынып жетекшісін, педагог-психологты, ата-аналарды, сонымен қатар оқушыларды да тарту қажет. Анонимді сауалнама жүргізу жолымен зорлық-зомбылықтың құрбаны болған (болып табылатын) оқушыларды анықтау бойынша білім беру ұйымдарында мектеп психологтарының, әлеуметтік педагогтар мен медицина қызметкерлерінің жұмысын жандандыру қажет. Зорлық-зомбылыққа итермелейтін факторлардың әсері барынша төмендетілген және кез келген түрдегі агрессияның пайда болу қажеттілігі барынша азайтылған оқыту мен тәрбиелеу үшін осындай жағдайлар жасауға ықпал ету қажет.

Бүгінгі күні Қазақстан Республикасында білім беру мен тәрбиелеудің мазмұнын жаңарту жағдайында психологиялық қауіпсіздік пен оқушылардың денсаулығына қамқорлық таныту әрбір білім беру ұйымы мен мұғалімнің міндеті әрі олардың қазіргі заманғы білім берудің жоғары сапасына қол жеткізуінің көрсеткіші болып табылады.

Тәрбие берудің тұжырымдамалық негіздерінде (2019) қазіргі кезеңдегі білім беру ұйымдарының өзекті міндеті – мұғалімдер мен оқушылардың жеке әлеуетін дамытатын және қолдайтын әлеуметтік орта құру болып табылады. Мұндай ортаның маңызды сипаттамасы – психологиялық қауіпсіздік, оқушының абыройына, жан саулығына, позитивті ойлауын және өзін лайықсыз қарым-қатынастан қорғау жағдайын қамтамасыз етеді [11]. Психологиялық қауіпсіздік баланың толыққанды дамуының, оның психологиялық денсаулығын сақтау мен нығайтудың маңызды шарты ретінде қарастырылады. Білім беру ортасының психологиялық қауіпсіздігін қамтамасыз ету және оның қатысушыларының психикалық денсаулығын сақтау және қолдау мектептің психологиялық қызметінің басым бағыты болуы тиіс. Сонда ғана қауіпсіз орта құруды қиындататын факторлардың болуы мүмкін салдарлары азаяды. Біз әртүрлі деңгейде қауіпсіз білім беру ортасын құру мәселесін бірнеше рет қарастырамыз. Жұмыстың бұл бөлігі жасөспірімдер арасындағы суицидтің себептерінің бірі болып табылатын, балалар үшін әлеуметтік қауіп ретінде есептелетін кибербуллингке арналған. Бұл термин жақында пайда болғандықтан, көпшілікке таныс емес. Педагогикалық және ата-аналар қоғамдастығы ата-аналарға, балаларға уақтылы көмек көрсету үшін зорлық-зомбылықтың осы түрінің ерекшеліктерін түсіндіруі қажет. Интернет технологиялардың, ұялы байланыстың дамуымен электронды пошта, жедел хабарламалар сервистері, чаттар, әлеуметтік желілер, web-сайттар, сондай-ақ ұялы байланыс арқылы жүзеге асырылатын психологиялық зиян келтіру мақсатында кибербуллинг шабуыл мәселесі де пайда болды. Бір уақытта бүкіл сынып жәбірленушіге қорқыту, қорлау арқылы СМС жолдау жібере алады.

Ата-аналарға баласының жағымсыз эмоцияларын не туғызатынын түсіну қиын, өйткені барлық балалар алған хабарламаларды үлкендерге көрсете алмайды. 2020-2025 жылдарға арналған ГПРОН осы проблеманы шешу үшін тәрбиелік жоспарларға кибермәдениет және кибергигиена бойынша білім алушылардың жұмысын қосуды ұсынады. Бұл педагогикалық қоғам үшін белгілі жаңа терминдер, өзіне зиян келтіруі мүмкін балаларды ерте анықтау және оларға уақытында көмек көрсету, буллингтің жолын кесу мақсатында білім беру ұйымдары мен мектеп қызметтерінің психологиялық қызметі күшейтіледі [2].

Кибербуллинг – қазіргі заманғы техникалық құралдар: интернет-ресурстар, ұялы телефон арқылы жүзеге асырылатын психологиялық зорлық-зомбылық түрі. Бұл сандық технологияларды пайдалана отырып әдейі қудалау (әлеуметтік желілер арқылы онлайн режимінде, бейне, файл алмасу, блогтар, электрондық пошта, жедел хабарлар жүйелері, сондай-ақ СМС, ММС қарым-қатынас).

Кибербуллингтің келесі түрлері бар:

- бойкот;
- анонимді қауіптер;
- аутинг;
- троллинг, флейминг;
- манипуляция (жасырын мәжбүрлеу).

Бойкот – жасөспірімді веб-сайттарда White-list (ақ тізімге) қоспайды, желілік топтар мен қоғамдастықтарды елемейді. Интернет ортада танымал емес, тек реалды ортада белгілі.

Анонимді қауіп-қатерлер – жасөспірімнің электрондық мекен-жайына немесе ұялы телефонына белгісіз жіберушіден: «Мен сенің мекен-жайыңды білемін. Мен сенің қайда өмір сүріп жатқаныңды білемін. Сен менің қолымдасың» деген сияқты қорқытатын хабарламалар келеді.

Аутинг – (ағылш. outing-жария ету, жария ету, жария ету) жыныстық бағдар немесе адамның кез келген жеке ақпаратының гендерлік ұқсастығы туралы ақпаратты оның келісімінсіз жария ету. Аутинг жеке өмірге қол сұғу ретінде бағалануы мүмкін және адамның ымыраласу үшін немесе бопсалау және оның беделіне зиян келтіру үшін пайдаланылуы мүмкін. Бұл анықтама еркін «Википедия» энциклопедиясынан алынды. Жасөспірімдер арасында аутинг – өз сыныптастарының жыныстық өмірінің басталуы туралы ақпаратты тарату [12].

Троллинг, флейминг – агрессия көрсету, жәбірлеу, сөгу немесе тіл тигізу арқылы көрініс табатын, желілік **яки** ғаламтордағы қарым-қатынас этикасының бұзылуымен ерекшеленетін виртуалды коммуникация түрі. Қоршаған ортаны ауызша қорлау, осы үдерістен ләззат алу идеясын көздейді (кейде ашық «ауызша садизм»). Троллинг – Тролльдан рахат алу үшін теріс эмоцияларды шақыруға бағытталған вербалды әрекет. Троллингпен айналысатын адам қазір «троллмен» деп аталады. Флейминг – оның салдары. Флейминг пікірталаста адам әзіл, сарказм, нормаға қайшы лексика және қорлайтын сөз тіркестерін қолдану кезінде пайда болады. Троллинг пен флейминг ойын аспектісі, уақыт

өткізу тәсілі ретінде саналады (уақытты өткізу үшін әңгіме, әңгімелесушіні қорлау мақсаты бар). Біріншіден, бұл желілік этикет шеңберінде басқа адамдармен таласуда ауызша шеберлікті шындау, екіншіден, әлсіз жақтарды, әрекеттерді, адамның ой-пікірлерін, талқыланатын заттар мен идеялардың қасиеттерін сынаудың болуы дамуға түрткі болуы мүмкін. Интернетте қарым-қатынас интернет-коммуникацияның басқа қатысушылары алдында тілдік қарым-қатынасқа түсерде жауапкершілікті сезінуді талап етеді. Троллардың негізгі массасы анонимді форумдарда, 4-чан және II-чан имидж-бордтарында тұрады. Рунеттегі троллинг үшін негізгі «алаңдар» тірі Журнал (ЖЖ), LiveInternet, Вконтакте, сыныптастар және т. б. сияқты Интернет-қауымдастықтар қызмет етеді.

Манипуляция (құпия мәжбүрлеу) манипуляцияның маңызды ережесі - манипулятордың командасын орындау үшін басқа индивидтің санасына әсер ету, бірақ бұл ретте өзін-өзі, өз еркімен және өз қалауы бойынша жасайды деп санайды. Ересектер өздері жиі манипуляцияның құрбандары болады. Интернетте жұмыс істей отырып, біз экранның сол жағында суретті байқаймыз: бұл косметика сайттары, көйлектерді көтерме сату, сертификат алу арқылы жарнамалар болуы мүмкін. Біз осы сілтемені басу және қарап шығу арқылы осындай ақпаратты тұтынушы ретінде өзімізді таңбалаймыз. Осыдан кейін біз осындай сайттардың біздің паракшада тұрақты шығып тұратынын байқаймыз, олар бізді белгілі бір сатылымдар жасауға үгіттейді. Жасөспірім экраннан түрлі сілтемелерді көреді, бұл сервер оның бетінде тұрақты болады. Манипуляция тұтынушының санасына қандай да бір ақпаратты зорлап таңады, енгізеді.

Ата-ананың басты міндеті – өз баласына дос болу. Оның неге қызығатынын, оның қызығушылығына сәйкесінше қызығушылық танытуы керек, бала ата-анамен қарым-қатынаста неғұрлым ашық болса, өз ой-пікірлерімен, алаңдатып жүрген мәселелермен бөлісе алатын болады. Көптеген жағдайларда тролль нақты өмірде буллинг құрбандары болып табылатын адамдар болады. Оқушылар аутсайдерлер (құрбандар, кибербуллинг) бола алады, сондықтан өздері ренжіткіш – агрессор, «тролли» бола алады. Жасөспірімдер жоғарыда аталған агрессияның барлық түрлерінен қалай қорғануға болатынын білмейді, бұл өзіне деген сенімсіздіктің пайда болуына, көңіл-күйінің нашарлауына, депрессияға ұшырауына, тіпті өзіне-өзі қол жұмсауына дейін итермелейді. Ата-аналар баланың әлеуметтік желіде қарым-қатынас жасау кезінде «виртуал ортаға» кетуі нақты ортада қарым-қатынастың тоқтатылуына әкеп соқтыратынын есте сақтаған жөн. Бала өзінің қажеттілігін, маңыздылығын сезінуі үшін баламен, жасөспіріммен жиі қарым-қатынас жасауға, оның өміріне белсенді араласуға, ол өзін қажетті, маңызды сезіну үшін жан жылуын сыйлауға кеңес береміз.

Оқушылар аутсайдерлер (зорлық-зомбылық, кибербуллинг құрбандары) бола алады. Өзінің іс-әрекетінің салдарын білмейтіндіктен, оқушылар әкімшілік және қылмыстық жауапқа тартылатынын түсінбеуі мүмкін. Өзіне-өзі қол жұмсауға дейін жеткен жағдайда Троллинг әкімшілік және қылмыстық кодекспен қудаланады, айыппұл салынады немесе бас бостандығынан айырумен де жазаланады. Информатика сабағында интернет-қатынас кезінде

этиканы сақтау туралы айту қажет. Психологтарға информатика мұғалімімен бірлесе отырып, кибербуллинг түрлерінің ерекшеліктерін түсіндіре отырып, әлеуметтік желілердегі манипуляцияларға қарсы әрекет ету бойынша оқушыларға сабақтар өткізуді ұйымдастыру қажет.

1) Анонимді қауіп-қатерлер – ата-аналарды және полицияны хабардар ету қажет. Арандатушылыққа ермеуге, берілмеуге үйрету қажет.

2) Аутинг – жеке ақпаратты бақылауда ұстау (пошта, парольдер, өзі туралы ақпарат), бейтаныс сілтемелер бойынша өтпеу қажет.

3) Троллинг – троллингпен айналысатын әңгімелесушілерді елемеу, қара тізімге қосу керек.

Бұл жерде киберқауіпсіздік, оқушылардың ақпараттық құзыреттілігін дамыту қажеттігі туралы айтып отырмыз. Қандай да бір зорлық-зомбылық фактілері болған жағдайда оқушылар ол серверлерден шығып қана қоймай, өз деректерін блокқа қойып, тиісті инстанцияларға шағым жазу керек.

Біз өз жұмысымызда ТАСС хатының мәтінінен дәйексөз келтіруді жөн санадық: «Сізден әлеуметтік желілерде қоғамдық сананы бұрмалауға қарсы әрекет ету бойынша оқушылар үшін сабақ өткізуді ұйымдастыру мүмкіндігін қарастыруды сұраймыз. Оны 30 жасқа дейінгі жастардың жүргізгені жөн, олар қазіргі заманғы қосалқы мәдениеттер мен әлеуметтік желілер жұмысының принциптерінен жақсы хабардар» [3].

Балалар мен жасөспірімдер арасындағы аддитив және суицид мәселелерін шешуде педагог кадрлардың біліктілігін арттыру институттарының және мектеп әкімшілігінің жұмысы қажет. Өкінішке орай, бүгін барлық мұғалімдер интернет-ресурстарды, веб-беттерді біле бермейді. Мұғалімдер мен ата-аналардың көпшілігі «Одноклассники», «В контакте» және «Мой мир» сайттарына кірумен шектеледі. Ата-аналар баланың уақытын қандай серверлерде өткізетінін білуі керек. Көптеген ата-аналар балалармен қарым-қатынас жасауға уақыт таппайды. Ата-аналар үшін жақсы мүмкіндік компьютер экранында бірлесіп уақыт жүргізу, фильм көру, ата-ана мен жасөспірім тек әсерлерімен бөлісу ғана емес, фильмде көрсетілген немесе өмірде болған оқиғаларға өз көзқарасын білдіру де маңызды.

Педагогтармен ағартушылық алдын алу және түзету жұмыстары келесі жұмыс түрлерін қамтиды:

- психологиялық ұсыныстар;
- әдістемелік семинарлар; сынып жетекшілеріне арналған ақпараттық сағаттар;
- мектептің педагогикалық кеңестері;
- педагогтарға арналған мини-дәрістер;
- жеке топтық кеңес беру;

Білім беру ұйымының психологиялық-педагогикалық қызметі баланың эмоционалдық жағдайын тұрақтандыруға, сенімділікті қалыптастыруға, оң көзқарас қалыптастыруға, эмоционалдық ахуалды қалыптастыруға, адамгершілік қағидаттарының нормаларын меңгеруге, социуммен өзара іс-әрекет жасау дағдыларын арттыруға жұмыс істеуге, ата-аналармен жұмыс

барысында отбасымен және достарымен тығыз байланысқа назар аударуға бағыттау болып табылады.

Оқушылармен жұмыс істеу барысында жасөспірімнің өмір – басты құндылық екенін түсінген жөн, психологиялық тұрғыдан ағарту, сауаттандыру арқылы өзін-өзі дамытуға, қиын жасөспірімдер ортасын өзгертуге мүмкіндік беруге болады, ол оның ішкі жан дүниесін, өмірге деген көзқарасын өзгертетіні сөзсіз. Жасөспірімге оның қазіргі уақытта басына түскен қиындықтарды түсінуге көмектесу, бұл уақытша қиындықтар екенін түсіндіру, ересек тәлімгер оған ол қиындықтарды жеңуге көмектесуге дайын екенін жеткізген жөн.

Осылайша, кибербуллингтің әртүрлі түрлері қазіргі жасөспірімдер үшін елеулі әлеуметтік қауіп төндіреді. Оқушыларды интернет кеңістігіндегі тәртіп нормалары, зорлық-зомбылықтан және манипуляциядан қорғау тәсілдері туралы ақпараттандыру қауіпсіз орта құруға ықпал етеді. Ата-аналар мен педагогтарды ақпараттандыру білім беру ортасының қауіпсіздігі үшін күресте оң нәтиже бере алады. Тек бірлесіп ұйымдастырылған, үйлесімді жұмыс оң нәтиже беріп, балаларды ақпараттық зорлық-зомбылықтан қорғай алады.

Тиісінше, қауіпсіз білім беру ортасының құрамдас бөлігі жалпы білім беретін және ауылдық шағын жинақты мектептердің білім алушыларының кибермәдениеті мен кибергигиенасы болып табылады. Біз ата-аналар мен педагогтар үшін таныс емес жаңа терминдерді түсіндіріп, біз олардың өз балаларын компьютерлік тәуелділіктің әртүрлі түрінен қорғай алатындарын жеткізуге тырысамыз. Біздің балаларымыздың қауіпсіз болашағы үшін балалардың кибермәдениеті мен кибергигиенасы бойынша мектептің психологиялық-педагогикалық қызметінің жұмысын ұйымдастыру өте қажет. Киберқауіпсіздік қазіргі заман басты талабы болып табылады.

Кибермәдениет пен кибергигиенаның дамуы киберқауіпсіздіктің алдын алуға мүмкіндік береді, педагогтар мен және ата-аналар жауап ретіндегі тиімді шараларды ұйымдастыруға көмектесе алады. Жұмыстың ұсынылған бөлігінің мақсаты – педагогикалық және ата-аналар қоғамдастығына «кибермәдениет» және «кибергигиена» атты аз зерттелген жаңа ұғымдарды және олардың АКТ-ны ұтымды, сауатты пайдаланушыларды тәрбиелеу үшін маңыздылығын түсіндіру. ШЖМ педагогикалық қызметтерінің қызметін балаларды рухани дамуына зиян келтіретін ақпараттар мен материалдардан қорғау жөніндегі шараларды әзірлеуге және енгізуге бағыттау қажет. Мектеп оқушыларының кибермәдениеті мен кибергигиенасын дамыту арқылы қауіпсіз білім беру ортасын құру мәселесінде педагогтар мен ата-аналардың кәсіби құзыреттілігін арттыру қажеттілігі туындады. Ғаламторды дұрыс пайдаланбау мәселесі барлық мектептер үшін толық жиынтықты және шағын жинақты мектептер үшін де маңызды.

Соңғы онжылдықта компьютер, интернет, гаджеттер біздің өміріміздің барлық салаларына берік еніп, оның ажырамас бөлігі болды, біздің заманымыздың «компьютерлік ғасыр» екенін көрсетеді. Адамзат «кибердің» өз өміріне әсерін сезінеді: «кибер» қызметі уақытты үнемдеуге, қашықтықты қысқартуға мүмкіндік береді, белгілі бір дәрежеде өмірді жеңілдетеді. «Кибердің» озық технологиялар мен пайдасымен бірге техносәуесқойлық пен

технокатер сияқты көптеген зиянды жақтары да бар. Қазіргі бала гаджетпен ерте жастан танысады және ойыншық, қарым-қатынас, қозғалыс орнына қолданады, ол оның барлық уақытын алып, өзіне үйір қылады.

С. А. Назарбаева өзінің «Өмір этикасы» кітабында былай деп жазады: «ғасырлар тоғысында біз неге кенеттен тәрбиелеудің басты мақсаты – баланы компьютер кнопкаларын басуға және ағылшын тілінде сөйлеуге үйрету деп шештік. Міне, жаңа формация адамы дайын! Ал баланың жамандықты жақсылықтан айыра алмайтыны, жақындарымыздың жанын түсініп, қиындықтарын бөлісе алмайтыны назардан тыс қалды, жалпы, алаңдатпайды деуге болады» [17, 26]. Бүгінгі күні балаларға арналған теледидарлар мен компьютерлік мониторлар экранынан зорлық-зомбылықтың, қатыгездіктің барлық түрлері көрсетілетін агрессивті ақпараттың үлкен ағынына төтеп беру мүмкін емес. Көгілдір экраннан көргенін балалар мектеп ортасында сынап көруге тырысады. Өкінішке орай, бүгін мектеп қауіпсіз орын болудан қалды: оқушылар арасында физикалық және психикалық зорлық-зомбылық фактілері орын алуда. Буллинг және кибербуллинг сияқты зорлық-зомбылық түрлерінің жиілігі артты. 1 қарашадағы ҰБМБ мәліметтері бойынша Қазақстанда 1220 мектеп бейнебақылау камераларымен жабдықталмаған [2].

Авторлар бейнебақылау камералары қауіпсіз білім беру ортасының барлық мәселелерін шеше алмайтынына сенімді, ал кибермәдениет пен кибергигиена бойынша жұмыс көбінесе мектеп микроклиматының жақсаруына, оқушылардың бейәлеуметтік және деструктивті мінез-құлқының алдын алуға мүмкіндік береді.

Зерттелетін терминдерді қарастыруға көшеміз. Кибермәдениет пен және кибергигиена дегеніміз – префикс арқылы жасалған екінші сөзжасам. Сөзді түсіну үшін әр бөліктің мәнін түсіну және оның жаңа мағынасын шығару қажет.

Біз «кибермәдениет» ұғымына түсінік беруге тырысамыз. Сөз жоқ, «кибер» – әлеуметтік өмірдің басты бағыттарының өзгеруін қамтамасыз ететін адамдардың ғылыми жетістіктері.

Бұл жетістік адамдарға қызмет көрсетеді, сондықтан оған мәдени тәртіп және қарым-қатынас нормалары қолданылуы тиіс. Киберкеңістікті дамытудың жоғары деңгейі осы ғылыми жетістікті тұтынушылардың пайдалану мәдениетінің жоғары деңгейін қажет етеді. Осылайша, «кибермәдениет» – интернет-кеңістіктегі коммуникация кезінде жалпы қабылданған, релеванттық тәртіп нормалары. Интернет-кеңістік үшін қойылатын талаптар да реалды, тікелей қарым-қатынастағыдай болуы тиіс: сыпайы, әдепті болу, мәдени сөйлеу тәртібінің нормаларын сақтау, мәні бойынша, тақырыбы бойынша сөйлеу. Интернет-кеңістіктің бір пайдаланушыларының төмен кибершабуылдары психологиялық зорлық-зомбылыққа әкеледі, бұл басқа пайдаланушылардың деструктивті және тіпті суицидтік қауіптің себебі болып табылады. 2020-2025 жылдарға арналған бағдарламада ағымдағы жағдайды талдау нәтижелері бойынша, бала суицидінің өсуі сақталуда (2018 жылы балалар арасында жасалған өзіне-өзі қол жұмсау саны 178 жағдайды құрады, бұл 2017 жылмен салыстырғанда 6,6%-ға жоғары) [1].

Қазақстан Президенті Қ.Тоқаев Қазақстандағы балалардың суицид мәселесін қозғау барысында оптимистердің жаңа буынын қалыптастыру қажеттігін атап өтті. Қазақстан президенті Қасым-Жомарт Тоқаев Нұр-Сұлтандағы тамыз конференциясында балалардың суицидіне қатысты өз пікірін білдірді: «Бұл біз үшін трагедия. Балалар неге осындай қадамға баратынын терең ойлауымыз керек. Өмірлік дұрыс бағыт беретін нақты түсінік қалыптастыру бойынша (жұмыс жүргізілу керек). Бұл тәрбие үдерісі сапасының негізгі өлшемі болып табылады. Біздің ортақ міндетіміз – өмірдегі қиындықтарды, кедергілерді жеңе алатын білігі және күшті ерік-жігері бар оптимисттердің жаңа буынын қалыптастыру. Басқаша болмайды», - деді президент [18]

Суицид себептерінің бірі интернет желісін дұрыс пайдаланбау, шамадан тыс пайдалану және пайдаланушылар мәдениетінің төмен деңгейі болып табылады. Оқушылар бақылаусыз бар уақытын интернет желісінде өткізеді, шиеленіске апаратын деструктивті мінез-құлықты насихаттайтын сайттарға кіреді. Интернет желісінде шамадан тыс уақыт өткен кезде оқушылар нақты тірі коммуникация дағдыларын жоғалтады, желіге тәуелді болады. Балаларды рухани дамуына зиян келтіретін ақпараттар мен материалдардан қорғау жөніндегі шараларды әзірлеу және енгізу жоспарлануда. Кибергигиена бойынша уақытылы түсіндіру жұмыстары кезінде оқушылардың интернет-тәуелділік тәуекелін төмендетуге болады. Гигиена – (hygienos) – «денсаулық әкелетін» мағынасында қолданылатын медициналық терминінің мәнін қарастырайық. Сыртқы ортаның адам ағзасына қалай әсер ететінін зерттейтін медицинаның бір саласы. Сыртқы факторларға әлеуметтік, оқу, тұрмыстық, табиғи аспектілер жатады.

Кибергигиена бойынша жұмыс денсаулықты сақтауға көмектеседі, жасөспірімнің физикалық және психикалық денсаулығына келтіретін зиянды азайтуға көмектеседі 2020-2025 жылдарға арналған бағдарламада балаларды рухани дамуына зиян келтіретін ақпараттар мен материалдардан қорғау жөніндегі шараларды әзірлеу және енгізу жоспарланып отыр. «Қауіп тобындағы» балаларды ерте анықтау және оларға уақытылы көмек көрсету, буллингтің жолын қайтару, тоқтату мақсатында білім беру ұйымдарының психологиялық қызметтері мен ымыраға келу (татуласу) мектеп қызметтерінің қызметі күшейтіледі [1].

Біз осы ғылым шешілетін негізгі міндеттерді зерделедік және оны кибергигиенаның зерттелетін ұғымына бейімдеуге тырыстық, сонымен, оған жатады:

1. кибер-ортаның, компьютердің және интернеттің адам денсаулығына әсері туралы ақпарат жинау;
2. компьютерді пайдалану кезінде денсаулықты сақтау нормаларын әзірлеу;
3. компьютермен және интернет кеңістігімен жұмыс істеу қауіпсіздігі ережелерін орнату, «пайдалы және зиянды» контенттер туралы білу;
4. компьютерді және интернетті пайдаланудан болатын жағымсыз салдардың алдын алу үшін іс-шараларды ұйымдастыру, жұмыс режимін,

кестесін, компьютерді сақтау және денсаулық сақтау бойынша санитарлық-техникалық жұмыстарды орнату.

5. Кибергигиенаға үйрету және оқыту әдістерін білу. Біздің балаларымыз үшін интернеттен ақпарат табу оп-онай, бірақ Интернет-қызметтің жас тұтынушылары компьютер мен интернеттің зияны мен пайдасын түсінуі, компьютер экранында өткізетін уақытқа қатысты өз позициясын қалыптастыруы маңызды. Бұл жағдайда педагогтарға ақпаратты социумға жеткізу және беру форматын дұрыс таңдау маңызды. Әрбір адам өзінің денсаулығын және ұлт денсаулығын сақтау үшін осы нормаларды неге және қалай ұстану керектігін түсінуі керек.

Егер жеке гигиена біздің ағзамызға бактериялардың түсуінен сақтаса, онда кибергигиена – бізді және біздің балаларымызды гиподинамиядан, тірі қарым-қатынас тапшылығынан, агрессивті ақпараттың әсерінен және ақпараттың нормаланбаған теріс ағынының барлық салдарынан қорғайды. Сондықтан бұл тек физикалық және психикалық денсаулығына ғана емес, адамның тәрбиесіне, ғаламторды тиімді және талғап қолдануына да әсер етеді [15].

Интернетте, кибергигиенада және кибермәдениеттегі балалардың ақпараттық қауіпсіздігі бойынша жұмыс ҚР БҒМ мен ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің қарауында. Қоғам өмірінде Интернет желісі атқаратын рөлді оң немесе теріс деп сипаттауға болмайды. Алайда тәжірибелі пайдаланушының өзінің жүйкесін тоздыратын, уақытын алатын, тіпті ақшасынан айыратын көптеген қауіптер жоқ емес. Компьютерлік зиянкестер мен алаяқтар Интернетті ақпаратты ұрлау, заңсыз пайда табу, бәсекелестерге зиян келтіру үшін пайдаланады. Қоғам мен жеке тұлғаға хакерлердің және басқа да желілік бұзақылардың мақсатты және иррационалдық іс-әрекеттері, экстремистік, порнографиялық және басқа да деструктивті ақпараттың таралуы үлкен залал келтіреді. Бірақ бұл ақпаратты өскелең ұрпақ арасында, балалар арасында тарату проблемасы аса өткір тұр, өйткені олар көбінесе оның сипатын түсінбейді, онымен қызығушылық жетегінде танысады, оған сенеді, сол арқылы ақпараттық (және тек қана емес) шабуылдың құрбаны болады.

Әлеуметтік зерттеулердің мәліметтері бойынша, ресейлік Интернеттің балалар аудиториясы 6-8 млн, 14 жасқа дейінгі қазақстандық 3-4 млн. пайдаланушыны құрайды – бұл Ресей мен Қазақстанда тұратын барлық балалардың жартысына жуығы. Бұл ретте, желіге тұрақты кіретін балалардың шамамен 40%-ы агрессивті және заңсыз контенті бар Интернет-сайттарды қарайды, кибер-қудалауға және виртуалды сұраншақтыққа ұшырайды. Интернетті пайдаланатын балалар саны туралы нақты ақпарат жоқ екенін атап өту керек: әлеуметтік сауалнамалар тек кәметке толған респонденттер арасында жүргізіледі және 14 жасқа дейінгі желі аудиториясын есептеу кезінде ата-аналар балалардың Интернетке қол жеткізуі туралы айтқан кезде тек «ересектер» сауалнамасының деректеріне ғана, сондай-ақ білім беру ұйымдарынан түсетін мәліметтерге сүйенуге болады.

Кибер-қатерлерге (желілік қатерлерге) келетін болсақ, олар Интернеттің дамуына және оның қоғамның қоғамдық, саяси және экономикалық өміріне енуіне қарай пайда болды және таралды. Бүгін олар негізгі үш түрге бөлінеді:

- 1) бағдарламалық-техникалық (вирустар, трояндық бағдарламалар));
- 2) экономикалық (төлем аккаунттарының хакерлік «бұзу», фишинг-шабуылдар, қолданыстағы кредиттік карталардың деректерін ұрлау және сату);
- 3) контенттік. Олар контентті жариялағаннан кейін пайда болды – мәтіндік, сондай-ақ фото және бейнематериалдар – әркімге қол жетімді болды.

Контенттік кибер-қатерлерге:

- * балалар порнографиясы;
- * террористік және экстремистік ақпарат;
- * есірткі насихаттау;
- * девиантты және делинквентті бағыттағы басқа да кибер-ақпарат.

Интернет желісіндегі ең даулы мәселелердің бірі «желі бойынша» ақпаратты жасырын тарату – пайдаланушылардың анонимділігі туралы мәселе болып табылады. Ол пайдаланушыға өзі туралы әсерді толық басқаруға мүмкіндік береді, бұл жалпы желінің шындық өмірден бірегей ерекшелігі бар екенін көрсетеді. Өз имиджін жасауды басқару уәждері залалсыз емес болуы мүмкін. Мамандар кибер қауіп-қатерлерге қарсы күрестің келесі әдістерін ұсынады:

біріншіден, құқық қорғау органдарының өкілдеріне, ата-аналарға және мектеп оқытушыларына арналған конференциялар, курстар, семинарлар өткізу. Бұл іс-шараларда кибер-қауіп-қатерлердің мәні және олармен күресу әдістері туралы толық ақпарат берілуі тиіс;

екіншіден, желіде бар контентке бақылау жүргізуге мүмкіндік беретін бағдарламалық сервистер мен қызметтердің көмегімен ақпаратты сүзу құралдарын әзірлеу, сондай-ақ ол балалар санасына зиян келтірсе, құқықтық тәртіп органдары мен провайдерлердің өкілдерін дереу хабардар ету арқылы таратудың алдын алу;

үшіншіден, пайдаланушылар арасында «жедел желі» телефондарының нөмірлерін және басқа пайдаланушылардың құқыққа қарсы мінез-құлықтары туралы ақпараттандыратын өзге де құралдар мен технологияларды тарату. Мұндай ақпарат Интернетті дамыту қорының сайтында, сондай-ақ бірқатар басқа сайттарда пайда болды. Ресейдегі Қауіпсіз интернет орталығының үйлестірушісі У. Парфентьев «шұғыл желі» жұмысының нәтижелері туралы айтып берді, оның жұмысы басталған сәттен бастап 2010 жылдың 1 қаңтарына дейін девиантты және делинквентті мазмұндағы контенттер туралы 6781 хабарлама қабылданды; барлығы қауіпсіз интернет орталығы 15 мыңнан астам хабарлама қабылдады. Осыған байланысты, біздің ойымызша, батысеуропалық тәжірибені ерекше атап өтуге болады. Еуропалық Одақ Конституциясының I-47-бабы ЕО елдерінің азаматтарына оның органдарының азаматтық бастама түрінде шешім қабылдау үдерісіне қатысу құқығын береді, бұл бастама балаларды ғаламтордағы теріс пиғылды және зиянды ақпараттан қорғау сияқты ЕО құзыретінің саласында да қолданылады;

төртіншіден, байланыс операторлары, сервис провайдерлері мен контенттер, сондай-ақ құқық қорғау органдары өкілдерінің Интернеттегі заңға қарсы іс-әрекеттерге жылдам ден қоюға ықпал ететін жүйені қалыптастыру;

бесіншіден, интернет пайдаланушылары арасында құпия ақпарат пен аккаунттың басқа да деректері түрінде кез келген құпия ақпаратты сақтауға әкелетін әдістердің маңыздылығын түсіндіру.

Жаһандық ақпараттық кеңістікте Интернеттегі балалар қауіпсіздігі мәселесі кешенді іс-әрекеттерді ғана емес, сонымен қатар халықаралық күш-жігерді де талап ететінін атап өткен жөн. 2011 жылы да жаһандық ақпараттық қоғамды құруға байланысты саяси, құқықтық, этикалық және әлеуметтік проблемалар туралы халықаралық талқылаулар үшін, сондай-ақ кибер кеңістікке қатысты жалпы тәсілдер мен қағидаттарды әзірлеу үшін ЮНЕСКО-ның «Барлығына арналған ақпарат» бағдарламасы құрылды, оған Қазақстан да кірді.

Қазақстанда ҚР Білім және ғылым министрлігінің Балалардың құқықтарын қорғау комитеті, білім, ішкі саясат басқармалары, облыстардың, Нұр-сұлтан және Алматы қалаларының Ішкі істер департаменттері, үкіметтік емес ұйымдар (келісім бойынша), бұқаралық ақпарат құралдары іс-шаралар өткізуде. Науқанның негізгі мақсаты – кәмелетке толмағандарға, педагогтар мен ата-аналарға агрессивті Интернет-контент проблемасын ұғыну деңгейін арттыруға, Интернет ресурстарын пайдалану мәдениетін арттыруға, кәмелетке толмағандардың Интернет-белсенділігін бақылауға қатысты ересек интернет-қызметтерді пайдаланушылардың жауапкершілігін арттыруға бағытталған ақпаратты жеткізуді қамтамасыз ету [19].

Бірқатар іс-шаралар өткізуді қамтитын науқандар:

I. Дайындық кезеңі:

1. Науқанды дайындау және өткізу барысы туралы ақпаратты білім беру органдары мен ұйымдарының интернет-ресурстарында, ҚР БҒМ сайтында және ҚР БҒМ БҚҚК және БАҚ-та орналастыру.

2. Науқанды өткізу барысын бұқаралық ақпарат құралдарында жариялау.

II. Негізгі кезең:

3. 2017 жылғы 10 сәуірде науқанның ашылуы: жалпы мектептік линейкаларды, сынып сағаттарын, дөңгелек үстелдер өткізу, «Интернет дегеніміз не?», «Қауіпсіз интернет еліне саяхат», «Пайдалы және қауіпсіз Интернет», «Балаларға бала жастан Қауіпсіз интернет қажет», «Интернет және біз», «Интернет желісіндегі қауіпсіздік шаралары», «Интернетті қауіпсіздендіруге бағытталған шаралар» және т. б.

4. Науқанды ақпараттық сүйемелдеуді қамтамасыз ету – плакаттар, буклеттер конкурстарын, оқушылардың шығармашылық жұмыстарын, «Қауіпсіз интернет», «Желілік қарым-қатынас этикеті», «Менің өмірімдегі Интернет» тақырыптарында шығармалар конкурсын өткізу, науқан іс-шараларын БАҚ-та кеңінен жариялау.

5. Білім беру ұйымдарында оқушылардың тәжірибелі бағдарламашылармен, психологтармен, қоғам қайраткерлерімен кездесулерін ұйымдастыру және өткізу, «Оқушылардың интернет-тәуелділігінің алдын алу»,

«Интернет: за и против» тақырыптарында әңгімелесулер, дебаттар және бірқатар іс-шаралар өткізу.

6. Үй жағдайында Интернет-ресурстарды пайдалану мәселелері бойынша ата-аналар жиналысын ұйымдастыру және өткізу.

7. Ата-аналарға құқықтық жалпы оқытуды ұйымдастыру, ата-аналар жиналысын өткізу, балаларға және ата-аналарға кеңес беру, психокоррекциялық жұмыс, ата-аналарға семинар-тренингтер өткізу.

«Қауіпсіз интернет» бағдарламасы құрылды. «Қауіпсіз Интернет» бағдарламасының мақсаты – желіде заңсыз және деструктивті контент пен мінез-құлыққа қарсы күрес, хабардарлықты арттыру бастамаларын іске асыру жолымен «шұғыл желі» режимінде балалар мен жастарды қолдау және қорғау. «Қауіпсіз Интернет» Бағдарламасын іске асырудың негізгі бағыттары:

- балалар мен жасөспірімдер үшін қауіпсіз он-лайн орта құруға бағытталған мақсатты жобаларды қаржыландыру;

- Қауіпсіз Интернет Күнін қолдау;
- Қауіпсіз Интернет форумын ұйымдастыру;
- корпоративтік өзін-өзі реттеуді ынталандыру және қолдау;
- басқа халықаралық ұйымдармен өзара іс-қимыл жасау.

Қолданыстағы бағдарламаны іске асыру бағыттары:

- интернетті қауіпсіз пайдалану туралы балалардың, ата-аналар мен мұғалімдердің ақпараттандырылуын қамтамасыз ету;

- желіде заңсыз және зиянды ақпарат туралы азаматтардың хабарларын жинау үшін ұлттық байланыс орталықтарын («жедел желілер») құру;

- өзін-өзі реттеу бастамаларын ынталандыру;

- қауіпсіз Интернет-ортаны құруға қатысу үшін балаларды ынталандыру;

- ғылыми зерттеулер арқылы жаңа технологияларды пайдалану және олармен байланысты тәуекелдер туралы мәліметтерді жинау;

Бүкіл Еуропа бойынша интернетті қауіпсіз пайдалану ережелері туралы еуропалық елдерде азаматтардың хабардарлығын арттыру мақсатында үш түрлі Қауіпсіз интернет орталықтары (ЖБИ) құрылды:

- ақпараттандыру орталықтары – awareness centers) – ақпараттық материалдарды таратады, балаларға арналған әлеуетті он-лайн қауіп-қатерлер және Интернетте қауіпсіздікті қамтамасыз ету тәсілдері туралы олардың хабардар болуын арттыру үшін балалардың, ата-аналардың, тәрбиешілер мен мұғалімдердің қатысуымен компаниялар мен ақпараттық кеңестер өткізеді;

- көмек желісі (helplines) – желідегі қауіпсіздікті қалай қамтамасыз ету туралы балаларға, ата-аналарға және мұғалімдерге дербес кеңес береді;

- жедел желілер – (hotlines) – Интернетте табылған заңсыз контент туралы хабарламаларды қабылдайды.

Желіде білім алушының жұмысын ата-аналар тарапынан бақылаудың бағдарламалық құралдары әзірленді және жұмыс істейді. Қалаусыз ақпараттан қорғаудың ең жақсы тәсілдерінің бірі – ол алынғанға дейін қол жеткізуді блокқа қою. Microsoft бірнеше жолын ұсынады [19].

Internet Explorer 6 шолғыш тақтасы. «Пайдалы кеңес». Әрбір ата-ана оның баласына қандай ақпарат қажет екенін жақсы біледі. Microsoft Internet Explorer

6 «пайдалы кеңес» панелі балаңыздың желідегі ақпаратқа қол жеткізуін шектеуге көмектеседі. Жеке критерийлердің негізінде шектеулер қоюға болады — pics (Platform for Internet Content Selection) ақпараттық мазмұнды іріктеу платформасының немесе сізде сенім тудыратын басқа ұйымның рейтинг жүйесінің ережелері арқылы. Мұндай жүйелер әдетте құпиялылық деңгейін таңдау мүмкіндігін береді. Бұл балаңыздың кіретін сайттары әрбір бетке мазмұнның нақты рейтингісін берген жағдайда – тұрпайы, дөрекі лексиканы, жалаңаш денелердің бейнелерін, сексуалдық көріністерді, зорлық-зомбылық көріністерін болдырмауға мүмкіндік береді.

MSN 9-дағы ата-аналық бақылау құралдары. MSN 9 бағдарламасы қажетсіз ақпаратты бақылайды. Баланың жасына және дамуына байланысты жеке қорғаныс деңгейін таңдауға болады. Ата-аналық бақылау функциялары MSN 9 бағдарламасының барлық мүмкіндіктерінің толық тізімін ұсынады.

Xbox ата-аналық бақылау функциялары баланың дұрыс емес ойындар мен DVD-фильмдерге қол жеткізуін шектейді.

Қалаусыз ақпаратты бұғаттаудан (блокқа қою) басқа, сіздің қауіпсіздігіңіз бен құпиялылығыңыз үшін қауіп төндіруі мүмкін сайттарға кіруге тыйым салу пайдалы. Сіздің балаларыңыз ешқашан компьютерді пайдаланбаса да, төменде берілген кеңестерді орындау ұсынылады.

Әртүрлі пайдаланушылар үшін жеке есептік жазбаларды жасаңыз. Windows XP бірнеше жеке есептік жазба жасауға мүмкіндік береді. Әрбір пайдаланушы жүйеге тәуелсіз кіре алады және жеке жұмыс үстелі мен «Менің құжаттарым» папкасы бар бірегей профилі болуы мүмкін. Ата-ана компьютерге толық бақылау беретін әкімшінің есептік жазбасын, ал балаларға – шектелген есептік жазбаларды бере алады. Мұндай пайдаланушылар көптеген ойындар, медиаплеерлер мен сөйлесу (чат) бағдарламаларын қоса алғанда, жүйелік параметрлерді өзгерте немесе жаңа аппараттық немесе бағдарламалық жасақтаманы орната алмайды.

Интернет шолғышының (браузердің) қауіпсіздік параметрлерін реттеңіз. Internet Explorer сайттарға қауіпсіздік деңгейін беру арқылы қорғау жүйесін және деректердің құпиялылық дәрежесін басқаруға мүмкіндік береді. Internet Explorer сондай-ақ веб-сайтқа кіру кезінде деректердің құпиялылығын сақтауға көмектеседі, өйткені браузер сервердің барлық әрекеттерін қадағалайды. Шолғыштың қауіпсіздік жүйесі және деректердің құпиялылығын сақтау тәсілі туралы анықтамалық ақпарат Internet Explorer 6 шолғышының қауіпсіздік параметрлерін орнату және Internet Explorer шолғышындағы қауіпсіздік және құпиялылықты сақтау функцияларын пайдалану бөлімдерінде орналасқан [19].

Интернетте отырған кезде баланың жанында әрқашан болу мүмкін емес. Алайда олардың уақытын қандай сайттарда өткізетінін тексеру мүмкіндігі бар. Ол үшін Internet Explorer құралдар тақтасындағы «Журнал» батырмасын басу керек. Қосымша ақпарат алу үшін жақында келген сайттарды іздеу және қайтару бөлімін оқыңыз. Оны ашу үшін папканы нұқыңыз және балаңыз кірген сайттарды қараңыз.

Оны ашу үшін папканы нұқыңыз және нақты веб-торапта сіздің балаңыз бар беттерді қараңыз.

MSN 9 ата-ана бақылауы арқылы баланың Интернеттегі іс-әрекеттері туралы апта сайынғы есепті электрондық пошта арқылы алуға болады. Сіз желіде өткізілген жалпы уақытты біле аласыз; ол кірген немесе кіргісі келген сайттарды көре аласыз.

«Отбасылық қауіпсіздік» сүзгісі – кіріктірілген бақылау құралы. Ата-ана бақылауы үшін орнатылған құралдың тағы бір мысалы Windows Live жиынтығында іске асырылған «Отбасылық қауіпсіздік» модулі болып табылады. Басқа өнімдер сияқты, ол балалардың оларға жағымсыз сайттарға кіруін шектейді. Ол үшін Microsoft Reputation Services қызметі қолданылады, ол іс жүзінде веб-жобалардың санатталған деректер базасы болып табылады. Сайттарды сүзу Kaspersky Internet Security сияқты мазмұн бойынша емес, санаттар бойынша жүзеге асырылады. Рас, орыс тілді сайттарға қатысты пайдаланылатын деректер базасының сапасы әлі де мәселе болып қала береді. Дегенмен, онда басымдық ағылшын тіліне беріледі.

«Отбасылық қауіпсіздік» модулінің артықшылығы балалардың компьютер жұмысына толық мониторинг жүргізу мүмкіндігі болып табылады. Оның көмегімен ата-аналар баланың не істегенін көре алады: қандай сайттарға кірді, қандай бағдарламалар немесе ойындар іске қосылды.

«Отбасылық қауіпсіздікте» қарым-қатынас кезінде баланы қорғауды қамтамасыз ету үшін рұқсат етілгеннен басқа кез келген контактімен хат жазысуды шектеу қарастырылған. Өкінішке орай, бұл тек біздің елде танымал емес Windows Live Hotmail және Windows Live Messenger бағдарламаларына қатысты. Сонымен қатар әлеуметтік желілерде қарым-қатынасты бақылау бұнда жоқ.

«Отбасылық қауіпсіздік» Windows 7-де іске асырылған ата-аналық бақылауға тамаша қосымша болып табылады. Естеріңізге сала кетейік, соңғысы балалардың компьютермен жұмыс істеу уақытын шектейді, сондай-ақ белгілі БҚ іске қосуға тыйым салады.

«Отбасылық қауіпсіздік» сүзгісі Windows Live барлық жиынтығы сияқты тегін.

Kaspersky Internet Security Сүзгіш софты

Ата-аналық бақылау құралдары компьютерді вирустардан және сыртқы қауіптерден қорғаудың кешенді жүйелерінде, Internet Security кластағы өнімдерде жиі кездеседі. Атап айтқанда, олар Kaspersky Internet Security-да сәтті іске асырылды.

Ең алдымен, Kaspersky Internet Security жағымсыз сайттарға кіруге тыйым салуды ұсынады. Веб-жобаның санаты бетті ашу кезінде оның мазмұны бойынша анықталады. Тағы бір қорғаныс құралы – жалпы компьютерде және Интернетте пайдаланушылардың жұмыс уақытын шектеу. Сондай-ақ балалардың әртүрлі бағдарламаларды қолдануын бақылау жүйесі туралы айта кету керек. Ата-аналар белгілі бір БҚ іске қосу кестесін белгілей алады немесе оны қолдануға тыйым салады. Бұл мүмкіндіктің Интернет-қатерлерден қорғауға тікелей қатысы жоқ, алайда ол компьютерлік ойындармен айналысатын балаларға өте пайдалы болады.

Тағы бір қорғаныс құралы – жалпы компьютерде және Интернетте пайдаланушылардың жұмыс уақытын шектеу.

Kaspersky Internet Security, IM-клиенттер мен әлеуметтік желілер арқылы пайдаланушылардың хат алмасуын бақылаудың өте функционалдық жүйесі бар. Біріншіден, ата-аналар белгілі бір «контактілермен», сондай-ақ мекенжай кітабына енгізілмеген адамдармен сөйлесуге тыйым салуы мүмкін. Екіншіден, жүйе хат жазуда белгілі бір сөздер мен сөз тіркестерінің болуын бақылауға көмектеседі. Үшіншіден, ол ата-аналар көрсеткен құпия және жеке деректерді (мекенжайы, телефоны және т.б.) жіберуді шектеуді көздейді.

KinderGate ата-аналық бақылауы

Entensys ресейлік компаниясы әзірлеген.

Вебсайттарды бұғаттау (блокқа қою) үшін «KinderGate ата-аналық бақылауы» Entensys URL Filtering бұлтты технологиясы қолданылады. Ол арнайы орыс тілді аудитория үшін оңтайландырылған, 80-нен астам санатқа бөлінген сайттардың деректер базасын қолдануға негізделген. Оны толтырумен және қолдаумен әзірлеуші компанияның мамандары айналысады. Қазіргі уақытта бұл база осындай жобалардағы ең ірі жобалардың бірі болып табылады – онда 500 млн. астам веб-бет көрсетілген.

Сонымен қатар әлеуметтік желілермен, танысу сайттарымен және т.б. жұмысты шектеуге болады. Entensys URL Filtering-ке қосымша «Kinder Gate ата-аналық бақылауы»-да морфологиялық талдау жүйесі де бар (Kaspersky Internet Security-да пайдаланылғанына ұқсас нәрсе), олардың контентін тексеру негізінде жағымсыз сайттарды бұғаттауға мүмкіндік береді. Әдепүй («по умолчанию») бойынша ол өшірілген, бірақ оны кез келген уақытта іске қосуға болады.

Қалаусыз сайттарға түсіп кетуден қосымша қорғау «KinderGate ата-аналық бақылауы» қауіпсіз іздеу функциясы мен жарнаманы құлыптау жүйесіне қосылған. Біріншісі түрлі іздеу жүйелерінде күмәнді сұраулар бойынша нәтижелерді шығаруды болдырмауға мүмкіндік береді. Екіншісі жарнаманы шығаруға тыйым салады. Сонымен қатар әңгіме тек барлық баннерлер туралы ғана емес, сонымен қатар мәнмәтіндік хабарламалар туралы да болып отыр [19].

Балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз етудің келесі жолы – әртүрлі адамдармен олардың жазысқан хаттарын қадағалау. Бұл Kaspersky Internet Security-ге қарағанда мүлдем басқаша жүзеге асырылады. Қарастырылып отырған өнімде IM клиенттерін бақылау үшін екі құрал бар. Олардың біріншісі кез келген немесе белгілі бір IM-менеджерлермен (олар қолданатын хаттамаларды бұғаттау арқылы) жұмыс істеуге тыйым салуға немесе қатаң белгіленген ата-аналары үйде болып, баланың іс-әрекетін өздері бақылай алатын уақытта рұқсат етуге мүмкіндік береді. Басқа жедел хабарларды жазатын, сондай-ақ әлеуметтік желілер арқылы жіберілетін хабарларды жазу жүйесі бар. «KinderGate ата-ана бақылауы» оларды сақтай алады, содан кейін ата-аналарға қарауға ыңғайлы түрде көрсете алады.

Тағы бір мүмкіндік – баланың Интернетте өткізетін уақытын шектеу. Оны қарапайым интервал түрінде де (мысалы, кешкі 6-дан 8-ге дейін), сондай-ақ

аптаның күндерін ескеретін икемді кесте түрінде де көрсетуге болады. Бұл жүйе әсіресе Интернетке қатты беріліп тамақтануды, сабақ оқу мен таза ауада серуендеуді ұмытып кететін балалар үшін қажет. Ал «KinderGate ата-ана бақылауы» компьютердің жұмыс істеу уақытын Kaspersky Internet Security қарағанда бақылай алмайды. Сондай-ақ оның тағы бір мүмкіндігін атап өту қажет, ол кеңейтілген ережелер деп аталады. Олар кез келген «қауіпсіздік саясатын» жүзеге асыруға көмектесетін өте икемді құрал. Атап айтқанда, қандай да бір санаттағы сайттардан белгілі бір түрдегі файлдарды жүктеуге тыйым салуға, белгілі бір уақытта белгілі бір веб-жобаларға кіруге рұқсат беруге және т. б. болады.

Қорытындылай келе, бағдарлама пайдаланушылардың әртүрлі сайттарға кіруі мен басқа да іс-әрекеттерді орындауы туралы толық статистиканы жүргізетінін атап өткен жөн. Сондықтан ата-аналар балалардың желідегі жұмысына толық мониторинг жүргізуге мүмкіндігі бар.

StaffCop Home Edition – ата-аналарға арналған «Spy» тыңшысы (шпион)

Балаларды интернет қауіпінен қорғаудың тағы бір тәсілі бар екенін айтқан жөн. Кейбір адамдар балаларға бір нәрсеге тыйым салуға болмайды деп санайды, себебі бұл олардың тыйым салынған нәрсеге деген қызығушылығын арттырады. Олардың іс-әрекеттерін қадағалау және қажет болған жағдайда тәрбиелік сипаттағы қандай да бір шараларды қолдану әлдеқайда жақсы. Мұндай түсініктеме өте күмәнді болып көрінеді, бірақ балаларды жасырын бақылауда ұстаушылар бар, сондықтан StaffCop Home Edition өнімін ұсынуға шешім қабылдады.

Бұл бағдарламаны әзірлеушілердің өздері оны ата-аналық бақылау құралы ретінде орналастырса да, ештеңені бұғаттамайды және тыйым салмайды. Ол жай ғана фондық режимде жұмыс істейді және пайдаланушы үшін әртүрлі, атап айтқанда, түрлі ойындар мен бағдарламаларды пайдалануға, мобильді жинақтағыштармен жұмыс істеуге қатысты көптеген ақпарат сақталып қалады. Әрине, компьютерде StaffCop Home Edition табу мүмкін, бірақ тек осы бағдарламаны (кем дегенде орнатылған файлдар арқылы) табу үшін нақты мақсат қойсаңыз болғаны.

И в заключение следует отметить, что программа ведет подробную статистику посещения пользователями разных сайтов и выполнения других действий. Так что родители имеют возможность осуществлять полный мониторинг работы детей в Сети.

StaffCop Home Edition Интернетте жұмыс істеуге ерекше назар аударды. Бағдарлама пайдаланушылар кіретін сайттарды сақтайды (шын мәнінде, тек мекен-жайлар ғана жазылады, ал мазмұнын білу үшін ата-аналардың өздеріне ашуға тура келеді), олардың байланыстары, іздеу жүйелеріне қойылатын сұраулар және тағы басқалар. Сондай-ақ StaffCop Home Edition балалар ІМ-клиенттерінде және әлеуметтік желілерде жүргізетін барлық хат алмасуларды сақтайды. Бағдарламада қосымша скриншоттарды мерзімді сақтау жүйесі, сондай-ақ ата-аналарға балалардың барлық құпияларын алуға мүмкіндік беретін клавиатуралық «тыңшылық» жүйесі іске асырылды. Жалпы,

қарастырылып отырған бағдарлама шын мәнінде толық және жаппай бақылауды ұйымдастыруға көмектеседі.

Үйде жалғызбын

Бұл бағдарламалық құрал балалардың жағымсыз мазмұнды контентті көруден қорғауға арналған. «Один дома» бағдарламасына кіреді:

барлық ықтимал қауіпті деректерді блоктайтын балаларға арналған қуатты интернет сүзгісі. Интернет-белсенділіктің тұтас санаттарын мәжбүрлеп ажырату мүмкіндігі, олардың ішінде әлеуметтік желілер, он-лайн ойындар, чаттар және т.б. вэб-интерфейсі бар жеке кабинет бар. Бала қандай сайттарға кірмекші болғанын көрсететін диаграмма. Балалар психологтарының тегін онлайн-консультациялары. Арнайы балаларға арналған іздеу және ұсынылған интернет-ресурстар каталогы. Ата-аналар мен балаларға арналған үлкен желілік портал, онда жаңалықтар, бейінді мамандардың мақалалары, ата-аналар блогы және форум орналастырылған. «Один дома» сүзгісі эвристикалық екі сатылы сүзу жүйесі технологиясы бойынша жұмыс істейді. Яғни, қолда бар «ақ және «қара» сайттардан басқа интернет-беттерді тез арада лексикалық және контенттік талдауды қолданады.

Балаларға арналған «Үйде жалғызбын» сүзгісі оңай орнатылады және ыңғайлы параметрлері бар. Бағдарлама трафик көлеміне әсер етпейді және пайдаланушы үшін байқаусыз жұмыс істейді, өйткені компьютердің ең аз ресурстары жұмсалады. Пакет Windows XP, Vista және 7 нұсқаларымен үйлесімді.

«Интернет Цензор»

«Интернет Цензор» жобасын «Біздің балаларымыз» қоғамның дамуын қолдау қорының қолдауымен «ИнтернетДом» интернет жүйелік интеграторы әзірледі. Пакеттің басты міндеті – балалар мен жасөспірімдерді зиянды ресурстардан қорғай отырып, Интернетте болуын қауіпсіз ету. «Зиянды ресурстар» деп ата-аналар өз балаларына уақытынан бұрын көрсеткісі келмейтін, атап айтқанда деструктивті діни секталарға тиесілі; психотроптық препараттар мен есірткілерді дайындауға және қолдануға арналған; жарылғыш заттарды дайындауға және қолдануға арналған; экстремистік топтарға жататын; нәсілшілдікті, діни немесе этникалық төзімсіздікті, антисемитизмді, шовинизм, терроризм, фашизмді насихаттайтын; бұзылған бағдарламалық қамтамасыз етуді, сондай-ақ желіде (хакерлік сайттар) өз бетінше бұзу жасау туралы ақпаратты ұсынатын материалдарды айтамыз.

Ересек адамдарға ҚР заңнамасына қайшы келетін сайттарды білуі керек.

«Ересектер» сайттары: порнографиялық және эротикалық сипаттағы материалдарды қамтитын; «ересек» аудиторияға бағдарланған (мысалы, интим тауарларын сату жөніндегі Интернет-дүкендер); нормативтік емес лексиканы қамтитын (балағат сөздер, дөрекі сөздер немесе өзге де нормативтік емес сөздер, қылмыстық жаргон мен сленгті қоса алғанда, т.б.); криминогендік сипаттағы ақпаратты қамтитын (қылмыс жасауды, қылмыскерлердің жеке басын, қылмыстық өмір салтын, криминалдық нормаларды, құндылықтарды, әдет-ғұрыптар мен дәстүрлерді қоса алғанда, сондай-ақ қылмыстық ортаны

дәріптейтін); құмар ойындарға, онлайн-казиноға арналған; құрамында алкоголь және темекі өнімдерін сату туралы жарнама және мәліметтер; танысу сайттары.

Деструктивті сайттар: жастардың субмәдениеті («скинхедтер», «неонацистер», «қызыл», «анархистер», «антиглобалистер», «рэпперлер», «эмо», «гот» және т.б.) туралы баяндайтын; радикалды бейәлеуметтік топтарға жататын (мысалы, «радикалды экологтарға»); денені модификациялауға арналған (шрамдау, таңбалау, имплантациялау, Tongue splitting қабылдау), пирсинг және т. б.; эзотерика, Оккультизм, уфологияға арналған салондар сайттары.

Avira Premium Security Suite

Шын мәнінде, кешен құрамында қолданылатын бұл бағдарлама пакеті жеке компьютерді көптеген заманауи қауіптерден қорғауға мүмкіндік береді. Бұл желіде кездестіруге болатын қауіпті мазмұнды сүзу ғана емес, хакерлік шабуылдар да бар. Соңғылары компьютерде тікелей орналастырылған ақпаратты ұрлау ғана емес, сондай-ақ маңызды пайдаланушылық деректерді (мысалы, несие карталары туралы ақпаратты) қағып алу және ұрлау мүмкіндігі де қауіпті. Бұл бағдарламаның бір артықшылығы – егер сіздің балаңыз қандай да бір әлеуметтік желіні пайдаланса, онда оның дербес деректері кім болса соған қолжетімді болмайды.

BitDefender Internet Security 2011

BitDefender Internet Security 2011 вирустар, хакерлер, бұзу және жеке деректерді ұрлау әрекеттерінен сіздің ДК қорғайды. Бағдарлама Интернетті жиі пайдалануға үйренген заманауи отбасылар үшін қолайлы. Оның ерекшеліктері арасында: ата-аналық бақылау, оның ішінде iPhone арқылы ыңғайлы жұмыс істейтін, бұл тәулігіне 24 сағат бойы балалар кіре алатын веб-сайттарды, сондай-ақ олардың хат алысуын бақылауға мүмкіндік береді; Wi-Fi желісі арқылы басып кіруді болдырмайтын брэндмауэр; жедел хабар алмасу сервистері арқылы хат алысуды кодтау.

Бағдарлама келесі қорғаныс мүмкіндіктерін ұсынады: электрондық пошта, Facebook, жедел хабар алмасу қызметтерінде немесе веб-сайттарда деректердің және жазысқан хат мазмұнының шығып кетуін болдырмау; брандмауэрді орнату. Осыдан кейін үнемі Интернетке қосылуды қадағалауға және тіпті сымсыз желіге рұқсатсыз кіруді болдырмауға болады; поштаны бақылау – вирустары бар спам мен хабарларды бақылау; жүйе ресурстарының аз шығынымен вирустарды аулау үшін бұлтты есептеу технологиясын пайдаланатын QuickScan антивирустық мониторы.

Dr. Web Security Space

Бұл сондай-ақ компьютерді әртүрлі қауіптерден барынша сенімді қорғауға мүмкіндік беретін ДК қорғау проблемасын кешенді шешу. Ата-ана бақылауы модулі жағымсыз сайттарға кіруге ғана емес, мессенджерлер бойынша алынған хабарларды тиімді бақылауға мүмкіндік береді.

«Онлайн» режимінде қорғау зарарланған машинаға тікелей орнату мүмкіндігі, тіпті белгісіз қауіп-қатерлерді құлыптау технологиясы кез келген деңгейдегі тіркеме мұрағаттарын толық тексеру, MaosBoot, Rustock C, Sector сияқты күрделі вирустарды табу және бейтараптандыру. Спамды және қалаусыз

хабарламалардың барлық түрлерін антиспам бағдарламасын оқыту қажеттілігінсіз сүзу кіріс және шығыс http-трафигіне сенімді тексеру, балаларды қалаусыз контенттен тиімді қорғау, сырттан рұқсатсыз кіруден қорғау, маңызды деректердің шығып кетуін болдырмау, пакеттер мен қосымшалар деңгейінде күдікті қосылыстарды бұғаттау.

Қолданылатын технологиялар

Вирусқа қарсы бағдарламаның жұмыс сапасының маңызды көрсеткіші оның вирустарды табу қабілеті ғана емес, сонымен қатар оларды емдеу; жұқтырылған файлдарды пайдаланушы үшін маңызды ақпаратпен бірге алып тастау ғана емес, оларды бастапқы «сау» калпына келтіру болып табылады.

F-Secure Internet Security 2009

Интернет-қауіптердің барлық түрлерінен қорғаудың кешенді шешімі. Бұл ретте зиянды контенттің негізгі таратушыларына қолжетімділікті жабуға мүмкіндік береді, қажетсіз сайттар тізімін икемді күйге келтіреді. Ақпараттық қауіпсіздік үшін негізгі құралдарды қамтиды:

Антивирус Антишпион (Anti-Spyware); дербес фаервол (Firewall); Антиспам; қосымшаларды бақылау; ата-аналық бақылау; басып кіруді ескерту жүйесі; вирустардың бар-жоғын тексеру үшін электрондық пошта мен веб-трафикті сканерлейді.

Осы науқан шеңберінде келесі іс-шаралар өткізілді:

- 8-9 сынып оқушыларына арналған «Интернет – за и против» атты дөңгелек үстел.

-5-6, 7-8, 9-11 сыныптары үшін «Қауіпсіз интернет» атты сынып сағаттары.

- 1-5 сыныптарға арналған «Қауіпсіз интернет» суреттер конкурсы.

- 8-9, 10-11 сыныптар үшін «Интернет – за и против» жарыссөзі (дебаты).

- «Ата-аналарға интернеттің пайдасы мен зияны туралы кеңестер» атты ата-аналар лекторийі.

Бұл тәжірибені Қазақстанның ауылдық шағын жинақты мектептеріне тарату қажет, өйткені бұл тәжірибе білім алушылар мен ата-аналарды интернетті пайдалану бойынша сауаттандырады.

Әлемде және оның ішінде Қазақстанда Интернетті танымал ету, әрине, жаңа мүмкіндіктер ашады және көптеген күнделікті іс-әрекеттерге қолайлы жағдай жасайды, бұл елдегі Интернеттің енуінің жоғары деңгейін түсіндіреді. Алайда Интернеттің де медаль сияқты кері жағы да бар екенін, сондай-ақ қылмыстық іс-әрекет үшін жаңа мүмкіндіктер беретінін ұмытуға болмайды.

Мынандай факторлар болған кезде қылмыстар жиі жасалады:

- қылмыс жасауға мүмкіндік бар;

- жеткілікті уәждемесі бар қылмыскер бар;

- қылмыс жасауға бақылау немесе басқа да кедергілер жоқ.

Интернет қылмыскерлерге көптеген мүмкіндіктер береді, қылмыс жасауға қолайлы орта қалыптастырады, қылмыскерлер үшін шексіз рұқсат береді, ал киберкеңістіктер бұрын болмаған анонимдік деңгейін ұсынады. Сонымен қатар Интернет үйлестірілген және тиімді реттеудің өте төмен деңгейімен ерекшеленеді. Сондықтан да кәмелетке толмаған балалар

құрбанына айналған қылмыскерлер өз мақсаттарында интернетті пайдалана бастады.

Қазақстан Республикасында халықты компьютерлендіру және Интернеттің танымалдығы өскелең ұрпақтың ерте жастан бастап компьютерге қол жетімділігіне және тиісінше Интернет желісіне қосылуына алып келді. Электрондық кітапханалар, музыка, бейне-, онлайн ойындар және әлеуметтік желілер балаларға қызықты болуы мүмкін ресурстардың толық тізімін құрайды. Қазақстан аумағында да, одан тыс жерлерде де танымал интернет-порталдардың кейбірі статистиканы ұсынады, соның негізінде 17 жасқа дейінгі балалардың интернет ресурстарын пайдалануға тартылуына алдын ала баға беруге болады.

Танымал қазақстандық интернет-ресурстардың аудиториясы бүгінгі күні айына 5,5 млн. бірегей пайдаланушыға жетуі мүмкін. Бұл ретте алдын ала бағалау бойынша 12-17 жас аралығындағы кәмелетке толмаған пайдаланушылар барлық пайдаланушылардың 7%-дан 10%-ға дейін құрайды. Айта кету керек, ресейлік және шетелдік әлеуметтік желілер, олардың ішінде «Мой мир», «Одноклассники», «В контакте» және «Facebook» Қазақстан аумағында жергілікті аналогтарға қарағанда кеңінен танымал. Сондықтан бұл әлеуметтік желілерді қолданатын кәмелетке толмаған қазақстандық пайдаланушылардың саны 500 мыңнан асады деп болжауға болады. Осылайша, әлемдік және өңірлік деңгейдегі әлеуметтік желілерге деген қызығушылықтың жоғарылауына байланысты өскелең ұрпақтың интернетті қауіпсіз пайдалану мәселесі өзекті болып отыр.

Қазақстан Республикасы Бас прокуратурасының деректері бойынша, соңғы жылдары кәмелетке толмағандарға қатысты жасалған қылмыстар саны артты. Мысалы, 2010 жылы кәмелетке толмағандарға қатысты 5945 қылмыс жасалды, 2011 жылы оның саны 8896-ға дейін өсті және 2012 жылы 8886-ға дейін азайған. Тіркелген қылмыстардың өсу қарқыны аясында 16 жасқа толмаған адамдарға қатысты жыныстық сипаттағы қылмыс фактілері жиілеп кетті. 2012 жылы мұндай қылмыстардың саны 1,5 еседен астам өсті [19].

vo-vlasti

Статистика болып жатқан оқиғаның шынайы көрінісін көрсетпейді. Зорлық-зомбылық құрбандары, соның ішінде кәмелетке толмағандар бірқатар факторларға байланысты құқық қорғау органдарына өтініш беруден жиі бас тартады. Олардың арасында-адамға зорлық көрсететін жеке ықпал, сондай-ақ арыз қылмыскерді ұстау мен жазалауға әрдайым әкеп соқпайтын факт. Интернет балалар объектілері болып табылатын қылмыскерлер өздерін аса осал және жазасыз сезінетін ортаға айналды. Олар Интернетті балалар порнографиясын өндіру және алмасу, зорлық-зомбылық нысандары бола алатын балаларды іздеу және жыныстық құмарлығы ұқсас адамдармен қарым-қатынас жасау мақсатында пайдаланады.

Статистика болып жатқан оқиғаның шынайы қалпын көрсетпейді. Зорлық-зомбылық құрбандары, соның ішінде кәмелетке толмағандар бірқатар факторларға байланысты құқық қорғау органдарына өтініш беруден жиі бас тартады. Себебі зорлық көрген адамның арыз беруге жағдайының болмауы,

сондай-ақ арыздың әрдайым қылмыскерді ұстау мен жазалауға әкелмейтіні сияқты фактілер орын алады. Интернет балалар объектілері болып табылатын қылмыскерлер өздерін тым еркін және жазасыз сезінетін ортаға айналды. Олар Интернетті балалар порнографиясын өндіру және алмасу, зорлық-зомбылық нысандары бола алатын балаларды іздеу және жыныстық құмарлығы ұқсас адамдармен қарым-қатынас жасау мақсатында пайдаланады.

2011 жылы «Internet Watch Foundation» ұйымы кәмелетке толмағандарға қарсы жыныстық сипаттағы қылмыстарға қатысты заңсыз материалдары бар 12 966 ресурстарды тапты. Бұл материалдар әлемнің 39 елінде 1 595 доменде болды. 86% .com, .ru, .ps, .net, .org домендерінде болды. Бұл ретте материалдардың 67% зорлау мен азаптауды қоса алғанда, бала мен ересектер арасындағы жыныстық әрекеттердің бейнесі болды. Бүгін интернет кәмелетке толмағандарға қарсы жыныстық сипаттағы қылмыстардың санын арттыруда үлкен рөл атқарады.

Қоғамдық қарсы іс-қимыл шаралары

Технология көмегімен жасалатын қылмыстардың алдын алу және бақылау стратегиясына, әсіресе балаларды интернет арқылы пайдалану саласында сұраныс өсуде. Бұл стратегиялар табу қаупін арттыра отырып, осындай қылмыстарды жасау мүмкіндігін азайтуға, сондай-ақ мүмкін болатын пайданы азайтуға бағытталған. Суицидтің алдын алу бойынша шаралар – балалар арасында суицидтің алдын алу бойынша шаралар кешені, ол білім беру ұйымдарында балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету және кәмелетке толмағандардың жыныстық қол сұғылмаушылығына қарсы қылмыстық құқық бұзушылықтардың алдын алу бойынша қабылданған ведомствоаралық жоспарлар шеңберінде жүзеге асырылады. 2018 жылы ҚР БҒМ мүдделі орталық және жергілікті атқарушы органдармен бірлесіп балалар арасында үрей, зорлық-зомбылықты анықтау, суицидтің алдын алу әдістемелерін оқыту бойынша педагогтар мен психологтардың біліктілігін арттыру курстарының 7 оқу бағдарламасын әзірледі.

Жергілікті атқарушы органдар халықаралық және үкіметтік емес ұйымдарды тарта отырып, психологтарға арналған біліктілікті арттыру курстары мен оқыту семинарларын ұйымдастырды. Осы оқыту аясында 6000-нан астам педагог қамтылды. ЮНИСЕФ балалар қоры өкілдігінің қолдауымен ҚР-да кәмелетке толмағандар арасында суицидтің алдын алу бойынша жоба жүзеге асырылды [20]. Жоба үш құрамдас бөліктен тұрды: балалардың психологиялық денсаулығы мәселелері бойынша балалар мен олардың ата-аналарының хабардар болуын арттыру; мектептің педагог қызметкерлері мен қызметкерлерін оқыту; мінез-құлқында өзіне-өзі қол жұмсаудың жоғары қауіп-қатері тобындағы оқушыларды анықтау (оқушылар арасында сауалнама жүргізу) және «қауіп-қатер тобындағы» балаларға тиісті медициналық, психологиялық көмек көрсету. Жоба республиканың барлық аймақтарында енгізілді. Сондай-ақ ҚР АҚМ ҚР ІІМ және басқа да ведомстволармен бірлесіп балалардың құқықтарын қорғауға қатысты талаптарды сақтау тұрғысынан ақпараттық кеңістікке мониторинг жүргізді.

Мысалы, 2015 жылы балалардың психологиялық денсаулығына зиян келтіретін 24 сайт бұғатталған. ЮНИСЕФ Балалар қоры, Өскемен қаласындағы «Отбасын қолдау орталығы», Республикалық психиатрия, психотерапия және наркология ғылыми-практикалық орталығы, үкіметтік емес ұйымдар. 2016 жылдың 9 айында 90 мыңнан астам ақпараттық материалдарды жою бойынша шаралар қабылданды. Балалардың ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз етуге бағытталған шараларды әзірлеу үшін республиканың білім беру ұйымдарында «Қауіпсіз интернет» кең ауқымды ақпараттық науқаны өтті. Науқан шеңберінде оқушыларды интернетте қауіпсіз жүріс-тұрыс дағдыларымен таныстырды. Мектеп пәндері мен курстардың мазмұнына ақпараттық-телекоммуникациялық ортада жауапты және қауіпсіз тәртіп дағдыларын қалыптастыру бойынша талаптар енгізілген.

Сонымен қатар көрсетілген кезеңде ҚР «Байланыс туралы» Заңының 41-1-бабының тәртібінде ҚР аумағынан пайдаланушылар үшін 26 136 ақпараттық материалдарға қолжетімділікті шектеу бойынша шаралар қабылданды, оның ішінде 22 296 ақпараттық материал қатыгездік пен зорлық-зомбылықты, суицид пен порнографияны насихаттаған. «YouTube», «В Контакте», «Twitter», «Facebook» бейнехостингінде балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша бейнероликтер, сенім телефоны туралы ақпарат орналастырылған, олар да әлеуметтік желілерде де орналастырылуда. Мұндай жүйелі жұмыс қазір де жалғасуда.

Балаларды зиянды ақпараттан қорғау бойынша ата-аналарға арналған ақпараттық курс интернетте балалар мен жасөспірімдердің қауіпсіздігін қамтамасыз ету бойынша ұсыныстар әзірледі.

Интернет оқу үшін де, демалу және достармен қарым-қатынас үшін де тамаша орын болуы мүмкін. Бірақ бүкіл реалды әлем сияқты, желі де қауіпті болуы мүмкін. Педагогтар ғаламтордағы қауіпсіздік ережелерін ұсына алады, білім алушылардың олармен міндетті түрде танысуы тиіс.

1-ереже. Ешқашан желіде шын атыңызды, мекен-жайыңызды, колледжіңізді, тобыңызды жарияламаңыз, телефон нөмірін хабарламаңыз.

2-ереже. Сіз интернетте танысқан адамдармен жеке кездесуге ешқашан келіспеңіз.

3-ереже. Ешкімге құпия сөзіңізді хабарламаңыз, белгісіз адамдардың хаттарына жауап ретінде СМС жібермеңіз. Электрондық пошта хабарламаларындағы тіркемелер мен сілтемелермен сақ болыңыз.

4-ереже. Әрқашан үлкендерге сізде қысылу, мазасыздану немесе үрей тудырған ғаламтордағы барлық жағдайлар туралы хабарлаңыз.

5-ереже. Интернетте жағымсыз ақпараттан аулақ болу үшін браузерге арнайы бағдарламалар орнатыңыз, содан кейін ғана сіз қызықты беттерге батыл саяхат жасай аласыз.

6-ереже. Рұқсат сұрамай, бейтаныс файлдарды жүктеп, ашпаңыз. Егер бір нәрсе жүктеуді шешсеңіз, оны ашпас бұрын вирусқа қарсы бағдарлама арқылы файлды тексеріңіз.

7-ереже. Интернетте сөйлескен кезде сіз басқа пайдаланушылармен достасуыңыз керек. Бірде-бір жағдайда қорлайтын сөздерді жазудың және

айтудың қажеті жоқ, желіде бөтен фотосуреттер мен мәліметтерді иесінің рұқсатынсыз жариялауға болмайды.

Ата-аналарға кеңестер

Балаларды Интернет арқылы «еркін жүзуге» жібермеңіз. Баланың желіде, әсіресе оны игеру кезеңінде белсенді араласуға тырысыңыз.

Балаңызбен Интернет арқылы жаңа қауіп-қатерді қалай дер кезінде анықтау, оның алдын алу керектігі туралы әңгімелесіңіз. Балалардың қауіпсіздігін қалай қамтамасыз ету керектігін білу үшін компьютерлік сауаттылық деңгейін үнемі арттырыңыз: компьютерлік және интернет-сауаттылық деңгейін арттырудың ыңғайлы мүмкіндіктерін пайдаланыңыз, мысалы, курстарға қатысу, арнайы әдебиеттерді оқу, сарапшылармен кеңес беру.

Барлық отбасы мүшелерін компьютерде және интернетте қауіпсіз жұмыс істеудің негізгі принциптерімен таныстырыңыз.

Балаларға ғаламтордағы қауіп-қатерлер мен мүмкіндіктер туралы толық ақпарат беріңіз.

Балаға Интернетте, өмірдегі сияқты, «жақсы» және «жаман» адамдар бар екенін түсіндіріңіз. Егер бала басқа интернет пайдаланушысы тарапынан негатив немесе зорлық-зомбылыққа тап болса, ол туралы жақын адамдарға хабарлау керек екенін түсіндіріңіз. Баланы өзіне қажетті ақпаратты іздеуге және оны тексеруге үйретіңіз, кейде сіздің көмегіңіз арқылы да тексерсін.

Баланы ақылы ақпаратты жүктеуге және Интернеттен ақылы қызметті алуға, әсіресе ақшаны жоғалтпау үшін SMS жіберу арқылы мұқият қарауға үйретіңіз. Сіздің балаңыз пайдалана алатын пайдалы, қызықты, қауіпсіз ресурстардың тізімін жасап, оларды пайдалануға кеңес беріңіз [15].

Шетелдік әлеуметтік желілердің иелері – компаниялар интернет қылмыстары, оның ішінде балалар порнографиясын тарату мәселесі бірінші кезекке қойылған елдерде балаларды сексуалдық сипаттағы қылмыстардан қорғауда белсенді жұмыс жүргізіп, маңызды рөл атқарады. Мысалы, «Youtube» интернет-порталының әкімшілігі балалар порнографиясы бар материалдарға деген өз ұстанымын ашық мәлімдейді. Ережелерде балаларға қатысты зорлық-зомбылыққа байланысты заңсыз контент орналастырылған жағдайда бұл туралы тиісті органдарға хабарланатыны, ал материал дереу алынып тасталатыны анық көрсетіледі. Сонымен қатар әкімшілік барлық пайдаланушыларды заңсыз мазмұн туралы дереу хабарлауға шақырады.

Интернеттегі біздің балаларымыздың компьютерлік қауіпсіздігі туралы пікірімізді қорытындылай келе, педагогикалық ұжымға ата-аналар жұртшылығын тарту және оқыту қажет деп айтуға болады. Бірақ интернет күн сайын дамып келеді және Қазақстанның ауылдық оқушыларының ақпараттық қауіпсіздігін қамтамасыз ету туралы ойластыру қажет. Интернет ұлттық заңнама деңгейінде объективті реттелмейді. Ол жалпы әлемдік заңдарға, конвенцияларға және осы саланы регламенттейтін өзге де құжаттарға сәйкес болуы тиіс. Осы себепті интернет қауіпсіздігін қамтамасыз ету құралдары басқа елдермен бірлесіп шешілуі тиіс. Сондықтан жалпы білім беретін және шағын жинақты мектептердің білім алушыларының кибермәдениеті мен

кибергигиенасын арттыру қажет. Ол үшін мектеп әкімшілігінің, информатика мұғалімдерінің, мектептің психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметтерінің және ата-аналардың дұрыс ұйымдастырылған жұмысы қажет.

Қауіпсіз білім беру ортасының келесі көрсеткіші психологиялық орта болып табылады, оны іске асыруға сынып жетекшілері, психологиялық-педагогикалық сүйемелдеу қызметі, ата-аналар қауымдастығы қатысады. ШЖМ-да қауіпсіз және жайлы білім беру ортасын қамтамасыз ету – Қазақстан Республикасының маңызды басым міндеті, себебі мектепті сақтай отырып, ауылды сақтауға үміт бар. 2020-2025 жылдарға арналған мемлекеттік бағдарлама жергілікті атқарушы органдар мен педагогикалық ұжымдардың, ата-аналар қауымының қауіпсіз білім беру ортасын құру бойынша одан әрі жұмыс істеу үшін маңызды міндеттерді белгіледі. Жаңа міндеттер мектеп психологиялық-педагогикалық қызметінің алдына қойылған. Өйткені мектептің білім беру ортасының психологиялық қауіпсіздігі бүгінгі күні оқу-тәрбие үдерісі субъектілерінің психикалық денсаулығына әсер ететін жетекші компонент ғана емес, сонымен қатар барлық білім беру инновацияларын іске асыру үшін іргетас болып табылады. Оқушылардың педагогикалық ортасының қауіпсіздігі білім беру үдерісіне қатысушылардың құқықтары мен бостандықтарын құрметтеуге негізделеді.

Қауіпсіз білім беру ортасы – бұл оқу-тәрбие үдерісінің психологиялық және педагогикалық қауіпсіздік жүйесі. Мұндай ортаны құруға барлық педагогтар қатысады: білім беру ұйымының әкімшілігі, әлеуметтік-педагогикалық қызмет, сынып жетекшілерінің, пән мұғалімдерінің әдістемелік бірлестігі, медициналық қызмет, ата-аналар қоғамы, жергілікті атқарушы органдар. Психологиялық қауіпсіздік деп өзара іс-қимылдағы психологиялық зорлық-зомбылық көріністерінен еркін, жеке-сенімді қарым-қатынас қажеттіліктерін қанағаттандыруға ықпал ететін, ортаның референттік маңыздылығын құрайтын және оған қосылған қатысушылардың психикалық денсаулығын қамтамасыз ететін білім беру ортасының жағдайы түсініледі.

Денсаулық тұтас күй ретінде мына параметрлерді қамтиды:

- физикалық даму,
- психикалық даму,
- денсаулықты жалпы қолайлы бағалау,
- ағза мен ортаның өзара қарым-қатынасының диалектикасы,
- дене тәрбиесінің барабарлығы,
- зияткерлік саланы дамытудың барабарлығы,
- әлеуметтік іске асыру жағдайы.

Тұлғааралық қарым-қатынас сапасы сенім, тілектестік, қабылдау, төзімділік сияқты оң факторлар болса, оң рөл атқарады, ал агрессивтілік, жанжалдық, дұшпандық сияқты теріс факторлар болса, теріс рөл атқарады.

Қауіпсіз білім беру ортасының принциптері:

- тұлғаның психологиялық қорғалуын ұйымдастыру;
- дамытушы білімге сүйену;
- білім беруді ізгілендіру тұжырымдамасына кіретін әлеуметтік психологиялық шеберлікке көмек көрсету.

Білім беру үдерісін психологиялық сүйемелдеу білім беру үдерісін қамтамасыз ету арқылы жүзеге асырылады.

Тәрбие стратегияларын психологияландыру арқылы тәрбие үдерісін қамтамасыз ету.

Білім беру ортасының тәуекел факторлары:

- оқытушы кадрлармен, материалдық-техникалық базамен жеткіліксіз қамтамасыз етілуі;

- оқушылар мен педагогтардың белсенділігінің төмендігі;

- әлеуметтік және практикалық дағдылардың, іскерліктер мен тәжірибенің қалыптаспауы;

- тәрбие мәдениетінің деңгейі;

- оқу-тәрбие үдерісіне қатысушылардың тұлғалық-психологиялық сипаттамалары:

- психикалық және физикалық денсаулықтың алдын алу мен түсініктерінің қалыптаспауы. Бұл факторлардың жиынтығы білім беру ортасына және оның қатысушыларының жеке басының дамуына қауіп төндіреді.

Білім беру ортасындағы қорғалу білім беру үдерісінің барлық қатысушылары үшін психологиялық зорлық-зомбылықтың болмауын бағалау арқылы қарастырылады.

Білім беру ортасындағы жайлылық эмоциялар мен сезімдерді бағалау және мектептің білім беру ортасындағы ересектер мен балалардың өзара іс-әрекеті үдерісінде басым тәжірибе арқылы қарастырылады.

Білім беру үдерісіне қанағаттанушылық білім беру қажеттіліктерін қанағаттандыруды талдау арқылы қарастырылады. Ересектер мен жолдастар тарапынан көмек көрсету, психикалық денсаулықты сақтау.

Білім беру ортасының психологиялық қауіпсіздігін сараптау критерийлері:

А) тұлғааралық қарым-қатынас сапасы;

В) білім беру ортасының жайлылығы;

С) білім беру ортасымен қанағаттану;

Қойылған мақсатқа қол жеткізудің стратегиялық тәсілдері:

- Білім беру кеңістігінің қауіпсіздігін басқару тетіктерін жетілдіру.

- Білім беру кеңістігінің қауіпсіздігін қамтамасыз етудің негізгі бағыттары бойынша іс-шараларды жоспарлауды жетілдіру.

- Қауіпсіз білім беру кеңістігінің негізгі бағыттары бойынша есепке алу-есеп беру құжаттамасын және электрондық-есептеу техникасын пайдалана отырып оларды талдау әдістерін жетілдіру.

- Білім беруді басқарудың барлық деңгейлерінде еңбекті қорғау бойынша жұмысты ұйымдастырудың құралдары мен әдістерін жақсарту, балалардың денсаулығын қорғаудың және ересектердің еңбегін қорғаудың тиімді жүйесін енгізу бойынша білім беру мекемелерін экономикалық ынталандырудың тиімді тетігін әзірлеу.

- Қауіпсіз білім беру кеңістігін қалыптастыру саласындағы барлық қызметтерді үйлестіру бойынша іс-шараларды жоспарлауды жетілдіру.

- Мақсатты топтарды (ББ басшыларын, мұғалімдерді, ШЖМ жетекшілік ететін әдіскерлерді, қауіпсіз білім беру кеңістігін қалыптастыру мәселелері бойынша білім алушыларды) оқыту.

Қауіпсіз білім беру ортасының қалыптасуының нәтижелері немесе көрсеткіштері:

- Білім беру үдерісінің барлық қатысушыларының өзара іс-әрекетінде психологиялық зорлық-зомбылық көріністерінің болмауы;

- Жеке-сенімді қарым-қатынастағы негізгі қажеттіліктерді қанағаттандыру.

- Психикалық және физикалық денсаулықты нығайту

- Тұлғаның тұрақты дамуы үшін қауіптің алдын алу.

- Үдеріске қатысушылардың дамуын ынталандыратын білім беру ортасын ұйымдастыру.

Педагогикадағы педагогикалық сүйемелдеу деп субъектінің өмірлік таңдаудың әртүрлі жағдайларында оңтайлы шешім қабылдауы үшін жан-жақты жағдай жасау және дамыту, педагогтар мен балалардың даму проблемаларын шешуге бағытталған өзара іс-әрекеті түсініледі. Бұл жағдайда педагогтың қызметі білім алушылардың өміріндегі қандай да бір қиындықтарға байланысты міндеттерді шешуге, әр баланың даралығын қалыптастыруға, сондай-ақ тұлғаны қазіргі қоғамдағы өмірге бейімдеу тәсілдерін әзірлеуге бағытталған.

Педагогикалық қолдау мен сүйемелдеу үлкен рөл атқарады. Педагогикалық қолдаудың мәні білім алушының өзін-өзі тәрбиелеуіне кедергі келтіретін қызығушылықтарды, бейімділігін, қабілеттерін, құндылық-мағыналық ұстанымдарын және зияткерлік, шығармашылық даму тәсілдерін, қиындықтарды жеңудің мүмкіндіктері мен тәсілдерін бірлесіп айқындаудан тұрады.

Қазіргі уақытта республикада кемсітушілік пен зорлық-зомбылық қаупінен азат оқыту мен тәрбиелеудің қауіпсіз ортасын қамтамасыз ету жөнінде шаралар қабылдануда. «2015 және 2019 жылдардағы Тәрбиенің тұжырымдамалық негіздері» құжаты жаһандану үдерісінің шиеленісуіне байланысты бірқатар проблемаларды көрсетеді: «балалар мен оқушы жастардың масс-мәдениет құндылықтарына бейімделуі, бұқаралық ақпарат құралдары мен интернет-сайттардың сапасы төмен ақпараттарға өш болуы, қатыгездікті насихаттау, темекі шегетін, ішімдік пен есірткіні пайдаланатын, оқушылар арасындағы жезөкшелікпен айналысатын балалар мен жасөспірімдер санының көбеюі, еңбекке баулу рөлінің төмендеуі, отбасылық құндылықтар мен отбасылық тәрбие дәстүрлері рөлінің төмендеуі, әлеуметтік жетімдік, балалар мен жасөспірімдердің суицид, нашакорлық, діни секталарға баруы» [12, 3].

А. Маслоу қажеттілігінің пирамидасында қазіргі заманғы түсінікте аурулардан, қылмыстан, зорлық-зомбылықтың барлық түрлерінің көріністерінен, қатыгездікпен қараудан, адамның мүдделері мен мұқтаждықтарын елемеуден қорғайтын қауіпсіздік қажеттілігі екінші сатыда орналасқан. Мектепте білім беру ортасының қауіпсіздігін қамтамасыз ету басқа

қажеттіліктерді жүзеге асыру үшін басты шарт болып табылады: әлеуметтік, олар өз кезегінде достықты, бауырмалдықты, өзара түсіністікті және өзара көмекті қамтиды. Жоғарыда аталған қажеттіліктерге қанағаттанған жерде өзін-өзі тану, өзін-өзі дамыту, өз халқының, өз елінің және басқа да халықтардың мәдениетін зерделеу, рухани құндылықтарға деген қажеттілік пайда болады. Біз инновацияны енгізу үшін қауіпсіз білім беру ортасының мәселесі маңызды орын алады деп айта аламыз, оның жағдайында тұлғаның ең жақсы қасиеттері дамиды [11, 34].

Мектеп қоғам өмірінің қолайсыз үрдістерінен: адамгершіліктің ыдырауынан, БАҚ арқылы зорлық-зомбылықтың таралуынан және оның жазасыздығынан қорғалмағаны баршаға мәлім. И. А. Баеваның айтуынша, қауіпсіз білім беру ортасы өзара әрекеттестікте зорлық-зомбылықтан ада білім беру ортасы, жеке-сенімді қарым-қатынаста қанағаттанушылық қабілеті. Сондықтан бүгінгі күні мектеп қатысушылардың денсаулығын сақтау және нығайту мақсатында білім беру ортасын психологияландыруды қажет етеді. Білім беру мекемесінде еңбек пен оқудың қауіпсіз жағдайларын жасау, кемсітушіліктің барлық түрлерінен қорғау агрессивті әлеуметтік ортаға, психоэмоционалдық және мәдени вакуумға балама бола алады, олардың салдары әлеуметтік аурулардың өсуі болып табылады. Білім беру ортасы қатысушыларының өзара әрекеттестігінде психологиялық қауіпсіздікті қамтамасыз ету маңызды шарт болып табылады [21,31].

Мектептің білім беру ортасының психологиялық қауіпсіздігі бүгінгі күні оқу-тәрбие үдерісі субъектілерінің психикалық денсаулығына әсер ететін жетекші компонент, бірақ барлық білім беру инновацияларын іске асыру үшін іргетас болып табылады.

Психологиялық қауіпсіздік мәселелерін зерттеуші И.А.Баева білім беру ортасының келесі анықтамасын тұжырымдады: «мектептің білім беру ортасының психологиялық қауіпсіздігі жеке тұлғаны қалыптастыру үшін арнайы ұйымдастырылған жағдайларды, сондай-ақ әлеуметтік және кеңістіктік-пәндік ортаға енгізілген даму мүмкіндіктерін қамтитын психологиялық-педагогикалық мүмкіндік бар, оның психологиялық мәні оқу-тәрбие үдерісіне қатысушылардың коммуникативтік актілері мен өзара қарым-қатынасының жиынтығы болып табылады. Бұл шындықты оған қатысушы субъектілердің қарым-қатынастары жүйесі арқылы белгілеу мүмкін». И. А. Баева психологиялық қауіпсіз білім беру ортасының мынандай моделін ұсынады, оған кіреді:

1. Психологиялық зорлық-зомбылықтан қорғалу;
2. Қоршаған ортаның референттік маңыздылығы;
3. Жеке-сенімді қарым-қатынасқа қанағаттанушылық [21, 34].

Психологиялық қауіпсіздік білім беру ортасының барлық қатысушыларының оң тұлғалық дамуын қамтамасыз ететін шарт болып табылады. Білім беру ұйымының қауіпсіз білім беру ортасы мектептің психологиялық ахуалына (психологиялық қауіпсіздік) байланысты. Оқушылардың педагогикалық ортасының қауіпсіздігі білім беру үдерісіне қатысушылардың құқықтары мен бостандықтарын құрметтеуге негізделеді.

Осылайша, қауіпсіз білім беру ортасы – бұл оқу-тәрбие үдерісінің психологиялық және педагогикалық қауіпсіздік жүйесі. Осындай ортаны құруға барлық педагогтар қатысады: білім беру ұйымының әкімшілігі, әлеуметтік-педагогикалық қызмет, сынып жетекшілерінің, пән мұғалімдерінің әдістемелік бірлестігі, медициналық қызмет.

Қазақстандық зерттеуші Р. Р. Масырова өзінің монографиясында былай деп жазады: «Инновациялық қызмет – бұл субъектінің жеке қасиеттерінің барлық кешенін қайта құруға бағытталған метақызмет, олар тез өзгертін әлеуметтік және кәсіби шындыққа бейімделуді ғана емес, сонымен қатар оған қызмет мазмұнын өзгерту ғана емес, оны жаңғырту тәсілдерін, қызмет технологиясын өзгерту үшін де маңызды ықпал ету мүмкіндігін де қамтамасыз етеді». Автор «педагогикалық технологияларды енгізудің білім беру ортасының ерекшеліктерімен инновацияларды қатаң логикалық байланыстыру» қажет деп санайды [22, 80].

Біліктілікті арттыру курстарында педагогтарды кәсіби даярлау кезеңінде инновациялар мен дамыту технологияларын енгізу мәселелеріне ғана емес, сонымен қатар мектептерде қауіпсіз білім беру ортасын қамтамасыз ету мәселелеріне де назар аудару қажет. Курстардың оқу бағдарламасына «өзін-өзі тану» адамгершілік-рухани білім беру бағдарламасының негізгі ережелерін таныстыру және зерделеу бойынша төрт сағат енгізілді. Мектепте қауіпсіз білім беру ортасын құруда тыңдаушылар үшін балалар ұжымын біріктіру, балалар мен жасөспірімдердің табысты қарым-қатынасы, төзімділік, басқа балаларға құрметпен қарау дағдыларын дамыту, қоршаған адамдардың пікірімен санаса білу бойынша жаттығулар жақсы демеу бола алады. Балалардың бірлескен қызметін ұйымдастыру, топ үшін ұжымдық тапсырмалар –балалар ұжымын біріктіру, достық қарым-қатынасты дамыту, бір-бірін қабылдау үшін өз үлесін қоса алады.

Р. Р. Масырова «білім берудегі инновациялар» феномені білім беру ортасына білім беру сапасына қол жеткізу үшін жаңалықтарды енгізетін және икемділік, бейімділік, жүйелілік, нәтижелілік сияқты инварианттық қасиеттермен сипатталатын үдеріс ретінде анықталады деп есептейді. Қауіпсіз және қолайлы білім беру ортасын құру үшін оқу пәндерінің әлеуетін пайдалану қажет, олардың бірі «Өзін-өзі тану» пәні болып табылады, өйткені өзін-өзі тану сабақтары шағын жинақты мектептердегі оқушы тұлғасын әлеуметтендіру құралы болып табылады. «Өзін-өзі тану» пәні – баланың жеке тұлғасын қалыптастырудағы функционалдық маңызды пәндердің бірі.

Л.В. Мардакаевтың редакциялығымен шыққан «Әлеуметтік педагогика сөздігінде»: «әлеуметтену дегеніміз – тұлғаның қалыптасу үдерісі. Мұндай қалыптасу үдерісінде индивидтің тілді, әлеуметтік құндылықтар мен тәжірибені (нормаларды, қағидаларды, мінез-құлық үлгілерін), осы қоғамға тән мәдениетті, әлеуметтік қауымдастықты, топтарды меңгеруі және олардың әлеуметтік байланыстары мен әлеуметтік тәжірибесін жаңғыртуы орын алады. Әлеуметтену үдеріс ретінде және нәтиже ретінде қарастырылады» делінген [23, 17]. Ол «әлеуметтендірудің мәні оның барысында адам өзі тиесілі қоғамның мүшесі ретінде қалыптасады» деп есептейді.

Әлеуметтендіру – «адам қызметінің түрлі салаларында, сондай-ақ тұлғааралық қарым-қатынаста және әлеуметтік қатынастарда өмірлік міндеттердің кең ауқымын шешу үшін мектепте алынған білім, білік, дағдыларын қолдану қабілеті». Қазіргі мектеп әлеуметтендіру институттарының бірі болып табылады. Ол біздің қоғамымыздың үлгісі болып табылады, мұнда негізгі әлеуметтік құндылықтарды, нормаларды, топтағы мінез-құлық үлгілерін меңгеру жүзеге асады. Сонымен қатар оқытудың белгілі бір кезеңінде әлеуметтендіру факторы баланы оқытудың табыстылығына айтарлықтай әсер ете бастайды.

ШЖМ мұғалімінің міндеті – оқушылардың қызметін ынтымақтастыққа, бірлескен жұмысқа, бірлескен нәтижеге қол жеткізуге бағыттау. Ауылдық шағын жинақты мектеп адамдардың әлеуметтік үміттеріне, ауылдық қоғамның, әрбір отбасы мен нақты адамның әлеуметтік-құндылықтық тапсырысына сәйкес болуы тиіс. Зорлық-зомбылықтың барлық түрлерін анықтау жөніндегі жұмысты ұйымдастыру қажет:

- физикалық (физикалық зорлық-зомбылық белгілері);
- психологиялық (психологиялық зорлық-зомбылық белгілері);
- жыныстық (психологиялық оңалту);
- балалармен қатыгез қарым-қатынас (қатыгез қарым-қатынас салдары).
- мектеп ортасындағы буллинг және кибербуллинг (алдын алу анықтау және шешу жолдары).
- қорқытып алу, бұзақылық.

Ересектер зорлық-зомбылықтың жақын және алыс салдары туралы білуі тиіс. 2020-2025 жылдарға арналған бағдарламада зорлық-зомбылықты жасыру фактілерінің алдын алу туралы айтылған. Зорлық-зомбылықты жасыру фактісі заңмен қатал жазаланады.

Білім беру ұйымдарының оқу-тәрбие үдерісінде белгілі бір педагогикалық жағдайлар сақталуы тиіс, бұл:

- сенім атмосферасын құру, шабыттандырылған шығармашылық, өзін-өзі зерттеу, өзін-өзі дамыту және өзін-өзі жетілдіру үшін жағдай жасау;
- адамгершілік-рухани білім беруді мектептің тұтас педагогикалық үдерісіне интеграциялауды жүзеге асыру;
- өсіп келе жатқан адамның білім беру және тәрбиелеу үдерісінде тек позитивті және гуманистік әдістерді қолдану [1, 34].

ШЖМ үшін баланы білім беру үдерісінде алып жүруге дайын мұғалім қажет. Ауыл мектебінің педагогы үшін тек білім беру ғана емес, баланы өз бетімен білім алуға үйрету өте маңызды. қазақстандық зерттеуші А.Е.Жумабаева ШЖМ жағдайында білім беру үдерісін ұйымдастыру ерекше психологиялық сүйемелдеуді қажет етеді деп есептейді:

- ұжымда жайлы психологиялық климат орнату;
- оқушылардың әртүрлі жастағы топтарының өзіндік жұмысын сәтті ұйымдастыру;
- оқушыларды ішкі мотивацияға баса назар аудара отырып, оқу қызметіне ынталандыру [24, 16-19].

Өзара қарым-қатынас, оның қатысушыларының әрқелкі дамуына байланысты, әртүрлі жоспарлы өзара іс-әрекет арқылы оларды тәжірибемен байыта алады, өзін және басқаларды тануға ықпал ету, өзін-өзі қалыптастырудың қосымша салаларын құру. Оқушылар топта өз жолдастарының өзіндік мұғалімдері болады. Келесі оң фактор қауымдастық әсері болуы мүмкін. Мұндай мектептерде отбасы, бір-біріне жақын адамдар қоғамдастығын құру онайырақ. «Өзін-өзі тану» ҰДО бағдарламасын іске асыру шағын жинақты мектеп жағдайында қауіпсіз білім беру ортасын құрудың жақсы құралы болып табылады.

Тәрбие адамды тарихи тәжірибеге баулу үдерісі ретінде мазмұндық және мақсатты негізде қоғамның жетекші қажеттіліктерімен анықталады. Негізгі әлеуметтік бағдарлардың өзгеруі тәрбие жұмысын ұйымдастырудың міндеттерін, бағыттарын, нысандарын қайта қарауға және қайта бағалауға әкеп соқтырады. «Өзін-өзі тану» пәнінің әлеуетін сабақтан тыс қызметте де пайдалануға болады. Сыныптан тыс қызметте өзін-өзі тану мұғалімі жалғыз тұратын қарт адамдарға, ата-аналары ауыратын балаларға көмек көрсете алады, бұл да оқушы тұлғасын әлеуметтендіруге өз үлесін қосады. Жалпыадамзаттық құндылықтардың апта немесе кештерге әр жастағы балалардың қатысуы да өз ықпалын тигізері сөзсіз.

Мұғалім сабағын дұрыс ұйымдастыра алса, «Өзін-өзі тану» пәні білім берудің өзекті нысаны, яғни метапредмет болуы мүмкін, өйткені білім беру үдерісінің адамгершілік пен рухани тұтастығын қамтамасыз ете алады. Өзін-өзі тану оқушылардың дүниетанымын қалыптастыруға үлес қосады, коммуникативтік іс-әрекет, әлеуметтендіру құралы болып табылады. Бұл тіл құндылығын, қарым-қатынасты, өмірге деген оң көзқарасты түсінуге, мейірімділік, қайырымдылық, махаббат, риясыз қызмет, ар-ождан, борыш сияқты ұғымдарды ұғынуға көмектеседі. Балалар жақсы және жаман қылықтарды түсінуге және ажыратуға үйренеді, басқалардың пікірімен санасуға, басқа балаларға құлақ салуға, олардың мұқтаждықтарын көруге, өздерінің тілектеріне шек қойып үйренеді.

Шағын жинақты мектеп жағдайында өзін-өзі тану сабақтарында мұғалім сабақта білім беру ортасын ұйымдастырудың әдістері мен тәсілдерін дұрыс пайдалана отырып, пәннің кең әлеуетін пайдалана алады. Бағдарламалық материалды орындау және сабақты жоспарлау кезінде мұғалім екі түрлі сынып оқушыларына бір жалпыадамзаттық құндылықты (шындық, махаббат, әділ мінез-құлық, ішкі тыныштық және өшпенділік) қарастыруды және бір мәтіннің материалын «мұғалімнен сыйлық» ретінде қолдана отырып, белгілі бір қасиеттердің дамуына жұмыс жасауды ұсына алады. Сюжет бойынша кіші буын оқушыларына сұрақтар қою, ал жоғары сынып балаларына құндылықты түсіну бойынша сұрақтар қою. Талқылауда барлығының пікірі құнды, әркім қарастырылып отырған мәселеге өз көзқарасын білдіре алады. Сабақ дәйексөздерін таңдау кезінде мұғалім бір, екі тақырыптық өзара байланысты пікір ұсына алады. Оқушыларға хормен, кезекпен оқу ұсынылады, кейін дәптерге жазылады. Осыдан кейін пікірді қалай түсінгенін талқылайды.

Сабақты жоспарлау кезінде тақырыпты оқулықтан алу, қалған материалды педагогтың өзіне таңдау ұсынылады. Маңызды шығармашылық тәсіл бойынша мұғалім білім беру мазмұнын, әдістерін және тәсілдерін өзі іздестіреді. Оқулықтан не алу керектігін, сабақтың дәйексөзі, мұғалімнің сыйлық ретінде не енгізуді, хормен орындау үшін ән алуды жүрегімен түсіну маңызды. Мұғалім сабақ мақсатына байланысты жалпыадамзаттық құндылық көрсетілуі тиіс, сабақтың міндеттерінде (оқыту, дамыту, тәрбиелік) дараланатын қасиеттер көрсетілуі тиіс.

Жоспарлау кезінде мұғалім оқыту үдерісінде басшылыққа алатын педагогикалық ұстанымдарды есте сақтау қажет:

1. Жалпыадамзаттық құндылықтар принципі;
2. Оқыту үдерісінде тұлғаны анықтау және өзін-өзі дамыту принципі;
3. Бірлік принципі;
4. Оқушылардың шабыттандырылған ғылыми-зерттеу шығармашылығы принципі;
5. Әлеуметтік өзара іс-қимыл принципі немесе қоғамға қызмет ету принципі;
6. Позитивтілік принципі;
7. Мәдениеттілік принципі;
8. Табиғаттылық принципі.

Шағын жинақты мектепте материалды іріктеу кезінде материалдың танымдық маңыздылығы ғана емес, оның жеке тұлғаның рухани-адамгершілік қасиеттерін анықтау мен дамуына әсері де назарға алынады. Мұғалім оқушы өзінің ішкі әлемін ашуға, ар-ождан дауысын естуге, өзін-өзі тану мен өзін-өзі жетілдіру ниетін оятуға жағдай жасайды. Әдебиет Өзін-өзі тану пәнімен интеграциялау нәтижесінде үлкен мүмкіндіктер береді. Әдеби шығарманы зерделеп, талдай отырып, бала болмыстың маңызды мәселелері туралы: шындық пен өтірік, махаббат пен жеккөрушілік, жақсылық пен жамандық, адамның мүмкіндіктері мен оның әлемдегі орны туралы ойлануға тиіс. Мұғалімнің міндеті – балалардың туындының мазмұнын толыққанды, терең түсінуін ұйымдастыру, автор мен кейіпкерлердің сезімдеріне эмоционалды әсер ету. Алдын ала дайындалған сұрақтар бойынша мұғалім ұйымдастырған әңгіме балаларды туындыны толыққанды қабылдауға және түсінуге мүмкіндік береді. Интеграцияға тарих сабақтарында тарихи қайраткерлердің өмірінен шабыттандыратын мысалдар келтіру арқылы қол жеткізуге болады. Дүниетану сабақтарында интеграцияға тірі және жансыз табиғат мысалдарын адам өміріндегі құбылыстармен салыстыру арқылы қол жеткізіледі. Тұтас білім, оқушының дүниетанымын қалыптастырады және социумға дайындайды.

Осылайша, ШЖМ жағдайында «Өзін-өзі тану» пәні психологиялық қолайлы орта құруға, оқушылардың қолайлы бейімделуіне, қарым-қатынасты жылдам орнатуға, адамдарды оптимистік қабылдауға мүмкіндік береді, әлеуметтік үрейленуді жояды, баланың қоғамдағы мәртебесін арттырады, қызметтің кез келген түрінде жоғары нәтижелерді қамтамасыз етеді [25].

Проблема деткой қауіпсіздік әрқашан көру Президенті Қ. Тоқаев. Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2019 жылғы 2 қыркүйектегі

қазақстандықтарға Жолдауында айтылған зорлық-зомбылықтан зардап шеккен балаларды қорғау бағдарламасын әзірлеу жөніндегі тапсырмасын орындау мақсатында құжат дайындалды[18].

Түрлі қауіп түрлерімен алдын алу жұмыстарын ұйымдастыру

Президент Қасым-Жомарт Тоқаевтың 2019 жылғы 2 қыркүйектегі қазақстандықтарға Жолдауында айтылған зорлық-зомбылықтан зардап шеккен балаларды қорғау бағдарламасын әзірлеу жөніндегі тапсырмасын орындау мақсатында құжат дайындалды [18].

Жол картасының мақсаты балалардың қауіпсіз өмір сүру жағдайларына құқықтарын қамтамасыз ету болып табылады. Құжат 100 іс-шарадан тұрады. Балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету жөніндегі заңнаманы және нормативтік құқықтық базаны жаңғырту саласында мынадай бастамаларды іске асыру жоспарланып отыр:

балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ететін жағдайлардың болмауы үшін ата-аналардың жауапкершілігін күшейту мәселелері бойынша елдің заңнамасына өзгерістер мен толықтырулар енгізу;

кәмелетке толмаған баланы қараусыз қалдырғаны үшін ата-аналардың қылмыстық жауапкершілігі мәселелері бойынша ҚР заңнамасына өзгерістер мен толықтырулар енгізу, сондай-ақ кәмелетке толмағандардың түнгі уақытта тұрғын үй-жайлардан тыс жерлерде жүргені үшін ата-аналардың әкімшілік жауапкершілігін күшейту (ҚР ӘҚБтК 442-бабының 2-бөлігі) ескерту 1 АЕК (2 651 теңге) мөлшерінде айыппұл салуға өзгерту (ҚР ӘҚБтК 442-бабының 2-бөлігі));

әкімшілік құқық бұзушылық туралы Кодекске балалардың автокөліктің алдыңғы орындығында отыруына тыйым салу және көлік кәмелетке толмаған балалары (оның ішінде автомобиль креслоларының болмауы) салонында болған кезде жол қозғалысы ережелерін бұзу бөлігінде әкімшілік жауапкершілікті қатаңдату бойынша түзетулер енгізу;

кәмелетке толмаған адамның жеке басына қол сұғатын қылмыстар бойынша татуласудың күшін жоюға қатысты қылмыстық кодекстің 68-бабының 4-бөлігіне түзетулер енгізу (татуласуға байланысты қылмыстық жауаптылықтан босату);

халықтың қауіпсіздігін қамтамасыз ету үшін тұрғын үй-коммуналдық шаруашылықтардың жауапкершілігінің заңнамалық шараларын күшейту жөнінде ұсыныстар әзірлеу (оның ішінде ашық люктер, жалаңаш электр сымдары, биік үйлердің шатырларының және т. б. қол жетімділігі);

шатыр (киіз үй) лагерлеріне қойылатын талаптарды белгілейтін өрт қауіпсіздігі ережесіне толықтырулар енгізу;

білім беру ұйымдарының ішкі тәртіп ережелері мен жарғыларына ғимараттар мен білім беру ұйымдарының аумағында өткізу тәртібін, бөгде адамдардың болу тәртібін және т.б. қамтитын оқушылардың қауіпсіздігін күшейту жөніндегі шараларды енгізу.

Көріп отырғанымыздай, балалардың қауіпсіздігін қамтамасыз ету ересектермен бірлескен шаралар кешенін қамтамасыз ету арқылы да, балалардың өздерінің қауіпсіз өмір сүру дағдыларын дамыту бойынша да

қарастырылады. Қауіпсіз өмір сүру дағдыларын дамыту, ең алдымен, білім алушыларды әлеуметтендіруге, пайда болған мәселелерді шеше білуге, табиғи және техногендік сипаттағы қауіптер туындаған жағдайда өз өмірін қорғауды ұйымдастыру бойынша шаралар қабылдай білуге, білім алушыларда адамгершілік құндылықтарды, төзімділікті, азаматтықты қалыптастыруға бағытталған.

Әлемнің көптеген елдерінің жалпы білім беру бағдарламаларының мазмұнында денсаулық пен қауіпсіздікке қатысты бөлімдер бар. Қауіпсіз өмір сүруді қамтамасыз етуге дайындық үдерісі адамда білім мен біліктердің қарапайым жиынтығын қалыптастыру мүмкін емес – әртүрлі жағдайда бағдарлауға, қауіпті объектілерді, барлық байланыстар мен қатынастардағы құбылыстарды талдауға, тәуекелдерді бағалауға, қауіпті жағдайлардың жақын және алыс салдарын болжауға мүмкіндік беретін жаңа дүниетанымды дамыту қажет.

Қауіпті төтенше жағдайдағы қауіпсіздік:

А) қауіп туралы хабарлау кезіндегі іс-әрекеттер (эвакуациялау, төтенше жағдайлар кезінде, табиғи және техногендік сипаттағы қауіпті жағдайларда қорғау аумағында жасырыну, террористік актінің салдары, күйік кезіндегі іс-әрекеттер, қоғамдық орындарда, көлікте, тұрғын үйде, қолда бар құралдарды өрт сөндіру үшін пайдалану).

Б) Жеке және ұжымдық қорғану құралдарын, таңғыштарды, газқағарларды, өзін-өзі қорғау құралдарын пайдалану.

В) медициналық білім негіздерін білу: кесу, жаралау, күйік, қан кету, жылулық күн соққысы, жәндіктердің тістеуі, саңырауқұлақтармен уланғанда, көзге немесе құлаққа бөгде дененің түсуі кезінде, электр арқылы зақымданғанда дәрігерге дейінгі көмек көрсету, таңғыш, жгут салу, орау, саусақты қысу, жасанды тыныс алу.

Естеріңізге сала кетейік, дағды – іс-қимылдарды арнайы меңгеру, қимылдарды орындау автоматтандырылған, оларға арнайы назар аударуды талап етпейді. Практикалық іскерліктер мен дағдылар ойын түрінде – жаттығуларда, рөлдік ойындарда, әскери-спорттық ойындарда, эстафеталарда, «Қауіпсіздік мектебі» жарыстарында жетілдіріледі. Қауіпсіз мінез-құлық дағдысы – өз мінез-құлқына деген жауапкершілік [26].

Оқытылатын пән аясында қазіргі заманғы социумда білім алушыларды қауіпсіз өмірге дайындау.

СӨС қалыптастыру, оқудан тыс жұмыс шеңберінде оқушылардың бейәлеуметтік мінез-құлқының (алкогольді, есірткіні пайдалану, экстремизм, сектанство, виктимді мінез-құлық және т.б.) алдын алуды қамтиды.

Педагогтарға дағдылардың толық тізімі қажет:

- психологиялық қауіпсіз және жайлы ортаны жобалауды үйрену, мектепте зорлық-зомбылықтың әртүрлі түрлерінің алдын алуды білу және жүргізе білу.

- әртүрлі оқушылармен жұмыс істеу үшін қажетті психологиялық-педагогикалық технологияларды меңгеру: өмірлік қиын жағдайларға тап болған әлеуметтік жағынан осал балалармен жұмыс істеу үшін.

- қауіпсіз білім беру ортасын қамтамасыз ету үшін оқушылардың мінез-құлқын тиімді реттеу.

Балалармен қарым-қатынас жасай білу, оларды түсініп, қабылдай білу.

Білім алушылардың абыройы мен мүдделерін қорғай білу, жанжал жағдайында және/ немесе қолайсыз жағдайларда қалған балаларға көмек көрсету.

Қауіпсіз ортаның сипаттамасы қауіптілік қаупінің санатына қатысты. Қауіп немесе қорқыныш сезімі адам жағдайды қауіпті деп бағалаған және оның көзқарасы бойынша оны шешудің жеткілікті сенімді тәсілі болмаған кезде туындайды.

Ересектер сырттан барлық әсерлерден оларды қоршай отырып, білім алушылардың айналасында мүлдем қауіпсіз орта құра алады, бірақ сонда адамның өмірге қабілетсіз, икемсіз түрі қалыптасады. Білім алушылар қауіп-қатерді анықтай алмайды, осы қауіпті шешу үшін шығу жолын таба алмайды, мәселелерді шеше алмайды және әлеуметтендіру тиісті түрде болмайды. Қауіптің өзі психологиялық қауіптің көзі болып табылмайды, сондықтан индивид қауіптілік сигналдарын дер кезінде анықтай алады және қауіп-қатерге қарсы әрекет етудің барабар немесе барабар емес тәсілдерін жинай алады.

Ол үшін педагог өзінің қауіптің алдын алу жұмыстарын жоспарлау үшін қауіптің барлық түрлерін білуі қажет [27].

Қауіпсіз білім беру ортасы келесі бағыттарға ие:

- Өртке қарсы қауіпсіздік;
- Электр қауіпсіздігі;
- Жарылу қаупі өмір сүру ортасының техникалық жай-күйі;
- Табиғи фактордың қауіпсіздігі;
- Жол қауіпсіздігі және жол қауіпсіздігі ережелерін сақтау;
- Экологиялық қауіпсіздік;
- Радиациялық қауіпсіздік;
- Еңбекті қорғау және қауіпсіздік техникасы қауіпсіздігі.

Бұл қауіпті бағыттарды біле отырып, мектеп әкімшілігі педагогтардың олардың алдын алу бойынша қызметін ұйымдастыра алады.

«Қазіргі уақытта статистиканы алсақ, жылына 1200-ден астам бала жарақат алып, қаза тауып, 20 мыңнан астам бала мүгедектік алды. Мысалы, Норвегияда 2017 жылы бірде-бір бала жарақатынан қайтыс болған жоқ. Қазақстанда балалар үшін қауіпсіз орта қалыпты болуы керек», - деп хабарлайды UNICEF.kz [20].

3 ШЖМ жағдайында қауіпсіз білім беру ортасын құру бойынша әдістемелік ұсынымдар

Үшінші тараудың басында ауылдық және ШЖМ-да қауіпсіз білім беру ортасын құруда мұғалімнің рөліне тоқталғымыз келеді. Қауіпсіз өмір сүру дағдыларын дарыту, балалар ұжымының бірігуі бойынша қызмет түрлері мен түрлерін таңдау үшін оқушылардың жас ерекшеліктерін білу қажет. Оқытудың интерактивті әдістерін қолдану: тренингтер, іскерлік ойындар, рөлдік ойындар, әскери-спорттық ойындар, эстафеталар, түсіндіру жұмыстары. Педагогтың сабақ өткізу үшін материалды таңдау, критериялды бағалау элементтерін қолдану, атап айтқанда, формативті бағалау және оқушылардың рефлексиясы үшін мұғалімнің кері байланысын беру қабілеті маңызды.

Мектеп ұжымын біріктіруге арналған тренингтерді өткізуге дайындық: «Город мечты – Арман қала», «Школа без насилия – Зорлықсыз мектеп», «Улыбнись – мир прекрасен – Күлімсіре, өмір тамаша», жаттығу «Мельница», «Сохранение и потеря информации», «Слепой и поводырь», «Решение жизненных ситуаций», «Аллея сознания» және т. б. оқыту әдістерін жүйелей білу маңызды: сөздік әдістер (ауызша немесе баспа сөзі болып табылады); көрнекі әдістер (білім көзі бақыланатын заттар, құбылыстар; көрнекі құралдар); практикалық әдістер (практикалық іс-әрекеттер арқылы білім алу және дағды мен дағдыларды қалыптастыру); проблемалық оқыту әдістері, оқытудың белсенді әдістері. Естеріңізге сала кетейік, әдістер оқу-танымдық іс-әрекет сипаты бойынша болады: имитациялық, имитациялық емес.

Имитациялық – ойын (оқу, іскерлік ойындар, ойын жағдайлары) және ойын емес (әңгімелесу, пікірталастар).

Мұғалім өз жұмысында қауіпсіз өмір сүру дағдыларын дағдыландыру бойынша келесі оқыту түрлерін қолдана алады: шағын топтарда жұмыс істеу, жобалау технологиясы, нақты жағдайларды талдау, рөлдік және іскерлік ойындар, модульдік оқыту, сыни ойлауды дамыту, проблемалық оқыту. Мұғалім зорлық-зомбылықтың барлық түрлерін көрсету ерекшеліктерін, профилактикалық, диагностикалық, оңалту жұмыстарын жүргізудегі кәсіби құзыреттілігін нақты түсінуі қажет. Зейінділік мұғалімге зорлық-зомбылық фактілерін анықтау, өмірлік қиын жағдайға тап болған балаларды, қатыгездікке немесе зорлық-зомбылыққа ұшыраған балаларды анықтау, қауіпсіз өмір сүру дағдыларын дарыту арқылы өзіне-өзі қол жұмсаудың алдын алу жұмыстарын ұйымдастыруға көмектеседі. Зорлық-зомбылықты жасыру фактілерінің және жасырындылықтың алдын алу бойынша жұмыс.

Психологтардың және информатика мұғалімдерінің оқушыларда киберкультура және кибергигиена дағдыларын дамыту бойынша жеке жұмысы. Оқушыларға ақпаратпен қауіпсіз жұмыс істеу, қауіпсіз серверлерде жұмыс істеу, жеке ақпаратты қорғай білу, тек тексерілген шынайы ақпаратты таңдап алу дағдыларын үйрету. Білім беру ортасын толыққанды дамыту, оқыту және тәрбиелеу үшін қажетті жағдайлар жүйесі ретінде қалыптастыру балалардың қабілеттерін анықтауға және дамытуға көмектесуі тиіс, ал оқыту олардың мүдделері мен табиғи кепілдіктері негізінде құрылуы тиіс. Оқушы үшін

психологиялық қауіпсіз білім беру ортасын құру шарттарына: тәртіп пен тілектестік қарым-қатынас жатады.

Оларға: назар және құрмет, психологиялық қолдау, бір-біріне сенім, әрбір мүшенің қауіпсіздігіне қамқорлық көрсету кіреді. М. С. Мириманова білім беру ортасын тұлғаның әлеуметтік дамуына қажетті жағдайлар мен әсерлердің жүйесі ретінде қарастырады [28].

Қауіпсіздік әдістері мен құралдарын ажырату керек.

Әдістері: нормативті-құқықтық, адамгершілік-психологиялық, санитарлық-гигиеналық, техникалық, ақпараттық экономикалық әдістер.

Шағын жинақты мектептердің педагогтары қауіпсіздікті құрудың келесі құралдары бар екенін білуі тиіс: қауіпсіздік бойынша нұсқаулық, білім беру ұйымдарының қауіпті жағдайлар кезіндегі іс-қимылдарға кәсіби дайындық жұмыстары, мектептің еңбегін арнайы бағалау және МТБ.

Қауіпсіздік жеке адамның, қоғам мен мемлекеттің өмірлік маңызды мүдделерінің ішкі және сыртқы қауіптерден қорғалу жағдайы ретінде айқындалады.

Қауіп – бұл зақымдаушы қасиеттері бар объективті және субъективті факторлардың болуымен анықталатын зиян келтіру ықтималдығы.

Білім берудің қауіпсіз ұйымы – бұл білім алушының, тәрбиеленушілердің және педагогтардың өмірі мен денсаулығын, материалдық құндылықтарды ықтимал бақытсыз жағдайлардан, авариялардан және басқа да төтенше жағдайлардан сақтау шарты. Қауіпсіз орта – бұл іс жүзіндегі жай-күйін, техникалық жағдайын, оқу-тәрбие үдерісін ұйымдастыру шарттарын, криминалды техногендік жағдайды, табиғи аумақты ескере отырып, балаларды, педагогтарды, мүлікті ішкі және сыртқы қауіптерден қорғау үшін әкімшілік қабылдаған шаралар жүйесі.

Білім беру кеңістігі – адамның мақсатты, әлеуметтік-мәдени жаңғыртуы, жеке тұлғаны, даралықты қалыптастыру және дамыту, адами капиталды өсіру жүзеге асырылатын қоғамдық қызмет саласы. Білім беру ортасы – бұл әрбір қатысушының білім беру жағдайын қолдануы үшін жаттығулар мен сабақтардың ең аз қолжетімді жиынтығы.

Мектепте білім беру ортасын ұйымдастырудың негізгі міндеттері:

- мектеп жағдайында стрестердің пайда болуын анықтайтын факторларды анықтау;

- білім беру үдерісіне педагогтардың, психологтардың, ата-аналардың келісілген көзқарастары жүйесін пысықтау;

- білім берудің осындай түрін ұйымдастыру шарттарын және нақты педагогикалық жағдай үшін оны тиімді ұйымдастыруға қойылатын талаптарды негіздеу.

- мектептегі тәрбие үдерісін шешу барысында психологтардың, басқарушылардың, балалардың ата-аналарының өсуінің әдістері мен технологиялары кешенін негіздеу.

- әрбір қатысушының білім беру жағдайын қолдануы үшін жаттығулар мен сабақтардың ең аз және қол жетімді кешенін құру.

Білім беру кеңістігіндегі психологиялық қауіпсіздікке қатер факторлары:

- Білікті емес мамандар;
- Сыныптардағы қолайсыз психологиялық ахуал (оқушылар мен мұғалімдердің өзара әрекеттесуі);
- Психологиялық зорлық-зомбылық (жеке тұлғаға сын, жанжалдар);
- Терроризм немесе оның ықтималдығын түсіну;
- Үй-жайлардың авариялық жағдайы;
- Баланың әртүрлі артық жүктемелері (талаптардың сәйкессіздігі, эмоциялық, ақыл-ой, дене жүктемелері);
- Ата-аналардың педагогтармен өзара іс-қимыл жасауын қаламауы.
- Педагогикалық ұжымдағы шиеленіс, білім беру жүйесінің тұрақсыздығы.

Білім беру ортасындағы қауіп факторлары:

- педкадрлармен, материалдық-техникалық базамен жеткіліксіз қамтамасыз ету (сандар)
- білім алушылар мен педагогтардың оқу және оқудан тыс қызметте, қосымша білім беруде, олимпиадаларда белсенділігінің төмендігі;
- Әлеуметтік және практикалық дағдылардың, іскерліктер мен тәжірибенің қалыптаспауы;
- тәрбие және мәдениет деңгейі;
- оқу-тәрбие үдерісіне қатысушылардың тұлғалық-психологиялық сипаттамалары;
- психикалық және физикалық денсаулықтың алдын алу мен түсініктерінің қалыптаспауы.
- бұл факторлардың жиынтығы білім беру ортасы мен тұлғаның дамуына қауіп төндіреді.

Біз қауіпсіздік туралы айтқан кезде, әңгіме тек мектеп өмірі туралы ғана емес. Қауіпсіздік мектепте болып жатқан барлық әрекеттерден қалыптасады және көрінеді.

Мектеп пен мемлекет оқушыларды қоршаған психологиялық, әлеуметтік және физикалық орта жалпы оқушының дамуына ықпал етіп, оның оқуға және әлемнің танылуына деген қызығушылығын қолдау көрсетуге жауап береді. Барлық ересектер мектепте оқитындарға көңіл бөлінуіне, оқушыларға да, өз әріптестеріне де қолдау көрсетуге жауапты. Ол үшін қауіпсіз оқу ортасын қалыптастыру үшін үнемі жұмыс істеу қажет.

Оқу ортасы – оқушының дамуын қолдайтын және оқушылардың дербес және белсенді болуына ықпал ететін орта. Орта өз мектебінде оқу бағдарламасының базалық құндылықтары мен психологиялық ахуалын қолдайды, сондай-ақ мектеп, аудан және өлке дәстүрлерін сақтайды және дамытады. Кең мағынада оқу ортасын шартты түрде бірнеше кіші сфераға бөлуге болады, олардың бірлескен әсері қауіпсіз ортаның қалыптасуын анықтайды.

Міне, осы салалар:

Құрылым және ішкі тәртіп – мектеп қызметін ойластырылған ұйымдастыру, ашықтық және ынтымақтастық.

➤ Психологиялық ахуал мен қарым-қатынас – мектеп мәдениеті мен құндылықтары, дәстүрлер, мінез-құлық әдеттері, мектептегі қарым-қатынастар, оқушылар мен қызметкерлердің психологиялық денсаулығы.

➤ Тікелей оқу жұмысы – мектептің оқу бағдарламасы, бағалау практикасы, оқыту әдістемесін таңдау, оқыту құралдары, сыныптан тыс жұмыстар және сабақтардан тыс сабақтардың дұрыс құрылған кестесі.

➤ Тікелей оқу жұмысы – мектептің оқу бағдарламасы, бағалау практикасы, оқыту әдістемесін таңдау, оқыту құралдары, сабақтан тыс сабақтар мен сабақтардың дұрыс құрастырылған кестесі.

➤ Ғимараттың архитектурасы, үй-жайлардың орналасуы және интерьер, жас ерекшеліктеріне сәйкес келетін жиһаз, жиһаздың бекітілуі – қауіпсіз физикалық ортаның дамуын қолдау, экологиялық сана, салауатты өмір салты, жол қозғалысының қатысушысы ретінде қауіпсіз жүріс-тұрыс, белсенділік пен шығармашылыққа жәрдемдесу.

➤ Ақпараттық орта, тіл және коммуникация – АТ қауіпсіздігі, виртуалды оқу ортасы, қоғаммен ойластырылған коммуникация, мектеп сайты, «Күнделік», хабарландыру тақтасы, ақпарат алмасу және деректерді қорғау.

«Білім туралы» Заңға сәйкес, негізгі мектеп алдында оқушының оқуға деген қызығушылығын және оқу дағдыларын, өзін-өзі көрсету және сыни ойлауды, білім мен ерік қасиеттерін, шығармашылық өзін-өзі тануды қолдайтын, оқытудың дамытушы ортасын және оң әсер ететін қауіпсіз оқушының жасына сәйкес құру міндеті тұр.

Мектеп интерьеріне, үй-жайларға, ғимараттар мен жер учаскелеріне қойылатын денсаулықты қорғау жөніндегі талаптарды Қазақстан Республикасының Үкіметі белгілейді.

Мектепке арналған мемлекеттік оқу бағдарламалары мектепте оқушының психологиялық, физикалық, адамгершілік, әлеуметтік және эмоциялық дамуын тең дәрежеде қолдайды. Жалпыадамзаттық құндылықтар: адалдық, қамқорлық, өмірге құрмет, әділдік, адамдық қадір-қасиеті, өзіне және басқаларға құрмет, сондай-ақ қоғамдық құндылықтар: еркіндік, демократия, Ана тілі мен мәдениетіне құрмет, патриотизм, мәдени әралуандылық, төзімділік, қоршаған ортаның тұрақтылығы, құқық тәртібі, ынтымақтастық, жауапкершілік және жыныстардың тең құқықтылығы.

Әлеуметтік және психологиялық ортаны қалыптастыру кезінде:

- бұл үдеріске мектептің барлық ұжымы қатысады;
- бір-бірінің пікіріне өзара құрметке, сондай-ақ оқушылар, ата-аналар, мұғалімдер, мектеп басшылығы және оқыту мен тәрбиелеу үрдісінің басқа да қатысушылары арасындағы уағдаластықтарға құрметпен қарауға негізделген қарым-қатынастар белгіленеді;
- барлық оқушыларға сенімсіз, әділ және тең құқылы, олардың қадір-қасиеті мен даралығын құрметтей отырып жатады;
- шешімдер мен жауапкершілікті қабылдау құқықтарының шекаралары нақты анықталған;

– барлық оқушылардың күш-жігері мен жетістіктері белгіленеді және бағаланады; оқушыларға жапсырмалар ілуге және олардың өзіне деген сенімін азайтуға жол берілмейді;

– оқушылар арасында зорлық-зомбылықтың алдын алу жүзеге асырылады;

– еркін пікір алмасуға, оның ішінде сынға ашықтық қолдау көрсетіледі;

– оқушылар үшін бастаманы көрсету, шешім қабылдауға қатысу және өзін-өзі басқару органдарын құру арқылы өз бетінше де, командада да әрекет ету мүмкіндіктері құрылады;

– оқу және өмірлік проблемалар туындаған жағдайда бір-біріне сенім, қолдау көрсету атмосферасы құрылады;

– сенімді қарым-қатынасқа, достыққа және мейірімділікке негізделген атмосфера құрылады;

– мектеп өмірі адам құқығы мен демократияны сыйлайтын қоғам моделіне құрылады, ол мектеп ұжымының белгілі бір және тұрақты базалық құндылықтарымен сипатталады, сондай-ақ жақсы идеялар мен жағымды жаңалықтарға қолдау көрсетеді;

– мектеп өмірі ұлттық және жыныстық теңдік принциптеріне сәйкес ұйымдастырылады.

Дене шынықтыру ортасын қалыптастыру кезінде ауыл мектебі:

– оқу тұрғысынан пайдаланылатын үй-жайлар мен мектеп жанындағы құрылыстардың жағдайы мен безендірілуі ұтымды болды;

– оқу кезінде интернет пен презентациялық техниканы қоса отырып, компьютерді пайдалануға болады, сондай-ақ оқушылардың мектеп кітапханасы мен электрондық кітапханаға қол жеткізуі үшін;

– пайдаланылатын ғимараттар мен үй-жайлардың интерьері Денсаулық сақтау және қауіпсіздік талаптарына жауап берді;

– Үй-жайлар, жағдай және оқу құралдары эстетикалық көрінді;

– жасына және жеке ерекшеліктеріне сәйкес оқу құралдары, соның ішінде қазіргі ақпараттық және коммуникациялық технологияларға негізделген оқу материалдары мен құралдары пайдаланылды;

– сабақта да, сабақтан тыс та дене белсенділігі мен салауатты өмір салтын жүргізуге мүмкіндік болды;

– Оқу ортасының қауіпсіздігін қамтамасыз ету принциптері;

– Әр түрлі зорлық-зомбылық мұғалімнің, оқушының немесе басқа біреуге қарсы бағытталса да айыпталады.

Зорлық-зомбылық деп тікелей жарақат, өлім, психологиялық залал, қолайсыз жағдайлар немесе мертігуге әкеп соқтыратын немесе олардың туындауына жағдай жасайтын адамға, топқа немесе қауымға қатысты жанама немесе тікелей қолдану түсініледі.

– Зорлық-зомбылық куәгері араласуға міндетті.

Қажет болған жағдайда физикалық тұрғыдан да араласу керек, бірақ бұл ретте мақсаты жазалау немесе ауырсыну болып табылатын физикалық араласу

зорлық-зомбылық болып табылатынын ескеру керек. Егер араласу қауіпті болса, зиянды азайту үшін барлық мүмкіндіктерді жасау және басқа ересектерді көмекке шақыру немесе полицияға қоңырау шалу қажет. Көмекке мұқтаж балаға қатысты әрекетсіздік немесе оған көмек көрсетпеу зорлық-зомбылыққа теңестіріледі.

– Әрбір адам өзін немесе басқаларды қорғауға құқылы, алайда қорғау қауіптің алдын алу шегінен аспауы тиіс. Кез келген араласу қауіпке барабар болуы және қажеттілік шегінде қалуы тиіс. Қауіп азайған кезде, тиісінше араласу көлемін қысқарту қажет. Қауіптілікті жою үшін ең аз қажетті болып табылатын және қауіптілік деңгейінің өзгеруіне сәйкес өзгертін араласу ғана құқыққа қайшы болып табылмайды.

– Оқушыларды қадағалау оқу күні бойы ұйымдастырылуы тиіс

Қадағалаудың мақсаты оқушының өзінің немесе басқа да оқушылардың мінез-құлқына негізделген қауіптерді анықтау болып табылады. Қадағалау оқушылардың жекешелендіруін негізсіз бұзбайтындай, бірақ бұл ретте қадағалау мақсаттарының орындалуы қамтамасыз етілетіндей ұйымдастырылуға тиіс.

– Әр қатысушының құқықтары мен міндеттері анық болуы тиіс.

Мектеп директоры мектепте мұғалімдер мен білім алушылардың, сондай-ақ мектептегі басқа адамдардың қауіпсіздігін қамтамасыз ететін нақты ережелер белгіленуіне жауап береді. Мектеп басшысы қауіпсіз оқу ортасын қалыптастыру кезінде басты жауапты тұлға болып табылады. Бұл ретте жұмыс тапсырмалары нақты бөлінуі тиіс. Зорлық-зомбылықтың алдын алу үшін немесе балаға қатысты зорлық-зомбылық жағдайы туралы ата-аналарға дереу хабарлау керек. Мектеп басшысы оқушылардың, қызметкерлердің, ата-аналардың және мектеп құрылымы жасалған келісімдермен таныс болуын ұйымдастыруға жауап береді, сондай-ақ олардың орындалуын тексереді. Мектеп басшысы барлық қызметкерлер үшін зорлық-зомбылық жағдайларында мінез-құлықтың нақты нұсқауларының болуын қамтамасыз етеді, сондай-ақ қызметкерлердің осындай жағдайларда іс-қимыл жасау үшін ең аз қажетті біліктерінің болуы үшін күш салады. Мектеп басшысы жағдайдың қалай шешілгенін және қажет болған жағдайда жұмысты ұйымдастыруға және ұй-жайларды/аумақтарды пайдалануға өзгерістер енгізетінін талдайды. Мұғалім оқу үдерісін кәсіби өткізуге, сондай-ақ мектепте қолдау және қауіпсіз ортаны қалыптастыруға жауап береді. Мұғалім оқу ортасын қалыптастырады, әдістеме мен темп тандайды, сондай-ақ оқушыға арналған тапсырмалардың күрделілік дәрежесін тандайды. Күнделікті жеңіл қақтығыстар мен түсініспеушіліктерді шешумен мұғалім өзі айналысады. Мұғалім ата-анасымен баланың мүмкін болатын қолайсыз мінез-құлқына қалай жауап беру керектігі, сондай-ақ ақпарат алмасу қашан және қалай жүргізілетіні туралы келіседі. Оқыту немесе мұғалім өзін қауіпті сезінетін жағдайларда мұғалім әріптестерінің және мектеп директорының тарапынан қолдау көрсетуді талап етуге міндетті және алуға құқылы.

– Мұғалім зорлық-зомбылық көрсету жағдайында өзін қалай ұстау керектігі туралы анық және нақты нұсқаулар алуға құқылы. Мінез-құлқымен тұрақты проблема болған жағдайда желі жұмысы қажет. Мұндай жағдайда мұғалім мен отбасы мамандардан қажетті көмек алуға құқылы.

Ата-ана баланы тәрбиелеуге және оның құндылықты бағалауын қалыптастыруға жауапты. Ата-ана баланың мектепте жақсы күтетінін және қорғалғанын және оқу жұмысы жақсы деңгейде жүргізілетінін күтуге құқылы. Ата-ана баланың құқықтары мен бостандықтары сияқты оның құқықтары мен бостандықтарының басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарының шектелгенін ескеруі тиіс. Ата-ана мектеппен ашық және достық қарым-қатынас жасауға міндетті, сондай-ақ мектеп тарапынан осындай қарым-қатынас жасауға құқылы.

Мектеп әкімшілігі мектептің қажетті ресурстармен және қауіпсіздікті қамтамасыз ету мүмкіндіктерімен қамтамасыз етілуіне жауап береді. Мектеп дамуының бірлескен бағдарламасы, ішкі тәртіп, шұғыл жағдайларды шешу жоспары және оқу бағдарламасы негізге алынады.

Мемлекет жұмыс істеп тұрған және мектептерге заңнаманың жеткілікті тірек болуын қамтамасыз етуге, ал қажет болған жағдайда баланы дамыту үдерісіне қатысушыларға кәсіби этиканы сақтау және дамушы тұлғаны жан-жақты қорғау үшін анық жауапкершілік алуға мүмкіндік беретін қадағалау үшін жауапты болады.

Мектеп қызметкерлері, оқушылар мен қамқоршылық кеңесі бірге және оқушылар үшін түсінікті тілде төмендегілер туралы келіседі:

– алдын алу іс-әрекеттерінің мысалы ретінде кезекшілік жүйесін және қадағалаудың өзге де шараларын, алдын алу әдістемелерін және араласу әдістерін, тұрақты бірлескен дөңгелек үстелдерді және еңбекті ұйымдастыру жөніндегі басқа да шараларды қолдануды, қауіпсіз ортаны қалыптастыруды қолдайтын жобаларға қатысуды келтіруге болады. Баламен және оның жанұясымен құпия және ашық қарым-қатынас маңызды, бұл сізге ықтимал қауіпті уақытында байқауға және ең аз қажетті араласу мүмкіндігін табуға мүмкіндік береді.

– кім және қандай жағдайларда араласуы тиіс және ол қалай жасайды; мектептегі еңбек бөлінуіне және персонал құрамына байланысты қандай жағдайларда байқаған адамның өзі араласуы тиіс және сынып жетекшісіне, оқу орнының меңгерушісіне қандай жағдайларда көмек көрсету керек.

– қатысушыларға Болашаққа кері байланыс алуға мүмкіндік беретін қауіпті жағдайды келесі талқылауды кім және қашан ұйымдастырады; талқылау деп тақырыптық дөңгелек үстел, тренингтік жаттығулар түсініледі.

– Ұзақ уақытты болдырмау үшін кім төбелес, зорлық-зомбылық немесе қатыгездік немесе қорқытып алушылық жағдайлары туралы және оларды шешу туралы хабарлайды. Барлық тараптар өздеріне қажетті ақпарат пен үй, мектеп және ведомстволар арасындағы ынтымақтастық тиімді болуы үшін мектеп ішінде, ата-аналармен және басқа да қажетті серіктестермен ақпарат қозғалысының қандай сызбасы болатыны туралы келіседі.

Келісімдер мектептің ішкі тәртіп ережелерінде, оқу бағдарламасында және шұғыл жағдайларды шешу жоспарында көрініс табады.

Оқушылар ұжымының ұйымшылдығына педагогтар қызметінің тұтастығы, оған қойылатын талаптардың бірлігі оң әсер етеді. А. Макаренко ұйымшыл педагогикалық ұжымда әр педагог ең алдымен жалпы мектептік ұжымның ұйымшылдығына, одан кейін – өз сыныбының істеріне, содан кейін ғана өз жетістіктеріне қамқорлық жасайды деп санады.

Оқушылар ұжымының даму деңгейі туралы мыналар куәландырады: ұжымдық жұмыстар мен тапсырмаларды орындауда мобильділік, күрделі мәселелерді шешуге ұмтылу, оларды шешуге әр адамның белсенді қатысуы; жолдастық қарым-қатынас, бір-біріне қамқорлығы, әлсіздерге көмектесуге дайын болу, сыныптастардың қадір-қасиетін құрметтеу, жанжалсыз және ренжіссіз түсіну қабілеті, балалардың бірге болу ниеті, қарым-қатынастан ләззат алу, өміршеңдік, сергектік, жинақылық, әзіл сезімі, жанжалды жағдайларды шеше білу, қиындықтарды жеңуге дайын болу, жауапты тапсырмаларды орындау, ұжымдық іс үшін жауапкершілік; қоғамдық маңызды мақсаттарды өз бетінше ұсыну және өзін-өзі басқару негізінде оларға қол жеткізу.

Шағын жинақты мектеп жағдайында, әрине, сыныптарды жинақтау туралы айту қиын, онда осы елді мекенде тұратындармен жұмыс істеуге тура келеді. Бұл жерде педагогтардың әр жастағы балалар ұжымын біріктіру, ортақ құндылықтарды, дәстүрлерді іздеу бойынша жұмысы көмекке келуі мүмкін.

Оқушылар ұжымының бірігуіне негізделген А. Макаренконың параллельді әрекет принципі ықпал етеді, оған сәйкес тәрбиеленушіге тікелей емес, ұжым арқылы сәйкес келген кезде талап қояды. Әр адам үшін жауапкершілік ұжымға және оның өзін-өзі басқаруына жүктеледі.

Осындай мақсатқа ұжымдық қызмет ұйымы бағынады. Әр түрлі бірлескен іс-әрекет балалар ұжымының өмірін қызықты етеді, алғашқы ұжымдар, жалпы мектептік және алғашқы ұжымдар арасында қарым-қатынасты қалыптастыруға ықпал етеді, алғашқы ұжымдарды біріктіреді және жалпымектептік ұжымды әр адамның келісілген іс-әрекетін талап ететін қызықты нақты істерді біріктіреді.

Егер оқушылар, мысалы, белгілі бір жұмысты өз бетінше бастаса, олар өз міндеттерін бір-бірімен бөліседі, нақты жұмыспен айналысуды, қол жеткізген табыстардан қуанышын бастан кешіреді.

Әр жастағы балалар ұжымын біріктіру және психологиялық қауіпсіз білім беру ортасын құру бойынша әдістемелік жинақ.

Жасөспірімдердің көпшілігінде «тәуелсіз адам», «дербес», «пысық жігіт», «заманауи адам» болғысы келеді. Бірақ нақты, өте күрделі элеуметтік-экономикалық жағдайларда олардың көпшілігі өмірлерінің соңына түседі. Олардың шығыны әрдайым бірдей бола бермейді. Бүгін біз бірлескен іс-шаралар арқылы достық сабаққа қалай келуге болатыны туралы немесе басқаша айтқанда сынып тобын құру әдістері туралы сөйлесетін боламыз. Балалар мен жасөспірімдерді құртуға емес, құруға қалай шақыру керек?

Жастарды қазіргі заманғы ақпараттық-коммуникациялық технологиялармен сіңіру, теледидарлар мен компьютерлердің экрандарынан «модерн» ағынын «бойына сіңіру» үдерісі, жастардың «жыныстық революцияға» тікелей қатысуы бізге тоқтатпауға тиіс. Ал егер әлем тез өзгерсе, бізге, педагогтарға одан қалыс қалуға болмайды.

Қазіргі мұғалімнің міндеті халықаралық әлеуметтік және педагогикалық құзыреттілік нормаларын меңгеру ғана емес, сонымен қатар жастар ортасында инновациялық үрдістерді тануға ұмтылу. Жас шамасына қарамастан, жасөспірімдерге өз ісінің кәсіпқойларымен ғана емес, сондай-ақ түсінуге қабілетті (демек, қазіргі заманғы ақпаратты меңгеру) және дәл қазір және нақты жағдайда көмекке келетін ересектермен қарым-қатынас жасау қызықты екенін ұмытпау керек. Ал бұл үшін әлемдік қауымдастықтың, біздің еліміздің, жастар мүдделерінің өмір сүруінің әртүрлі (кейде стандартты емес және ерекше) салаларындағы білімнің үлкен көлемі қажет.

Ересектердің міндеті – «Жастар дамуының» әлеуметтік қиратушы үдерісін бір уақытта тоқтатуға ұмтылмау, жасөспірімдер мен жастардың көп бөлігін жасампаздық қызметке итермелеу. Ал бұл үдеріс тиімді болу үшін педагогтарға өскелең ұрпақтың барлық қуатын олардың жасына әлеуметтік маңызы бар қызметте пайдалануды үйрену қажет.

Сонымен қатар тәсілдер мен әдістер қарапайым және архикүрделі болып табылады. Компьютерлік ойындарға қызығушылық танытқандар - «Мен сияқты жаса, меннен гөрі жақсы істе!» «Интерактивті марафон» өткізуге тырыс. Граффити қоры (қабырғаларды бояу) – біз ең жақсы қабырға суретіне байқау өткіземіз. Жаңа спорттық әуесқойлар бар: біз құрдастарымызға мастер-класс ұйымдастырамыз.

Ең бастысы, педагогикалық әсер «екінші рет», ал жасөспірімдер бастамасы – «бірінші» болуы керек. Бұл педагогикалық шеберлік, жасөспірімдер дәл сол немесе басқа конкурс, акция ұйымдастырғанына, бірақ педагог-тәлімгердің нәзік жетекшілігімен ұйымдастырылғанына көз жеткіземіз.

Мұғалімнің міндеті – осы ұжымның жасөспірімдерінен жасырын мүмкіндіктер табу: олардың тілегі, қажеттіліктері, мүдделері, қабілеті және оларды әлеуметтік маңызы бар қызметке айналдыру.

Осылайша, кіші жасөспірімдердің әлеуметтік маңызы бар қызметі, онда әр адамның белгілі бір іс-әрекетіндегі қызығушылықтары, пайдалылығы мен қажеттілігі пайда болады, тәрбие үдерісінде басты рөлге ие болады.

Жалпы білім беру ұйымдарында сыныптан тыс және тәрбие жұмысының ең танымал нысандары болып табылатынын есте сақтау қажет:

- балалар-жасөспірімдер бірлестіктерін дамыту;
- өзін-өзі басқару элементтерін дамыту, оқушы парламенттерін сайлауда ойын қызметінің белсенді түрлерін енгізу;
- шағын жинақты мектеп базасында шығармашылық қызметтің жаңа нысандарын пайдалана отырып қызығушылықтары бойынша зияткерлік-шығармашылық, мәдени-демалыс орталықтарын құру;

– оқу орындары базасында әртүрлі жаттығу залдарын, спорт клубтарын, «Интернет-кафе» ашу;

– магниттік мектептер мен ресурстық орталық арасында интеллектуалды-танымдық ойындар өткізу (КТА, марафондар, капустаниктер, зияткерлік ойындар, конкурстар).

Бастауыш сынып оқушылары мен орта буындағы өз ойлары мен мүдделерін іске асырудың тәсілдері мен әдістері да әлеуметтік бағыттарға айналуға:

- жобалау қызметі (жобаларды қорғау немесе таныстыру);
- таланттар немесе ерекше (фантастикалық) идеялар аукциондары;
- конференциялар, пікірталастар, семинарлар және практикумдар;
- әдеби, театр, поэтикалық, музыкалық, спорттық қонақ үйлер;
- ойын-экспромт және сырттай-саяхат;
- «найзағай» концерті;
- «сыйлық...» немесе «көмектесіңіз...» (досына, ардагерге, кішіге, балалар үйінің балаларына, ата-аналарға және т. б.);
- «еңбек биржалары» (Білім, инновация, ашылмаған дарындар);
- шығармашылық шеберлер кеші немесе шығармашылық фестивальдар (халықтық, қолданбалы, техникалық);
- Көңілді пантомима және миниатюралар театры;
- «жанды» газет және үгіт бригадаларының конкурсы;
- ойын-саяхат және карнавал;
- сахналық (саптық) ән байқауы;
- кольцовкалар (әндер, жаңылтпаштар, өлеңдер), табиғатқа экскурсиялар.

Оқушылардың өзін-өзі басқаруы арқылы әртүрлі жастағы мектеп ұжымының бірігуі және тұлғаның өзін-өзі жетілдіруі. Кез келген жастағы білім алушыларды сынып және жалпы мектеп оқушыларының өзін-өзі басқару, жалпы білім беретін мекемені мемлекеттік-қоғамдық басқару органдарын, балалар және жасөспірімдер қоғамдық ұйымдарына қатыстыру. Бұл жағдайда мыналар мүмкін:

– «лидер школы – мектеп көшбасшысы» оқушылардың өзін-өзі басқару органдарын сайлау рәсімін өткізу;

– ойын түрінде оқушылардың өзін-өзі басқару органдарының, балалар мен жасөспірімдердің қоғамдық ұйымдарының есептерін ұйымдастыру;

– балалар және жасөспірімдер қоғамдық ұйымдары мен оқушылардың өзін-өзі басқару органдарының «Ритмы школы – мектеп тынысы» ақпараттық вестник, парақшалар (бұқаралық ақпарат құралдарының түрлері ретінде) шығару»;

– оқушылардың өзін-өзі басқару органдарының, балалар мен жасөспірімдердің қоғамдық ұйымдарының есептік конференцияларының немесе форумдарының (оқу немесе академиялық жыл үшін) рәсімін ұйымдастыру.

– мектеп тұғырындағы есеп білім алушыларға өте ұнайды. Үзілісте әрбір білім алушы тұғырға түсіп, олимпиадаға, жарыстарға қалай барып, қолөнер немесе жоба жасағанын айтып бере алады. Олар үшін бұл шын мәнінде тұғыр, олар өте алаңдатады, өз өнерін бастан кешіреді. Өйткені олар үшін өзін-өзі көрсету мүмкіндігі.

Қазіргі уақытта көптеген жалпы білім беретін мекемелерде балалар мен жасөспірімдердің қоғамдық ұйымдары (бірлестіктері) оқушылардың өзін-өзі басқару құрылымымен тығыз байланысқан.

Бастауыш сынып оқушыларына арналған қоғамдық ұйымды қалыптастырудың келесі мүмкіндігі бар - ұйымдағы балалардың өзін-өзі анықтау принципі ерікті, баланың бір шағын топтан екіншісіне ауыстыруға болады. Бұл қызығушылықтардың шағын топтарын қалыптастыру болуы мүмкін («ертекші», «қиялшыл», «мультфильм әуесқойлары», «ұшқалақ» және т.б.).

Шағын топтарды қалыптастыруға сынып жетекшісі (бастауыш сынып мұғалімі) көмек көрсетеді. Сынып кеңесіне әр шағын топтың көшбасшылары кіреді, олар өзгеруі мүмкін, сол кезде сынып кеңесі «қозғалмалы» сипатқа ие болады, сыныптың өзін-өзі басқаруына қатысу құқығы ерекше коммуникативтік, ұйымдастырушылық қабілетін және жоғары зияткерлік даму деңгейін көрсеткен барлық лайықты оқушыларға беріледі.

Профилактикалық немесе бастық қызмет. Мысалы, 3-4 сынып оқушыларының мектепке дайындық тобының немесе 1-сынып оқушыларының қамқорлығы. Бұл жағдайда қызметтің келесі түрлерін пайдалануға болады:

– кітапқа арналған бетбелгілерді, тұғырықтарды дайындау; ойыншықтарды, оқулықтарды жөндеу және жиһазды қолмен жөндеу;

– жол қозғалысы ережелері, қауіпсіздік техникасын сақтау, білім берудің келесі сатысындағы оқу бағдарламалары мен оқыту шарттарының талаптарымен танысу, Экология, зиянды әдеттердің алдын алу және жеке гигиена және т. б. туралы шағын әңгіме өткізу.;

– белгілі бір тақырып бойынша экспромт-концерттер мен агитбригадалар ұйымдастыру (агитбригадалар мен жас өрт сөндірушілер, орман күзетшілері, ауызша журналдар, әдеби қонақ үйлер мұнда балалар ұжымының бірігуіне ықпал ететін өзін-өзі тану бойынша онкүндікті қосуға болады.);

– мұғалімдер мен тәрбиешілерге отряд бұрышын немесе қабырға газетін ресімдеуге көмек көрсету;

– қарапайым викториналар мен конкурстарды, спорттық жарыстарды, жеке сабақтарды (оқу пәндері, музыка, кескіндеме, қолданбалы және техникалық шығармашылық бойынша) ұйымдастыру.

Бұл ретте мұғалім белгілі бір қызмет түріне бейім жасөспірімдерді анықтау маңызды. Принцип жұмыс істейді: сіз немен шұғылданасыз, басқаларды да үйрет. Кейбір балалар жалғыз немесе кіші топта жұмыс істеуге бейім, басқаларға аудитория алдында өз қабілеттерін көрсету қызықты. Ең бастысы, әркімге мүдде бойынша іс табылуы керек.

Мұғалімдер мен сыныптастарға арналған күнделікті игі істер. Шағын жинақты мектепте әр мұғалім мен қызметкерге күн сайын оқушыларға көмек қажет.

Біріншіден, мұғалім әрбір сабақта оқушылардан өз ой-пікірлеріне қол жеткізуге қолдау көрсетеді. Бұл қарапайым сабақ немесе сынып сағаты, әңгіме немесе қоғамдық маңызы бар іс-әрекет болсын. Игілікті, қайырымды іс жаса-мұғалімге зертханалық сабақ үшін қажетті материалды жинауға, алдағы сабақ үшін интернетте пайдалы ақпаратты іздеуге көмектес, егер сізде мүмкіндік болса – мұғалімге жаднаманың мәтінін көбейтуге немесе құжаттан сабақ немесе сынып сағатына шығарып алуға көмектес.

Екіншіден, сынып аудиториясында әрдайым нағыз шеберге арналған іс бар. Егер аптасына бір рет сынып жинайтын болса, мектеп оқушыларын қиындық келтірмейді. Ал егер сыныпта жөндеу бригадасын қалыптастырса және мектеп бойынша қайырымдылық рейд жүргізсе? Үлкендердің ешқайсысы осындай бастамаға қарсы болады деп ойлайсыз ба? Мектеп ауласына қарап шығыңыз. Онда қоқыс көп емес пе? Бұл жерде, сіздің шынайы қайырымдылығыңыз көрінеді!

Үшіншіден, сіздің бұрынғы ұстаздарыңызды - еңбек ардагерлерін еске алыңыз. Үлкендерден кеңес күтпеңіз, «Сіз, мұғалім, әрқашан бізбен бірге боласыз, сіз ешқашан жалғыз болмайсыз» атты қайырымдылық рейдін өткізіңіз: қарт адам өзінің ауыл мектебінің оқушыларымен кездесуге қуанышты болады, ал үйдің айналасында мүмкін болатын көмек өте пайдалы болады.

Ақыр соңында, сыныптасыңызға көмектес. Сіздің сыныптасыңыз тек оқуға көмек қана емес, сонымен қатар күнделікті жолдастық қолдау, жақсы сөз және күлкі қажет. Кім, сен де, оған бүгін және қазір қажет! Сынып ұжымы балалар мен жасөспірімдердің ең әдемі жылдарын өткіземіз. Ұжымдағы жақсы микроклиматқа, жолдастық қарым-қатынастарға, өзара көмек пен қолдауға тек біздің көңіл-күйіміз ғана емес, айналадағылардың көңіл-күйі да байланысты. Сіздің сыныпта өмір сүру керемет болу үшін бар күш-жігеріңізді салыңыз!

Ал егер сіздің сыныпта үйде медициналық көрсетілімдер бойынша оқитын балалар болса, онда нақты сіздің әрқайсыңызға оның тезірек сауығуы байланысты. Мүмкін сіздің сыныптастарыңыздың бірінің отбасында уақытша қиындықтар пайда болды ма? Мүмкін, сіздің жолдастарыңызға нақты көмек қажет шығар?

Сонымен, мұғалімдер мен сыныптастарға арналған сегіз күн сайынғы игі іс:

1. Әр сабақта мұғалімге сыныптастардың оқу іс-әрекетін белсендіруге көмектесіңіз.

2. Сабақ немесе сынып сағаты үшін қажетті пайдалы ақпаратты таңдау кезінде мұғалімге көмек көрсету.

3. Сынып бөлмесін және өзінің жұмыс (оқу) орнын жинауды ұйымдастыру.

4. Мектеп жиһазын немесе оқу (зертханалық) жабдықтарын ұсақ жөндеу бойынша қайырымдылық акциясы.

5. Сабақ немесе практикалық (зертханалық) жұмыс үшін көрнекі материалдарды дайындау.

6. Мектеп жанындағы учаскені және мектеп ауласын (оқу шеберханаларын, акт және спорт залдарын және т.б.) жинау бойынша акцияларға қатысу.

7. Балалардың күнделікті тұғырға дайындалуына, ал оқудағы үлгерімі төмен сыныптастарына көмек көрсету.

8. Мүмкіндігі шектеулі немесе үйде оқытылып жатқан сыныптастарға көмек көрсету.

Неліктен балалар өз тобын «Армандағы кемеңің экипажы», «Қорықпайтын іздеушілер тобы» түрінде елестетпеуі керек? Содан кейін «кемедегі» өмір «теңіз заңдарына» сәйкес мүлде басқаша болуы керек. Мысалы, отрядта, мысалы, отрядтың бұрышынсыз жасау мүмкін емес, бұл үшін көрнекі көрінетін шығармашылық бұрыш өте қолайлы.

Сынып бұрышының міндеті:

– балалардың белсенділігін дамыту және олардың білімдерін жан-жақты кеңейту;

– жақсы талғамды тәрбиелеуге көмектесу және безендіру мәдениетіне үйрету;

– өз ұжымының өміріне қызығушылығын ояту.

Сынып бұрышы – бұл сынып жетекшісі мен балалардың шығармашылық бірлескен жұмысы. Ол «сөйлеуші» болуы тиіс, яғни оның мазмұны мен айдарлары өзгеруі тиіс; бұрыш сынып өмірінің түрлі жақтарын (өзіне-өзі қызмет көрсету, спорт, мектеп өміріне қатысу, наградалар, туған күндері, болашағы) көрсетуі тиіс.

Бұрыш – сыныпқа қатысты барлық ақпарат жиналатын орын. Бұрыштың безендірілуі жасақтың атауына, балалардың немесе жасөспірімдердің жасына сәйкес болуы тиіс.

Сынып бұрышы үшін мүмкін айдарлар:

– «Күнтізбе» («атаулы күндер күнтізбесі», «біздің ауданның (қаланың, облыстың) атаулы күндер күнтізбесі»);

– тоқсан (бір айға) жоспары және осы жоспар бойынша міндетті есеп. Сонда оқушыларда өзіне есеп беру қажеттілігі туындайды;

– «Құттықтаймыз»; «Спорт» («старттан мәреге дейін», «сыныптың спорттық мақтанышы»);

– сынып тізімі («танысыңыз, бұл біз»);

– «Біздің ұран» («біздің ережелер», отряд эмблемасы);

– «Біздің мекен-жайымыз»);

– «Біздің жетістіктеріміз» («біздің шарықтарымыз», «біз сізді мақтан тұтамыз!»);

– жасақ заңдары («бұл әркім міндетті түрде «беске» білуі тиіс) және т. б.

Сынып бұрышынан басқа «себеппен және себепсіз» қабырға газетін безендіруге болады. Бұл ретте сынып жетекшісіне сынып ұжымынан «суретшілерді», «безендірушілерді» және «журналистерді» анықтау маңызды.

Мұнда «жанды газеттің» қабылдауын қолдануға болады, яғни бірнеше шағын топтарды қалыптастыруға, басты идеямен, қабырға газетінің тақырыбын анықтауға болады. Әр микрогруппта 2-3 күн ішінде тапсырмалар ұсынылады: бірінші – ескі журналдардан таңдалған тақырып бойынша әртүрлі әдемі суреттерді қиып алу, екінші – фломастерлер әкелу және жұмыс кезінде газетке жазулар жасау, үшіншісі – мақалаларды таңдау немесе бірнеше мақалаларды өзі жазу, төртінші – сыныптастардан, мектеп (лицей) оқушыларынан немесе мұғалімдерден стенгазет тақырыбы бойынша бірнеше сұхбат алу. Белгіленген күні балалар ватман парағында (2-3 бет) қабырға газетін киеді. Бұл жағдайда әркім қызықты нәрсені табады.

Әр сынып ұжымының өз дәстүрлері болуы керек. Ұжымның заңдарын мектепте өзін-өзі ұстау ережесімен немесе қауіпсіздік техникасы бойынша жаднамалармен шатастырмау қажет. Бастауыш мектептегі сынып заңдары әрқашанда мінез-құлықтың жалпы ережелері мен болмыстың этикалық нормаларын көрсететін маңызды және қатаң бола алмайды. Бұл балалар ұжымының нақты заңдары өжасырылған» көңілді немесе юмористік ережелер жиынтығы болуы мүмкін.

Сынып ұжымының бірігуі бірлескен әлеуметтік маңызы бар қызметте: КТК, тақырыптық кеш, дөңгелек үстел немесе демалыс кешін, спорттық жарысты өткізуге дайындық кезінде және т. б. бұл ретте әр жастағы білім алушының өзін жалпы іс жүзінде қажет сезінуін есте сақтау маңызды.

Мұғалім оқушыларға «сыныпта жақсы микроклиматты сақтау үшін күн сайынғы он екі игі іс» атты ерекше жадынама ұсына алады.»:

1. Сыныптастарымен сөйлескіш және мейірімді бол.
2. Мектеп оқушылары үшін өзін-өзі ұстау ережесін сақта.
3. Ұстаз – сенің аға тәлімгерің, олардың өтініштеріне, кеңестеріне және ұсынымдарына құлақ.
4. Құрдастар немесе жоғары сынып оқушылары тарапынан қатыгездік, дөрекілік және әділетсіздік көріністеріне немқұрайлы бол.
5. Өзің жасамаңыз және құрдастарды құқыққа қарсы әрекеттерден (темекі шегу, ұсақ ұрлық, бұзақылық әрекеттерден) қорғауға тырысыңыз.
6. Есіңізде болсын – Сіздің сыныптасыңыз кез-келген жағдайда Сіздің сыныптасыңыз және досыңыз! Оны барлық жерде және қажет болса қарсы ал - оған тек мектепте ғана емес, көшеде, қоғамдық орындарда көмек көрсетіңіз.
7. Бастауыш сынып оқушыларының бос уақытын ұйымдастыруда мұғалімдерге көмек көрсету (үзілісте, ұзартылған күн тобында немесе оқу сабақтары аяқталғаннан кейін).
8. Сынып бұрышын немесе сынып (отряд) газетін безендіруге, сынып бөлмесін (кабинетті) күнделікті жинауға қатысу.
9. Сынып оқушыларының өзін-өзі басқару немесе балалар қоғамдық ұйымының қызықты істерінен тыс болма.
10. Сыныптастардың бос уақытын белсендіруге бастамашы бол.
11. Күн сайын сыныптастарға оқуға көмек көрсет.

12. Ең керемет балалар сіздің сыныпта оқып жүргенін ұмытпа! Олар сенімен дос болғысы келеді және көмек қажет! Сынып ең тату болу үшін не істейсің?

1-сынып

1-сыныпта ұжым пайда болу кезеңінде. Балалар бір-бірін жақсы біледі, бір-бірімен қарым-қатынас орната алмайды. Мұғалім оларға жақынырақ танысуға, қарым-қатынас орнатуға және тіпті микротоптарға бірігуге көмектесетін ойындар ұсына алады (интуитивті симпатия принциптерінде).

2-сынып

2-сынып ұжым негіздерін қалыптастыру кезеңі болып табылады. Дәл осы кезеңде балаларда әртүрлі құндылық бағдарларының негізінде тұлғааралық жанжалдар жиі туындайды, «оқшауланған» оқушылар пайда болуы мүмкін. Тағы бір мәселе психологиялық кедергілердің көрінісі болып табылады: егер бірінші сынып оқушылары шынайы және ашық болса, екінші сыныпта балаларда тұйықтылық, қорқыныш, долылық туындауы мүмкін.

Екінші сынып оқушыларымен өткізілетін дидактикалық ойындар ұжымда мінез-құлықтың жалпы ережелерін қалыптастыруға, өзара іс-қимыл дағдыларын қалыптастыруға, даулы жағдайларды шешу мен алдын алуға, психологиялық проблемаларды еңсеруге бағытталуы тиіс.

3-сынып

3 сыныпта ұжым бірігеді. Балалар сыныпта қоғамдық тапсырмаларды орындауға дайын, бірлескен қызметке қызығушылық танытады. Сонымен қатар, осы кезеңде әрбір баланың жеке қасиеттері толық ашылады, балалар өз даралығын сезінеді.

Осы кезең үшін дидактикалық ойындарды таңдау кезінде балаға өзін ұжымның бір бөлігі ретінде сезінуге, оның бүкіл сынып үшін қызметінің маңыздылығын көрсетуге, алға қойған мақсаттарға жету үшін балаларды топтарға біріктіруге итермелеуге, бір-біріне қолдау көрсетуге мүмкіндік беретіндерге артықшылық беру қажет.

4-сынып

4-сынып оқушыларын құрылған ұжым ретінде сипаттауға болады, оның мүшелері әлеуметтік маңызы бар қызметке қызығушылық танытады және өз сыныптастарының мінез-құлқына баға бере алады, жалпы жауапкершілікте болады. Бұл ұжымда сынып өміріне жетекшілік ететін актив бар, лидерлік сұраныстары бар балалар бөлінеді.

4-сыныпта өткізілетін дидактикалық ойындарда балаларға ұйымдастырушы ретінде әрекет етуді, олардың өзара түсіністігін және өз іс-әрекеттерін сыныптастарымен үйлестіре білуін, жалпы мінез-құлықты келісуді ұсыну қажет. Мектеп оқушылары қойылған тапсырманы іске асыру тәсілін ойлап тауып, өз іс-әрекет нұсқасын таңдау мүмкіндігіне ие болуға тиіс ойындар ұсынылады. Ойын сюжетіне назар аударып, балалардың сценарийлерінен практикалық бағыттағы жағдайларға көшу керек.

Бұл әртүрлі жастағы ұжымдағы бастауыш буын екпін берілуі қажет құрмет және ынтымақтастық, өзара көмек баса назар аударылуы керек. Білім алушылар оларды ажыратудан гөрі жақындастыратыны туралы жиі айту керек.

Бастауыш сынып бойынша ұжымды біріктіруге арналған ойындар.

1 сыныпқа арналған ұжымды біріктіруге арналған ойындар.

Балалар бір -бірімен таныса алатын ең қарапайым ойын – «доп». Оның мәні – балалар шеңберге тұрып, бір бала қолдарына доп алады. Ол өз атын айтып, допты көршісіне беру керек, ал ол да допты әрі қарай береді. Әрбір бірінші сынып оқушысы өз атын атағанға дейін осылай жалғасады.

Бұл ойын балаларға басқа тапсырмаларды ұсына отырып, алғашқы екі айда бірнеше рет өткізуге болады:

- атау, аты-жөні;
- аты және сүйікті сабақ (ойыншық, жануар, түсі);
- оның аты мен сын есімін айту Малика мейірімді, Мадина қызықты т.б.

Балаларға сыныптастардың аттарын тез есте сақтауға көмектесу үшін «біз жорыққа барамыз» ойынын өткізу ұсынылады. Балалар жорыққа жиналып, өзімен бірге көп нәрсе алу керек. Әр адам «Менің атым..., мен өзімен бірге аламын...» деген сөз айтылуы керек. Бұл ретте бала атауы оның аты сияқты әріптен басталатын затты көрсетуі тиіс. Мұндай ойынды балаларға кітапханаға, теңізге, мектепке және т. б. саяхатқа жиналуды ұсына отырып, бірнеше рет өткізуге болады.

Сыныптастар туралы көбірек ақпарат алу, қызығушылығы немесе қабілеті ұқсас балаларды анықтау «шекара» ұйымшылдығына көмектеседі. Өткізу ережелері қарапайым: балалар қатарға сапқа тұрады, мұғалім 2-3 метр қашықтықта шекара өткізеді. Бұдан әрі ол тапсырманы жариялайды:

- ағасы бар кім;
- кімге 7 жыл;
- жақында киноға кім барды;
- кім сурет салуды ұнатады;
- кімде үйде мысық бар және т. б.

Аталған белгіге жататын оқушылар осы сызықтан өтіп, екінші жаққа жиналуы тиіс. Балалар осы ойыннан кейін білетін ақпарат одан әрі тығыз қарым-қатынас жасауға себеп болуы мүмкін.

2-сынып үшін ұжымды біріктіруге арналған ойындар

Баланың сенімсіздігін және қорқынышын жеңу «Сәлем, дос» ойынын өткізу мүмкін емес. Онда балаларға сәлемдесудің дайын рәсімін қайталау ұсынылады. Ол үшін сынып екі топқа бөлінеді. Бірінші топтың балалары шеңберге тұрады, ал екінші топтың қатысушылары оның ішіне кіреді және де өзінің сыныптастарына бет бұрып, шеңбер бойынша тұрады. Осылайша, бір-бірімен сәлемдесуге болатын жұптар мұғалім үшін оның сөздері мен қозғалысын қайталауы керек:

Осыдан кейін ішкі шеңберден келген балалар басқа серіктестерге өтіп, оңға қарай жылжып, қайтадан сәлемдесуді айту керек. Бірнеше рет қайталауға болады. Барлығы бірдей үлгі бойынша әрекет еткен жағдайда, бала өзін

ұжымның тең құқылы мүшесі ретінде сезінетін болады, тұйықтылықты жеңе алады.

Екінші сыныпта балаларды өз сезімдері туралы айтуға және басқалардың көңіл-күйі мен эмоцияларын түсіне білуге үйрету керек. Мұндай мүмкіндік «көңіл-күй қандай сияқты» ойыны кезінде пайда болады. Оны өткізу үшін балаларды шеңбер бойынша орналастыру және «менің көңіл-күйім бүгін... ұқсайды» деген фразаны жалғастыру ұсынылады. Салыстыру үшін белгілі бір тақырып берілуі мүмкін: жыл уақыты, түсі, гүл, аң және т.б. жауап үлгісін көрсету үшін бірінші мұғалім айтады. Ойын соңында талқылауды өткізуге болады, бүгінгі күні кім ашуланып, қамығуып және неге екенін анықтауға, сондай-ақ балаларға өз сыныптастарына көңіл-күйді жақсартуға көмектесуді ұсынуға болады.

Егер сыныпта балалар өз көңіл-күйін сөзбен жеткізе алмаса немесе ұялса, ол үшін мимика, поза, қаңылтыр пайдалануды ұсынуға болады. «Саңырауқұлақпен» ойында саңырауқұлақ таңдау керек, ал қалған оқушыларға кез келген саңырауқұлақты бейнелеуді ұсыну керек, бірақ оның түрі бойынша жеуге жарамды немесе жоқ екендігі түсінікті болу үшін. Саңырауқұлақ қатқан балаларды қарастыра отырып, оларды екі топқа бөлу керек. Осыдан кейін балаларға осындай саңырауқұлақты неге бейнелегісі келетінін айтуға болады.

Өзара іс-қимылдың алғашқы дағдыларын жасау үшін «кемелер мен жартастар» ойыны қолайлы. Оқушыларды екі топқа бөлу керек. Кейбіреулері «жартастар» болады – олар бөлмеде орналасуы керек. Басқа топтың қатысушылары – бұл «кемелер», олар көзді жауып, сынып ішінде қозғала бастауы тиіс. Егер мұндай «кеме» қандай да бір «жартасқа» жақын болса, онда оны бейнелейтін балаға теңіз кенжарының дыбысын еліктеп, ысқыруы керек. Барлық қатысушылар кеме апатына ұшырамауға тырысуы керек.

Ойыннан кейін қақтығыс жағдайларын талқылау және қиындықтарды болдырмауға көмектеседі жолдастық қолдау туралы әңгімелеу маңызды. «Кеме» оларға (егер мұндай болса) итермелеу үшін арнайы дыбыс шығармайтын балалардың мінез-құлқын жеке көрсету керек. Талқылау барысында ұжымдағы кейбір тәртіп ережелері жасалуы мүмкін: бір-біріне қиындық тудырмау, көмек көрсету және т. б.

Балаларды жалпы тәртіп ережелеріне үйрету, берілген үлгі бойынша іс-қимыл жасай білуді бастауыш сыныптар үшін «көңілді қасықтағы» ойыны кезінде дамытуға болады. Балалар шеңбер бойынша жүрістерде отырғызылады және қолдарын арқасына қояды. Шеңбердің ішінде қатысушылар санына қарағанда саны бір кем қасықтар бар. Балалар үшін тапсырма: «қасық» деген сөзде олар бір қасықтан қолға алуы керек. Топтың қайсысы мұны істей алмайды, ол ойыннан шығып, шеңберден бір қасық алып тастайды.

Нәтижесінде ең мұқият және атқарушы оқушы қалуы тиіс. Ойын барысында балаларға жеке сөздер айту ғана емес, қасықпен немесе қасықтар отбасымен қандай да бір әңгіме айту жақсы.

Балаларды даулы жағдайлардан дұрыс шығуға үйрету үшін олармен «қақтығыстар аралы» ойынын өткізуге болады. Егер мүмкіндік болса, онда декорациялар арқылы тиісті жағдайды жасау керек. Мектеп оқушыларына хабарланғандай, олар аралда тұр, тұрғындар үнемі ұрысады, өйткені өздерін дұрыс ұстау керектігін білмейді. Балаларға мұндай жағдайдан шығуды ұсына отырып, оларды жууға тырысу ұсынылады:

- бала шалшықа құлап кетті және анасы оны жаңа шалбар бүлдіргені үшін ұрады;
- бала балалармен ойыншық бөліскісі келмейді;
- дос қыздың кітабын жыртып алды;
- бала досына аяқ шалды және т. б.

Осындай қақтығыстарды талқылағаннан кейін, ұжымда өзін қалай ұстау керек ережелерін тұжырымдауға болады.

3-сыныпқа арналған ұйымшылдыққа арналған ойындар

«Автопортрет» ойыны балаға өз даралығын білдіруге, өз бейімділігін көрсетуге көмектеседі. Балаларға өзін ерекше түрде салу тапсырмасы беріледі: көздің орнына ұнайтын нәрсені бейнелеу, ауыздың орнына – сүйікті тағам, шаштың орнына – ойлауды және т. б. ұнататын нәрселерді бейнелеу. Тапсырманы орындағаннан кейін суреттер көрмесін ұйымдастыруға болады.

Осы бағыттағы тағы бір ойын - «Визитка» ойыны. Балаларға микрофон алып, өз атын беруге шақырады. Мұны кез-келген шеңберде жасағандар бастайды, бірақ олардың есімдері қанша екендігі туралы ақпаратты қосады. Содан кейін тағы да, бірақ олар ең жақсы нәрсені жасай алатындығын айтады. Ойынды қалағаныңызша жалғастыра беріңіз, жігіттерге барлық жаңа тапсырмалар бере аласыз: олар қандай музыканы тыңдағанды ұнатады, қандай кітап оқиды және т.б.

Балаларға әр түрлі болса да, бірге тұру керек, біртұтас болу керек деген ой жеткізу үшін «жүзім» ойынын өткізу ұсынылады. Балаларға жүзім шырынын қарастыру, бір жүзімді жеу ұсынылады. Содан кейін жүзім мөлшері, пішіні, көлеңкесі бойынша аздап өзгеруі мүмкін екендігі туралы пікірталас өткізіледі, бірақ бірге олар бір-біріне қатты байланған шоғыр қалыптастырады. Балаларды келесі сұрақтар туралы ойлануға шақыру керек:

- Егер жүзім жеке өсірілсе, оларды біреу байқас еді?
- Жүзімдікпен не болады, егер ол бұтақта тұрса?

– Желдің бұтақтардан жүзім алуы неліктен оңай: ол бөлек болғанда немесе үлкен шоғырдың бір бөлігі болғанда?

Жалпы істің нәтижесі ұжымның әрбір қатысушыларының үлесіне байланысты екенін, балалар «сиқырлы суреттер» ойыны кезінде жасай алады. Балаларды топтарға бөлу. Әр бала қағаз парағын мен түрлі түсті фломастерлерді алады. Инопланетянның (немесе қасқыр, қоян және т. б.) отбасын салу тапсырмасы беріледі. Алдымен ананы бейнелеу керек. Содан кейін балалар парақтармен алмасып, әкесін сурет салады, содан кейін қайтадан өзгертіліп, отбасының басқа мүшелерінің суретін жалғастырады. Осылайша суреттер салынған парақтар өз иелеріне оралғанша жалғасады. Осыдан кейін барлық суреттер ең жақсы болып бөлінеді. Бұл жұмыстардың авторлары кім сурет салған деп аталады.

6-10 жастағы балаларды біріктіруге арналған ойындардың тағы бір нұсқасы «күлкілі сурет» жаттығуы болып табылады. Оқушылар екі командаға бөлінеді. Олар, мысалы, сиыр салады. Бірінші қатысушыға көзді байлап, басын салуды ұсынады. Қалғандары кезек бойынша жетіспейтін бөлшектерді аяқтайды. Содан кейін олар өздерінің бірлескен күш-жігерінің жемісін бағалайды.

Ынтымақтастық және бірлескен әрекеттерді орындау қағидаттарын балалар «сиамдық егіздер» ойынынан үйренеді. Жігіттер жұпқа бөлінуі керек. Әр жұпта қатысушылар бір-біріне жақын болуы керек, белді құшақтау керек. Жақын тұрған аяқтарды арқанмен байлау керек. Осыдан кейін мұндай «егіздерді» сыныпта серуендеуге, орындыққа отыруға, жатуға, секіруге және т.б. Ойынның тағы бір нұсқасы – екі оқушының екі қолын байлап, сурет салуды немесе жазуды ұсыну.

Балаларды топтардың білім алуына итермелейтін ойындар бар. Олардың бірі «молекулалар» ойыны. Әрбір бала әріппен (цифрмен немесе суретпен) кестені алуы тиіс. Бұдан әрі тапсырма беріледі:

- сөзді құру;
- мысал келтіру;
- борщ рецепін жасау және т. б.

Балалар тек бірігіп қана қоймай, дұрыс бірізділікті қалпына келтіру үшін өз іс-әрекеттерін дұрыс үйлестіре білу керек.

4-сынып оқушыларын біріктіруге арналған ойындар.

Балалар «сандарды құрайық» ойыны кезінде ұйымдастырушылық қабілеттерін, басқалардың іс-қимылдарын басқара білуін көрсете алады. Барлық оқушылар сынып бойынша ретпен қозғалады. Жүргізуші командасынан кейін: «цифрды салайық...», балалар көрсетілген цифрды бейнелейтін фигураға

салып тұруы керек. Бұл тапсырманы орындау кезінде кейбір балаларға бәрі дұрыс және бір-бірін итерместен, қалғандарын қастерлеуге тура келеді.

«Жанды мүсін» ойыны кезінде оқушыларға өз шығармашылық қабілеттерін, бірлескен іс-әрекет жасау жолдарын көрсету – осындай мүмкіндік беріледі. Мұғалім бірінші қатысушыға сынып орталығына шығып, оның қалауы бойынша кез келген орынды қабылдауды ұсынады. Содан кейін келесі қатысушыны да өз қалпын таңдап, оған қосылуын сұрайды. Жалпы композицияда барлығы орын алғанша осылай жалғасады. Осыдан кейін мүсіннің суретін жасап, балаларға оның атын ойлап табуды ұсынуға болады.

«Шеңберге тұру» ойынында балаларға өте күрделі тапсырма беріледі. Онда келісімді, «көршінің иығы» сезімін көрсету қажет. Оқушыларды кең бөлмеде жинау керек. Алдымен олар көзді жауып, сынып бойынша ретсіз қозғалуы керек. Бұл ретте оларға бір-бірін итермеуге тырысу керек. Мұғалім дабылы бойынша барлығы тоқтауы керек. Екінші белгі бойынша балалар шеңбер құруға тырысу керек. Бұл ретте оларға сөйлесуге және бір-біріне қолмен ұстауға болмайды. Бәрі тоқтағаннан кейін, барлығына көз ашып, шеңбердің пайда болғанын көру керек.

Өзін-өзі бағалау және сыныптастарын бағалау дағдылары, өз пікірлерін білдіру, ұжымдық келісім – барлық осы қасиеттер «Түрлі-түсті өрмекші» ойыны барысында дамиды. Балалар шеңберге тұру керек. Бірінші қатысушы жіптен алады. Ол саусағыңызды бірнеше рет жіппен орап, оның мінез-құлық белгілерін «Мен ...» деп атауы керек. Осыдан кейін ол: «маған ... ұнайды, өйткені ол (а) ...» деп, өзі шақырғанға жіппен доп орайды. Келесі ойыншы солай істейді. Ойын барлық балалар бір желіге қосылғанша жалғасады. Бір баланың бірнеше рет таңдалуына рұқсат етіледі. Бұл жағдайда жалпы веб-торапқа кірмейтін балалардың жоқтығын қамтамасыз ету қажет. Ойыннан кейін әр адамда жақсы нәрсе бар, оны байқай білу керек деп талқылау ұсынылады. Әрине, бұл жіптер балалар арасындағы достықты, ұжымдық байланысты бейнелейтініне назар аударған жөн.

Ұжымның ұйымшылдығын дамытуға тек ойын ғана емес, сонымен қатар ортақ мақсаттарға қол жеткізуге бағытталған кез келген бірлескен іс-әрекет ықпал етеді. Осыған орай, ұсынылған ойындарды пайдалану достық, өзара қолдау, моральдық қасиеттер туралы тәрбие сағаттарын өткізумен, балалар үшін әлеуметтік маңызы бар ұжымдық шығармашылық істерді немесе ұжымдық жобаларды іске асырумен толықтырылуы қажет.

Төменде көрсетілгендей, қауіпсіз өмір сүру дағдыларын дамыту бойынша мұғалімдерге арналған қысқа мерзімді жоспарларды ұсынамыз.

Қауіпсіз өмір сүру дағдыларын дамыту бойынша мұғалімдерге арналған қысқа мерзімді жоспар

*Алматы облысы Ақсу ауданы
Карасу негізгі орта мектебі, МДШО» КММ
Турбекова Шолпан Ахметовна
бастауыш сынып мұғалімі*

<p>Мектеп: «Карасу негізгі орта мектебі, мектепке дейінгі шағын орталығымен» коммуналдық мемлекеттік мекемесі</p> <p align="center">Сынып: 2</p>	
<p>Қысқа мерзімді сабақ жоспары</p>	
<p>Пән: Дүниетану Ұзақ мерзімді жоспар бөлімі: Денсаулық пен қауіпсіздік Күні:</p>	<p>Қатысқандар саны: Қатыспағандар саны:</p>
<p>Сабақ тақырыбы</p>	<p>Қауіпсіздік ережесі</p>
<p>Осы сабақта қол жеткізілетін оқу мақсаттары (оқу бағдарламасына сілтеме)</p>	<p>2.1.4.2 күнделікті жағдаяттардағы (үйде және қоғамдық орындарда) қауіпсіздік ережелерін түсіндіру</p>
<p>Сабақ мақсаттары</p>	<p>Барлық оқушылар: қауіпсіздік ережелерін біледі Оқушылардың басым бөлігі: қауіпсіздік ережелерін сақтайды Кейбір оқушылар: жағдаяттан шыға біледі – қауіпті жағдайда бағдарланудың дағдыларын үйренеді және тиімді шешімдер қабылдайды;</p>
<p>Бағалау критерийлері</p>	<p>қауіпсіздік ережелерін сақтау үшін керек қажеттіліктерді анықтайды.</p>
<p>Тілдік мақсаттар</p>	<p>Оқушылар орындай алады: қауіпсіздік ережелерін атайды. Пәнге тән лексикология мен терминология: қауіп-қатер, қауіпсіздік ережелері, сақтық пен зейінділік. Диалог пен жазу үшін пайдалы сөздер мен тіркестер:</p> <ul style="list-style-type: none"> ➤ Қауіпсіздік ережелері деген не? ➤ Өзін-өзі ұстау ережелері деген не? ➤ Жолда жүру ережелері қандай? ➤ -Үйде қандай қауіпті заттарды білесің?

	<ul style="list-style-type: none"> ➤ Неге оларды қауіпті заттар деп атаймыз? ➤ Оларды қалай қолданамыз? ➤ Қандай шұғыл көмек қызметтерін білесің? ➤ Сен үйде жалғызсың. Кенет пештен шоқ түсіп, үй өртене бастады. Сен не істейсің? (егер сенде телефон жоқ болса ше?) ➤ Сен бауырыңмен үйде отырғанда 2 жасар кішкентай бауырың байқаусызда дәрі ішіп қойды. Сенің іс әрекетің қалай болады? 	
Пәнаралық байланыстар	Көркем еңбек, әдебиеттік оқу	
АКТ қолдану дағдылары	Бейнефильм	
Бастапқы білім	Қауіпсіздік ережелерін біледі және қажеттілігін түсінеді.	
Сабақ барысы		
Сабақтың жоспарланған кезеңдері	Сабақтағы жоспарланған іс-әрекет	Ресурстар
Сабақтың басы	<p>Сәлеметсіздер ме, балалар! Бүгін біздер қауіпсіздік ережесі туралы әңгімелесеміз.</p> <p>Ережелер еліне Саяхатқа барайық. Қауіп-қатер төнсе егер, Сақтық жолын табайық.</p> <p>Қимыл арқылы амандасу, тез орындау. Мысалы: көзбен, иықпен, құлақпен т.б</p> <p>Топқа бөліну: Мозайка құрастыру</p> <p>1-топ: Қайшы 2-топ: Пышақ 3-топ: Сіріңке</p> <p>Неге бұларды таңдадық? Сабақтың мақсатын, тақырыбын ашу.</p> <p>Проблеманы шешу. Ой, қолым-ай, ой, қолым-ай! Айым саған не болды? Қолым ауырып тұр. Жарақаттап алдың ба? Иә, абайсызда қайшының ұшы тиіп кетті.</p> <p>Ширату: Балалар Айым неге қолын ауыртып алды? Айымның істегені дұрыс па? -Жоқ, қайшымен абайлап жұмыс жасау</p>	<p>Шаттық шеңбері</p> <p>Жағдаят көрсету. екі оқушы</p> <p>Сұрақтар</p>

<p>Сабақтың ортасы</p>	<p>керек. Өткір, ұшы бар заттарды ұстау ережесін білу керек. Сабақтың тақырыбын ашу. Сабақтың мақсатын ашу. Сұрақ-жауап Мәтінді аудио жазба арқылы тыңдау. Келтірілген жағдайларға шешім табыңдар. «Кезбе тілші» әдісі. Топтарда жаз айларында шомылатын жерлерден жаңалықтар бағдарламасын жасау қажет. 1-ші топ: тәулік бойы алып жатқан оқиғалар туралы хабарлайды. 2- топ: телестудиядағы диктор. Жиынтық ақпарат береді. 3- топ: Оқиға орнынан ақпарат береді.</p> <p>(Т) Топпен жұмыс: «Өрт сөндірушілер тобы» , « Қызыл нүкте» әдісі (Т) Тапсырма: үйдегі қауіпті заттардың ішінен өрт тудыратын заттарды тауып, дөңгелекті қызыл түспен боя.</p> <div data-bbox="432 1151 963 1267" data-label="Image"> </div> <p>«Жедел жәрдем тобы» , «Адасқан суреттер» әдісі (Т) Тапсырма: үйдегі қауіпті заттар бейнеленген суреттерді жұмбақтың сипаттау белгісіне қарай сәйкестендіріп жапсыр.</p> <table border="1" data-bbox="411 1563 1099 2040"> <tr> <td data-bbox="411 1563 603 1783"></td> <td data-bbox="603 1563 1099 1783">Бұл.....Оны адам науқастанғанда ғана қолданады. Оны мөлшерден тыс қолданғаннан улану қауіпі де бар</td> </tr> <tr> <td data-bbox="411 1783 603 1955"></td> <td data-bbox="603 1783 1099 1955">Бұл.....ол айқасқан үшкір зат. Оны абайлап қажет кезінде ғана қолдану керек.</td> </tr> <tr> <td data-bbox="411 1955 603 2040"></td> <td data-bbox="603 1955 1099 2040">Бұл....Оны электр тоғынан ажыратуды ұмытып кетсең</td> </tr> </table>		Бұл.....Оны адам науқастанғанда ғана қолданады. Оны мөлшерден тыс қолданғаннан улану қауіпі де бар		Бұл.....ол айқасқан үшкір зат. Оны абайлап қажет кезінде ғана қолдану керек.		Бұл....Оны электр тоғынан ажыратуды ұмытып кетсең	<p>тақтада жазылады.</p> <p>Интербелсенді тақта</p> <div data-bbox="1209 1361 1410 1939" data-label="Image"> </div>
	Бұл.....Оны адам науқастанғанда ғана қолданады. Оны мөлшерден тыс қолданғаннан улану қауіпі де бар							
	Бұл.....ол айқасқан үшкір зат. Оны абайлап қажет кезінде ғана қолдану керек.							
	Бұл....Оны электр тоғынан ажыратуды ұмытып кетсең							

Сабақтың соңы		үйде өрт шығуы мүмкі .		
		Бұл..... Ол - өте өткір зат. Үлкендердің көмегінсіз бұл құралды пайдалануға болмайды.		
		Бұл ....Ол - өте жіңішке, үшкір зат. Ол тез жоғалып қалады. Абайсызда қолға шаншып алуың да мүмкін		
		Бұл...Бұл түссіз, әрі көзге көрінбейді, әрі улы. Ол ашық қалға жағдайда уланып қалуың мүмкін.		
		Бұл....Онымен ойнауға болмайды. Абайсызда өрт шығуы мүмкін.		
Кері байланыс	<p>Дескриптор: Суретті анықтайды. Қауіп түрлерін анықтап, себебін түсіндіреді. ҚБ: түсіндім- Қауіп түрлерін таңдайды сұрағым бар- өткір заттарды таңдайды</p> <p>–Кенет Қауіпсіздік Ережесі елінде адасып қалсаң не істейсің? Сергіту сәті “Мен біркүні адастым ” Мен бір күні адастым – <i>(қорыққанды көрсету),</i> Бірақ тез-тез ойландым – <i>(маңдайын қолымен жайлап соғып күлімсіреу),</i> Жан жағыма қарадым – <i>(қарау),</i> Анам жоқ, енді не істеймін – <i>(қолын екі жағына жаяды),</i> Оңға қарай жүгірдім – <i>(орнында жүгіру),</i> Табыла ма, анам деп – <i>(айналасына қарау),</i> Солға қарай жүгірдім – <i>(орнында жүгіру),</i> Табыла ма, анам деп – <i>(айналасына қарау),</i> Айналамды қарадым – <i>(айналу),</i> Көріп қалам ба екен деп– <i>(айналасына қарау),</i> Жоқ. Қозғалмаймын орнымнан – <i>(қолын кеудесіне қою),</i> Осы жерде күтем тек Егер адасып қалсаңдар ешқайда кетпей тұрыңдар. Сонда сендерді тез тауып алады.</p>			

(Ж) Жүппен жұмыс.

«**Миға шабуыл**» әдісі. Қауіпсіздікті тұжырымдап, қорытындысын шығару. Қауіпті алдын ала көру. Қауіптен аулақ болуға тырысу. Қажет болған жағдайда батыл әрекетке көшу. Күресу, көмекке шақыру, көмек қолын созу.

Дескриптор:

Қауіпсіздік ережесін анықтады;
(Әр жұп өз пікірін айтып, дәлелдейді)

**ҚБ: түсіндім –
сұрағым бар-**

Әр топ өзінің ережесін айтады. Оқушылар қауіпсіздік ережесінің өмірдегі маңызының ерекшелігін түсінеді.

Айым: Мен енді қауіпсіздік ережесінің адам өмірінде қандай маңызды рөл атқаратынын түсіндім. Мен енді үнемі сақтық шарасын жасап, абайлап жүремін.

Тапсырма «Миға шабуыл»

« Бұл не?» ойыны (Ж)

Шарты: балаларға сіріңке көрсетіледі. Балалар бұл не екенін айтады. Осы сіріңкенің зияны мен пайдасын жұптасып жазады.

Пайдасы	Зияны

Дескриптор

- Сіріңкенің зиянын жазады
- Сіріңкенің пайдасын жазады.

ҚБ: « Шапалақ ұру» әдісі

Рефлексия.

Сабак соңында «Бағдаршам» әдісі арқылы әр оқушы өзін бағалайды.

Қызыл-сұрағым бар

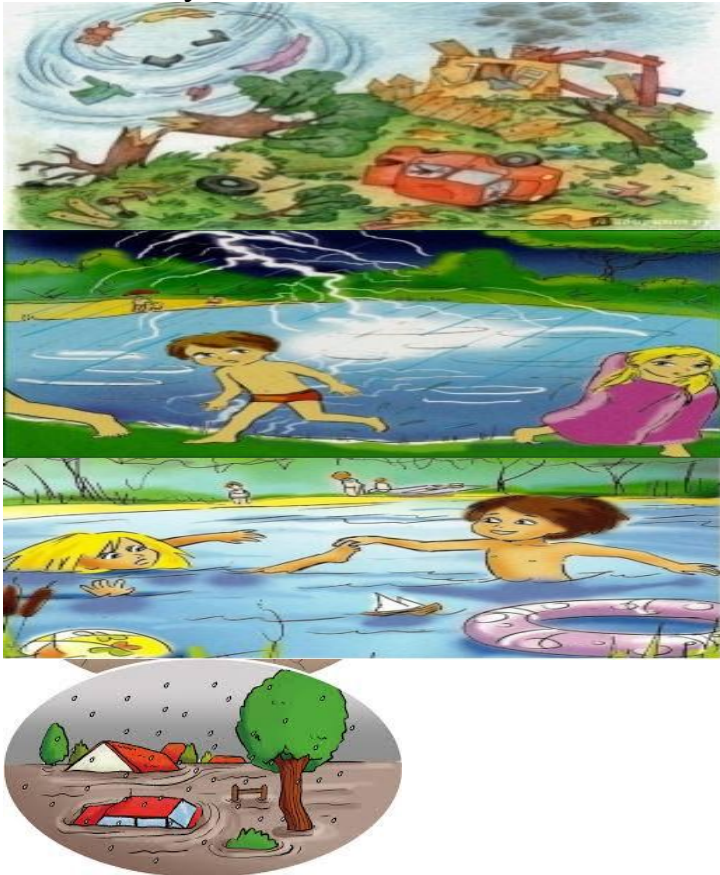
Сары-қиналдым

Жасыл-қызықты болды, түсіндім.

<p>Ұзақ мерзімді жоспар бөлімі: Жанды табиғат Бөлімше: 1.4 Денсаулық және қауіпсіздік</p>	<p>Мектеп: «Үшжарма негізгі орта мектеп жанындағы интернат» мемлекеттік коммуналдық мекемесі» Мұғалімнің аты-жөні: Жайсанбекова Айгуль Амирбековна</p>
<p>Күні: Сынып: 3</p>	<p>Қатысқандар саны: Қатыспағандар саны:</p>
<p>Сабақтың тақырыбы</p>	<p>Менің табиғи ортадағы қауіпсіздігім</p>
<p>Осы сабақта қол жеткізілетін оқу мақсаттары (оқу бағдарламасына сілтеме)</p>	<p>3.1.4.3 Түрлі дереккөздер негізінде табиғи ортадағы қауіп-қатерлерді анықтау және бағалау. 3.1.4.4 Табиғи ортадағы өзінің қауіпсіздігін жоспарлау.</p>
<p>Сабақтың мақсаттары</p>	<p>Барлық оқушылар:</p> <ul style="list-style-type: none"> • табиғи ортада қандай қауіп-қатерлердің болатынын біледі. <p>Көптеген оқушылар:</p> <ul style="list-style-type: none"> • табиғи ортадағы қауіп-қатерлерге баға береді; • табиғи ортадағы өзінің қауіпсіздігін жоспарлайды. <p>Кейбір оқушылар:</p> <ul style="list-style-type: none"> • басқа да қауіп-қатерлерді зерттейтін болады (жәндіктерден, саңырауқұлақтардан болатын қауіптер және т.б.)
<p>Бағалау критерийлері</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Табиғи ортадағы қауіп –қатерлерді біледі. • Басқа да қауіп қатерлерді зерттеп, зиянын біледі.
<p>Тілдік мақсаттар</p>	<p>Оқушылар - жауаптарын нақтылау үшін өмірден мысалдар келтіреді; оқулықтағы мәтіннен алған ақпараттарды қолданады. Пәнге қатысты лексика мен терминология:</p>

	<p>Қауіп-қатер, табиғи орта, қауіпсіздік ережесі, қауіпсіздікті жоспарлау.</p> <p>Диалогке/жазылымға қажетті тіркестер</p> <p>Табиғи орта дегеніміз – адамды қоршап тұрған табиғат жағдайлары,</p> <p>жанды және жансыз табиғаттың алуан түрлі формаларының жиынтығын айтады.</p> <p>Талқыланатын мәселелер:</p> <p>Табиғи орта дегеніміз не?</p> <p>Табиғи ортада қандай қауіп-қатерлер жасырынған?</p> <p>Табиғи ортадағы қауіпсіздікті қалай жоспарлауға болады?</p>	
Құндылықтарды дарыту	Іздену, зерттеу құндылығын дамыту	
Пәнаралық байланыс	Жаратылыстану, география	
АКТ қолдану дағдылары	Интернет желісі сайттар, слайд	
Бастапқы білім	Күнделікті өмірде қауіп-қатерлерді біледі.	
Сабақ барысы		
Сабақтың жоспарланған кезеңдері	Сабақтағы жоспарланған іс-әрекет	Ресурстар
<p>Сабақтың басы</p> <p>5 мин</p>	<p>Ұйымдастыру кезеңі:</p> <p>Ғылымның сырын ұғына, Жетіндер білім шыңына. Ұқыптылық пен зеректік, Жеткізер сіздердей өренді. Дүниетану сырына</p> <ul style="list-style-type: none"> • Өткен сабақта қандай тақырыпты өттік? • Катаклизм дегеніміз не? • Катаклизмдер шартты түрде қандай түрлерге бөлінеді? <p>1. (Ұ) Үй тапсырмасының орындалуын тексеру. Мұғалім-оқушы диалогі.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Қандай сұрақтың жауабын іздеп келу керек еді? • Қандай жауап дайындадыңдар? 	<p>Оқулық</p> <p>BilimLand</p> <p>https://youtu.be/LORlqxqhyNg</p>

	<p>Ақпаратты қайдан іздедіңдер? Ой қозғау. Су тасқыны, өрт ,дауыл кездеріндегі іс-әрекет ережелерін құрастыру</p> <p>Бүгінгі сабақта мына сұрақтарға жауап іздейтін боламыз:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Табиғи орта дегеніміз не? • Табиғи ортада қандай қауіп-қатерлер жасырынған? • Табиғи ортадағы қауіпсіздікті жоспарлауға бола ма? Оны қалай істеу керек? • Табиғи ортада қауіпсіздік ережелерін сақтау неліктен маңызды? 	<p>?t=59</p>
<p>Сабақтың ортасы 30 мин</p>	<p>Жаңа сабақ (Ұ) Сабақтың тақырыбы бойынша жұмыс. Мұғалім-оқушы диалогі. – Табиғи орта дегеніміз не? Қандай ортаны табиғи орта деп атауға болады?</p> <p style="text-align: center;">Қауіпті аймақ</p> <pre> graph TD A[Қауіпті аймақ] --> B[табиғи] A --> C[экологиялық] A --> D[техногендік] </pre>	<p>https://www.youtube.com/watch?v=LORlqxqh_vNg</p>

(Ө) Оқудың коммуникативтік дағдыларын дамыту.

Оқулықпен жұмыс.

Мәтіннің бірінші бөлігін оқыңдар
(кестеге дейін).

(Ж) Сөйлеудің, тыңдаудың коммуникативтік дағдыларын дамыту.

- Екіден отырып, «Зерттеу», «Талқылау» айдарларындағы тапсырмаларды орындаңдар. Тапсырма орындалған соң, мынадай сұрақ қойылады:
- Сендердің өмірлеріңде осыған ұқсас жағдайлар болды ма? Қауіп-қатерден қалай құтылдығыңдар? Айтып беріңдерші.

(Ө) Оқудың, жазудың коммуникативтік дағдыларын дамыту.

Кластер

Тапсырмаларды орындау. Өздік жұмыс

Дескрипторлар

1. Оқулықтағы анықтаманы оқиды.
2. Басқа дереккөздерді пайдаланады.
- 3.«Табиғи орта» терминіне анықтама береді, оны дәптерге жазады.

Табиғи ортада қауіпсіздік ережелері

Қауіпсіздік ережелерін

сақтамаудың салдары деген кестені толтырады.

- Орманда шуламау керек. - Бір - бірінен қалмай жүру керек.

- Айқайлап өлең айтпау керек, себебі құстар, аңдар шошып кетеді.

- Бұтақтарды сындырмау керек.

- Құстарды өлтірмеу керек.

- Ағаштарды, гүлдерді жұлмау керек.

- Орманға қоқыс тастауға болмайды.

- Отпен ойнамау керек. От жаққан болса, кетер кезде сөндіріп кету керек. Әйтпесе, өрт шығуы мүмкін.

- Өзі білмейтін саңырауқұлақтар мен жеміс – жидекті теріп жемеу керек.

**Дәптер,
оқулық
интернет**

ҚБ: Өзара бағалау (екі оқушы)

Талқылау.

– Табиғи ортада қауіпсіздік ережелерін сақтамасаң, оның зардаптары қандай болуы мүмкін?

– Қауіпсіздік ережелерін сақтаудың маңыздылығы туралы қорытындыны тұжырымдаңдар.

Сергіту сәті

Бір, екі, үш, бір, екі, үш,

Бойға жинап күш.

Жаттығу жасап алайық,

Бір дем алып қалайық.

**(Ж) Жиектемедегі мәтінді оқу
(Табиғаттағы қауіп-қатерлер)**

– Табиғи ортада адамды қандай қауіп-қатерлер күтіп тұруы мүмкін екенін оқыңдар.

Оқулық, сөздіктер, ғаламтор желісі, дәптермен жұмыс.

Әр жыл мезгіліндегі қауіп қатерлерді зерттеп қарау. Себебін анықтау.

Мәселен: ауа-райын алдын ала болжау, кене шағуы, өрттің шығуы, басқа да зиянкестер «жылан, құрт - құмырсқа, суға шомылу қауіпсіздігі т.б қатерлерді анықтау.

(Ж) Оқулықпен жұмыс. Сын тұрғысынан ойлауды дамыту.

– Екіден отырып, электронды қосымшадағы, оқулықтағы материалдарды оқып (мәтіннің екінші бөлігі), табиғи ортада өзіңнің қауіпсіздігіңді жоспарлауға бола ма, ол үшін нені білу керек және не істеу керек деген мәселені талқылаңдар. Тағы да басқа да қауіп-қатерлердің түрімен толықтыруға бола ма?

ҚБ.

<p>Сабақтың соңы 5мин</p>	<p>Пікір алмасайық, әр алуан тапсырмаларын орындау.</p> <p>Рефлексия</p> <ul style="list-style-type: none"> • Бүгін қандай тақырып бойынша жұмыс жасадық? • Табиғи ортада өзіңнің қауіпсіздігіңді қалай жоспарлауға болады? • Сабақ бойынша қорытынды жасап, оны негіздеңдер. <p>Үйге тапсырма: Өз жақындарыңның төтенше жағдайға кездескен сәттері болды ма? Кездескен жағдайда қай жерге хабарласуға болатынын біліп алыңдар. Әрбір адам өз өмірінің сақталуына, жақындарының амандығы үшін жауапты екенін ұмытпау керек.</p>	
---	---	--

Пән: Дүниетану Ұзақ мерзімді жоспар бөлімі: Күні: Сынып: 1	Мектеп: «Бозой негізгі орта мектебі МДШО» КММ Мұғалімнің аты - жөні: Касенова Гульмира Зиябековна Қатысқандар саны: Қатыспағандар саны:
Сабақ тақырыбы (ортақ тақырыбы):	Айналадағы қауіп-қатер (Дені саудың-жаны сау)
Оқу мақсаттары:	1.2.1.2 табиғатта өзін-өзі ұстау ережелерін сақтаудың қажеттілігін түсіндіру; 1.1.4.6 шұғыл көмек қызметтерін білу және олармен хабарласу жағдайларын анықтау; 1.1.1.5 тұтыну заттарына деген өз қажеттіліктерінің құрылымын, олардың қайдан келетінін анықтау;
Сабақ мақсаттары:	Барлық оқушылар: табиғатта өзін-өзі ұстау ережелерін сақтаудың қажеттілігін, шұғыл көмек қызметтерін біледі; Көптеген оқушылар: шұғыл көмек қызметтерімен хабарласу жағдайларын анықтау, қауіпсіздік ережелерін сақтау маңызды екенін біледі; Кейбір оқушылар: қауіпсіздік туралы ескерту белгілерін құрастырып, сипаттайды.
Бағалау критерийлері:	Айналадағы қауіп -қатер түрлерін атайды; Қауіпсіздік ережелерін сақтау маңызды екенін түсінеді. Қауіпті жағдайда дұрыс әрекет жасайды;
Тілдік мақсаттар:	қоршаған орта, құтқару қызметі
Құндылықтарды дарыту	Айналадағы қауіп-қатер түрлерін үйренеді, қауіпсіздік ережелерімен танысады.
Пәнаралық байланыс:	Жаратылыстану, көркем еңбек
Бастапқы білім:	Үйдегі қауіпсіздік ережелерімен таныс

Сабақтың барысы

Сабақтың жоспарланған	Сабақтағы жоспарланған іс-әрекет	Ресурстар
------------------------------	---	------------------

<p>кезеңдері</p>		
<p>Сабақтың басы 5 минут</p>	<p>Оқушылар зейінін сабаққа аудару. Абайла, қауіпті! Оқушыларға оқулықтағы 1-суретке қарап, дұрыс қолданбаған жағдайда қауіп-қатер туғызатын заттарды табуды ұсынамын.</p> <p>Оқушыларды сабақ тақырыбы, мақсаттарымен таныстыру. Бүгінгі сабақта сендер - Айналадағы қауіп- қатер туралы білесіңдер, қауіпті жағдайда дұрыс әрекет жасауды үйренесіңдер.</p> <p>Топтық жұмыс 1-тапсырманы орындау үшін топтарға бірігу керек. Оқушыларға сурет салынған қима парақшалар таратамын, мозаика құрастырады. Құралған суретке қарай топқа бірігеді.</p>	<p>Мозайка</p>
<p>Сабақтың ортасы 20 минут</p>		
<p>Топтық жұмыс</p>	<p>Сол суретке тақырып қояды.</p> <div style="display: flex; flex-wrap: wrap; justify-content: space-around;"> <div style="border: 2px solid blue; border-radius: 50%; padding: 10px; background-color: #4a86e8; color: white; margin: 10px;"> <p>Үйдегі қауіпсіздік</p> </div> <div style="border: 2px solid blue; border-radius: 50%; padding: 10px; background-color: #4a86e8; color: white; margin: 10px;"> <p>Көшедегі қауіпсіздік</p> </div> <div style="border: 2px solid blue; border-radius: 50%; padding: 10px; background-color: #4a86e8; color: white; margin: 10px;"> <p>Судағы қауіпсіздік</p> </div> <div style="border: 2px solid blue; border-radius: 50%; padding: 10px; background-color: #4a86e8; color: white; margin: 10px;"> <p>Серуендеудегі қауіпсіздік</p> </div> </div>	

Жұптық
жұмыс
5 минут

Тапсырма

Суреттегі оқиғаларды әңгімелейді.

Дескриптор

Оқушылар суреттегі оқиғаны
әңгімелейді.

Тақырып ойлап табады.

Топтар бірін- бірі ауызша бағалайды.

Мұғалімнің түсіндірмесі.

Қоршаған орта қызыққа толы. Бірақ онда
түрлі қауіп- қатерлер кездесуі мүмкін.

Олардан сақтанудың жолын білуің қажет.

«Жарайсың!
»

Сергіту сәті. «Көңілді күн» биі

Оқулықпен жұмыс. Жұптық жұмыс
87-беттегі суретті оқушылар назарына
ұсынмын . Бұл суретті оқушылар жұпта
талқылайды.

Бейнеро-
лик

Әр жұп суреттегі бір оқиғаны
әңгімелейді.

Жұптар бір- бірін тыңдап, толықтырады.

Дескриптор

1. Суреттегі қауіпті жағдайларды
анықтайды.

2. Сурет арқылы диалог құрастырады.

(ҚБ) «Екі жұлдыз, бір тілек» әдісі.

Сабақтың
соңы 7
минут

Мұғалімнің түсіндірме сөзі.
-оқушыларға қауіп төнген кезде
қауіпсіздік қызметіне кез келген
телефоннан қоңырау шалуға болатынын
айтамын. Бұл ақысыз қызмет екендігін
түсіндіремін. Еліміздегі құтқару
қызметінің нөмірі – 112 .

Оқулықтағы «Сен білесің бе?» мәтінін
оқушыларға оқыту. Ұжымда талқылау.

Саралау. «Орындап көр»
тапсырмасымен топта жұмыс істейді.
Оларға парақ таратамын. Олар ескерту
белгілерін ойлап тауып, ескерту белгісін
суретін салады. Содан кейін олар ойша
«мектеп-үй» бағыты бойынша жүріп өтіп,
адамдардың өміріне қауіп төндіретін
жерлерге ескерту белгілерін орнатады.

Есіңе сақта!

Жолда жүргенде абай бол, бағдаршамға
қарап өт!

Үйде ата-аналардың рұқсатынсыз электр
тоғын қоспа!

Пәтерде газ иісін сезгенде 104 нөміріне
хабарлас!

Ескерту белгілері

A4
формат,
маркер

3 минут

Мектеп - үй

бағдарша
м

Рефлексия. Оқушылар өздерінің көңіл күйлерін және сабақты түсінгендіктерін бағдаршам арқылы көрсетеді.

Бағдаршам әдісі бойынша бағалау

Қызыл – мен ештеңе түсінбедім

Сары – маған әлі де түсініксіздеу

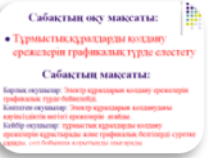
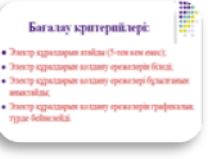
Жасыл – маған бәрі түсінікті

Алматы облысы Жамбыл ауданы
Шилібастау орта мектебі
Шилібастау О.М.
бастауыш сынып мұғалімі

Ұзақ мерзімді жоспар бөлімі: 5-бөлім «Өнер» Мерзімі: 3-тоқсан Сынып: 3	Мектеп: Шилібастау ОМ Мұғалім: Сейсенбаева Р.Е. Қатысқандар: Қатыспағандар саны:
Сабақ тақырыбы	Менің қауіпсіздігім
Осы сабақта қол жеткізілетін оқу мақсаттары (оқу бағдарламасына сілтеме)	3.1.4.1 Тұрмыстық құралдарды қолдану ережелерін графикалық түрде елестету
Сабақ мақсаттары	Барлық оқушылар: электр құралдарын қолдану ережелерін графикалық түрде бейнелейді. Көптеген оқушылар: тұрмыстық құралдарды қолданудағы қауіпсіздіктің негізгі қағидаларын атайды; Кейбір оқушылар: тұрмыстық құралдарды қолдану ережелерін құрастырады және графикалық белгілерді суретке салады, сол бойынша қорытындылар шығарады.
Бағалау критерийлері	<ul style="list-style-type: none"> • Электр құралдарын атайды (5-тен кем емес); • Электр құралдарын қолдану ережелерін біледі; • Электр құралдарын қолдану ережелері бұзылғанын анықтайды; • Электр құралдарын қолдану ережелерін графикалық түрде бейнелейді.

Тілдік мақсаттар	<p>Оқушылар тұрмыстық құралдарды қолданғанда қауіпсіздік ережелерін сақтаудың маңыздылығын талқылайды.</p> <p><i>Пәнге қатысты лексика мен терминология:</i> Электр қуаты, тұрмыстық құралдар. Электр тогымен зақымдану қауіптілігі. Тұрмыстық құралдарды пайдаланудың графикалық белгілері</p> <p><i>Диалогке/жазылымға қажетті тіркестер</i> Егер дұрыс қолдана білсе, электр күші адам өміріне зиянын тигізбейді. Тұрмыстық құралдарды қауіпсіз қолданудың ережелерін есінде сақта!</p> <p><i>Талқыланатын мәселелер:</i> – электр құралдарының тұрмыстағы пайдасы қандай? – не үшін тұрмыстық құралдарды қолданғанда қауіпсіздік ережелерін сақтау керек?</p> <p><i>Жазылым:</i> Тұрмыстық құралдардың атауын дәптерге жазу.</p>	
Құндылықтарды дарыту	<p>Қауіпсіздік ережелерін құрастыру арқылы жүзеге асады; Сыйластық – бір-бірінің жауабын мұқият тыңдау барысында көрініс табады.</p>	
Пәнаралық байланыстар	Жаратылыстану, көркем еңбек	
Алдыңғы меңгерілген білім	3-сыныптың «Тірі табиғат» бөлімінде табиғи ортада қауіпсіздікті жоспарлауды үйренген. Қауіпсіздік ережелерін құрастыру тәжірибесі бар.	
Саралау	<p>«Графикалық белгілер» тапсырмасында кейбір оқушылар тұрмыстық құралдарды қолдану ережелерін құрастырады және жаңа графикалық белгілерді суретке салады, сол бойынша қорытындылар шығарады.</p> <p>«Қай ереже бұзылған?» тапсырмасында ойын жинақы, еркін жеткізеді, талқылайды.</p>	
Бағалау	<p>Бағалау және кері байланыс беру сабақтың өн бойында жүріп отырады.</p> <p>Жұптық, топтық, жеке графикалық белгілермен бағалау жүргізіледі.</p>	
Денсаулық және қауіпсіздік техникасының сақталуы	<p>Сынып бөлмесіндегі тұрмыстық құралдарды пайдалану жөнінде айтыңыз.</p> <p>Өрт шыққан жағдайда 101 номеріне хабарласу керектігін айту.</p>	
Сабақ барысы		
Сабақтың жоспарланған кезеңдері	Сабақта жоспарланған іс-әрекет	Ресурстар

<p>Сабақтың басы 0-5 мин</p> <p>6-8 мин</p> <p>8-9</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Психологиялық дайындық . «Сәрсенбі күні сәттілік тілеу» • Алдыңғы білімді еске түсіру. Отбасы құндылықтары рухани (жақсартады) материалдық (жеңілдетеді) сатылмайды сатылады • «Мозайка» әдісі бойынша топтарға бөліну <ul style="list-style-type: none"> - Оқушылар тұрмыстық техниканың түрлі бөліктерін жинап, бір суретті жинайды. Солар бойынша топтарға бөлінеді: үтік, шашкептіргіш. - Әрбір топ өз құралдары туралы әңгімелейді: бұл не және ол қалай жұмыс істейді? «Электр құралдары» ұғымы енгізіледі. • Сабақ мақсатын анықтау • Сабақ тақырыбы мен мақсаты жайлы оқушылардың болжамдары айтылады • Бағалау критерийлері ұсынылады: <ul style="list-style-type: none"> - Электр құралдарын қолдану ережелерін біледі; - Электр құралдарын қолдану ережелері бұзылғанын анықтайды; - Электр құралдарын атайды (5-тен кем емес); - Электр құралдарын қолдану ережелерін графикалық түрде бейнелейді. <p>Қалыптастырушы бағалау-графикалық белгілермен жүргізілетінін айту. Сабаққа белсенді қатысқан, қауіпсіздік ережелерін жақсы меңгерген топ мүшелері медальмен марапатталатынын ескерту.</p>	<p>4-6 бөлікке бөлінген кима суреттер</p> <p>1 топ-Рухани құндылықтар 2 топ-Материалдық құндылықтар</p> <p>Слайд</p>
<p>Сабақ ортасы 10-15 мин</p>	<p>1. Мәтінмен жұмыс (жұптық) «Жуан және жіңішке сұрақтар» стратегиясы Мәтінді дауыстап оқып шығып, жұбына</p>	<p><i>Оқулық</i></p>

	<p>бір жуан және бір жіңішке сұрақ қою ұсынылады.</p> <p>Сұрақтар мысалы: Жіңішке сұрақтар: <i>Электр қуаты деген не?</i> <i>Оны қайдан, қалай аламыз?</i> Жуан сұрақтар: <i>Электр қуаты несімен қауіпті? Электр тоғынан сақтануда не үшін кейбір қағидаларды қатаң ұстану қажет?</i> Бағалау критерийлері: - <i>Электр құралдарын қолдану ережелерін біледі.</i> Дескриптор: - <i>Мәтін бойынша бір жуан және бір жіңішке сұрақ қоя алады.</i> ҚБ: Жұптық бағалау. Графикалық</p>	
<p>16-23 мин</p>	<p>белгілермен бағалау. -1 жуан, 1 жіңішке сұрақ қойса,</p> <p> -1 жуан, не 1 жіңішке сұрақ қойса,</p> <p> -ешқандай сұрақ қоя алмаса, беріледі.</p> <p>2. Бейнематериал. «Электр қуаты деген не?» «Сюжетті суреттер сөйлейді» әдісі. «Қай ереже бұзылған?» тапсырмасы (топтық) Әрбір топқа тұрмыстық құралдарды пайдалану ережелері туралы сюжетті суреттер таратылады. Топта суреттердегі ереже бұзу фактілерін табу керек. Содан кейін әрбір топ орындаған жұмыстарын түсіндіріп береді.</p> <p>Бағалау критерийлері:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>Электр құралдарын қолдану ережелері бұзылғанын анықтайды;</i> <p>Дескриптор: -тұрмыстық құралдарды қолданудың қандай ережесі бұзылғандығын, оны сақтаудың маңыздылығын талқылайды.</p> <p>ҚБ: Топаралық бағалау. Графикалық</p>	<p>Әдіст.нұсқ. Сілтеме: https://www.youtube.com/watch?v=MwsEThy39Fc</p> <p>Әрбір топқа арналған сюжетті суреттер</p>
<p>24-26 мин</p>		

27-37 мин

белгілермен бағалау.

-4-5

ереженің,

-3

ереженің, - ереженің бұзылғанын мүлдем айта аламаса, беріледі.

Сергіту сәті.

«Бір минут» дидактикалық ойыны (жеке)

Оқушыларға 60 секунд ішінде өздері білетін және бүгін білген электр құралдарының аттарын парақтарына жазу ұсынылады.

Оқушылар партамен көршілес жұбын бағалайды. Олар өзара дұрыс жауапты 1 ұпайға теңестіріп, ұпайларын санап, парақтарына жазады. Ұпай саны жоғары оқушы жеңіске жетеді.

Бағалау критерийлері:

- Электр құралдарын атайды (5-тен кем емес).

Дескриптор:

- тұрмыстық құралдардың (5-тен кем емес) атын жазады

ҚБ: Графикалық белгілермен бағалау.

-4-5,

-3,

- электр құралының атын мүлдем жазбаса, беріледі.

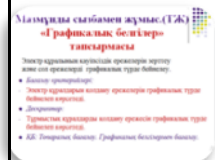
3. Мазмұнды сызбамен жұмыс (топтық) «Графикалық белгілер» тапсырмасы

Әрбір топ электр құралдарын пайдалану ережелерін зерттейді және ережелердің біріне графикалық кескін салады. Тапсырма аяқталғаннан кейін оқушылар бір-біріне кері байланыс жасайды, онда олар жақсы жақтарын айтып, жұмысты жақсарту бойынша ұсыныстар айтады.

Бағалау критерийлері:

- Электр құралдарын қолдану ережелерін графикалық түрде

Слайд

Постер, графикалық белгілер

	<p>бейнелейді.</p> <p>Дескриптор:</p> <p>- тұрмыстық құралдарды қолдану ережесін графикалық түрде бейнелеп көрсетеді.</p> <p>ҚБ: Топаралық бағалау. Графикалық белгілермен бағалау (қанишалықты графикалық белгілерді қолданды, қорғай алды, сонша белгісін беру. Егер ескерту айтылса, сонша белгісін беру).</p>	
<p>Сабақтың соңы 37-38 мин</p> <p>39-40 мин</p>	<p>«Белгілер» кері байланысы</p> <div data-bbox="518 772 1077 918"> </div> <p>«Көрсету» белгісі – маған барлығы түсінікті, мен көрсете, қолдана аламын. «Ескерту» белгісі – түсіндім, бірақ ескеретін нәрселер бар. «Тыйым салу» белгісі - мен көп нәрсені түсінбедім. Графикалық белгілерді санау арқылы бағалау жүргізу.</p>	<p>Слайд</p> <div data-bbox="1220 772 1444 952"> </div> <p>Графикалық белгілер</p>

Алматы облысы Жамбыл ауданы
«Бозой негізгі орта мектебі мектепке дейінгі
шағын орталығы бар орта мектеп» КММ
Кунчибаева Анара Серикпайқызы
бастауыш сынып мұғалімі

Мектеп: Бозой негізгі орта мектебі мектепке дейінгі шағын орталығымен коммуналдық мемлекеттік мекемесі	Ұзақ мерзімді жоспар бөлімі: Өнер. Табиғат құбылыстары	
Сабақ тақырыбы: Түркілер және олардың өмір салты. Жасанды ортадағы қауіп - қатер.		
Күні: 29.01.19 ж.	Мұғалімнің аты – жөні: Кунчибаева Анара Серикпайқызы	
Сынып: 3/4	Қатысқандар саны: 7 4-сынып – 6 3-сынып - 1	Қатыспағандар саны:0
Сабақтың негізделген оқу мақсаты:	4-сынып 4.1.4.3 түрлі дереккөздер негізінде жасанды ортадағы қауіп - қатерлерді анықтау және оларға баға беру.	3-сынып 3.3.2.1 түрлі материалдарды зерделеу арқылы түркілердің өмір сүру салтын анықтау.
Сабақ мақсаттары	Барлық оқушылар: 4-сынып. Түрлі дереккөздер негізінде жасанды ортадағы қауіп - қатерлерді анықтайды және оларға баға береді.	3-сынып. Түрлі материалдарды зерделеу арқылы түркілердің өмір сүру салтын анықтайды.
	Оқушылардың басым бөлігі: жасанды ортадағы қауіп-қатерлерге қауіпсіздік ережесін құрастырады.	
	Кейбір оқушылар: жасанды қауіп -қатерге мысал келтіреді.	
Бағалау критерийлері	4-сынып • Жасанды ортадағы қауіп-қатерлерді анықтайды және оны болдырмау жолдарын	3-сынып • Ежелгі түркі халқының өмір салтын сипаттайды.

	ұсынады .	
Тілдік мақсаттар	Тілдік дағдылар: тыңдалым, айтылым, жазылым	
	Арнайы пәндік лексика мен терминология:	
	4- сынып Жасанды орта, от, су, газ таралуы, су құбырының жарылуы.	3-сынып Түркілер, мал шаруашылығы, егін шаруашылығы, қолөнер.
	Талқылауға арналған сұрақтар:	
	4-сынып • Жасанды деп нені айтамыз? • Жасанды орта деп нені айтамыз ?	3-сынып • Түркілер қандай халық деп ойлайсың ? • Қазіргі уақытта түркілерге қандай ұлттарды жатқызамыз?
Құндылықтарды дарыту	Өз ұлтын, халқын құрметтеу және мақтаныш сезімін қалыптастыру.	
Пәнаралық байланыстар	Жаратылыстану	
АКТ қолдану дағдылары	Интербелсенді тақтада 4-сынып оқулығының презентациясы	
Алдыңғы оқу / Бастапқы білім	Катаклизм	
Саралау: Сіз қосымша көмек көрсетуді қалай жоспарлайсыз ? Қабілеті жоғары оқушыларға қандай міндет қоюды жоспарлайсыз?	Қабілеті жоғары оқушылар жасанды ортадағы қауіп-қатерге өз ойларынан мысал келтіреді. Қолдауды қажет ететін оқушыларға мұғалім тарапынан қолдау көрсетіледі.	
Бағалау: Оқушылардың үйренгенін, материалды меңгергенін тексеруді қалай жоспарлайсыз ?	ҚБ. «2 жұлдыз, 1 тілек» тәсілі арқылы ҚБ. «Бір сөйлеммен түйіндеу» тәсілі арқылы ҚБ. «Дескриптор» арқылы	
Жоспар		
	Жоспарланған жұмыс түрлері	Ресурстар
Сабақтың басталуы 5 мин	Амандасу, оқушыларды түгендеу. Үй жұмысын сұрау. Есіңе сақта! Адам үшін ең қымбаты - өмір. Өмір сүру – адам үшін ең басты байлық.	

	<p>Адам өміріне төнетін қауіп - қатердің түрі көп. Сондықтан да өмірді сақтап қалу әркімнің өзіне байланысты.</p> <p>Ол үшін сақтана білу керек.</p> <p>КӨШЕДЕ, ҮЙДЕ, ТАБИҒАТ АЯСЫНДА ҚАУІПСІЗДІК ЕРЕЖЕЛЕРІН САҚТАЙЫҚ!!!</p> <p>Ширату жаттығуы. Ұжымдық жұмыс.</p> 	
<p>Сабақтың ортасы 30 мин</p> <p>10 мин</p>	<p>Ұжымдық жұмыс арқылы сабақтың тақырыбын хабарлау. Оқушыларға сабақтың мақсатымен, бағалау критерийлерін құрғызу.</p> <p>4-сынып</p> <p>Топтық жұмыс. «Үштік» әдісі арқылы орындату.</p> <p>Тапсырма. Мәтінді мұқият оқы.</p> <p>Үйде бір нәрсе жана бастаса, отты жылдам сөндіруге тырысу керек. Ол үшін жанған нәрсенің үстін көрпемен жаба салған дұрыс. Ауа болмаса, от жылдам сөнеді. Мұрынды сулы орамал немесе сүлгімен жауып, сыртқа шық. Ал егер от жалыны өрши бастаса, арнаулы орындарға қоңырау шалу қажет.</p> <p>Егер үйде газдың иісі сезілсе, жылдам терезені ашып, бөлмені желдету керек. Содан кейін газ плитасының ашық-жабықтығын тексеріп, құбырға бекітілген кранды ажырату қажет. Газдың иісі бар бөлмеде сіріңке жағуға, жарықты қосуға болмайды. Ауаға жиналған газдан жарылыс шығуы мүмкін. Газ иісі жойылмаса, дереу газ қызметіне немесе 104 нөміріне қоңырау шалуды ұмытпа!</p> <p>Бірінші суық су мен ыстық су келетін тетікті жап. Егер құбыр жарылып кеткен жағдайда ата – анаға хабар бер. Немесе 112 нөміріне қоңырау шалып, көмек сұра. Көршілеріңді көмекке шақыр.</p> <p>1 үштік (түсіндір, сұрақ қой, кері байланыс бер)</p> <p>2 үштік (түсіндір, сұрақ қой, кері байланыс бер)</p>	<p>Презентация</p> <p>Оқулық</p> <p>Маркер, қағаз</p>

3 мин	<p>Дескриптор:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Мәтінді оқып, түсіндіреді. 	
5 мин	<ul style="list-style-type: none"> • Мәтін мазмұны бойынша сұрақ қояды. <p>ҚБ. «2 жұлдыз, 1 тілек» тәсілі арқылы бағалайды.</p>	
	3-сынып	Қағаз, маркер
	<p>Жеке жұмыс. «Сықырлы сандықша» әдісі арқылы орындату.</p>	
	<p>Тапсырма. Сұрақтарға жауап жаз.</p>	
	1.Түркілер кімдердің ұрпақтары _____	
	2.Түркілер қандай өмір салтын ұстанған. _____	
	3.Түркілер қандай жетістікке жеткен _____	
	<p>Дескриптор:</p>	
	<ul style="list-style-type: none"> • Сұрақтарды түсініп оқиды. • Сұрақтарға жауап жазады. 	
	ҚБ. «Дескриптор» арқылы бағалайды.	
	4-сынып	
	<p>ЖЖ «Көршіңмен кеңес» әдісі арқылы орындату.</p>	
	<p>Тапсырма. Сандарды суреттердің реті бойынша жаз.</p>	
	1 жүп. Өрт кезіндегі қауіпсіздік ережелері	
	2 жүп. Бөлмеге газ таралғандағы қауіпсіздік ережелері	
	3 жүп. Жер сілкінісі қаупі төнгенде қауіпсіздік ережелері	
		
3 мин		
1 мин		
		
		
5мин		

- Үйдегі жеке қауіпсіздік ережесін құрастырыңдар.

1 жұп. Белгісіз біреу үйіңнің есігін ашпақшы болса, не істер едің ?

2 жұп. Бейтаныс адам телефон соғып, үйде кімдер барын сұраса, не дер едің ?

3 жұп. Сабақтан келгенде үйіңнің есігі ашық болса, қандай әрекет жасайсың ?

Дескриптор:

- Сандарды қауіпсіздік шараларының реті бойынша жазады.
- Үйдегі жеке қауіпсіздік ережесін құрастырады.
- Құрастырған қауіпсіздік ережесін айтып береді.

ҚБ. Жұптар өзара бағалайды.

3-сынып

Жеке жұмыс. «Ақиқат, жалған» ойынын ойнату.

3 мин

	ақиқат	жалған
Түркілер – ғұндардың ұрпағы.		
Түркілердің бірінші басшысы - Әмір Темір болған.		
Түркілер – қазақтардың арғы бабасы		
Тіркiлер кеме арқылы жүзген.		
Түркілер көшпелі мал шаруашылығымен айналысқан.		
Түркілер жібек жасап шығарған.		
Түркілердің бір бөлігі егін шаруашылығымен айналысқан		
Түркілерде темір ұсталық, зергерлік, құмыра жасау қолөнері жақсы дамыған.		
Түркілер мылтықтарды жасап		

шығарған.			
Түріктер алғашқы қалаларды құрған.			
Түркілерде өзінің руна жазуы болған.			

Сергіту сәті.

Жер сілкіну кезіндегі қауіпсіздік ережесін сахналап көрсетеді.

4-сынып

Жеке жұмыс. Қалыптастырушы бағалауға арналған тапсырма.

«Модельдеу, салыстыру» әдісі арқылы орындату.

Тапсырма. Суреттерге мұқият қара. Мұндай ортада балалар қандай қауіп - қатерлерге ұшырауы мүмкін? Мысал келтір.

1. _____
 _____

2. _____
 _____

3. _____
 _____

- Суреттер бойынша жасанды ортадағы қауіпсіздік ережелерін құрастырып жаз.

1. _____
 _____

2. _____
 _____

3. _____
 _____

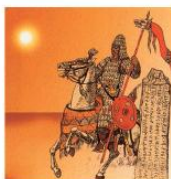
Дескриптор:

- жасанды ортадағы туындауы мүмкін қауіп - қатерлерді анықтайды;
- жасанды ортадағы қауіп - қатердің алдын алу ережелерін құрастырады.

Саралау. Қабілеті жоғары оқушылар жасанды ортадағы қауіп-қатерге өз ойларынан мысал келтіреді. Қолдауды қажет ететін оқушыларға мұғалім тарапынан қолдау көрсетіледі.

3-сынып

Тапсырма. Суреттерді пайдаланып, ежелгі түркілердің өмір салты туралы әңгімеле.

Ежелгі түркі мәдениеті.

Ежелгі түркі қоғамында бірінші байрағы.

Түркілердің өмір салты туралы мәліметтер.

Билге ханы Шығыс Түркі мемлекеті.

Билге түркі мемлекеті.

Орыс тілі	Дыбыс	Орыс тілі	Дыбыс
А	а	Ә	ә
Б	б	Ғ	ғ
В	в	Қ	қ
Г	г	Ғ	ғ
Д	д	Ұ	ұ
Е	е	Ү	ү
Ж	ж	Ө	ө
З	з	Я	я
И	и	Ы	ы
Й	й	Э	э
К	к	Ю	ю
Л	л	Я	я
М	м	Ы	ы
Н	н	Э	э
О	о	Ю	ю
П	п	Я	я
Р	р	Ы	ы
С	с	Э	э
Т	т	Ю	ю
У	у	Я	я
Ф	ф	Ы	ы
Х	х	Э	э
Ц	ц	Ю	ю
Ч	ч	Я	я
Ш	ш	Ы	ы
Щ	щ	Э	э
Ъ	ъ	Ю	ю
Ы	ы	Я	я
Ь	ь	Ы	ы
Э	э	Э	э
Ю	ю	Ю	ю
Я	я	Я	я

Дескриптор:

- суреттердің негізінде түркілердің өмір салты туралы әңгімелейді.

ҚБ. «Дескриптор» арқылы өздерін бағалайды.

Сабақтың аяқталуы 5 мин

Қорытынды бағалау. «Ия, жоқ» әдісі арқылы бағалау

Шарты: бағалау парақшасынан қар кесегін жасап, біріне - бірі лақтырады. Бір - бірінің бағалау парақшасымен танысады. «Жоқ» жауабы бар қолдауды қажет ететін оқушыларға диалог арқылы өзара көмек беріледі.

Үйге тапсырма:

4 – сынып. Бес сұрақтан тұратын тест құрастыру.

3 – сынып. Үлкендердің көмегіне жүгініп, түркілерден, қазақтардан басқа тағы қандай ұлттар тарағанын біліп келу.

ҚБ тапсырмасы

Алматы облысы Көксу ауданы
«С.Қырықбаева атындағы мектепке дейінгі
шағын орталығы бар орта мектеп» КММ
бастауыш сынып мұғалімі
Абдрахманова Жұлдыз Құдырханқызы

Пәні: Дүниетану	«С.Қырықбаева атындағы мектепке дейінгі шағын орталығы бар орта мектеп» КММ	
Мұғалім:	Абдрахманова Жұлдыз Құдырханқызы	
Сыныбы: 1	Қатысқандар:	Қатыспағандар:
Бөлім	Дені саудың - жаны сау	
Сабақтың тақырыбы	Айналадағы қауіп-қатер. ӨҚН	
Сабаққа негізделген оқу мақсаты:	1.1.4.3. Үйдегі қауіпсіздік ережелерін түсіндіру	
Сабақ мақсаттары:	<p>Барлық оқушылар: Айналадағы және үйдегі қауіпсіздік ережелері туралы біледі.</p> <p>Оқушылардың басым бөлігі: Қауіпті жағдайда дұрыс әрекет етуді біледі.</p> <p>Кейбір оқушылар: Қажет болған кезде дұрыс әрекет жасай біледі.</p>	
Бағалау критерилері:	<ul style="list-style-type: none"> - Үйдегі қауіпті заттар мен жағдайларды атайды; - Үйдегі қауіпсіздік ережелерін тұжырымдайды; - Жедел көмек қызметтерін атайды; 	
Тілдік мақсаттар:	- Жазатайым жағдай, қауіп қатер	
Тірек сөздер	Сабаққа байланысты деректі материалдар Сабаққа қатысты ескертпелер	
Құндылықтарды дарыту:	Өмір бойына білім алу	
Пәнаралық байланыс:	Жаратылыстану, сауат ашу.	
АКТ қолдану дағдылары:	Интербелсенді тақта, суреттер	
Алдыңғы оқу/ Бастапқы білім:	Үйдегі қауіпсіздік ережелерін күнделікті тұрмыстан біледі	
	Жоспар	
Жоспарланған уақыт	Жоспарланған жаттығулар	Ресурстар
Басталуы 10 мин	<i>Ұйымдастыру кезеңі.</i> <i>Психологиялық кезең</i>	

	<p>Жарқырап күнде ашылды, Күн нұры түгел шашылды Қайырлы күн қонақтар Біз әдепті баламыз. Қайырлы күн ұстазым, Біз көңілді боламыз.</p> <p>Үй тапсырмасын «Лотерея» әдісі арқылы сұрау (оқушыларға сұрақтар жазылған лотерея таратылады)</p> <p>«Кіру билетін» ұсыну.</p> <table border="1" data-bbox="488 622 1150 929"> <tr> <td data-bbox="488 622 724 712">Құлақпен не естідің?</td> <td data-bbox="724 622 948 712"></td> <td data-bbox="948 622 1150 712"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="488 712 724 801">Көзбен не көрдің?</td> <td data-bbox="724 712 948 801"></td> <td data-bbox="948 712 1150 801"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="488 801 724 891">Жүрекпен не сездің?</td> <td data-bbox="724 801 948 891"></td> <td data-bbox="948 801 1150 891"></td> </tr> <tr> <td data-bbox="488 891 724 929"></td> <td data-bbox="724 891 948 929"></td> <td data-bbox="948 891 1150 929"></td> </tr> </table> <p>ҚБ: Ауызша мадақтау</p> <p>Дабылды балаларға тыңдату арқылы сабақты бастау</p> <p>- Бұл дабыл нені білдіреді? - Бұл дабыл қандай жағдайда соғылады?</p>	Құлақпен не естідің?			Көзбен не көрдің?			Жүрекпен не сездің?						<p>Лотерея билеті</p> <p>Өрт сөндіргіш қызметінің дабылы</p>
Құлақпен не естідің?														
Көзбен не көрдің?														
Жүрекпен не сездің?														
<p>Ортасы 25 мин</p>	<p>Оқушыларға өрт тақырыбына байланысты бейнежазба көрсету. (Бейне жазба арқылы оқушыларға сұрақ қойылады.)</p> <p>1-сұрақ. Бейнежазба не туралы болды? 2-сұрақ. Сіріңкемен ойнауға бола ма?</p> <p>ҚБ: «Ақылды үкі» әдісі</p> <p>М.Т: Қауіп қатер кез келген уақытта және кез келген жерде кездесуі мүмкін. Ғалымдар адамның үйінің өзінде тіптен қауіпсіз емес екенін анықтады. Сондықтан, үйде жазатайым жағдай болуы әбден мүмкін. Тұрғын үй қауіпсіз болуы үшін қауіптің алдын алу қажет. Байқампаз әрі мұқият болсаң онда ешқандай жаман оқиғаға ұрынбайсың.</p>	<p>Бейнежазба</p> 												

1-тапсырма

Суреттерге мұқият қара. Жедел көмек көрсету қызметінің атауын және олармен хабарласуға арналған телефон нөмірін жаз.

«Жылдам шешім» әдісі

Дескриптор:

- жедел қызмет көрсету түрін анықтайды, нөмірін жазады;
- жедел қызмет көрсету түрін анықтайды, нөмірін жазады;
- жедел қызмет көрсету түрін анықтайды, нөмірін жазады;

ҚБ: «Математикалық амалдар» әдісі

Сергіту сәті

2-тапсырма

«Суреттер ескертеді». Суретке қарап, қауіпсіздік ережесі жазылған сөйлемді толықтыр.

Балконнан төмен _____ болмайды!

Бөтен адам есікке қоңырау

шалса, _____ болмайды

Үйдің ішінде
сіріңкені рұқсатсыз
алып,

_____ болмайды!

Дескриптор:

- 1- сөйлемді толықтырады;
- 2-сөйлемді толықтырады;
- 3-сөйлемді толықтырады.

ҚБ

3-тапсырма

« Сенің әрекетің... » дұрыс жауапты таңда.

1. Үйден абайсызда өрт шықса, сенің әрекетің ... .

- А. Ешқандай әрекет жасамаймын;
- Ә. Қатты қорқып, жылаймын;
- Б. Үлкендерді көмекке шақырып, 101 –ге телефон шаламын.

2. Құтқару қызмет қажет болған жағдайда қай нөмірге хабарласасың?

- А. 112
- Ә. 104
- Б. 101

3. Егер бейтаныс адам сенімен қарым-қатынасқа түспекші болса, саған тәтті немесе ойыншық ұсынса, сенің әрекетің...

- А. Қасына барамын
- Ә. Мүлдем сөйлеспеймін
- Б. Ұсынған затын аламын

Дескриптор

- 1-жағдайдағы әрекетті дұрыс белгілейді;
2. Құтқару қызметінің нөмірін дұрыс табады;
3. 3-жағдайдағы дұрыс әрекетті белгілейді.

ҚБ: Ауызша мадақтау.

Соңы 5 мин Кері байланыс	«Шығу билеті» Кестені толтыр.	
	Құлақ н не естідің?	
	Көзбен не көрдің?	
	Жүрекпен не сездің?	
		Шығу билеті
Саралау	Бағалау	Денсаулық сақтау технологиясы

*Алматы облысы Көксу ауданы
Жетіжал орта мектебі
Нурсалхан З.
бастауыш сынып мұғалімі*

Қысқа мерзімді жоспар Пән: Дүниетану Күні:	Мектеп: Жетіжал орта мектебі Мұғалімнің аты-жөні: Нурсалхан З. Сынып: 1 Қатысқандар саны: Қатыспағандар саны:
Сабақ тақырыбы	Төтенше жағдай кезіндегі қауіпсіздік ережелері
Осы сабақта қол жеткізілетін оқу мақсаттары (оқу бағдарламасына сілтеме)	1.1.4.2 төтенше жағдайлар, зілзала апаттары жөнінде білімдерін кеңейтіп, олардан сақтану жолдарымен, алғашқы көмек көрсету шараларымен таныстыру. 1.3.1.1 балалардың ой-өрісін, тілін дамыту, балаларды қауіпсіздік ережелерін сақтауға тәрбиелеу.
Бағалау критерийлері	Барлық оқушылар: Балалар төтенше жағдайлар туралы түсінік алады. Көпшілік оқушылар: Суретпен жұмыс жасай отырып, қауіпсіздік ережелерінен сақтану жолдарын айта алады. Кейбір оқушылар: Алғашқы көмек көрсету шараларымен танысып, оны қолдануды біледі.
Тілдік мақсат	Оқушылар: Төтенше жағдай туралы және сөз тіркестерінің мағынасын танып, меңгереді. Негізгі сөздер мен тіркестер: зілзала апат, су тасқыны, сел, өрт <i>Талқылауға арналған сұрақтар:</i> - Төтенше жағдай дегеніміз не? - Олардан қалай сақтануға болады? - Су тасқыны, өрт болған жағдайда қалай қорғану керек

	деп ойлайсыңдар?	
	<i>Сіз неліктен ... екенін айта аласыз ба?</i>	
	- Қандай төтенше жағдай адам өміріне зиян болуы мүмкін? -Халық неліктен жол мен өзен маңына қоныстанған деп ойлайсың?	
	<i>Тыңдалым мен оқылым бойынша ұсыныстар:</i>	
	Оқушы пікірлері, мұғалім түсіндірмесі тыңдалады.	
Құндылықтарды дарыту	Құрмет көрсетуге тәрбиелеу.	
Пәнаралық байланыстар	Жаратылыстану, көркем еңбек	
АКТ қолдану дағдылары	Компьютер	
Жоспар		
Жоспарланған уақыт	Жоспарланған жаттығулар	Ресурстар
Сабақтың басы 5 мин	<p>Ынтымақтастық атмосферасын құру <u>Суреттер арқылы топқа бөлу</u> (Ұ) Қызығушылықты ояту. Ойлан. Сипатта. Мұғалім өлең оқиды:</p> <p>Табиғат егіз адаммен, Ұқсастық табам содан мен, Мәңгілік болсын егіздер Жер – Ана, көл, теңіздер.</p> <p>- Әр адамның өз үйі бар. Әр жануардың да өз үйі бар. Жәндіктер, гүлдер, ағаштардың да өз үйі бар. Балалар, осылардың бәріне ортақ үйді қалай атайды? Оқушы: Бәріне ортақ үй - Жер деп аталады.</p> <p>ҚБ: мадақтау</p>	суреттер
Сабақтың ортасы 30 мин	<p>Оқулықпен жұмыс: (Ұ) 1-тапсырма. «Миға шабуыл» (әдіс) Балаларға жұмбақ жасыру: Бір нәрсе жоғарыда от жағып тұр, Дабылдатып дабылын ол қағып тұр, От жағып, дабыл қағып тұрғанында, Сабалап төмен қарай су ағып тұр.</p> <p>- Ол не екен балалар? Оқушы: Жаңбыр, Найзағай.</p>	суреттер

Балалар жаңбыр, найзағай – олар табиғи құбылыстарға жатады екен. Табиғи құбылыстар әр түрлі болып келеді. Жаңбыр жауса жерге шөптер шығады, шаң – тозаң болмайды. Алайда, жаңбыр көп жауса, адамға келтірер зияны көп болмақ. Балалар бүгін біз осы табиғатта болатын төтенше жағдайлар туралы әңгімелеспекпіз.

Төтенше жағдай дегеніміз адамдардың қаза табуына әкеп соғатын немесе денсаулығына, қоршаған орта мен шаруашылыққа зиянын келтіретін жағдайды айтамыз. Төтенше жағдай екі түрлі себептермен болуы мүмкін: табиғи сипаттағы немесе техногендік сипаттағы төтенше жағдайлар.

Табиғи сипаттағы төтенше жағдайлар – дүлей зілзала (жер сілкінісі, сел, көшкін, су тасқыны және тағы басқалар табиғи өрт, індеттер мен малдың жұқпалы аурулары).

Бүгін балалар мен сендерге осы төтенше жағдайлар кезінде қандай сақтық шараларды қолдану керектігі туралы айтып өтемін. Солардың бірі – өрт. Өртке елді мекендердегі ғимараттар, ағаш көпірлер, электр желілері мен ағаш бағаналардағы байланыстар, мұнай өнімдері қоймаларында және басқа материалдар мен адамдар, ауылшаруашылық малдары өртке шалдығуы мүмкін. Орман алқабындағы шөптерден, бұталардан, ағаш түбіртектерінен, шырпылардан өрт шалады.

Ауа райы құрғақ болған жылдары жоғарғы өрт желдің есебінен, ағаштарды өрт шалады. Төменгі өрт тарау жылдамдығы минутына 0.1-ден 3 метрге дейін, ал жоғарғы өрт желдің бағытына қарай 100 метрге дейін жетеді.

- Отпен жұмыс істегенде абай болу керек; Қоқысты үйге, аулаға, орманды жерлерге өртеуге болмайды; өрт болған жағдайда телефон арқылы 101 нөміріне

коңырау шалу керек,
төтенше жағдайдың бірі – су тасқыны, сел.
Су тасқынының негізгі үш себебі бар:
жаңбырдың өте көп жаууы, қардың тез еруі
мен тұрып қалған мұздардың жылжуы,
теңіз суының жағаға ұруы, өзенге судың
көп құйылуы. Әсіресе қар еруі ұзаққа
созылғанда өте қауіпті.

Су тасқыны кезінде:

- Үйдегі газды, суды, жарықты сөндіру;
- Пештегі жанып жатқан отты өшіру;
- Үйдегі бағалы заттарды үйдің төбесіне не жоғары қабатқа шығару;
- Бірінші қабаттағы есік пен терезелерді тақтаймен не фанермен қағып тастау;
- Мал тұратын сарайдағы есіктердің ілгішін ашып тастау керек.

Кездейсоқ су тасқынында өзіңізбен бірге жылы киім, мүмкіндігінше су өткізбейтін киім, жамылғы, тамақ және басқа нәрселерді алып, рельефтің ең биік жеріне көтеріліңіз, ол жерді ешқашан су баспайды. Егер ол болмаса қайық және т. б. дайындау қажет.

Су кеткеннен кейін электр сымдарынан, зақымданған газ магистралдан сақ болу қажет. Үйге кірер алдында су тасқынынан зақымданбағандығын байқау қажет. Судан табылған заттардан тамақ әзірлеуге болмайды.

ҚБ: смайлик

Сергіту сәті.

Қане, қызық ойындар
Қатарласа қойыңдар.
Отырыңдар, тұрыңдар.
Маған мойын бұрыңдар.
Қолымызды жаяйық
Құстай қанат қағайық
Аяқты бір басыңдар.
Қане, тағы, тағы да
Қол соғайық жабыла
Қане, тағы, тағы да.

(Ж) 2-тапсырма. «Сөйлейтін қабырға»

Төтенше жағдайдың тағы бір түріне жер сілкінісі жатады. Жер сілкінісін алдын ала болжап хабарлайды, алдын ала дайындап қою керек:

- рюкзак немесе сөмкеңізді, құжаттарды;
- үш күнге жететін тамақ пен суды;
- жылжымалы электр фонары мен сөмкені;
- алғашқы медициналық дәріханасы мен медикаменттерді;

- жылы киім мен аяқ киімді;

Есте сақтаңыз: жер сілкінісі басталған кезде үрейленбей және басқалардың үрейленуіне жол бермеу керек;

- Газ, су және жарықты сөндіру керек;
- Жер сілкіну төменгі баллмен жай болса, онда сол жерде тұрыңыз, қорықпаңыз, күтіңіз; егер күшті жер сілкінісі болған кезде үй ішінде болсаңыз:

- Ішкі қабырғаның қауіпсіз жеріне, бұрышқа, есіктің жақтауына, ваннаға жату керек;

- Екінші не одан жоғары қабатта болсаңыз ол жерден ешқайда кетуге болмайды;

- Кереуеттің, столдың астына кіру керек, себебі бұлар құлайтын заттар мен сынықтардан қорғайды. Ауыр жиһаздар мен терезелерден аулақ ұстау керек, лифтін пайдалануға болмайды екен. Жер сілкінісінен кейін:

- Қажет адамдарға алғашқы жәрдем көмегін көрсету керек;

- Зардап шеккендерді үйіндіден шығаруға көмектесу керек;

Жол жүргенде, жай уақыттың өзінде адамдар теледидар мен радиодан берілген ақпараттарға құлақ түре жүргені дұрыс. Гидрометорталығы бұқаралық ақпарат орталығы арқылы қар көшкіні, сел, су тасқыны, жер сілкіну қауіп қатері туралы тұрақты алдын ала ескертіп отырады. Ондай жағдайларда алдын алу шаралары жүргізіледі.

- Балалар, біз күннің екінші жартысында от пен су туралы мақалдар жаттаған

	<p>болатынбыз. Қане кім тақпақтар айтады. Жер сілкінісі туралы жазылған парақшалар арқылы топтасады, атауын қорғайды</p> <p>1.Мәтінді оқу 2.Мазмұндау</p> <p>ҚБ: ауызша мадақтау Дәптермен жұмыс:</p>	
<p>Сабақтың соңы 5 мин</p>	<p>Ойын: «Жалғастыр» Балалар тақпақтар айтады.</p> <p>Нұрсұлтан: От басына өрт салма Ойын түбі – от</p> <p>Перизат: От жақпа пісерсің, Ор қазба түсерсің.</p> <p>Сезім: Отпен ойнама, күйерсің.</p> <p>Кәусар: Ойын түбі – от.</p> <p>Дәулет: Отын деген шөп болар, Жинай берсең көп болар.</p> <p>Жандәулет: От жақпа - пісерсің, Ор қазба түсерсің.</p> <p>Парасат: Сумен ойнама – батарсың, Отпен ойнама – күйерсің.</p> <p>Әлия: От пен су – тілсіз жау.</p> <p>Балаларға сұрақтар қою арқылы өткен тақырыпты пысықтау.</p> <p>Оқушылардың біреуі «Қауіпсіздік ережелері» тақырыбы бойынша сөздерді атайды, мысалы «өрт », келесі оқушы бірінші айтылған сөздің соңғы әрпінен басталатын сөзді атайды, мысалы, «тасқын». Сөздер қайталанбауы керек.</p> <p>Кері байланыс: Жасыл түс – түсіндім Сары түс – әлі де мағлұмат керек Қызыл түс – түсінген жоқпын</p>	<p>суреттер</p>

Алматы облысы Көксу ауданы

Пәні: дүниетану Сынып: 3- сынып	Мектеп: Жетіжал орта мектебі Мұғалімнің аты-жөні: Кушбаева Б.И	
Сабақ тақырыбы:	Табиғи ортада қандай қауіп-қатерлер бар?	
Осы сабақта қол жеткізілетін оқу мақсаттары:	3.1.4.3. түрлі дереккөздер негізінде табиғи ортадағы қауіп-қатерлерді анықтау және бағалау. 3.1.4.4 өзінің табиғи ортадағы қауіпсіздігін жоспарлау.	
Сабақ мақсаттары:	Барлық оқушылар: Табиғи ортадағы қауіп-қатерлерді анықтайды. Көптеген оқушылар: Түрлі дереккөздер негізінде табиғи ортадағы қауіп-қатерлерді бағалайды. Кейбір оқушылар: Қауіп-қатерден қорғанудың ережесін құрастырады.	
Бағалау критерийлері:	1. Табиғи ортада кездесетін қауіп-қатерлерді түрлі дереккөздер негізінде анықтайды, бағалайды. 2.Өзінің табиғи ортадағы қауіпсіздігін жоспарлайды.	
Тілдік мақсаттар:	Қоршаған орта, техногендік,экология,табиғи,қауіпсізді к.	
Құндылықтард ы дарыту:	Бір-біріне құрмет көрсету	
Пәнаралық байланыстар:	Жаратылыстану, музыка пәні	
АКТ қолдану дағдылары	Интернет-ресурстар, дереккөздер	
Бастапқы білім	Оқушылар ауа-райының қолайсыз жағдайы кезіндегі табиғи апаттарды біледі.	
Сабақ барысы:		
Сабақтың жоспарланған кезеңдері	Сабақтағы жоспарланған іс-әрекет	Ресурстар
Сабақтың басы 2 мин 1 мин 2 мин	Психологиялық тренинг: «Әнді жалғастыр!» Топқа бөлу: Мозайка» әдісі. Қима қағаздар арқылы бөліну	қима қағаздар

	<p>Бастапқы білімді еске түсіру</p> <p>Табиғи ортада қандай қауіп- қатерлер бар?</p> <p>ҰЖ «Ассоциация картасы» әдісі</p> <p>Дескрипторы:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Қауіп-қатер сөзіне ассоциация құрады, - Топта талқылайды. 	суреттер
<p>Сабақтың ортасы</p> <p>5 мин</p> <p>5 мин</p> <p>5 мин</p> <p>2 мин</p> <p>1 мин</p> <p>4 мин</p> <p>3 мин</p> <p>5 мин</p> <p>2 мин</p>	<p>БК-1. Табиғи ортада қауіп -қатерлерді түрлі дереккөздер негізінде анықтайды, бағалайды</p> <p>ТЖ. «Бірлескен жұмыс» әдісі. Табиғи ортада қауіп -қатерлерді түрлі дереккөздер негізінде анықтау.</p> <p>Саралау: Тапсырма бойынша саралау</p> <p>1-топқа «Постер жасау»</p> <p>Дескрипторы:</p> <ul style="list-style-type: none"> -Ақпарат көздерінен алынған материалдар бойынша техногендік қауіп-қатерді анықтайды. -Постер жасайды. — Топта талқылайды. <p>2-топ «Кесте құрастыру»</p> <p>Дескрипторы:</p> <ul style="list-style-type: none"> Ғаламтор материалдары арқылы экологиялық қауіп-қатерді анықтайды. Кесте құрастырады. Топта талқылайды. <p>3-топ «Коллаж» құрастыру</p> <p>Дескрипторы:</p> <ul style="list-style-type: none"> Табиғи қауіп-қатерлерді берілген мәтін бойынша анықтайды; Берілген суреттер бойынша коллаж жасайды; Топта талқылайды. <p>ҰЖ «Серпілген доп» ойыны</p> <p>Дескрипторы:</p> <ul style="list-style-type: none"> — Экологиялық қауіп -қатер түрлеріне мысал келтіреді -Табиғи қауіп -қатер түрлеріне мысал келтіреді -Техногендік қауіп -қатер түрлеріне мысал келтіреді <p>ТЖ. « Ойлан,бөліс!» әдісі.(Табиғи ортада қауіп –қатерлерден адам өміріндегі шығындары негізінде</p>	<p>Қауіп-қатерлер туралы журнал</p> <p>планшет суреттер доп планшет</p> <p>Қауіп-қатерлер туралы журнал</p> <p>Таратпа парак</p> <p>Бағдаршам суреті</p> <p>Қауіп-қатерлер туралы ережелер Таратпа парак Су тасқыны туралы бейне көрсетілім</p> <p>Смайликтер</p>

бағалату мақсатында)
Саралау: Дереккөздер бойынша
саралау

Дескрипторы:

1-топ

— Экологиялық қауіп-қатерлер туралы
ғаламтор материалдарын талқылайды;
— экологиялық шығынның адам өміріне
қаншалықты зардап әкелетініне қарай
бағалайды.

2-топ

*Табиғи қауіп-қатерлердің зардабы
туралы мәліметтерді талқылайды;*

*Табиғи қауіп-қатерді тигізетін
шығына сәйкес бағалайды.*

3-топ

*-Техногендік қауіп-қатерлер туралы берілген
ақпаратты зерделейді;*

*— техногендік қауіп-қатердің адам өміріне
қаншалықты зиян әкелетіндігін сараптап,
бағалайды*

ӨЖ. ҚБ тапсырмасы: «Кім жылдам»
әдісі

Дескрипторлары:

— Сурет бойынша табиғи ортадағы қауіп-
қатерлерді анықтайды

-сол қауіп-қатерлердің қаншалықты зиян екенін бағалай отырып әңгімелейді.

ҚБ. «Бағдаршам» әдісі өзін-өзі бағалайды.

Қызыл түс- табиғаттағы кездесетін қауіп-қатерді анықтауда қиналдым, олардың зардабы бойынша бағалай алмадым.

Сары түс- табиғаттағы кездесетін қауіп-қатерді анықтадым, олардың зардабы бойынша бағалай алмадым.

Жасыл түс- табиғаттағы кездесетін қауіп-қатерді анықтадым, олардың зардабы бойынша бағалай алдым.

Сергіту сәті:

Балалар шеңбер бойына тұрады.

Су дегенде қолдарын алдына созады.

Ауа деген кезде қолдарын жоғары көтереді.

От десе, екі қолын айналдырады.

Жер десе, қолдарын түсіреді.

БК-2. Өзінің табиғи ортадағы

қауіпсіздігін

жоспарлайды, қорғанудың ережесін

кұрастырады

ЖЖ. «Зерттеу, бақылау» әдісі

(табиғи ортадағы қауіпсіздігін

жоспарлату үшін)

Дескрипторы:

- қауіп-қатерден сақтану ережелерімен танысады

-үйренген ережені басқа оқушыларға түсіндіреді

ЖЖ. «Иә» не «жоқ» әдісі (табиғи ортадағы қауіпсіздігін жоспарлаудың дұрыс не бұрыс екендігін анықтау мақсатында)

1. Жер сілкіну техногендік қауіп-қатерге жатады.

2. Зауыттардан қалдықтардың бөлінуі табиғи қауіп-қатер боп саналады.

3. Адамның іс-әрекетінен су тасқыны пайда болады

4. Найзағай ұрғанда металл заттардың жанында тұрма!

	<p>Дескрипторы: -тұжырымдарды оқиды; — дұрыс жауапқа «+» таңбасын қояды; — бұрыс жауапқа «-» таңбасын қояды Тұжырымдардың дұрыс немесе бұрыс екендігін ажыратуда көмек қажет ететін жұптарға сұрақтар қойып, қауіп-қатерлердің ережелерін қайталатамын. ӨЖ. ҚБ тапсырмасы «Стоп кадр» әдісі (Өзінің табиғи ортадағы қауіпсіздігін жоспарлап, қорғанудың ережесін құрастыру мақсатында) Дескрипторы: — Су тасқынының болу себебін анықтайды; — табиғи ортада су тасқыны кезіндегі қауіпсіздікті жоспарлап айтады — су тасқыны кезінде өзінің қорғану ережелерін құрастырады ҚБ «Менің көңіл күйім» әдісі</p>	
Сабақтың соңы 3 мин	<p>Рефлексия: «Аяқталмаған сөйлем» әдісі. - Бүгінгі сабақта мен...түсіндім, ... білдім, ... көзімді жеткіздім. - Бүгінгі сабақта қуантқаны ... .</p>	Таратпа қағаздар
Саралау	Бағалау	Денсаулық пен қауіпсіздік техникасының сақталуы
Топтық жұмыстың «Бірлескен жұмыс» әдісінде «Тапсырма бойынша саралау өткіземін. Оқушылардың қабылдау қабілетін ескере отырып топқа бөлемін. 1-топқа «Постер жасау» 2-топқа«Кесте	«Бағдаршам» әдісі «Менің көңіл-күйім» әдісі бойынша	Сергіту сәтін орындаған кезде шеңбер бойымен тұзу, кедергісіз тұру ескертілді. ТЖ кезінде планшет пайдаланды. Жұмыс барысында қауіпсіздік ережелері еске түсірілді.

<p>кұрастыру» 3-топқа «Коллаж» кұрастыру әдістерін пайдалануды қарастырдым. Жұптық жұмыс кезінде «Зерттеу, бақылау» әдісін таңдадым. Қарқыны жылдам, қолдауды аз қажет ететін оқушылар өрттен қорғанудың ережесін кұрастырады. Қарқыны баяу, қолдауды көп қажет ететін оқушыларға су тасқыны кезіндегі қауіпсіздікті жоспарлап, жеке ережелер кұрастыруда сурет ұсынып, ережелерді еске түсіремін. «Иә»немесе «жоқ»әдісінде тұ жырымдардың дұрыс немесе бұрыс екендігін ажыратуда көмек қажет ететін жұптарға сұрақтар қойып, қауіп-қатерлердің ережелерін қайталатамын деп жоспарладым.</p>		
---	--	--

Жалпы баға

1.Топпен жұмыс кезінде бірлескен жұмыс әдісі тиімді болды.

2.Жұптық жұмыс кезінде «Ия»немесе «жоқ» әдісі сәтті өтті.

1.Өзіндік жұмыста «Кім жылдам?» ойыны сабақтың жақсы өтуіне ықпал етті.

2.Сабақтың қызықты болуына ұжымдық жұмыстың «Серпілген доп» әдісі әсер етті.

*Алматы облысы Панфилов ауданы
«Шежін орта мектебі» КММ
Умашев Руслан Жакыпбаевич
денешынықтыру пәнінің мұғалімі*

Бөлім: 1-тарау: Жүгіру, секіру және лақтыру дағдыларын дамыту және жетілдіру	Мектеп: «Шежін орта мектебі» КММ Панфилов ауданы	
Күні:	Мұғалімнің аты-жөні: Умашев Руслан Жакыпбаевич	
Сынып: 5	Қатысқандар саны:	Қатыспағандар саны:
Сабақ тақырыбы	Сабақтағы қауіпсіздік техникасы. Қысқа қашықтыққа жүгіру.	
Осы сабақта қол жеткізілетін оқу мақсаттары (оқу бағдарламасына сілтеме)	5.3.4.1 Денсаулықты нығайтуға бағытталған дене жаттығулары кезіндегі болуы мүмкін қауіп-қатерлерді анықтай білу.	
Сабақ мақсаттары	Денсаулықты нығайтуға бағытталған дене жаттығулары кезіндегі болуы мүмкін қауіп-қатерлерді анықтай біледі. Оқушылардың сабақ кезінде жылдамдық қасиеттері әртүрлі жаттығулар арқылы дамытылады.	
Жетістік критерийлері	Оқушылар спринт кезінде бір-біріне қарама-қарсы тұрып жүгіреді және 20, 40, 60 метр қашықтықта жылдам сөреге жету қажет.	
Тілдік мақсаттар	Оқушылар: өздерінің жеңіл атлетикадағы ерекше қимылдарын сипаттай, талқылай әрі көрсете алады.	
Құндылықтарды дарыту	Арнайы спорттық қозғалыс дағдылары мен қатысты қабілеттерді және негізгі қимыл қабілеттері мен қатысты қабілеттерді жетілдіру.	

Пәнаралық байланыстар	Қазақ тілі, физика, жасөспірімдер физиологиясы	
АКТ қолдану дылары	Фото және бейне материалдар	
Бастапқы білім	Оқушылар алдыңғы сыныптарда атлетика мен денсаулық тұжырымдамасы туралы білімдерді игерген	
Сабақтың жоспарланған кезеңдері	Сабақтағы жоспарланған іс-әрекет	Ресурстар
Сабақтың басы	<p>Уақытты жоспарлау: Дайындық бөлім: 12-15 мин. Спортық киімдеріне назар аудару. Сәлемдесу. Жаңа сабақ түсіндіру, өтілу барысымен таныстыру. Қатардағы жаттығулар. Бұрылыстарды біркелкі орындау. Аяқтың ұшын, өкшесін дұрыс пайдалану. Жүрістегі жаттығулар. Жаттығуларды біркелкі, дұрыс орындау. Жүрістегі жаттығулардан жүгірістегі жаттығуларға көшу. Баяу жеңіл жүгіру. Арақашықтықты сақтау. Қол кеуденің алдында, аяқтың ұшымен жүгіру. Мұрынмен тыныс алу. Жүгірістегі жаттығулар. Бірте-бірте ақырындап жүріске көшу. Кең тыныс алу. Жүрісте үш лекпен бұрылып үш қатарға тұру. Әртүрлі жабдықтармен жалпы дамыту, жетілдіру жаттығулары</p>	<p>Жүгіру жолы немесе үлкен бос кеңістік.</p> <p>Ысқырық, секунд өлшегіш, конустар</p>
Сабақтың ортасы	<p>Қауіпсіздік техникасы бойынша жалпы талаптар. (ЖЖ, Тәж) Оқушылар спринт кезінде қолдардың әрекетін жақсарту үшін жұптарда жұмыс</p>	<p>Ысқырық, секунд өлшегіш, конустар</p>

істейді. Бастапқыда оларға шағын, бірақ жылдам қадамдар жасап, қолдарын жылдам қимылдатып, 20 метр жүгіріп өту қажет. Содан кейін олар қолдарын кеңінен сермеп, ұзын, бірақ баяу қадамдар – аттаулар орындап 20 метр жүгіреді. Және соңында олар қолды жылдам қозғалысы мен шынтак 90 градусқа бұгулі болатын қолдар алға және артқа қимылдайтын үлкен/серіппелі қозғалыстар арасында 40 метр қашықтыққа жүгіріп, ортасын табуға тырысады.

(ЖЖ, Тәж, Ф) Оқушылар спринте жылдам сөреге жетумен жұмыс жасайды. Олап 60 метрден екі жүгіру жолағын сызады және жолдың ортасына конустар орналастырады. Бір-біріне қарама-қарсы тұрған оқушылармен жұптарда жұмыс істеп, олар кімнің жылдам жүгіріп жететіндігін көру үшін аралас жолдардағы орталық нүктеге қарай жүгіреді.

Оқушыларды сапқа тұрғызып, жаңа материалды теория жүзінде түсіндіріп, практика жүзінде көрсету.

1.Төменгі сөреден шығу техникасын үйрету. «Сөреге» деген бұйрық берілгенде сөре сызығына келіп бір, бір жарым қадам санап алып қолды сөре сызығының үстіне қойып итеретін аяқты алдығы ұшфна қойып итермейтін аяқтың тізесі итеретін аяқтың табанының орта тұсында тұрады, бас пен иық бір деңгейде, салмақ қолға түсіп тұрады.

«Дайындал» деген бұйрықта сәл көтеріліп алға қарап тұрады. «Жүгір» деген бұйрықта бар екіні мен аяқты жылдам қолды алға артқа сермеп 20 метрге максималды қарқын алғанша жиі-жиі басып жүгіреді.

«Сөреге» деген бұйрықта сөреге тұру. «Дайындал» деген бұйрықта көтерілу. «Жүгір» деген бұйрықта аяқ қолды тез тез қимылдатып 20 метрге дейін аяқты жиі жиі басып максималды қарқын алғанша сөйтіп жүгіріп, қалғанын барынша қарқынмен жүгіріп келіп мәре сызығын кесіп өту қажет. 100 метрге жүгірту.

Тапсырма

Сыныптағы білім алушыларды төрт-төрттен, бес командаға бөліп, осы бес команданы эстафеталық таяқшамен 100 м арақашықтыққа жарыстыра жүгіртіңіз.

Назар аударылатыны:

спортшылардың қауіпсіздік ережені сақтауы, әр қайсысы өз жолымен жүгіруі, таяқшаны түсіріп алмауы, бір-біріне кедергі жасамауы, жылдам жүгіруі.

Дескриптор

Білім алушы

- қауіпсіздік ережесін жұмыс барысында сақтайды;

-

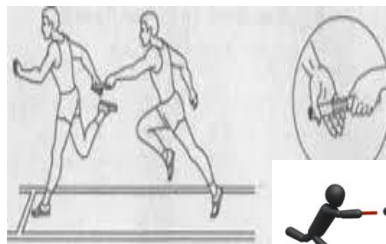

Рис. 94. Передача эстафетной палочки

	мақсатқа жетуде командалық жұмыста көшбасшылық танытады; - тапсырманы мұқият әрі дұрыс орындайды.	
Сабақтың соңы	Сабақ соңында оқушылар рефлексия жүргізіледі: Оқушалардан бұл жаттығуда қандай тәуекел бар екенін және оны қалай азайтуға болатынын сұрау. Оқушылар таңдаған тірек-қимыл дағдыларын бақылау.	

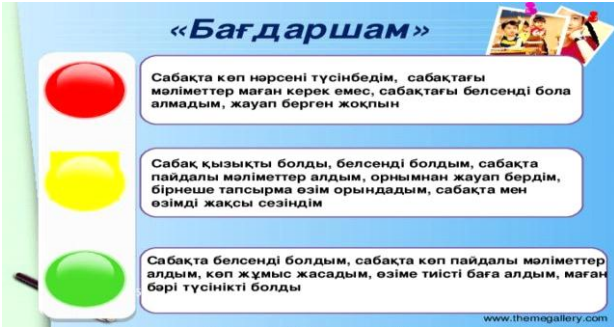
*Алматы облысы Ұйғыр ауданы
«Рахат орта мектебі мектепке дейінгі
шағын орталығымен» КММ
бастауыш сынып мұғалімі*

Пән: Дүниетану Орта мерзімді жоспар бөлімі: <u>5-тарау «Өнер»</u> Күні: Сынып: 3 ^ә -сынып	Мектеп: «Рахат орта мектебі мектепке дейінгі шағын орталығымен» КММ Мұғалімнің аты-жөні: Байсеитова Г.Д. Қатысқандар саны: Қатыспағандар саны:
Сабақ тақырыбы	Менің қауіпсіздігім
Осы сабақта қол жеткізілетін оқу мақсаттары (оқу бағдарламасына сілтеме)	3.1.4.1 тұрмыстық құралдарды пайдалану ережелерін графикалық түрде көрсету
Сабақ мақсаттары	Барлық оқушылар: тұрмыстық құралдарды пайдалану ережелерін графикалық түрде көрсетеді; Көптеген оқушылар: тұрмыстық құралдарды пайдалану ережелері туралы графикалық белгілерді суретке салады; Кейбір оқушылар: «Электр қуатын сақта» жадынамасын құрастырады және сол бойынша қорытындылар шығарады.
Бағалау критерийлері	Оқушылар: «Электр қуатын сақта» жадынамасын құрастырады және сол бойынша қорытындылар шығарады;
Тілдік мақсаттар	<i>Оқушылар тұрмыстық құралдарды қолданғанда</i>

	<p><i>қауіпсіздік ережелерін сақтаудың маңыздылығын талқылайды.</i></p> <p>Пәнге қатысты лексика мен терминология: Электр қуаты, тұрмыстық құралдар. Электр тогымен зақымдану қауіптілігі. Тұрмыстық құралдарды пайдаланудың графикалық белгілері Диалогке/жазылымға қажетті тіркестер Егер дұрыс қолдана білсе, электр күші адам өміріне зиянын тигізбейді. Тұрмыстық құралдарды қауіпсіз қолданудың ережелерін есіңде сақта! Талқыланатын мәселелер:</p> <ul style="list-style-type: none"> – қандай тұрмыстық құралдарды білесің? – электр құралдарының тұрмыстағы пайдасы қандай? – не үшін тұрмыстық құралдарды қолданғанда қауіпсіздік ережелерін сақтау керек? <p>Жазылым: Суреттерге және графикалық белгілерге қарап, тұрмыстық құралдарды қолданудың ережелерін дәптерге жазу.</p>	
Құндылықтарды дарыту	Оқушыларды бір-біріне деген құрмет көрсетуіне тәрбиелеу.	
Пәнаралық байланыстар	Жаратылыстану, әдебиеттік оқу пәні	
АКТ қолдану дағдылары	Интернет-ресурстар, дерекқордан және интернеттен сабаққа қатысты ақпаратты іздеу	
Ресурстар	Топқа бөлуге арналған парақшалар, интерактивті тақта, жұмыс дәптері, қалам мен түрлі түсті қарындаш, стикер, видеоматериалдар., постер, кері байланыс парағы т.б	
Бастапқы білім	Күнделікті өмірде тұрмыстық құралдарды пайдалану ережелерін біледі	
Сабақтың барысы		
Сабақтың жоспарланған кезеңдері	Сабақтағы жоспарланған іс-әрекет	Ресурстар
Сабақтың басы	 <p>«Мен пікір білдіремін, сен пікір білдіресің» жаттығуы</p>	«Мен пікір білдіремін, сен пікір білдіресің» жаттығуы
	«Мен пікір білдіремін, сен пікір	

	<p>білдіресің» жаттығуы Мақсаты:өзінің бір нәрсеге көңілі толмау, ренжу, көңілі қалу сияқты жағымсыз сезімдерін толерантты түр де жеткізе білу; қарым-қатынасты еркін жүргізуді үйрету.</p> <p>Көк маркерлер тобы: Қызыл маркерлер тобы: Жасыл маркерлер тобы: Жұмыс ережесін келісу</p> <ul style="list-style-type: none"> • Сабақта бір-бірімізді сыйлаймыз, тыңдаймыз! • Уақытты үнемдейміз! • Нақты, дәл жауап береміз! • Сабақта өзіміздің шапшаңдығымызды, тапқырлығымызды көрсетеміз! • Сабаққа белсене қатысып, жақсы баға аламыз! <p>Алдыңғы білімді еске түсіру (ұжымда) «Жедел жауап» әдісі Сұрақтарға жауап беріндер: – Бүгінгі сабағымызда не жайында айтатын боламыз деп ойлайсыңдар? (электр жайында) – Электр күші мейірімді күш пе, мейірімсіз бе? Жауаптары: – егер электр күшін дұрыс қолдана білсең, ол – мейірімді күш! – электр қуаты – әлемдегі ең жақсы көмекші! – электр тогы – қауіпті әрі қорқынышты жау! Мұғалім: Дұрыс айтасыңдар, балалар! Бүгін біз электр күшін қалай дұрыс пайдалану керек және біздің қауіпсіздігіміз жайлы сөз ететін боламыз. <u>ҚБ: Отшашу арқылы бір-бірін бағалау.</u> Оқу мақсатын таныстыру</p>	<p>Оқушыларды топтарға бөлуге арналған суреттер.</p> <p>Сұраққа жауап берген оқушыны мадақтау, толықтыру жасау, тиімді кері байланыс орнату.</p> <p>«Жедел жауап» әдісі сұрақтары.</p>
--	--	--

	Күтілетін нәтижені анықтау	
Сабақтың ортасы	<p>Ширату тапсырмасы. Әр адам кез келген спорт түрлерімен шұғылдана ала ма? Әлде ол үшін ерекше бір қабілет қажет пе?</p> <p>Белсенді оқу тапсырмалары (топта, ұжымда) Оқулықтағы иллюстрациямен жұмыс жасаймыз. Суреттерге қарап шығындар. Электр қуатымен жұмыс істейтін тұрмыстық құралдарды атаңдар. Олар қандай қызметтер атқарады? Бұл құралдарға тән ұқсастықтар қандай?</p> <p>Оқулықтағы бірінші азат жолдан бастап аяғына дейін оқу. Электр құралдарының атауларын жазыңдар.</p> <p>Мұғалім: Электрмен, электр құралдарымен байланысты болатын қауіптер тек қана сыртта жүргенде, көшеде болмайды, ондай қауіптер үйде де, пәтерде де болуы мүмкін. «Үкі тәтейдің сабақтары. «Қауіпсіздік сабағы» циклынан «Электр құралдарын қауіпсіз қолданудың ережелері» мультфильмін көру.</p> <p><u>Дескриптор:</u> - «Электр қуатын сақта» жадынамасын құрастырады - сол бойынша қорытындылар шығарады;</p> <p>Жұмыс дәптеріндегі жазылым тапсырмаларын орындау (Т) Оқушылар топта жұмыс істей отырып, оқулықтағы тапсырмаларды орындайды.</p> <p>1- топ Электр құралдарын қолданудың ережелерін оқиды. Ережелерге графикалық белгілердің суретін салады.</p> <p>2-топ</p>	<p>Тапсырманы орындаған оқушыны мадақтау, толықтыру жасау, тиімді кері байланыс орнату.</p> <p>Белсенді оқу тапсырмалары.</p> <p>Тапсырманы орындаған оқушыны мадақтау, толықтыру жасау, тиімді кері байланыс орнату.</p>

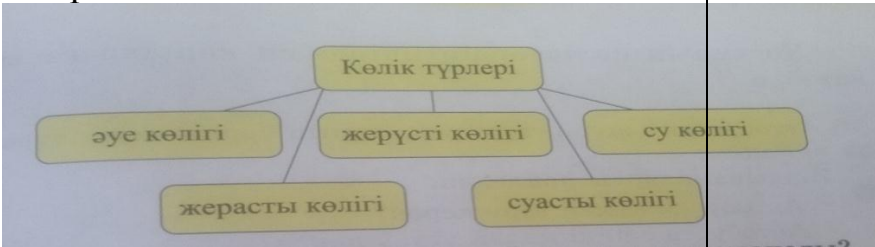
	<p>Оқулықтағы белгілерге қарап, электр құралдарын қолданудың ережелерін құрастырады.</p> <p>3-топ</p> <p>Шеңбердің ішіне электр құралдарын қолдануға қатысты графикалық белгілердің суретін ойдан салады. Оларға ережелер құрастырады.</p>	
<p>Сергіту сәті «Сәлеметсің бе!»</p>	<p>Оқушылар кезек-кезек көршісінің аттас саусақтарына қолын тигізеді. Бас бармақтан бастайды:</p> <p>Мен саған тілеймін (бас бармағын тигізеді);</p> <ul style="list-style-type: none"> - Табыс (сұқ саусақ); - Үлкен (ортаңғы); - Барлығында (атаусыз); - Барлық жерде (шынашақ); - Сәлеметсің бе! (алақанын тигізеді). 	<p>Оқушылар сергіту сәтін жасайды.</p>
<p>Сабақтың соңы</p>	<p>Жаңа білім мен тәжірибені қолдану Топтық жұмыс. «Галерияда ой шарлау»</p> <p>Берілген тақырыпта топтық жұмысы жүргізіліп, әр топтың жұмысы қабырғаға ілінеді де, оқушылар жүріп, аралап, оған әр оқушылар кішкене жапсырма қағазға бағасын беріп, пікірін жазып жабыстырып кетеді. Ең жақсы баға алған топтың жұмысы қаралады.</p> <p>ҚБ «Екі жұлдыз, бір тілек» әдісі.</p> <p>Оқушылар «Бағдаршам» әдісі бойынша сабаққа кері байланысты жасайды.</p> 	<p>Топтық жұмыс. «Галерияда ой шарлау» тапсырмалары</p> <p>Кері байланыста оқушылар өз топтарының жұмысымен бірге басқа топтың да жұмыстарын бағалады және ұсыныстарын берді. Сабақтағы кері байланысын постерге жабыстырады.</p>

Алматы облысы Кеген ауданы
«Майлы Орманов атындағы орта мектеп МДШО» КММ
Батырбекова Г.О
бастауыш сынып мұғалімі

САБАҚ: Қандай көлік түрлері бар?	Мектеп: «Майлы Орманов атындағы орта мектеп мектепке дейінгі шағын орталығымен» КММ	
Күні:	Мұғалім: Батырбекова Г.О	
СЫНЫП: 2	Қатысқандар саны:	Қатыспағандар:
Сабақ негізделген оқу мақсаты (мақсаттары)	2.1.4.3 көлік түрлерін ажырату және олардың қолданыстағы маңызын білу. 2.1.4.4 қоғамдық көліктегі өзін-өзі ұстау, жүріп- тұру ережелерін білу. Жолда жүру қауіпсіздік ережелерін түсіну.	
Сабақ мақсаттары	Барлық оқушылар: Көлік түрлерін ажыратады, қоғамдық көлікте өзін-өзі ұстау ережелерін түсінеді	
	Оқушылардың басым бөлігі: көлік түрлерінің қажеттілігін ажыратады	
	Кейбір оқушылар: ертедегі және бүгінгі күннің көлік түрлерін салыстырады	
Бағалау критерийі	Көлік түрлерін анықтайды және қажеттілігін талқылайды Қоғамдық көліктегі өзін-өзі ұстау, жолда жүру ережелерін түсіндіреді	
Тілдік мақсат	Көлік түрлерін ажырата алады және аттарын дұрыс атайды. Пәнге тән лексика мен терминология: Әуе көлігі, жер асты көлігі, жер үсті көлігі, су асты көлігі, су көлігі Диалогпен жазу үшін пайдалы сөздер мен тіркестер -көлік деген не ? -көліктің қандай түрлері бар? -көліктердің айырмашылығы не?	
Құндылықты дарыту	Мәңгілік ел: Біз - үлкен ел, үлкен отбасымыз.	
Пәнаралық байланыс	Математика	
АКТ қолдану дағдылары	Интернеттен мағлұматтар іздеп табу	
Бастапқы білім	Өз ауылының көрікті жерлерін сипаттай алады	
		Ресурстар
Басталуы	Психологиялық ахуал қалыптастыру:	

<p>5 минут</p>	<p>Жұмбақ Кеудесінде жаны жоқ Тамырында қаны жоқ Май жейді, Су ішеді. Ол не? (көлік) -Балалар, бүгінгі сабағымыздың тақырыбы қандай болуы мүмкін? -Дұрыс айтасындар. Көлікке байланысты. -Қандай көлік түрлері бар?</p> <p>Топқа бөлу Көлік түрлерінің суреттері бойынша бөлу 1 – топ «әуе жол көліктері» 2 – топ «су жолы көліктері» 3 – топ «жер көліктері»</p> <div data-bbox="544 792 1043 913" style="border: 1px solid black; padding: 5px; text-align: center;"> <p style="font-size: small; margin: 0;">АВТО КӨЛІК КЕМЕ Тік ұшақ</p> </div>	<p>Оқулық 40-бет</p> <p>суреттер</p>
<p>Ортасы 20 минут</p>	<p>1-тапсырма «Кім жылдам?» ойыны Топтық жұмыс: 1-топ : Жерде жүретін көлік түрлерін жаз, суретін сал. Жерде жүретін көліктерге не жатады? Жеңіл көлік, велосипед, пойыз, автобус, троллейбус, жүк көлігі.</p> <p>2 – топ: Әуеде ұшатын көлік түрлерін жаз, суретін сал. Әуеде ұшатын көлік түрлеріне не жатады? Ұшақ, тік ұшақ, зымыран.</p> <p>3-топ: Суда жүзетін көлік түрлерін жаз, суретін сал. Суда жүзетін көлік түрлеріне не жатады? Кеме, қайық</p> <p>Дескриптор: - Жеңіл көлік түрлерін айтады - Әуеде ұшатын көлік түрлерін атайды - Суда жүзетін көлік түрлерін ажыратады - Көліктердің суретін сала алады.</p> <p>ҚБ: топтар бір-бірін смайликтер арқылы</p>	<p><i>Постер</i></p> <p><i>Көліктердің суреттері</i></p>
<p>10 мин</p>	<p>ҚБ: топтар бір-бірін смайликтер арқылы</p>	

<p>Сергіту сәті 2 минут</p>	<p>«Джигсо әдісі» Оқушылар оқулықтағы негізгі тақырыппен танысады. Мәтінді әр топ бір-біріне мәтін мазмұнымен таныстырады. Ертеде адамдар бар ауыр жүкті өздері арқаларына салып баратын жерлеріне жаяу барған. Содан адамдар көлік ретінде ең алғаш үй жануарларын пайдаланған. Қазақ халқы ат, түйені көлік қылып мінсе, үндістер пілді, ал кейбір шығыс халқы есек, бұқаларды көлік қылған екен. Содан кейін адамдар ең алғаш көлікті ойлап тапқан оған күйме-онымен адамдар баратын жерлеріне барған, ат арба онымен адамдар шөп, ауыр жүк тасыған. Қазіргі таңда бұл көліктердің маңызы төмендеді. Қазір көліктердің түрлері өте көп оларды бірнеше топқа бөлуге болады мысалы: суда жүзетін, жерде жүретін, әуеде ұшатын және жер асты көліктері. М.К Жер асты көлігі: метро Көлік адамдар мен жүкті бір жерден екінші жерге тасымалдайды.</p> <p>2-тапсырма Ж.ж «Ойлан, жұптас, бөліс» Көлік түрлерін адамдар қандай мақсатта қолдануын айтып, оларды көлік түрлеріне ажырат.</p> <p>Дескриптор: - көліктің қолдану қажеттілігін айтады - көлік түрлеріне ажыратады ҚБ: жұлдызша арқылы бағалау</p> <p>3-тапсырма</p>	<p><u>Оқулық</u> <u>41-бет</u></p> <p>Оқулық 41-бет</p>
---	--	---

Жұптық жұмыс.

Суретте бейнеленген ертедегі және бүгінгі күннің көлік түрлерін салыстыру және сәйкестендіру. Ертедегі көліктерді бүгінгі тұрмыста қолданылуына мысал келтіру

Дескриптор:

- ертедегі және бүгінгі көлікті салыстырады
- көліктердің қолдануына мысал келтіреді

ҚБ: жұптар бір-бірін жұлдызша арқылы бағалау

Сергіту сәті

«Кім көліктің түрін көп атайды?» ойыны

Шарты: барлық оқушы көлік түрлерін айтады, ең көп көлік түрін айтқан оқушы жеңімпаз болады.

4-тапсырма Топтық жұмыс.

1-топ Геометриялық фигуралардан көлік түрін құрастыру.

2-топ Автобуспен жүріп-тұрудың тәртіп ережелері туралы әңгімеле

- ✓ Автобуска қалай кіру керек?
- ✓ Автобуста өзінді қалай ұстайсың?
- ✓ Автобустан қалай шығу керек?

3-топ Метро көлігінің адамдарға қажеттілігін түсіндір

- Метро қалай ашылады?
- Сен метроға отырып көрдің ба?
- Оның аялдамалары қалай аталады?

Қима
қағаздар

Геометрия
лық
фигуралар

Дәптер

Таратпалар
Түрлі түсті
қағаздар

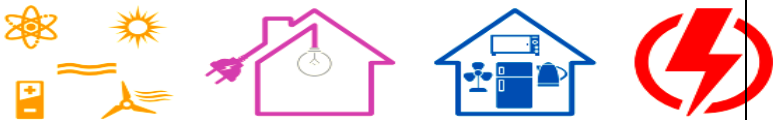

Өмір
қауіпсіздік
ережелері

	<p>Дескриптор:</p> <ul style="list-style-type: none"> - фигурадан көлік құрастырады - тәртіп ережелерін әңгімелейді - метроның қажетілігін түсіндіреді <p>ҚБ. «Басбармак» әдісі</p>	
<p>Аяқталуы 3 минут</p>	<p>Топтық жұмыс:</p> <p>1-топ «Қоғамдық көліктің ішінде қауіпсіздік сақтау ережелерін» құрастырады.</p> <p>2-топ «Жолда жүру ережесін » құрастырады</p> <p>3-топ «Өткен және қазіргі» көліктерді салыстырады.</p> <p>ВЕНН диаграммасы бойынша ортақ қасиеттері мен айырмашылығын жазады. Жұмыста орындауға берілген уақыт біткен соң топтар өздерінің құрастырған ережелерімен сыныпты таныстырады. Оқушылар ең жақсы плакатты таңдайды.</p> <p>Кері байланыс : «Бағдаршам » әдісі</p> <p>«Жоқ» десе қызыл түсті «ия» десе жасыл түсті «білмеймін ойланамын» десе сары түсті көтереді</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Жерүсті, су, жолаушылар көлігі болады. 2. Бір қаладан екінші қалаға жеті үшін біз әуе көлігін пайдаланамыз. 3. Бағдаршамның қызыл көзі жанғанда жүреміз 4. Мен жылқыға мініп қалаға барамын. 5. Көлікте мүгедек және егде адамдарға, кішкентай балаларға орын беру керек. 6. Оқушыларға көлік айдауға болады. 	<p>А 4 форматты қағаз</p> <p>Маркерлер стикерлер</p>

<p>Саралау – Сіз қосымша көмек көрсетуді қалай жоспарлайсыз? Сіз қабілеті жоғары оқушыларға тапсырманы күрделендіруді қалай жоспарлайсыз?</p> <p>2-тапсырма саралаудың «Қарқын» тәсілі арқылы кейбір оқушылар жылдам жұмыс жасауын саралаймын. 1, 4 тапсырмада сааралаудың «Тапсырма» тәсілі бойынша топтарға әртүрлі оқушыларға арналған тапсырмалар беріледі. «Дереккөздер» тәсілі бойынша кейбір оқушылар күрделі дереккөздермен жұмыс жасайды</p> <p>Үйге тапсырма:</p>	<p>Бағалау - Оқушылардың үйренгенін тексеруді қалай жоспарлайсыз?</p> <p>топтар бір-бірін смайликтер арқылы ынталандырылады, жұптар бір-бірін жұлдызша арқылы бағалау, Топтық жұмысты «Басбармак» әдісі арқылы бағалау,</p>	<p>Пәнаралық байланыс Қауіпсіздік және еңбекті қорғау ережелері АКТ-мен байланыс Құндылықтард ағы байланыс топтармен жұмыс жасағанда, геомтериялық фигуралармен жұмыс жасағанда қауіпсіздік ережесін сақтау</p>
--	--	---

Мектеп: Ақтасты орта мектебі		
Сабақ тақырыбы: Электр тогын қандай денелер өткізеді? Бөлім бойынша жиынтық бағалау.		
Күні:	Мұғалімнің есімі Канаева Ж.М.	
Сынып 4	Қатысқандар саны 11	Қатыспағандар саны
Сабаққа негізделген оқу мақсаты	4.5.4.1 түрлі материалдардың жылу өткізгіштігін зерттеу 4.1.2.2 алынған нәтижені оқушы таңдаған формада ұсыну	
Сабақ мақсаттары:	<p>Барлық оқушылар: Оқушылар көлеңкені, оның өлшемдерін, кедергінің дыбыстың таралуы мен қаттылығына әсерін, түрлі материалдардың жылу өткізгіштігі мен электр өткізгіштігін зерттейді.</p> <p>Оқушылардың басым бөлігі: электр, жылу, жарық пен дыбыс құбылыстарын жан-жақты күнделікті тұрмыспен байланыстырады.</p> <p>Кейбір оқушылар: электр тогын өткізетін материалдардың маңызын дәлелдейді.</p>	
Бағалау критерийлері: (күтілетін нәтиже)	<p>-дененің жылу өткізгіштігін сипаттайды;</p> <p>-дыбыстың таралуына және қаттылығына кедергінің әсер етуіне мысал келтіреді;</p> <p>-жарықтың шағылуы мен жұтылуы туралы әңгімелейді;</p> <p>-электр тогын өткізетін материалдарды атайды.</p>	
Тілдік мақсаттар	<p>Пәндік лексика және терминология Көлеңке, жарық көзі, өлшемі, материал, дыбыс, қаттылық, таралу, шағылу, жұтылу, өткізгіш, оқшаулағыш.</p> <p>Диалог/жазу үшін пайдалы фразалар сериясы Талқылау сұрақтары:</p> <ul style="list-style-type: none"> - Қай кезде көлеңке үлкен болады? - Қандай беттерден жарық жақсы шағылады? - Жаңғырық деген не? - Қандай материалдар жылуды нашар өткізеді? - Қандай материалдардың электрөткізгіштігі жоғары? 	
Құндылықтарды дарыту	Оқушыларды бір-біріне деген құрмет көрсетуіне тәрбиелеу.	
Пәнаралық байланыстар	Математика, дүниетану, әдебиеттік оқу, көркем еңбек.	

АКТ қолдану дағдылары	Интернет-ресурстар, дерекқордан және интернеттен сабаққа қатысты ақпаратты іздеу;	
Алдыңғы оқу/ Бастапқы білім	Оқушылар жарық, дыбыс, электр энергиясы, жылу көздерін ажыратады. Жарықтың табиғи және жасанды көздері туралы, көлеңкенің пайда болуы туралы біледі. Электр энергиясы көзін анықтайды, тіршілік үшін электрдің маңызын түсіндіреді. Дыбыстың таралуы, оның қаттылығына қашықтықтың әсері болатынын біледі.	
Жоспар		
Жоспарланған уақыт	Жоспарланған жаттығулар	Ресурстар
Басталуы	<p>(Ұ) «Сиқырлы қапшық» Қапшыққа салынған саны бірдей қызыл, сары, жасыл шариктер таңдап алуды ұсынамын. Осы түстер бойынша оқушыларды 3 топқа бөлемін: 1-топ: «Мергендер» (қызыл түсті) 2-топ: « Ептілер » (сары түсті) 3-топ: « Жүйріктер» (жасыл түсті) Шаттық шеңбері Дене мүшелерімен амандасу (көзбен, қол алысып, құлақпен, аяқпен амандасу) Мұғалім: — Екі көз не үшін керек? Оқушы: — Жақсыларды көру үшін. Мұғалім: — Екі құлақ не үшін керек? Оқушы: — Ақыл – кеңес тыңдау үшін. Мұғалім: — Екі қол не үшін керек? Оқушы: — Елге көмек беру үшін. Мұғалім: — Екі аяқ не үшін қажет? Оқушы: — Шетте жүрсең, Туған жерге жету үшін Мұғалім: — Ал басың не үшін керек? Оқушы: — Бәрін-бәрін ойлау үшін. Дұрыс балалар, олай болса мен сендердің құлақтарың, көздерің, қолдарың мен аяқтарыңа саулық тілеймін. Жұмыс ережесін келісу Алдыңғы білімді еске түсіру (жеке, жұпта, топта, ұжымда) (Ұ) «Допты қағып ал» тәсілі бойынша сыныпқа сұрақтар қоямын. <u>ҚБ: Отшашу арқылы бір-бірін бағалау.</u> Оқу мақсатын таныстыру Күтілетін нәтижені анықтау</p>	<p>Оқушыларды топтарға бөлуге арналған суреттер.</p> <p>Сұраққа жауап берген оқушыны мадақтау, т олықтыру жасау, тиімді кері байланыс орнату.</p> <p>Алдыңғы білімді еске түсіру тапсырмалары</p>

	<p>Электр туралы не білеміз? Пиктограммалардың көмегімен электр тогы туралы әңгімеле.</p> 	
<p>Ортасы</p>	<p>Электрик нені таңдайды?</p> <p>Электр тогымен жұмыс істегенде қандай материалдарды қолдануға болады? Электрик пайдаланатын заттарды таңда. Таңдау жасағанда нені негізге алдың? Электрик мамандығы туралы не айта аласың? Ол қандай қауіпсіздік шараларын сақтауы тиіс? Ол нені білуі керек?</p> <p>Дескрипторы:</p> <ul style="list-style-type: none"> -дененің жылу өткізгіштігін сипаттайды; -дыбыстың таралуына және қаттылығына кедергінің әсер етуіне мысал келтіреді; -жарықтың шағылуы мен жұтылуы туралы әңгімелейді; -электр тогын өткізетін материалдарды атайды. 	<p>Тапсырманы орындаған оқушыны мадақтау, толықтыру жасау, тиімді кері байланыс орнату.</p> <p>Оқулық Жұмыс дәптерлері</p>
<p>Аяқталуы</p>	<p>Жаңа білім мен тәжірибені қолдану. Ой толғаныс кезеңі.</p> <div data-bbox="454 1272 938 1637"> <p>Зертте Электрөткізгіштер мен электроқшаулағыштарды қалай анықтайды?</p> </div> <div data-bbox="959 1272 1193 1532"> <p>Сен білесің бе? Электр тогын жақсы өткізетін заттар мен материалдар жылуды да жақсы өткізеді. Осындай қасиеті қолданылатын электр құрылғылары туралы таныстырылым жаса.</p> </div> <div data-bbox="959 1615 1193 1832"> <p>Есте сақта! Электр сымның ашық жерін қолмен ұстауға болмайды. Себебі сенің денең де жақсы өткізгіш болып табылады.</p> </div> <p>Электр тогын ең жақсы өткізетін металл – күміс. Бірақ бұл металл өте қымбат. Сондықтан электр тогын тасымалдау үшін сымды мыстан, алюминийден жасайды. Алюминий мысқа қарағанда электрді нашар өткізеді. Бірақ үйге, ғимаратқа, зауыт пен фабрикаларға электр тогын жеткізу үшін алюминийді қолданады. Себебі алюминий мысқа қарағанда арзан.</p> <p>Рефлексия (жеке, жұпта, топта, ұжымда) «Ұстазға хат» кері байланыс.</p>	<p>Тапсырманы орындаған оқушыны мадақтау, толықтыру жасау, тиімді кері байланыс орнату.</p>

“Ұстазға хат”

Бүгінгі тақырыпты түсінгені, түсінбегені туралы хат қалдырады.

Оқушылар сабақтан алған әсерлерінің кері байланысы парағы тапсырмалары арқылы білдіре алады.

Қорытынды

Әдістемелік ұсыныстардың авторлары шағын жинақты мектептер жағдайында, атап айтқанда, ресурстық және магниттік мектептерде қауіпсіз білім беру ортасын ұйымдастыру үдерісін жан-жақты зерттеді.

Бұл жұмыс ауылдық және шағын жинақты мектеп педагогтарының, ата-аналар мен жергілікті атқарушы органдардың зорлық-зомбылықтың барлық түрлерін, интернет кеңістігіндегі қауіпсіздікті, психологиялық қауіпсіздікті және қауіпсіз тіршілік ету дағдыларын дамыту мәселелерін шешу арқылы қауіпсіз білім беру ортасын ұйымдастыру жөніндегі қызметін ұйымдастыруға көмектеседі. Оқырмандар назарына ұсынылған әдістемелік ұсыныстар педагогикалық іс-әрекет объектісі ретінде қауіпсіз мінез-құлықты талдауға арналған. Осы жинақта сипатталған нақты технологиялар ересектердің қауіпсіз білім беру ортасын ұйымдастыруға, сондай-ақ оқушылардың қауіпсіз мінез-құлқын қалыптастыруға бағытталған. Авторлар балалық шақтан бастап қауіпсіздік мәселесіне жүгіну қоғамдағы қауіпсіз мінез-құлық мәдениетін қалыптастыруды қамтамасыз етеді деп санайды.

Ауылдық жерлердегі балалардың қауіпсіздігі, денсаулығын сақтау және олардың бойында өз өмірі мен денсаулығына қатысты қауіпсіз жауапты мінез-құлық мәдениетін қалыптастыру бүгінгі таңда білім беру жүйесінің негізгі міндеттерінің бірі қарастырылады.

Табиғи және техногендік сипаттағы төтенше жағдайларда өзін-өзі сақтау дағдысын, әртүрлі қауіпті жағдайларда саналы мінез-құлық дағдыларын дамытуды ауыл мектептерінің оқушыларына тренингтік жаттығулар, сынып сағаттарында және басқа да сыныптан тыс іс-шараларда ақпараттандыру арқылы үйрету қажет. Жаттығулармен оқушылардың жағдайды бағалай білуі, оның салдарын болжау және қоршаған ортаны сақтау және қолдау бойынша қажетті іс-қимылдарды орындау бекітіледі. Әдістемелік ұсынымдарда ШЖМ жағдайында қауіпсіз орта құру, сондай-ақ психологиялық қауіпсіздік деңгейін анықтау бойынша ауылдық мектеп әкімшілігі мен психологтарының жұмыс мүмкіндіктері зерттелді.

Авторлар әдістемелік ұсынымдардың мақсаты – барлық бағыттар бойынша қауіпсіз білім беру ортасын ұйымдастыру және оқушыларда қауіпсіз өмір сүру дағдыларын қалыптастыру бойынша педагогтарға, ауылдық және шағын жинақты мектеп әкімшілігіне әдістемелік және әдіснамалық көмек көрсету.

Қойылған мақсатқа сәйкес келесі міндеттер шешілді:

1) электронды ресурстарға шолу жасалды, кейін шет елдердегі шағын жинақты мектептердің жай-күйі мен проблемаларына талдау жасалды, шешу жолдары зерделенді;

2) психологиялық-педагогикалық қолдау көрсету қызметін ұйымдастыру, интернет кеңістікті қауіпсіз пайдалану бойынша жұмысты ұйымдастыру, табиғи және техногендік сипаттағы қауіптермен жұмыс жүргізу арқылы Қазақстанда қауіпсіз білім беру ортасын ұйымдастыруға талдау жүргізілді;

3) 18 бірлік көлемінде оқушыларда қауіпсіз орта құру және қауіпсіз өмір сүру дағдыларын дамыту кезінде мұғалімнің пайдалануы үшін нақты әдістемелік материалдар әзірленді.

Әдістемелік ұсынымдар нақты мақсатты аудиторияға – ауылдық және шағын жинақты мектептердің педагогтарына арналған, бірақ авторлар әдістемелік ұсынымдар балалардың қауіпсіздігі мәселелерін зерттейтін оқырмандарға пайдалы болар деп санайды.

Осылайша, шағын жинақты ауылдық мектепте қауіпсіз білім беру ортасын қамтамасыз ету үшін әкімшілік жергілікті атқарушы органдармен ынтымақтасуға тиіс, олар мектепті жылу режимін, ауыз сумен, ыстық және суық сумен қамтамасыз ету, оқушыларды ыстық немесе буфеттік тамақпен қамтамасыз ету, сессия кезінде оқушыларды мектепке және үйге қауіпсіз тасымалдау. Ресурстық мектеп әкімшілігі психологиялық қолдау қызметімен бірге сынып сағаттарын, мерекелерді, ресурстық және магниттік мектептердің оқушыларының бірлескен қызмет түрлерін өткізу арқылы сынып жетекшілері мен пән мұғалімдеріне қауіпсіз білім беру ортасын ұйымдастыруға көмектеседі. Сынып жетекшілері мен пән мұғалімдеріне іс-шараларды ұйымдастыру кезінде балалар ұжымын біріктіруге, коммуникативтік кедергіні алып тастауға арналған жаттығуларды енгізу, оқушылардың назарын мектептегі зорлық-зомбылықтың барлық түрлерінің алдын алуға ықпал ететін достық қарым-қатынастарды дамытуға аудару қажет. Тек қолайлы білім беру ортасы ауыл мектептеріндегі зорлық-зомбылықтың алдын алуға көмектеседі. Мектептерде өмір сүру дағдысы мен қауіпсіз өмір сүру дағдыларын қалыптастыру бойынша перспективалық жоспар құру қажет. Үшінші тарауда ұсынылған әдістемелік материалдар қауіпсіз өмір сүру дағдыларын қалыптастыру және оқушылардың қатысуымен болған жазатайым оқиғалардың алдын алу бойынша нәтижелерге қол жеткізуге көмектеседі.

Пайдаланылган әдебиеттер тізімі

1. Государственная программа развития образования и науки на 2020-2025 годы сайт <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000988>.
2. Национальная образовательная база данных от 1 ноября 2019 года.
3. Червонный М.А. Проблемы малокомплектных школ в современной образовательной ситуации (на примере разных стран) электронный портал <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-malokomplektnoy-shkoly-v-sovremennoy-obrazovatelnoy-situatsii-primery-raznyh-stran>
4. Куценко О.М. Проблемы сельской малокомплектной школы и пути их решения на примере Зарубежных стран. Электронный ресурс. Франция <https://nsportal.ru/shkola/raznoe/library/2014/11/29/problemy-selskoy-malokomplektnoy-shkoly-i-puti-ikh-resheniya-na>
5. Дамдинов А.В. Актуальные проблемы развития сельских школ в Бурятии. // Сб. Образовательные учреждения и современное учительство в үдеріссе модернизации российских школ. М. 2019.
6. Школы на Украине оказались на грани закрытия. <https://ukraina.ru/news/20181226/1022211154.html>
7. Перспективы развития сельских школ. Электронный ресурс <http://iac.kz/ru/publishing/perspektivy-razvitiya-selskih-shkol>
8. Бигари Р. Выступление на родительской конференции 8 сентября 2018 года Электронный ресурс. <https://informburo.kz/novosti/za-shest-mesyacev-2018-goda-v-kazahstane-skonchalos-bolee-140-detey-mon-rk.html>.
9. Мамин А. «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования уголовного и уголовно-үдеріссуального законодательства» Электронный ресурс. от 27 декабря 2019 года № 292-VI ЗРК. https://tengrinews.kz/zakon/parlament_respubliki_kazahstan/sudoppoizvodstvo/id-Z1900000292/
10. Концептуальные основы воспитания в контексте документа «Рухани жаңғыру» <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000988>.
11. Назарбаев Н.А. Послание Президента Республики Казахстан «Рост благосостояния казахстанцев: повышение доходов и качества жизни» от 5 октября 2018г. <http://adilet.zan.kz/rus/docs>
12. Успенский В.Б., Чернявская А.П. Словарь психолого-педагогических терминов. С-П.2010. 380 с.
13. Маслоу А. Мотивация и личность. - СПб.,2002.
14. Каримова Б.Т. Обеспечение здоровья и безопасности обучающихся сельских малокомплектных школ: проблемы и пути решения. / Материалы международной научно-практической конференции «Семья и дети в современном мире - 2020». 22-25 апреля. г. Санкт-Петербург. IV-том. – с.661.

15. Каримова Б.Т. Безопасная образовательная среда – целевой ориентир образовательной организации. Педагогический альманах. 2017г. №1. с.30-33.

16. Каримова Б.Т. Работа по киберкультуре и кибергигиене школьников как составляющий компонент безопасной образовательной среды.// Материалы электронного сборника международной научно-практической конференции «Непрерывное образование в интересах устойчивого развития: новые вызовы – 1 этап» 4-5 июня 2020. Казахстан. г. Нур-Султан.

17. Назарбаева С.А. Этика жизни. Алматы, 2008. 100 с.

18. Токаев К.К. Выступление на августовской конференции 16 августа Электронный ресурс. <https://www.zakon.kz/4981834-polnyy-tekst-vystupleniya-tokaeva-na.html> и <https://inbusiness.kz/ru/news/3805-chelovek-v-kazahstane-sovershili-suicid-v-2019-godu-inbusiness.kz>.

19. Кудайберген Г.С. Способы поддержки развития сельских малокомплектных школ в Республике Казахстан. //Материалы международной научно-практической конференции «Семья и дети в современном мире - 2020» 22-25 апреля. г. Санкт-Петербург. IV- том с.881

20. Информационный курс для родителей по защите детей от вредной информации в интернете А. 2017. Электронный ресурс Информационный курс для родителей по защите детей от ...edu.kostanay.gov.kz > bezopasnyu-internet

21. ЮНИСЕФ проект по превенции суицидов среди несовершеннолетних в РК. Оценка профилактики суицида в Казахстане - Unicefwww.unicef.org> kazakhstan media file.

<https://www.unicef.org/kazakhstan/media/691/file/%D0%9F%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F%20.pdf>

21. Баева И.А. Психологическая безопасность в образовании. СПб., - 2002. - 180с.

22. Масырова Р.Р. Инновации в среднем образовании Казахстана: анализ и тенденции развития.// Международный журнал экспериментального образования. 2011г. №7. С. 36-42.

23. Мардакаев Л. В. Словарь по социальной педагогике: Учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / Авт.- сост. М.: Изд. центр «Академия», 2002.С. 176.

24. Жумабаева А.Е. Современное состояние малокомплектных школ РК и их пути модернизации. Ж. Малокомплектная школа. 2012, № 9. С 16-19.

25 Каримова Б.Т. Деятельность педагогов по созданию безопасной образовательной среды школы. //Статья в Материалах всероссийской с международным участием научно-практической конференции «Педагогика и психология: опыт, прошлого, шаг в будущее» Иркутск, 25-27 мая 2016г.

26. Авдеев Ф.С., Князева Р.Т., Суворова Г.Ф. Основы безопасности детей дошкольного возраста. С-Пб. 2016.

27. Вестова И.В. Методические материалы по вопросам формирования навыков безопасного поведения у детей и подростков. Екатеринбург. 2014.

28. Шумская А. И. Психологически безопасная образовательная среда — условие сохранения психологического здоровья часто болеющего ребенка [Текст] // Актуальные вопросы современной психологии: материалы V Междунар. науч. конф. (г. Казань, май 2018 г.). — Казань: Молодой ученый, 2018. — С. 30-35. — URL <https://moluch.ru/conf/psy/archive/302/14141/> (дата обращения: 06.04.2020).

2018 жылғы Балалардың құқықтарын қорғау саласындағы Қазақстан Республикасының негізгі нормативтік-құқықтық актілерінің тізбесі

Балаларды денсаулығы мен дамуына зардабын тигізетін ақпараттан қорғау туралы Қазақстан республикасының Заңы 2018 жылғы 2 шілдедегі № 169-ҮІ ҚРЗ

Қаулы:

➤ Қазақстан Республикасы Президентінің «Қазақстан Республикасының мемлекеттік басқару жүйесін одан әрі жетілдіру жөніндегі шаралар туралы» 2004 жылғы 29 қыркүйектегі №1449 қаулысы.

➤ Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сотының кейбір нормативтік қаулыларына азаматтық және азаматтық үдерістік заңнама бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы ҚР Жоғарғы Сотының 2018 жылғы 20 сәуірдегі № 7 нормативтік қаулысы

Бұйрық:

➤ «Жетім балар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалаған балаларға арналған білім беру ұйымының түрлері қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» ҚР БҒМ 2013 жылы 18 маусымдағы № 229 бұйрығына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы. ҚР ӘМ 2018 жылғы 8 маусымда № 17024 болып тіркелді.

➤ «Асырып алынған баланың өмір сүру, оқу, тәрбие жағдайы туралы есепті ұсыну қағидалары мен мерзімдерін және оның нысанын бекіту туралы» ҚР БҒМ 2016 жылғы 7 қыркүйектегі № 551 бұйрығына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы. ҚР ӘМ 2018 жылғы 5 қараша № 17696 болып тіркелді.

➤ «Баланың құқықтарын қорғау саласындағы тәуекел дәрежесін бағалау критерийлерін және тексеру парағын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2015 жылғы 28 желтоқсандағы № 708 және Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрінің міндетін атқарушының 2015 жылғы 30 желтоқсандағы № 832 бірлескен бұйрығына өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» ҚР БҒМ 2018 жылғы 26 қарашадағы № 645 және Қазақстан Республикасы Ұлттық экономика министрінің 2018 жылғы 26 қарашадағы № 83 бірлескен бұйрығы. ҚР ӘМ 2018 жылғы 28 қарашада № 17807 болып тіркелді.

➤ «Орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды тамақтандыруды ұйымдастыру, сондай-ақ мектепке дейінгі ұйымдарда, жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған білім беру ұйымдарында тәрбиеленетін және білім алатын балаларды тамақтандыруды қамтамасыз етумен байланысты тауарларды сатып алу қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 31 қазандағы № 598 бұйрығы. Қазақстан Республикасының Әділет министрлігінде 2018 жылғы 14 желтоқсанда № 17948 болып тіркелді.

➤ Орта білім беру ұйымдарында білім алушыларды тамақтандыруды ұйымдастыру бойынша көрсетілетін қызметтерді, тауарларды, сондай-ақ мектепке дейінгі ұйымдарда, жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған білім беру ұйымдарында тәрбиеленетін және білім алатын балаларды тамақтандыруды қамтамасыз етумен байланысты тауарларды жосықсыз берушілердің тізбесін қалыптастыру қағидаларын бекіту туралы ҚР БҒМ 2018 жылғы 31 қазандағы № 599 бұйрығы. ҚР ӘМ 2018 жылғы 22 қарашада № 17766 болып тіркелді

➤ «Балаларға арналған қосымша білім беру ұйымдары түрлері қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 14 маусымдағы № 228 бұйрығына өзгерістер мен толықтыру енгізу туралы» ҚР БҒМ 2018 жылғы 16 мамырдағы № 209 бұйрығы. ҚР ӘМ 2018 жылғы 31 мамырда № 16967 болып тіркелді.

➤ «Өзін-өзі тану» адамгершілік-рухани білім беру бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 29 қыркүйектегі № 522 бұйрығы. ҚР ӘМ 2018 жылғы 26 қазанда № 17623 болып тіркелді

➤ «Жетім балалар мен ата-анасының қамқорлығынсыз қалған балаларға арналған білім беру ұйымдарының түрлері қызметінің үлгілік қағидаларын бекіту туралы» Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2013 жылғы 18 маусымдағы № 229 бұйрығына өзгерістер мен толықтыру енгізу туралы Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2018 жылғы 11 қаңтардағы № 8 бұйрығы. ҚР ӘМ министрлігінде 2018 жылғы 29 қаңтарда № 16286 болып тіркелді.

➤ Мектепке дейінгі тәрбие мен оқытудың, орта, техникалық және кәсіптік, орта білімнен кейінгі, жоғары және жоғары оқу орнынан кейінгі білім берудің жан басына шаққандағы нормативтік қаржыландыру әдістемесін бекіту туралы" Қазақстан Республикасы Білім және ғылым министрінің 2017 жылғы 27 қарашадағы № 597 бұйрығына өзгерістер енгізу туралы ҚР БҒМ 2018 жылғы 21 қыркүйектегі № 478 бұйрығы. ҚР ӘМ 2018 жылғы 5 қазанда № 17488 болып тіркелді.

➤ Балалардың сауықтыру және санаторий объектілеріне қойылатын санитариялық-эпидемиологиялық талаптар" санитариялық қағидаларын бекіту туралы ҚР ДСМ 2018 жылғы 3 сәуірдегі № 146 бұйрығы. ҚР ӘМ 2018 жылғы 23 мамырда № 16913 болып тіркелді.

Мазмұны

Кіріспе.....	3
1. Қауіпсіз білім беру ортасын құрудың халықаралық тәжірибесі....	5
2. ШЖМ-да қауіпсіз білім беру ортасын қамтамасыз ету: қазіргі жағдайы және болашағы.....	21
3. ШЖМ жағдайында қауіпсіз білім беру ортасын құру бойынша әдістемелік ұсынымдар.....	69
Қорытынды.....	153
Пайдаланылған әдебиеттер тізімі.....	155
Қосымша.....	158

ВВЕДЕНИЕ

С развитием цивилизации, материально-технического прогресса проблема детской безопасности не потеряла своей значимости и актуальности. В городах и сёлах, во все времена года дети продолжают попадать в беду, что становится причиной детского травматизма и смерти. Безопасная образовательная среда создается педагогическим коллективом во время учебного процесса, а за безопасность детей во внеурочное время несут ответственность родители и сами школьники. В связи тем, что школьники – это дети, имеющие малый жизненный опыт, они часто не могут самостоятельно распознать опасность. Задача взрослых – организовать детский досуг, заполнить его полезным времяпровождением, потому что именно «от скуки и нечего делать» дети попадают в беду. Педагоги должны уметь привить навыки безопасной жизнедеятельности, научить выявлять опасности, принимать решение для спасения себя и окружающих. Школа и семья занимают главное место в формировании культуры безопасности жизнедеятельности у детей. *Актуальность* работы заключается в том, что сохранение здоровья детей и подростков, обеспечение достойных условий жизнедеятельности является общегосударственной задачей, требующей комплексного стратегического решения. Воспитание безопасности – процесс длительный и очень ответственный, но без него, невозможны другие виды развития, такие как саморазвитие, самоактуализация, самопознание, духовное развитие. Один из путей формирования безопасного поведения это внешние ограничения, они нужны детям любого возраста. Задача родителей – обозначить границы, за которые выходить нельзя. Ограничения, рамки, условия – это, внешний контроль родителей и педагогов, который поможет находиться ребенку в «рамках безопасности».

Объектом исследования является процесс организации безопасной образовательной среды в условиях малокомплектных школ

Предметом исследования .– деятельность педагогов сельских и малокомплектных школ, родителей и местных исполнительных органов по организации безопасной образовательной среды посредством решения вопросов с проявлениями всех видов насилия, безопасности в интернет пространстве, психологической безопасности и привития навыков безопасной жизнедеятельности.

Цель методических рекомендаций – оказание методической и методологической помощи педагогам, администрации сельских и малокомплектных школ по организации безопасной образовательной среды по всем направлениям и формированию у обучающихся навыков безопасной жизнедеятельности.

В соответствии с целью решаются следующие задачи:

1) Проводится анализ электронных ресурсов достоверных источников интернета о состоянии и проблем малокомплектных школ за рубежом, изучаются пути решения проблем;

2) Проводится анализ организации безопасной образовательной среды в Казахстане;

3) Разрабатываются конкретные методические материалы для использования учителем при организации безопасной среды и развитии навыков безопасной жизнедеятельности у обучающихся.

Методические рекомендации имеют конкретную *целевую аудиторию* – педагогов сельских и малокомплектных школ.

Ожидаемым результатом методических рекомендаций будет разработка администрацией школы, педагогами сельских малокомплектных школ комплекса мер по организации безопасной образовательной среды по всем направлениям, уменьшение травматизма и несчастных случаев, насилия с участием обучающихся и привитие навыков безопасной жизнедеятельности, что приведет к снижению несчастных случаев и травматизма с участием обучающихся.

1 Международный опыт по созданию безопасной образовательной среды

Образовательная среда является частью социальной и жизненной среды человека. Организации образования являются субъектами безопасности. В образовательной среде важность изучения психологической безопасности личности определяется тем, что образовательные организации, включая в себя подрастающее поколение, семью и взрослых, могут строить частную систему безопасности через воспитание и обучение, а также через решение задач развития. Надо признать, что проблема безопасности существовали всегда. В настоящее время они сильно обострились и оказались в центре внимания. Под определением безопасности понимают состояние защищенности жизненно важных интересов личности, государства и общества от внешних и внутренних угроз. В данной работе понятия *обеспечение безопасной образовательной среды, организация безопасной образовательной среды, создание безопасной образовательной среды* будут использоваться как синонимичные высказывания. В тоже время они имеют незначительные отличия: местные исполнительные органы обеспечивают безопасность детей через подвоз детей в школу и обратно домой, выделением денежных средств на ремонт и материальное обеспечение школы, обеспечение теплового режима, обеспечение питьевой воды, горячего или буфетного питания, обеспечением камерами видеонаблюдения. Организацией безопасной образовательной среды занимается администрация школы, педагогический коллектив. Созданием безопасной образовательной среды занимается учитель в процессе учебно-воспитательной деятельности. Перейдем к определению психологической безопасности, которую может создать служба психолого-педагогического сопровождения, они включают:

Состояние сохранности психики человека;

Сохранение целостности личности, адаптивности социальных групп, общества и функционирования человека;

Возможности личности и среды по предупреждению и устранению угроз;

Состояние среды, создающее свободное от проявлений психологического насилия по взаимодействию и состояние защищенности, которое будет способствовать удовлетворению потребностей в личностно — доверительном общении, а также создающее важную причастность и значимость к среде и обеспечивающее психическое здоровье входящих в нее участников.

Нормальное функционирование и устойчивое развитие человека во взаимодействии со средой.

Проблема безопасности детей находит отражение во всех государственных документах: Конституции Республики Казахстан, законе РК Об образовании в Концептуальных основах воспитания в условиях реализации программы «Рухани жаңғыру», во всех Государственных программах развития образования. В действующих Концептуальных основах акцент сделан на воспитании на основе потребностей человека. Основной акцент концепции: опора на внутренние механизмы самоизменения человека. В Государственной программе развития образования и науки на 2020-2025 годы поставлена приоритетная задача: улучшение условий безопасной и комфортной жизнедеятельности детей [1]. В

работе использованы материалы Национального доклада о положении детей в Республике Казахстан за 2018 год, подготовленного Комитетом по охране прав детей. Недостаточно развитая система своевременного реагирования на нарушения прав детей, в том числе оказавшихся в трудной жизненной ситуации, отсутствие в значительной части организаций образования условий для инклюзивного образования и элементарных удобств создают угрозы для безопасной и комфортной жизнедеятельности детей [1].

По данным исследования ЮНИСЕФ 2017 года, две трети школьников в Казахстане испытывают или являются свидетелями насилия со стороны учеников или учителей. На учете органов внутренних дел ежегодно состоят около 7 тысяч несовершеннолетних, находящихся в зоне риска, и 10 тысяч неблагополучных семей. Свыше 3 тысяч детей совершают уголовные преступления. В 2018 году было совершено 2125 преступлений по отношению к детям, 2277 несовершеннолетних детей стали жертвами (на 5,5% выше, чем 2017 г.).

Сохраняется рост детского суицида (в 2018 году количество совершенных самоубийств среди детей составило 178 случаев, что на 6,6% больше в сравнении с 2017 годом). В 2018 году 199 детей-сирот, переданных в семьи, были возвращены в детские дома из-за неподготовленности родителей к их воспитанию и неразвитости сети Школ приемных родителей.

Только 20% детских садов, 60% школ, 30% колледжей создали условия для инклюзивного образования. Качественным инклюзивным образованием охвачены всего 28,2% детей дошкольного возраста и 46,5% школьников с особыми образовательными потребностями. Дефицит специалистов для психолого-педагогического сопровождения детей в инклюзивной среде составляет 64%.

По данным 2018 года, в 2535 школах имеются только надворные туалеты, в 1629 школах – привозная вода, 1093 – без горячей воды, 1800 не обеспечены видеокамерами [2].

Для системного мониторинга безопасности, комфортных условий и благополучия детей, своевременного выявления проблем и оперативного принятия решений в 2018 году с учетом международного и казахстанского опыта разработаны система показателей и Индекс благополучия детей. Данный индекс охватывает все жизненно важные сферы: материальное благополучие, здоровье, образование, безопасность и риски, социализацию. Следует отметить что с каждым годом расширяется перечень опасных факторов. Сегодня говоря о безопасной образовательной среде в сельской малокомплектной школе приходится говорить о материально-технической базе зданий, пришкольных сооружениях, поднимать вопрос безопасного подвоза обучающихся в школу из населенного пункта, где нет школ, проживания детей в условиях интерната или «Временной семье», вопросы психологической и компьютерной безопасностей. Особо выделить работу педагогов по привитию обучающимся навыков безопасной жизнедеятельности.

Необходима работа по формированию информационной культуры, самостоятельному добыванию знания и умению пользоваться информацией; развитию способности мыслить критически, анализировать и эффективно использовать полученную информацию; овладению навыками исследовательской

и проектной деятельности, способности к инновациям; развитию навыков ведения дискуссии; созидательной деятельности; работе в команде, укреплению корпоративного духа; критическому отбору источников информации; включенности в Интернет-сообщество; противостоянию девиантному поведению в Интернете; формированию Интернет-грамотности, цифровой и функциональной грамотности; этическим нормам в информационной деятельности; формированию высокой информационной культуры, повышение уровня безопасности детей в интернете.

В документе Концептуальные основы воспитания в условиях реализации программы «Рухани жаңғыру» отмечено, что сверхактуальными остаются вопросы, связанные с важностью совершенствования воспитательной работы по формированию здорового образа жизни учащихся: наблюдается системное снижение здоровья учащихся во всех ее аспектах (нравственном, физическом, психическом, социальном): рост преступности среди несовершеннолетних; злоупотребление алкоголем, табакокурением, наркотиками; учащение случаев суицида; раннее вступление в половые отношения; нарастание религиозных воззрений самого различного толка и пр. Воспитание есть деятельность педагога, направленная на создание психолого-педагогических условий для удовлетворения базовых потребностей школьника: 1) в творческой деятельности; 2) быть здоровым; 3) в защищенности, безопасности; 4) в уважении, признании, необходимом социальном статусе; 5) в смысле жизни; 6) в самореализации (самоосуществлении); 7) в удовольствии, наслаждении. В работе рассматриваются все компоненты безопасной образовательной среды в сельской и малокомплектной школе. Первая глава имеет задачу – познакомить читателей с решением вопросов обеспечения безопасной образовательной среды в странах зарубежья, показать проблемы и перспективы. В связи с тем, что для написания первой главы не предусматривались командировки за рубеж для изучения данного вопроса, то мы воспользовались публикациями в официальных достоверных источниках интернет порталов, ссылки на источники приведены в списке литературы и ресурсов.

Надо признать, что роль малокомплектных школ во многом определяется демографическими, экономическими и политическими условиями жизни конкретной страны или ее региона. Существует ряд проблем малокомплектных школ (МКШ). В любой стране малый контингент МКШ затрудняет организацию в этих школах профильного обучения. На сегодняшний день во многих странах состояние материально-технической базы сельских МКШ не соответствует современным требованиям.

Из 7576 общеобразовательных организаций Казахстана 4288 являются МКШ, что составляет 56,5% от общего числа. В сельской местности - 4139 (68,6%) - МКШ. Для них характерны предельно низкая наполняемость и совмещение классов, многопредметность в нагрузке учителя.

Неравномерность плотности населения в стране обусловила региональный компонент данной проблемы.

За последние 15 лет количество основных МКШ увеличилось в 2 раза. Практически каждый четвёртый учитель работает и каждый шестой казахстанский школьник учится в условиях МКШ[2].

Одновременно с этим значительное влияние на малые школы оказывает существенно повысившийся уровень развития образовательных методик, в том числе на основе новых информационно-коммуникационных разработок. Все это, очевидно, может содействовать выявлению новой роли малокомплектной школы в целом и несомненно является актуальным для решения проблем сельских школ как отдельных регионов, так и Казахстана в целом. В этой связи опыт, который сложился в образовательных практиках малых сельских школ зарубежных стран, представляет собой значительный интерес. По определению малокомплектная школа - школа без параллельных классов, с малым контингентом учащихся, где, как правило, учащиеся двух, трех или четырех классов объединяются в один класс-комплект. С классом-комплект работает один учитель. Такие школы распространены во многих странах главным образом в сельской местности. В каждой стране такие школы имеют свое предназначение, реализуют свою образовательную практику и политику. Так, французы называют сельские школы, в которых всего лишь один класс, «идеалом республики» [3]. В Норвегии половина малокомплектных школ занимается по системе объединенных классов. В Австралии с ее разбросанными поселениями большое значение для образования играло радио, а на Аляске - телевидение [4]. Дистанционное обучение, к которому вынужден был перейти Казахстан, апробирован в названных странах и показывает хорошие результаты.

Российская Федерация

Проблемы сельских малокомплектных школ остро обсуждаются уже не один год. По статистике в России из 59 тысяч школ почти 40 тысяч - сельские, где учатся 4 миллиона человек. В большинстве сельских школ за партами сидят не более 5-10 человек, что делает их с точки зрения финансирования нерентабельными. Но без школы село или деревня умрет. Все, кто смогут из молодого работоспособного населения села, перейдут туда, где есть школа для их ребенка. С учетом российской специфики ситуация с сельскими малокомплектными школами кажется удручающей. Закрытие малочисленных школ губительно для сельского образования, ибо в большинстве регионов страны львиная доля школ, расположенных на селе, является малочисленными. В образовательном пространстве России 68,9% школ – сельские, их доля в региональных системах образования гораздо выше, чем городских. К примеру, в Курганской области они составляют – 82%, в Амурской – 87,7%, в Якутии – 72,6%, в Костромской области из 387 сельских школ 325 являются малочисленными. В Калужской области – 250 из 338, в Тамбовской области – 68,5% от общего числа сельских школ. В Республике Бурятия сельские школы составляют 77,7% от общего количества школ, из них 49,6% – сельские малокомплектные, причем количество малочисленных сельских школ ежегодно увеличивается. В структуре сельских школ начальные составляют 18,5%, основные – 15,3%, средние – 66,2%. За последние 10 лет контингент учащихся сельских общеобразовательных школ в республике сократился на 69,5 тысяч

человек, а число школ – на 91. В настоящее время средняя наполняемость в классах сельских школ республики составляет 14 условных учащихся. В этой связи каждую вторую основную школу в сельской местности можно отнести к малокомплектной[3].

Особо остро эта проблема стоит в отдаленных северных районах республики. Так, в МО «Баунтовский эвенкийский район» образовательная сеть составляет 10 муниципальных образовательных учреждений, из их 6 школ являются малокомплектными школами, находящимися в отдаленных и труднодоступных селах[5].

Основной структурной единицей муниципальной системы образования является базовая (опорная) школа с сетью филиалов, позволяющая обеспечить высококачественное образование за счет концентрации материально-технических, финансовых, кадровых, управленческих ресурсов, подвоза учащихся либо организации их временного проживания в местах расположения базовых школ. Базовая школа становится методическим и ресурсным центром внутрирайонного уровня, а также центром распространения инноваций для всех общеобразовательных учреждений, ставших ее филиалами.

Все вышеизложенное подтверждает необходимость признания малочисленной сельской школы специфической особенностью российского образования. В этой связи представляется необходимым смещение акцентов в государственной образовательной политике на реструктуризацию сети общеобразовательных учреждений, расположенных на селе, профилизацию старшей школы, что позволит обеспечить эффективность работы малочисленных школ.

При введении нормативно-подушевого финансирования, оптимизации образовательной сети, штатных расписаний происходит оптимизация учебных планов и сокращение количества часов. В некоторых случаях интегрируются такие предметы, как музыка, изобразительное искусство, физкультура. Все эти процессы негативно влияют на деятельность школ: уменьшается нагрузка учителей-предметников, изменяются штатные расписания.

Вместе с тем среднемесячная заработная плата учителей малокомплектных школ в районе немногим меньше, чем у учителей других школ, и составляет 19 640 рублей. Сохранение уровня заработной платы учителей малокомплектной школы осуществляется за счет применения системы поправочных коэффициентов. В настоящее время сложилось серьезное противоречие между необходимостью подготовки выпускников сельской школы, ориентированной на созидательную, преобразующую деятельность в агросоциуме, и отсутствием государственного заказа на подготовку учащихся к жизни и труду в агросоциуме. Проблема усугубляется еще и тем, что в условиях демографического кризиса, нестабильной работы сельхозпредприятий, миграции в город сельской молодежи идет процесс сокращения численности сельских школ, их реорганизации, укрупнения.

В этой главе мы хотим описать опыт других стран, столкнувшихся с проблемами финансирования и создания безопасной образовательной среды в малокомплектных школах. И наглядно показать, что каждая страна решает

данную проблему своим путем, находит свой выход. Мы опыт зарубежных стран по проблеме создания безопасной образовательной среды изучали посредством данных интернет-ресурсов за последние 4-3 года. Все ссылки представлены в использованных источниках.

Для начала поговорим о том, что такое «малокомплектная школа» - по определению малокомплектная школа - школа без параллельных классов, с малым контингентом учащихся, где, как правило, учащиеся двух, трех или четырех классов объединяются в один класс - комплект. С классом-комплектом работает один учитель. Расположены такие школы в основном в сельской местности.

В каждой стране такие школы имеют свое предназначение, реализуют свою образовательную практику и политику. Так, французы называют сельские школы, в которых всего лишь один класс, «идеалом республики», потому что в этих школах нет проявлений насилия. В Норвегии половина малокомплектных школ занимается по системе объединенных классов. В Австралии с ее разбросанными поселениями большое значение для образования играло радио, а на Аляске - телевидение. Для ведения занятий осуществлялось за счет привлечения средств массовой информации, где имелись образовательные каналы, велось адресное вещание для школьной аудитории.

Рассмотрим подробнее образовательную политику тех стран, в которых есть положительный пример решения проблем создания безопасной образовательной среды малокомплектных сельских школ. Рассмотрим проблемы создания безопасной среды и роль малокомплектных школ в современной образовательной ситуации в ряде зарубежных стран.

Финляндия.

В Финляндии для спасения сельских школ создана и действует организация «Сельское движение». В частности, в Лапландии - местности, где проживает коренной народ Финляндии - саамы, большое количество малокомплектных школ. Соответственно их проблемы решают по-своему. Правительство Лапландии очень бережно относится к малокомплектным школам и к сохранению языка и культуры саамов. Например, детей в школу могут подвозить на расстояние до ста километров, работ школьного такси хорошо оплачивается. На работу водителем школьного такси принимают после тщательной проверки физического и психического здоровья водителя. В Финляндии как и в России и в Казахстане функционируют интернаты, подобные таким, в которых живут обучающиеся из удаленных от базовой школы населенных пунктов. Тепловой режим, обеспечение горячим питанием, психологически комфортная среда обеспечивается согласно требованиям. А в Лапландии интернатов нет. Для подвоза детей арендуют специальное такси, а муниципалитет оплачивает эти расходы. Густота населения на территории Лапландии сравнительно небольшая, отчетливых границ между поселениями нет. Это характерная картина для северной территории, где в основном всегда развивалось оленеводство. Она схожа для удаленных территорий Севера и Сибири России. Помимо этого демографическая ситуация в губернии Лапландии также не самая благоприятная. По данным декабря 2008 г., в Лапландии было всего 670 школьников, которые обучаются в 13

малокомплектных школах. В условиях, когда число учащихся менее 12 человек, выстраиваются оптимальные варианты обучения. Ситуация схожа с удаленными районами любой области России: часть предметов изучается одновременно учащимися разных классов под руководством одного учителя в одном кабинете. Отличие в том, что начальное школьное звено в лапландской школе не с 1-го по 4-й класс, как у нас, а с 1-го по 6-й класс. После девятого класса большинство учащихся выбирает профессиональное образование, а желающие продолжают учебу в вузах по своей специальности. На территории Финляндии действует два государственных языка - финский и шведский. Учащиеся школ могут выбрать для изучения еще английский или саамский. В свою очередь, существуют три разновидности саамского языка, носители которых не могут понимать друг друга. На уровне правительства предпринимается все возможное для сохранения всех трех разновидностей саамского языка. Существуют детские сады, программы которых построены по принципу языкового гнезда. В Финляндии много лет существует практика «странствующего/ путешествующего учителя», который осуществляет обучение школьников передвигаясь от одного населенного пункта к другому. Заработная плата странствующего сельского учителя в 3 раза выше учителя городской школы. Так решается вопрос доступа к качественному образованию обучающихся сельских малокомплектных школ Финляндии. Школьное образование в Финляндии называют одним из лучших в мире. Из-за маленькой плотности населения, достаточно удаленном расположении населенных пунктов, там очень много малокомплектных школ. В 2018 году эта страна заняла первое место в рейтинге PISA – Международной программы по оценке образовательных достижений учащихся, и уже не в первый раз.

Финские сельские школы, удивляют в хорошем смысле: бесплатное такси, которое отвозит ребенка в школу и возвращает домой, маленькое домашнее задание и свободные порядки: дети могут ходить по школе в удобной одежде и в носках вместо сменки, а учителя – вести урок, сидя на полу или на парте соблюдение всех требований безопасности и большое внимание развитию навыков безопасной жизнедеятельности. А еще – полное отсутствие того, что у нас называется неприятным словом «поборы».

Один из главных принципов финского школьного образования – принцип равных возможностей. Обучение ребенка не должно зависеть от социального статуса и материальных возможностей его семьи. Школы обеспечивают всем необходимым, независимо от того, где они находятся и сколько в них учеников. Уровень преподавания тоже примерно одинаков, школы не делятся на сильные и слабые. Еще недавно родители первоклассников даже не могли выбирать, куда отдать ребенка: детей распределяли в учебные заведения по месту жительства. Сейчас право выбора есть, но пользуются им немногие.

Население Скандинавии стареет быстрее, чем в среднем по Европе. В селе это еще заметнее: молодежь уезжает учиться в город, но обратно уже не возвращается. Деревни, где средний возраст жителей – более 60 лет, не редкость. Школы и больницы в таких местах закрываются, содержать их власти не могут. После этого уезжают и последние семьи с детьми. Этот процесс начался еще в

девятидесятых, и решение до сих пор не найдено. Такая же тенденция сохраняется и в соседних Норвегии и Швеции.

Германия. Из-за дефицита учителей на работу берут пенсионеров и студентов. Главной проблемой немецких школ, в том числе в сельской местности, уже несколько лет является нехватка не учеников, а учителей. Перед началом 2018/2019 учебного года ассоциация учителей Германии заявила, что школам страны недостает 40 тысяч педагогов. Среди причин называют рост рождаемости и приток беженцев, а также волну выхода на пенсию учителей старшего поколения. И это несмотря на то, что профессия педагога престижна, а зарплата превышает среднюю зарплату по стране.

Больше всего от кадрового дефицита страдают те учебные заведения, где платят учителям меньше, – в первую очередь сельские и начальные школы. Педагоги работают сверхурочно, раньше времени выходят из отпусков и заключают временные контракты, чтобы преподавать в двух школах сразу. Чтобы закрыть пустующие долгое время вакансии, руководство охотно принимает в штат пенсионеров и студентов, но и это не спасает ситуацию.

Власти земель ищут свои решения. В Саксонии будущих педагогов стараются заинтересовать работой в сельской местности еще на этапе обучения, в Саксонии-Анхальт вводят доплаты для тех рабочих мест, которые пустуют слишком долго. В Нижней Саксонии педагогам повышают зарплату, а в Баден-Вюртемберге к преподаванию в начальной школе привлекают молодых учителей старших классов, обещая бонусы в дальнейшем.

Несмотря на все это, прогнозы не обнадеживают. Эксперты считают, что просто найти педагогов на вакантные места недостаточно: число учащихся и потребность в учителях будут расти и дальше.

В таких условиях сохранить школы, где учеников меньше, чем должно быть по закону, оказывается слишком трудно, они закрываются. В 2019 году летом, в преддверии нового учебного года, в земле Рейнланд-Пфальц специальная инспекция проверила 40 небольших начальных школ (всего их около тысячи). Три из них из-за недобора учеников закрылись[4].

1. В России 79 % сельских школ владеют землей на правах собственности, возделывают ее, многие получают урожаи не ниже, а то и выше фермерских и обеспечивают себя продовольствием [3].

2. Глубокое знание учителями индивидуальных особенностей и условий жизни каждого ученика, близость природы, благоприятные условия для трудового воспитания - эти особенности позволяют организовать учебно-воспитательный процесс на высоком уровне.

3. В целом сельскую школу, детский сад и дом культуры можно рассматривать как единый центр культурной жизни села. Есть мнения представителей руководства инновационных школ Томской области, расположенных в сельской местности, что роль школы одна из самых главных в развитии региона в целом. Там, где есть школа, есть и жизнь.

Таким образом, можно сказать, что из малокомплектных школ выпускается практико-ориентированная молодежь, однако не всегда находящая должное применение своим способностям и умениям.

Украина.

В Украине во многом аналогичная России демографическая ситуация, и, следовательно, и действует аналогичная образовательная политика работы с малокомплектными школами. Приняты были решения о закрытии двух третей школ. Так, по данным Министерства образования и науки Украины, начиная с 2001 г., в Украине была закрыта 951 школа, в том числе 740 сельских (78 % всех закрытых школ - сельские) [5]. С 2000 г. количество учеников, которые учатся в общеобразовательных учебных заведениях в сельской местности, уменьшилось на 555,3 тысячи (25,6%). В сельской местности с 2001 г. начинают широкомасштабную реализацию программы «Школьный автобус». Однако эта программа, начатая в Сумской области, где тогда на селе работало 77 % школ (54 малокомплектных) от общего количества в области, оказалась до конца нереализованной по причине старого автобусного парка, стабильного сокращения сельских школ[6].

За 2005 г. в Украине было закрыто 70 школ, где учились около 2 тысяч детей, и построено 40 школ, где учатся 12 тысяч детей [6]. С 2006 г. малокомплектные школы в Украине стали закрывать только при согласии родителей. Отработаны такие формы обучения, по которым вместо закрытия малокомплектной школы практиковали преподавание одним учителем всех дисциплин в 1-5 классах за двойную оплату. С 2006 г. по 2008 г. в областях Украины продолжалась оптимизация сети общеобразовательных учреждений - сокращалось десятками число малокомплектных школ в Полтавской области, Луганской, Харьковской и других областях Украины. Немногим отличалась ситуация в Киевской области. Здесь превалировала позиция государственной областной администрации, направленная на сохранение сельских школ. Везде отмечалось, что малокомплектные школы «проблематичны по финансированию», себестоимость обучения одного ученика в 5-6 раз превышает нормативы. Часто это, как и в российских регионах, определялось тем, что проектная возможность школ очень большая, а наполняемость маленькая. Соответственно денег на обеспечение такой школы дорого обходится государству.

Школы закрывались с согласия территориальных общин сел «по решению местных советов и по согласию громад». Таким образом, в настоящее время каждая пятая школа в Украине является малокомплектной, в которой учатся не больше 40-50 человек. Обобщенная инициатива образовательной и политической общественности Украины, направленная на сохранение малокомплектных школ, требует пристального внимания и представляет большой интерес для нашего регионального образования. В настоящее время в Украине предлагаются следующие отличающиеся от российских законодательные и образовательные акты:

- 1) уменьшить норматив наполняемости в классе в сельской местности до трех учеников (сегодня количество детей в классе должно быть не меньше пяти);
- 2) ввести разделение на группы при изучении отдельных предметов при наличии в классе 16 учеников;
- 3) скорректировать количество педагогических часов на ставку, которую должен получать сельский учитель в отличие от городского;

4) создавать общеобразовательные учреждения I степени с малым количеством учеников «Школа-семья» с учетом специфики местности и демографической ситуации в населенном пункте. Эта инновация должна обеспечить доступность качественного образования для детей младшего школьного возраста. Проект находится на стадии апробации. Схожей инициативой является введение новых нормативов содержания сельских школ, типовых штатных расписаний для них.

Франция. Родители и учителя протестуют против закрытия классов в сельских школах. Непопулярные реформы президента Эммануэля Макрона, ставшие причиной забастовок и акций протеста во Франции, затронули и школьное образование. Часть нововведений в этой сфере вполне безобидны, хотя и их критикуют за точечность и несистемность (например, ученикам запретили пользоваться мобильными телефонами в стенах школы). А вот решение уменьшить число учеников в классах школ в неблагополучных городских кварталах до двенадцати человек грозит ударить по сельским школам, за счет которых эти новые маленькие классы обеспечат учителями. «Это как раздеть Питера, чтобы одеть Пола», – передают западные СМИ фразу представителя одного из профсоюзов.

Речь идет о закрытии не целых школ, а классов (а еще – групп детских садов). И если в 2017 году Эммануэль Макрон обещал, что этого не случится, то уже через год министр образования Жан-Мишель Бланкер признал, что в течение учебного года закроется 200–300 классов.

Это не может не сказаться на качестве образования. Недовольные родители и учителя пытаются привлечь внимание властей протестными акциями. К счастью, мирного характера: устраивают пикеты и пытаются общаться с чиновниками. Есть и более необычные способы. Жители коммуны Экёрдрвилль опубликовали на популярном портале шуточное объявление о продаже школы, в котором описали ее как обычный объект недвижимости. А в коммуне Рош-ле-Бопре символически «продали» на аукционе детей.

Несмотря на протесты, реформы продолжают. В будущем учебном году правительство обещает увеличить количество маленьких классов в начальной школе. Нововведение коснется 15–20 % учеников первого и второго классов. Если перемены будут идти заявленными темпами, в течение трех лет Франции понадобится 3–4 тысячи новых учителей начального звена. На пресс-конференции в конце апреля Эммануэль Макрон пообещал, что сельские школы больше не будут закрываться без согласия местных властей. Но это заявление никого не удовлетворило. В школах Австралии и Швеции используют кластерный механизм: крупные школы служат в качестве хаба, а МКШ являются «поставщиками» или «спутниками». Учащиеся МКШ обеспечиваются транспортом до больших школ по определенному графику. Совместное использование объектов позволяет учащимся МКШ обучаться по более широкой программе.

В ряде стран, таких как Канада и Австралия, в сельской местности широко используется дистанционное обучение. Учащиеся МКШ могут посещать веб-уроки, функция учителя при этом состоит в организации процесса и поддержке

учащихся. <https://vlast.kz/obsshestvo/31691-ostavit-nelza-zakryt-est-li-budusee-u-malokomplektnyh-skol.html>

Польша.

Сельские школы в Польше во многих отношениях обделены вниманием государства [3,4]. Констатируется:

- слабая техническая база и отсутствие ремонта у многих сельских школ в течение долгих лет, нарушение теплового режима;

- отсутствуют специальные формы повышения квалификации, профессионального совершенствования и соответствующие методические материалы для сельских учителей;

- школы не осуществляют какой-либо внеурочной деятельности (часто это объясняется тем, что учащиеся живут далеко от места обучения и родители не соглашаются на увеличение нагрузки), таким образом, можно сказать, что обучающиеся сельских школ Польши не имеют доступа к качественному дополнительному образованию;

- существенно меньше возможностей для изучения иностранных языков, а именно отсутствие подготовленных кадров (в сельских школах детей чаще всего обучают русскому языку, в то время как в городах доминирует английский);

- техническое обучение и информатика преподаются на недостаточно высоком уровне (немного улучшают ситуацию такие центральные программы, как «Интернет в каждой гмине»¹ или «Интер-кл@сс», однако пока Польша находится в невыгодной ситуации по сравнению с другими европейскими странами, в частности, по среднему по стране количеству учеников, пользующихся одним компьютером). В Польше сохраняется проблема интернет безопасности, безопасного подвоза обучающихся отдаленных населенных пунктов в школу и обратно домой;

- современная модель общетехнического образования также не введена во многих сельских школах, хотя она могла бы сгладить недостатки во многих областях образования [3].

В Польше и в России схожие представления о главенствующей роли государства в повышении уровня обучения в сельских школах. По мнению многих, нужны существенные инвестиции прежде всего в сельское обучение. Необходимо увеличить поток сельской молодежи, направляемый в профессиональные школы, а для этого надо повысить уровень и качество предоставляемого в сельских школах начального образования. Приведем инициативы в образовательной системе Польши, идентичные российским инициативам:

1. Принцип «маленькие, дорогие и слабые школы - ликвидировать» на равных действует в России и Польше, но в настоящее время и там и здесь не оценивается как первоочередной. Есть бесперспективные школы и есть такие, которым необходимо предоставить помощь, оборудовать современными средствами обучения, и тогда они смогут выполнять свою миссию.

2. В Польше органам финансирования и управления образованием предлагается установить определенные нормы ставок в зависимости от числа отделений и количества учащихся. В России практика так называемого

подушевого финансирования прошла стадию эксперимента и распространилась в большинстве регионов, порождая при этом значительные проблемы.

3. В Польше с 2020 года небольшое количество учителей предлагается готовить специально для работы в системе объединенных классов. Для чего выпущено специальное постановление Министерства национального образования Республики Польша. Однако фиксируется, что реализацией данного постановления не занимается фактически ни одно учебное заведение; подобное обучение отсутствует и в программах последипломных курсов. Аналогично слабо выглядит практика подготовки учителей для работы в системе объединенных классов и в российских учебных заведениях, хотя разработки таких методик разновозрастного обучения ведутся.

4. В России и Польше отдадут отчет в том, что важным элементом подготовки сельских учителей могло бы стать обучение двум специальностям. В культурно отсталых регионах такие специалисты повысили бы качество обучения. Однако в России двойные специальности в стандартах высшего профессионального педагогического образования ликвидированы. Возможно, что в системе переподготовки учителей сельских школ требуются затраты на это направление. В Казахстане 17 вузов лицензированы и готовят специалистов по смежным специальностям, в 2019 году 208 молодых специалистов получили диплом и имеют право преподавания двух учебных дисциплин.

5. В обеих странах предлагается широко использовать телевизионную сеть, радио и, прежде всего, Интернет в распространении новых вспомогательных технологий для дистанционного обучения. Республика Казахстан в 2020 году 4 четверть перешла на дистанционное обучение школьников с 1-11 классы и преподавание начало осуществляться посредством республиканских каналов «Балапан» и «Ел арна». Кроме этого контроль осуществлялся непосредственно учителями школ, проверялся объем выполненного задания, давалась обратная связь.

6. В целом в обеих странах предлагается сосредоточить внимание на совершенствовании деятельности малокомплектных школ на основе предусмотренной реформами новых систем оценки их эффективности. В частности, в России существует поддержка инновационных школ, куда среди сельских школ попадают и малокомплектные. Например, в Томской области квота на поддержку инновационных школ между городскими и сельскими школами распределена с увеличением в сторону сельских школ. Есть отличия в предлагаемых решениях проблемы малокомплектных школ в Польше и России. Поскольку в Польше особое внимание уделяется развитию ремесленных и технических училищ, то это сказывается и на требованиях к подготовке учащихся в сельской местности для этого уровня образования. Так, в Польше предлагается следующее:

1. Создать сеть гимназий, т.е. школ с 3-летним циклом обучения на базе 6-летних начальных школ, в том числе для сельской молодежи. Это на год продлило бы для учащейся молодежи возможность выбора дальнейшего пути обучения, а образовательным учреждениям предоставило бы возможности для реализации новых учебных программ и выполнения дидактических, воспитательных и

опекунских функций. Это предложение не является простым в своей реализации, оно потребует притока в сельские школы высококвалифицированных учителей, организации внеклассных занятий, становления воспитательной работы как основной функции школы во время занятий и после них и организации соответствующего питания в школьных столовых. Обеспечивать бесплатный безопасный подвоз обучающихся в школу и обратно к месту проживания. Для этого был обновлен автобусный парк на 80%.

2. Для решения кадрового вопроса и сохранения безопасности обучающихся предлагается реализовать концепцию «путешествующего учителя». В России реализуется проект «Мобильный учитель» в нескольких регионах. В проекте городской учитель на служебной машине посещает сельские школы несколько раз в неделю, где преподает в основном – английский язык. Это связано с препятствием, которым является редкая и недостаточно качественная сеть автодорог. Рассматривается вариант организации работы учителя-профессионала, который приезжал бы на некоторые занятия помогать постоянным педагогам. Такая практика уже давно применяется в маленьких сельских школах в США. Эта концепция похожа на казахстанский проект «мобильный учитель», инициированный ГПРОН на 2020-2025 годы. Данный проект решит вопрос безопасности обучающихся, получения качественного образования и кадровый вопрос нехватки учителей-предметников.

<https://activityedu.ru/Blogs/international/selskie-shkoly-v-razvityh-stranah-tozhe-zakryvayutsya-no-ne-vezde/>

Приведем материал, подготовленный Информационно-аналитическим центром г. Нур-Султан, опубликованного в статье «Перспективы развития сельских школ».

С проблемой малокомплектных школ сталкивается и США, где учителя сельских школ также могут преподавать несколько предметов. На базе полнокомплектных сельских школ создаются ресурсные центры (опорные школы) для поддержки МКШ. Возникает вопрос: не потянут ли МКШ эти сельские школы вниз? Не стоит забывать, что малокомплектные школы представляют половину сельских школ. Если решить проблему МКШ, разрыв успеваемости между сельскими и городскими школами сократится только наполовину. Ведь при закрытии или консолидации МКШ на уровне основных и начальных школ, необходимо будет усилить потенциал полнокомплектных сельских школ. Не решенным остается вопрос оплаты педагогов ресурсных центров в сессионный период, когда обучающиеся малокомплектных школ приезжают в ресурсные центры.

В Шанхае (Китай)[7] наоборот городские школы поддерживают сельские школы. Разработанная в Китае программа направлена на внутри региональный обмен педагогических кадров, финансовых и материально-технических ресурсов; улучшение менеджмента и эффективности; повышение качества образования. В Казахстане началось активное движение по поддержке сельских школ со слабой результативностью посредством осуществления шефства городскими сильными школами.

В США и Австралии действуют специальные гранты для поддержки сельских школ (от 10 до 60 тыс. долл. США). В Канаде на протяжении 20 лет проводится конгресс сельского образования, где обсуждают лучшие практики преподавания, вопросы школьного управления, взаимосвязь местного общества, финансы и др. Также, в Австралии действует национальная рамка и план действий по развитию сельского образования.

Соединенные Штаты Америки.

Главная проблема сельского образования в США – нехватка ресурсов. Финансирование государственных школ формируется из трех составляющих: местного бюджета, бюджета штата и, в меньшей степени, федеральных средств. На местном уровне главный источник финансирования – налог на недвижимость. На объем финансирования прямо влияет уровень цен, и в менее престижных районах школы получают меньше средств.

При этом на государственном уровне финансовая поддержка между сельскими и городскими школами распределяется неравномерно. По данным The Rural School and Community Trust, общественной организации, которая занимается проблемами сельского образования, в 2017 году только 17 % от общего объема финансовой помощи направили сельским школам, хотя доля таких школ в стране больше – 25 %.

В результате школьники занимаются по старым учебникам, а учителям приходится прилагать много усилий, чтобы дополнить материал. Затрудняет ситуацию еще одна особенность сельских районов: отсутствие широкополосного, или высокоскоростного, интернета. В сельской местности к нему не имеет доступа примерно треть населения, то есть около 19 миллионов человек (в конце прошлого года президент компании Microsoft назвал эту ситуацию неотложной национальной проблемой).

Зарплаты у учителей в сельских школах ниже, чем в городских, а нагрузка больше: педагогам иногда приходится вести несколько предметов, а в свободное время заниматься организацией мероприятий. Учителей в таких школах не хватает – это и причина, и следствие. К тому же тем, кто переехал из города, бывает сложно адаптироваться к местной специфике и найти общий язык с учениками, для которых работа на ферме родителей может быть важнее, чем ежедневное посещение занятий.

В первую очередь такое положение дел сказывается на детях, которых принято называть одаренными. Они не имеют тех возможностей, которыми располагают их сверстники в городах. Успеваемость в сельских школах хуже, процент поступающих в высшие учебные заведения меньше.

Но и в таких условиях даже маленькие школы власти пытаются сохранить. В некоторых районах США до сих пор существуют так называемые однокомнатные школы (one-room school), где дети разных возрастов учатся вместе – буквально в одной комнате. Такие школы были распространены в Европе и США во второй половине девятнадцатого и начале двадцатого века, но кое-где действуют и сейчас. Как правило, в однокомнатной школе можно получить только начальное образование.

Сельские школы США во многом схожи с российскими и казахстанскими. США - страна с огромной территорией, где есть аграрные редко населенные районы, в которых социально-культурным центром становится сельская школа. Схожи и проблемы сельского образования в Казахстане, России и США. Однако подходы к решению отличаются.

Специфика американской политики в области образования в настоящее время заключается в том, что в США стараются сохранить каждую, даже самую маленькую сельскую школу, для этого обеспечивается безопасный подвоз, автобусный парк оснащен новыми комфортабельными автобусами. Если же в округе остается совсем мало учеников, то там создаются так называемые однокомнатные школы. Однокомнатная американская школа напоминает сельскую школу в любом малолюдном регионе нашей страны. Суть в том, что один учитель занимается с детьми разных возрастов и часто преподает несколько предметов сразу. Каждый ребенок учится по индивидуальной программе. Главное отличие подобных школ в Америке - материальное поощрение учителей. Зарплата педагога сельской «малокомплектной школы» здесь в два раза больше, чем у городского коллеги. США развернута программа реконструкции больших школ в маленькие, американцы так пытаются справиться с волной подростковой агрессии, буллинга, кибербуллинга. Сами американцы не считают школу безопасным местом, считают, что в школе дети учатся социальным явлениям, поэтому много родителей стараются обучать своих детей в маленьких школах. «Образование является основой для создания мирного общества, но, тем не менее, для миллионов детей во всем мире школа не является безопасным местом», – отмечено исполнительным директором ЮНИСЕФ Генриеттой Фор.

Подведем итог. Проблемы и роль малокомплектных школ в современной образовательной ситуации различных стран отличаются друг от друга. Каждая страна находит свои пути решения проблем малокомплектных школ, как в вопросах обеспечения безопасной образовательной среды так и в области финансирования, кадрового обеспечения, осуществления подвоза обучающихся, обеспечения питьевой водой, горячим или буфетным питанием, возможности доступа к качественному образованию. Каждая страна имеет свои принципы сохранения таких школ и свою образовательную практику, что представляет большой интерес. Одним из важных факторов, влияющих на жизнеустойчивость этих образовательных учреждений, является, прежде всего, твердая роль социальных институтов, активно функционирующих на селе, конечно, при условии, что демографическая ситуация в конкретном населенном пункте не будет ухудшаться. В этом случае сохранение малокомплектной школы имеет явные преимущества, как показывает опыт других стран, и позволяет по-новому определить концепции создания безопасной образовательной среды, использования образовательных технологий и методик обучения, соответствующих дидактической базе малокомплектных школ, что актуально для Казахстана. Изучение опыта проблем и перспектив зарубежных стран позволило нам убедиться в том, что проблемы малокомплектных школ во многом пересекаются, имеют точки соприкосновения. Проблемы по созданию безопасной образовательной среды в малокомплектных школах одни, но подходы для их

решения разные. Есть примеры, которые можно заимствовать, как например, «путешествующий учитель» или вопрос оплаты сельскому учителю, преподающему в совмещенных классах, большую зарплату, подробнее стоит изучить вопрос бесплатного подвоза обучающихся из удаленных населенных пунктов в школу, а также привлечение республиканского телевидения и радио для преподавания обучающимся из удаленных школ. Вместе с тем, нами из зарубежных источников не обнаружены материалы по вопросам привития обучающимся навыков безопасной жизнедеятельности.

2 Обеспечение безопасной образовательной среды в МКШ: состояние и перспективы

Безопасная образовательная среда – это система психологической и педагогической безопасностей учебно-воспитательного процесса. В главе описываются составляющие компоненты безопасной образовательной среды и механизмы обеспечения безопасности учащихся сельских малокомплектных школ в Республике Казахстан.

Из материалов первой главы мы убедились в том, что во всех цивилизованных странах главным приоритетом системы образования является обеспечение безопасной образовательной среды. Данные многочисленных исследований и материалы СМИ убедительно показывают, что обеспечение безопасной образовательной среды – дело нелегкое, требующее постоянного внимания не только педагогической, родительской общественности, но и местных исполнительных органов.

Под обеспечением безопасности жизни и здоровья детей понимают планомерную систематическую работу по всему спектру направлений - организационному, информационному, агитационному, обучающему.

Сохранение здоровья детей и подростков, обеспечение достойных условий жизнедеятельности является общегосударственной задачей, требующей комплексного стратегического решения, что подтверждает актуальность данных методических рекомендаций.

Проблема обеспечения безопасности образовательной среды всегда находится под пристальным вниманием Министерства образования и науки Республики Казахстан и систематически обсуждается на всех уровнях. Так на одной из родительских конференций 8 сентября 2018 года в Астане вице-министр образования и науки РК Рустем Бигари призвал родителей больше внимания уделять безопасности детей. По его словам, за полгода в Казахстане погибли более 140 детей [8]. «За 6 месяцев 2018 года в дорожно-транспортных происшествиях погибли 71 несовершеннолетний, в водоёмах страны утонули 74 ребёнка. Безусловно, эти цифры требуют активного участия каждого взрослого человека. Это говорит о том, что нам необходимо больше останавливаться на профилактической и разъяснительной работе среди родителей, потому что родительский контроль недостаточен, не соблюдаются меры безопасности, правила поведения, обучающимся не в полной мере прививаются навыки безопасной жизнедеятельности. Всю эту работу мы должны активизировать, чтобы эти показатели улучшить», – сказал Р. Бигари. Ежегодно в Казахстане около двух тысяч человек лишаются родительских прав, что свидетельствует о недобросовестном отношении родителей к выполнению своих обязанностей, подчеркнул вице-министр. Эта цифра, к сожалению, не сокращается. В Центры адаптации несовершеннолетних каждый год попадают около семи тысяч детей. Эта цифра тоже не уменьшается и имеет стабильный показатель. Конечно, это статистика, но каждая судьба ребёнка должна нас тревожить. Мы принимаем необходимые меры, открыли телефоны доверия "111". С начала 2018 года около 200 тысяч детей к нам обратились за помощью. Это предотвращение суицидов,

различные психологические проблемы, с которыми сталкиваются подростки", – пояснил Р.Бигари. МОН РК констатирует, что принятые нормы по обеспечению безопасности детей не всегда исполняются на местах. «Министерством образования и науки Республики Казахстан проводятся совещания с участием руководителей региональных управлений образования по вопросам усиления мер по обеспечению безопасности детей. В ходе совещаний отмечается, что в действующих нормативных документах предусмотрены меры безопасности, которые исполняются не всеми местными исполнительными органами».

К решению проблем детской безопасности обращался неоднократно и депутатский корпус правительства. В Казахстане ответственность за безопасность учащихся закрепят за персоналом школ. «Во исполнение поручения главы государства от 9 декабря 2019 года прорабатывается комплекс следующих мер по: обеспечению организаций образования теплыми туалетами с учетом наличия локальных очистных сооружений, ограждениями территории организаций образования; оснащению до 1 сентября 2020 года всех организаций образования системами видеонаблюдения и их выводу на центр оперативного управления органов внутренних дел; включению в правила внутреннего распорядка и в уставы организаций образования порядка пребывания посторонних лиц в зданиях и на территории организаций образования, а также закреплению ответственности персонала школы за обеспечение безопасности детей», — говорится в ответе А. Мамина на депутатский запрос.

Также, по его словам, принимаются меры по укомплектованию школ инспекторами по делам несовершеннолетних, а также введению до 1 марта 2020 года специализированной службы охраны в организациях образования, расположенных в крупных городах.

«В настоящее время на рассмотрении парламента Республики Казахстан находится проект закона Республики Казахстан «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования уголовного и уголовно-процессуального законодательства», который предусматривает меры ужесточения ответственности за преступления против половой неприкосновенности несовершеннолетних детей. Поправки в законопроект направлены на увеличение сроков наказания лиц, совершивших преступление при выполнении служебных обязанностей; исключение права на примирение и перевода из категории преступлений средней тяжести в категорию тяжких преступлений; проведение принудительной химической кастрации лиц за подобные преступления, независимо от их психического состояния», — сообщил премьер А.Мамин [9].

Кроме того, как заверил глава кабмина, «дополнительные меры по обеспечению безопасности детей будут предусмотрены в рамках дорожной карты по усилению защиты прав ребенка и противодействию бытовому насилию, решению вопросов суицидальности среди подростков, разрабатываемой во исполнение послания президента Республики Казахстан Касым-Жомарта Токаева народу Казахстана от 2 сентября 2019 года». «В целом, вопросы обеспечения безопасности детей находятся на особом контроле правительства Республики Казахстан», — заключил А. Мамин.

Приведем статистику этого 2019-2020 учебного года, чтобы понять, насколько важна работа по основным направлениям привития навыков безопасной жизнедеятельности. Всегда стоит помнить, что детская безопасность – это ответственность взрослых. Чаще надо проводить беседы с обучающимися о разных видах опасности. В разных регионах Казахстана существуют свои зоны риска. Сентябрь 2019 года, Павлодарская область поселок Ленинский, школьники младшего возраста играли на огороженной футбольной площадке. Младшие школьники играли в огражденном футбольном поле, двое детей по железному ограждению полезли вверх, когда их ударило электрическим током, что привело к смерти двух школьников. В данном случае вина в трагедии лежала на организации, которая изначально неправильно выбрала место для постройки детской футбольной площадки под высоковольтными столбами. Следующий пример 15 ноября в уличном туалете на территории пригородной школы г. Тараз была изнасилована девочка. Пострадавшей оказалась ученица седьмого класса, которая отпросилась с урока в туалет. В данном случае имеющийся школьный туалет не работал, девочку отправили на улицу одну без сопровождения. Выяснилось, администрацией школы не установлена камера видеонаблюдения зоны надворного туалета, которая могла бы предотвратить насилие над школьницей. Тогда как система должна позволять вести наблюдение за обстановкой в сооружениях, помещениях и прилегающих к ним территориях по периметру территории. Должны быть охвачены – главные и запасные входы, помещения массового скопления людей, другие помещения по усмотрению руководителя организации образования. Срок хранения информации – не менее 30 суток», — пояснили в минобразования и науки. 20 ноября депутат Унжакова, обращаясь к А. Мамину с запросом, отметила, что «казахстанская общественность поражена беспрецедентным преступление против половой неприкосновенности несовершеннолетних детей». Говоря о случае в Таразе, депутат отметила, что «под давлением родительской общественности областное управление образования незамедлительно уволило директора школы, заместителя по воспитательной работе, учителя, отпустившего девочку с урока, и вахтера». Однако, считает парламентарий, «такие меры скорее можно расценивать как привычную рефлексию чиновников найти и наказать «стрелочника». Депутат Унжакова предложила обеспечить все школы туалетами внутри зданий, рассмотреть возможность ускоренной интеграции систем видеонаблюдения, полностью укомплектовать штат школьных инспекторов полиции и прекратить практику их отвлечения от работы в школах, ввести более строгие правила по ограничению доступа незнакомых людей в учебные учреждения и на их территории.

20 ноября стало известно, что 19 ноября недалеко от школы-гимназии № 60 Алматы на 12-летнюю ученицу было совершено вооруженное нападение. Девочке удалось увернуться от предмета, похожего на нож, но злоумышленник, по некоторым данным, преследовал ее вплоть до ворот учебного заведения. Продолжим наш список бед, в которые попадают наши школьники. Населенные пункты в снежную зиму от обилия снега в ВКО близ села Шемонаиха в январе 2020 года после недельной вьюги школьники играли в снежных сугробах. Случился обвал снега, трое детей пострадали, один ребенок погиб. Значит, в

школе не проводилась работа по возможному обрушению снега после снежной метели. Февраль 2020 года Алматинская область трое школьников 12-13 лет пошли домой в соседнюю деревню после школы не по мосту, а по тонкому льду. В результате подтаявший лед дал трещину, дети оказались под водой и погибли. Значит, со школьниками не была проведена работа о том, что нельзя ходить по льду в весенний период, не разъяснили школьникам о свойствах льда. Нами приведены далеко не все несчастные случаи с участием детей. Все примеры убедительно доказывают необходимость работы педагогического коллектива сельских МКШ не только в обеспечении безопасной образовательной среды, но и по привитию обучающимся навыков безопасной жизнедеятельности.

Для достижения поставленной цели – показать насколько обеспечена безопасная образовательная среда МКШ: сегодняшнее состояние и перспективы нами будут использовано три государственных документа: Государственная программа развития образования и науки на 2020-2025годы (далее ГПРОН), НОБД (Национальная образовательная база данных) и Концептуальные основы воспитания в условиях реализации программы «Рухани жаңғыру» [10].

Сегодня все понимают, что создание безопасной образовательной среды в школе и детская безопасность - важнейшее условие повышения качества жизни. Проблема безопасности образовательной среды неоднократно поднималась первым Президентом РК Н.А. Назарбаевым. В Послании народу Казахстана от 5 октября 2018 года. Первый Президент предложил сконцентрироваться на обеспечении безопасности детей. Учитывая важность детской безопасности первый Президент, поручил обеспечить оснащение всех школ и детских садов системами видеонаблюдения, усилить работу школьных психологов и реализовать другие последовательные меры. Эта проблема сохраняет свою актуальность и на современном этапе развития нашего общества[11].

В начале 2020 года вышел долгожданный документ, регламентирующий деятельность образования ГПРОН на 2020-2025 годы, где проблема создания безопасной и комфортной среды является приоритетной. Педагоги страны воспринимают ГПРОН как инструкцию к исполнению. Для повышения эффективности государственных затрат на создание безопасной и комфортной среды для детей ГПРОН на 2020-2025гг. планирует использовать лучшую мировую практику. Наша страна открыта для обмена положительным опытом и сама готова делиться наработанным материалом по данной проблеме[1].

В толковом психолого-педагогическом словаре «безопасность» определяется как состояние защищенности жизненно важных интересов личности, общества от внутренних и внешних угроз. Понятие «безопасность» включает в себя психологическую и физическую составляющие [12].

Маслоу А. пишет: «Именно хорошая среда является для среднего организма одним из первейших факторов самоактуализации и здоровья. Предоставив организму возможность самоактуализации она, подобно доброму наставнику отступает в тень, чтобы позволить самому вершить выбор в соответствии с собственными желаниями и требованиями, оставляя за собой

право, следить за тем, чтобы он учитывал желания и требования других людей».[13] В пирамиде потребностей А. Маслоу вторую ступень занимает потребность в безопасности, которая в современном понимании включает защиту от болезней, преступности, проявления всех видов насилия, жестокого обращения, пренебрежения интересами и нуждами человека. На сегодняшний день прибавилось еще несколько видов опасностей: буллинг, кибербуллинг, сексуальное насилие, похищение учащихся. Обеспечение безопасности образовательной среды в школе является главным условием для реализации других потребностей: социальных, которые включают в свою очередь дружбу, привязанность, взаимопонимание и взаимопомощь. Там, где удовлетворены вышеназванные потребности, появляется необходимость в самоуважении, самопознании, изучении культуры своего народа, своей страны и других народов, потребность в духовных ценностях. Мы можем говорить о том, что для повышения качества жизни важное место занимает проблема безопасной образовательной среды, в условиях которой развиваются лучшие качества личности. Безопасность обучающихся в малокомплектной школе включает материально-техническую базу здания и близлежащих сооружений (теплица, туалет, спортплощадка), безопасность мебели, соблюдение теплового режима, обеспечение питьевой водой, горячим или буфетным питанием, организация образовательного процесса, безопасный подвоз в школу и обратно домой, функционирование интерната или альтернативы интерната «временной семьи». Неотъемлемой частью безопасной среды является создание психологически комфортной среды, защищенной от проявления всех видов насилия: кибер насилия, физического и психологического насилия. С недавнего времени в понятие безопасная среда стала входить работа педагогов по привитию навыков безопасной жизнедеятельности.

Одной из главных задач системы образования РК является обеспечение безопасной и комфортной среды обучения. В Республике Казахстан (далее РК) по последним данным (НОбД) от 1 ноября 2019 года в стране функционирует в сельской местности - 5225 школ (53,4 % от общего количества школ) с контингентом обучающихся - 1 465 252, в том числе 2 820 малокомплектных школ (40 %), в которых обучаются -19 450 детей. Среди сельских школ преобладают малокомплектные школы (40 %)[2]. МКШ характерное явление не только для РК, но и для стран с малочисленным населением, с большим расстоянием между населенными пунктами. В связи с урбанизацией населения, неудовлетворенностью родителей и учителей социально-бытовыми условиями, в том числе условиями обучения в сельской школе, отсутствием рабочих мест на селе для самих родителей ежегодно сокращается сеть сельских школ и увеличивается сеть городских школ. Для поддержки сельских школ в регионах созданы опорные школы (ресурсные центры) как одна из эффективных путей обеспечения качественного образования для детей отдалённых сельских МКШ (магнитных школ).

В настоящее время в стране функционирует 185 опорных школ (ресурсных центров): к ним прикреплены 605 магнитных МКШ (21% от всех МКШ).

Наибольшее количество опорных школ находятся в Карагандинской (39), Акмолинской (21), Северо-Казахстанской (23), Павлодарской (19), наименьшее количество в Мангистауской (1), ВКО - 6, отсутствуют опорные школы в Атырауской и Кызылординской областях.

Организация образовательного процесса в МКШ имеет свои особенности и отличается от организации полнокомплектных сельских и городских школ. При стремлении к равным образовательным возможностям и успеху каждого ребенка остро встают вопросы не только об организации образовательного процесса, который будет учитывать особенности территории, контингент обучающихся, характер социокультурной среды, образовательный уровень родителей, но и особенностях создания безопасной образовательной среды. Приведем точечные проблемы сельских школ:

- географическая удаленность от районных центров,
- малая комплектация классов, отсутствие параллельных классов или какого-то определенного класса
- социально-экономическая составляющая,
- отсутствие необходимой инфраструктуры,
- нехватка учителей с качественной подготовкой,
- ограничения образовательных возможностей,
- в сельской местности выбор школ ограниченный,
- в сельских школах предлагается меньше внеклассных занятий.

Перечислим основные компоненты безопасной образовательной среды для МКШ:

- соблюдение санитарно-гигиенических норм здания, освещения;
- тепловой режим в зимнее время года;
- защита от опасностей природного характера: пожаров, наводнений и землетрясений, низких и высоких температур;
- обеспечение безопасного подвоза учащихся из населенных пунктов, где нет школы;
- проживание в интернатах;
- проживание во временной семье;
- обеспечение горячим или буфетным питанием;
- питьевая вода;
- наличие туалетов в здании школы;
- психологическая безопасная среда, свободная от проявлений всех видов насилия: вымогательство, жестокое обращение, буллинг, кибербуллинг и др.

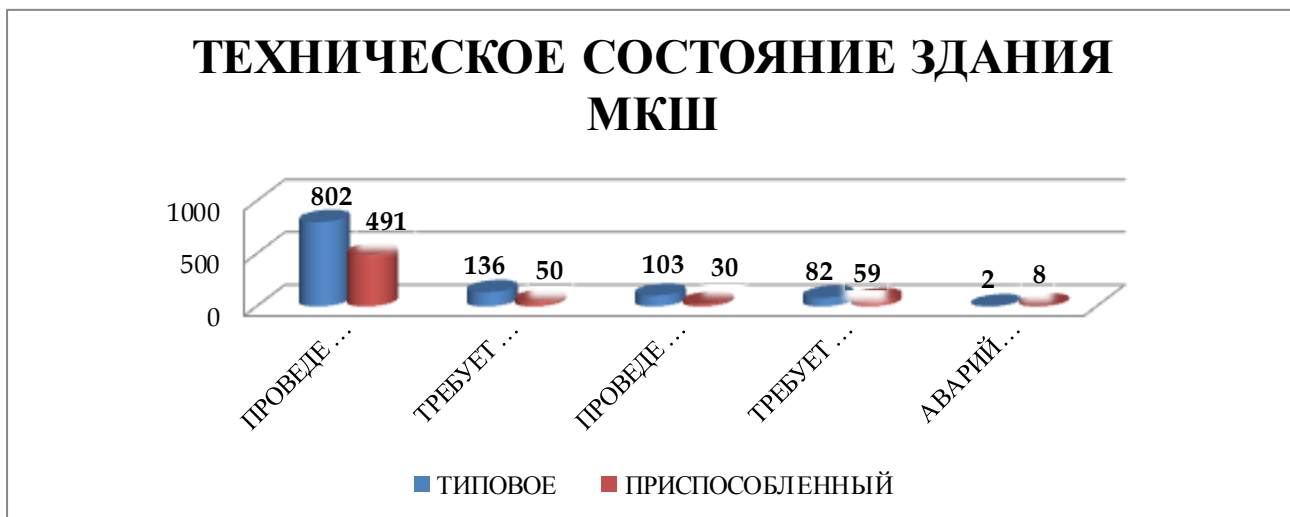
Перейдем к освещению каждого компонента по созданию безопасной образовательной среды[14]. Ситуация по материально-технической базе школ позволила увидеть сеть сельских школ, в том числе и МКШ, осуществляющих работу в приспособленных помещениях. В Туркестанской области 209 сельских школ, Алматинской области 151, в ВКО 133, в ЗКО 128 работающих в приспособленном помещении больше всего. Наблюдается сокращение школ находящихся в приспособленных зданиях, идет строительство новых школ, ведется капитальный ремонт изношенных зданий непригодных для

осуществления обучения, и, тем не менее, эта проблема, ожидающая своего решения. Диаграмма №1 отражает материально-техническое состояние сельских малокомплектных школ в республике.

Диаграмма №2 отражает следующие параметры, проведен технический ремонт, требует капитального ремонта, проведен капитальный ремонт, требует текущего ремонта, и школы в аварийном состоянии.

**Информация о РЦ и магнитных школах
2019-2020 учебный год**

Области	Всего ОШ (РЦ)	Кол-во обуч-ся в ОШ (РЦ)	Всего магнитных школ	Кол-во обуч-ся в магнитных школах	Кол-во детей из магнитных школ охваченных обучением в РЦ	Кол-во детей из магнитных школ проживающих во время сессий в интернате	Кол-во детей из магнитных школ охваченных ежедневным подвозом во время сессии
Акмолинская	21	9 028	57	3 250	444	254	190
Актюбинская	11	4 166	31	1 783	385	173	72
Алматинская	10	4 601	31	1 876	325	-	-
Атырауская	0	0	0	0	0	0	0
ВКО	6	2 991	26	1 811	465	0	465
Жамбылская	11	5 460	36	4 411	1 256	155	1 095
ЗКО	17	778	33	2 210	334	187	147
Карагандинская	39	710	191	12 904	1 611	649	962
Костанайская	20	9 949	73	5 014	942	159	182
Кызылординская	0	0	0	0	0	0	0
Мангистауская	1	1484	5	595	132 к об-ся ездят учителя дети не ездят МТБ в магнитных МКШ хорошая	-	-
Павлодарская	19	8 275	59	5 427	675	412	263
СКО	23	6 574	57	2 766	527	223	304
Туркестанская	8	6 169	12	1 017	160	-	14
Итого	186	60 185	611	43 064	7 256	2 212	3 694

Для сохранения здоровья учащихся важно соблюдения теплового режима. В ряде школ до сих пор осуществляется печное отопление, теплоснабжение из местной котельной не всегда приводит к нужному результату. В большинстве сельских школ тепловой режим соответствует норме. Вместе с тем, в отдаленных сельских МКШ есть случаи не соблюдения теплового режима. Учащиеся на уроках сидят в верхней одежде, администрация школы проводит занятия в сокращенном режиме, есть школы, которые осуществляют перенос уроков музыки, технологии, физической культуры на более теплое время. Решение данной проблемы решается местными исполнительными органами. Из-за низкой наполняемости классов часто бывает нерентабельным содержать здание школы. Администрацией школ северных районов проводится разъяснительная работа с

учащимися о соблюдении теплового режима одежды, поведении во время низких температур, об опасностях, которые могут возникнуть в ходе нарушения теплового режима[14].

Опасности природного характера как наводнения и землетрясения, пожары решаются проведением разъяснительной работы с учащимися школ о поведении во время чрезвычайных ситуаций. Администрацией школы, кабинетом психолого-педагогического сопровождения образовательного процесса проводятся обучающие тренинги и практикумы о поведении во время чрезвычайных ситуаций и низких температурах. Наводнения имеют место быть в населенных пунктах на побережье рек Ишим, Иртыш, Нура, Есиль, Сырдария и др. Местные исполнительные органы принимают активное участие в разъяснительной работе. В стране Алматинская область характеризуется частыми случаями подземных толчков и землетрясений, относится к сейсмоопасной зоне. С обучающимися данного региона осуществляется инструктаж о поведении во время землетрясений, как в здании, так и в открытой местности.

Не во всех школах осуществляется безопасный подвоз обучающихся, так как не обновляется автопарк, и нет финансирования из местных исполнительных органов. Подвоз организован для 26913 школьников (в 2018-2019уч.г.- 25 330 или 99,8%), в том числе: 24 159 охвачены ежедневным подвозом к школе и обратно домой. Контингент МКШ на 12 мая 2020 г.

Диаграмма №3 отражает количество обучающихся, охваченных подвозом в разрезе областей

Область	Количество обучающихся
Акмолинская	24 656
Актюбинская	13 593
Алматинская	18 699
Атырауская	1 904
ВКО	25 020
Жамбылская	10 785
ЗКО	14 128
Карагандинская	15 593
Костанайская	20 041
Кызылординская	932
Мангистауская	916
Павлодарская	14 502
СКО	22 638
Туркестанская	12 334
Итого:	195741

Для решения кадрового обеспечения и обеспечения безопасности детей в рамках реализации ГПРОН на 2020-2025гг будет запущен проект «Мобильный

учитель». Данный проект наша страна переняла из положительного опыта Российской Федерации и Финляндии. Мобильный учитель по определенному расписанию передвигается на автотранспорте по близлежащим магнитным школам, прикрепленным к опорным школам. Мобильным учителем может быть учитель как опорной, так и магнитной школы, имеющий специальное педагогическое образование, прошедший курсовую подготовку, имеющий стабильно высокие результаты. Учитель должен иметь хорошее здоровье, чтобы у него хватало сил ездить по населенным пунктам в любую погоду. Проект «Мобильный учитель» решает вопрос кадрового обеспечения и безопасности учащихся. В Российской Федерации выделяется мобильному учителю на безвозмездной основе автомобиль. В Казахстане, машина не выделяется, вместе с тем решается вопрос дополнительной оплаты за проезд и проживание в качестве 200% надбавки к заработной плате.

При опорных школах функционируют интернаты, там проживают дети из магнитных школ и отдаленных населенных пунктов. На сегодняшний день – 2754 учащихся проживают в пришкольных интернатах. ГПРОН на 2020-2025гг. запланирована работа по модернизации интернатов в организациях образования, улучшения условий пребывания в них, в том числе за счет механизмов государственного частного предпринимательства (ГЧП). Интернаты способствуют получению доступа к образованию учащихся из отдаленных населенных пунктов. В сельской местности далеко не при всех ресурсных центрах функционируют интернаты, в которых учащиеся живут в течение всего учебного года, и есть те, где учащиеся магнитных школ проживают три раза в продолжение учебного года во время сессии. Для решения данной проблемы значительный вклад делают местные исполнительные органы. В тех населенных пунктах, где нет интернатов, например в Северо-Казахстанской области введен проект «Временная семья», где 102 семьи приняли 112 детей, находящиеся в период сессий живут во временной семье. Временная семья - альтернативная форма интернатной системе обучения и воспитания школьников из малых населённых пунктов. «Временная семья» – семья, временно принимающая на воспитание детей школьного возраста на период образовательного процесса (на один учебный год) из малых населенных пунктов. «Временная семья» - лицо (лица), которые не являются родителями ребенка (детей), но несут за него полную ответственность, они заботятся и воспитывают ребенка (детей), помещенного в семью с письменного согласия родителей. Обоснованием для открытия временной семьи является отсутствие или нехватка интернатов при школах, создание необходимого уюта, домашнего комфорта для детей, сохранение ценностей семейного воспитания. Данный проект помогает обеспечить равный доступ к получению образования обучающимся из отдаленных населенных пунктов. Он создан для поддержки детей из отдаленных населенных пунктов в получении качественного образования. Основанием передачи ребенка (детей) «временной семье» является договор о передаче ребенка (детей) «временной семье». Договор заключается между лицами, желающими принять ребенка (детей) в свою семью, родителями или законными представителями ребенка (детей) и организацией образования, по

месту жительства «временной семьи». Требования к процедуре передачи ребенка во временную семью:

- передача ребенка (детей) «временной семье» осуществляется в семье граждан Республики Казахстан, постоянно проживающих на территории Республики Казахстан;

- Передаются дети школьного возраста во «временные семьи» с письменного согласия родителей или законных представителей и письменного согласия детей старше 10 лет после составления акта ЖБУ комиссией;

- Заключение должно содержать решение о возможности либо невозможности приема ребенка (детей) «временной семьей».

Перейдем к обязанностям и ответственности «временной семьи» и родителей или законных представителей ребенка (детей). Обязанности должны быть строго регламентированы. Лицо, принявшее ребенка (детей) в свою семью:

1. обеспечивает условия для воспитания и содержания ребенка (детей), в период нахождения в семье, организует условия для занятий, контролирует режим дня;

2. несет ответственность за жизнь и здоровье ребенка (детей) в период его пребывания в его семье;

3. обеспечивает своевременное возвращение ребенка (детей) родителям или законным представителям, в соответствии со сроками установленными договором;

4. в течение двадцати четырех часов информирует орган образования, родителей или законных представителей ребенка (детей) о возникновении ситуации, угрожающей жизни и (или) здоровью ребенка (детей), его заболевании, получении им травмы, помещении его в медицинскую организацию или в органы внутренних дел.

Для кандидатов, вступить проект «временная семья» существуют свои критерии:

Справки об отсутствии сведений о состоянии на учете в наркологическом, психиатрическом, туберкулезном, кожно-венерическом диспансерах.

Справка о размере совокупного дохода семьи.

Создание условий для выполнения домашних заданий (комната, стол, книжная полка, освещение).

Справка об отсутствии судимости.

Письменное согласие членов семьи, что готовы передать детей и что готовы принять детей.

Семье, принимающей детей, за это из местного бюджета выделяется зарплата в 45 тысяч тенге, а также по 7 МРП на каждого ребенка. Педагогическим коллективом школы по согласованию с семьями осуществляется распределение учащихся во временные семьи. В названной области данный проект успешно осуществляется уже три года.

По данным НОБД 2018 года, в 2535 сельских школах имеются только надворные туалеты, из них половина не входит в поле видимости видеокамеры,

В 1629 школах – привозная вода, 1093 – без горячей воды, 1800 не обеспечены видеокамерами[2]. По решению названных проблем работа ведется постоянно и есть положительная динамика по всем пунктам.

Виды насилия в сельских и малокомплектных школах.

По сведениям Национального доклада о положении детей в РК, в 2018 году было совершено 2125 преступлений по отношению к детям, 2277 несовершеннолетних детей стали жертвами. В общем количестве всех уголовных правонарушений, зарегистрированных в 2018 году, доля преступлений в отношении детей составляет 1%.

За период 2011-2018 годы наблюдается снижение количества преступлений в отношении детей. В 2018 году по сравнению с 2017 годом, количество преступлений в отношении детей увеличилось на 5,5%, или на 111 случаев. Соответственно увеличилось число детей, ставших жертвами преступлений. На современном этапе школа, по мнению родителей, перестала быть безопасным местом. Насилие в организациях общего среднего образования, в том числе и МКШ, является серьезной проблемой Казахстана. Обучающиеся и воспитанники стали чаще сталкиваться со школьным насилием и дискриминацией (т.е. психологическое насилие, физическое насилие, вымогательство, оскорбления и притеснения сексуального характера, кибербуллинг и дискриминация). Напомним, что школьное насилие — вид насилия, при котором имеет место применение силы (принуждения) между детьми, учителями по отношению к ученику или учениками по отношению к учителю и насилием является любое поведение, которое нарушает права другого человека. Пользуясь терминами психолого-педагогического словаря под ред. Успенского В.Б., Чернявской А.П. рассмотрим названные виды насилия, подробнее разъясним их проявления[10].

- Вымогательство – это требование передачи чужого имущества или права на имущество или совершения других действий имущественного характера под угрозой запугивания, насилия, избиения. В организациях образования старше по возрасту учащиеся отбирают карманные деньги у младших или физически слабых ровесников. В сельских школах в условиях ресурсного центра есть факты вымогательств местных учащихся у приезжих учащихся из магнитных школ личного имущества и денег. Для педагогического коллектива важно проводить профилактическую работу по разъяснению уголовной ответственности за совершаемые поступки. Своевременное выявление случая вымогательства, позволит избежать проблем в детском коллективе. В условиях ресурсного центра вымогательство имеет место быть по отношению к обучающимся из магнитных школ в сессионный период. В целях предупреждения необходимо проведение профилактической работы и ответственности за совершенные поступки. Работа по правовой грамотности будет способствовать предупреждению фактов насилия в сельских МКШ [16].

- Буллинг - это динамические и повторяющиеся модели вербального и/или невербального поведения, производимые одним или несколькими обучающимися в отношении другого обучающегося, причем стремление нанести вред намеренно, а также есть реальная или кажущаяся разница в силе. В детском коллективе часто

можно увидеть ребенка, который не может найти свои вещи, которому испачкали учебные принадлежности или личные вещи. Классный коллектив при этом не проявляет сочувствия и не помогает ребенку. Повторяющиеся случаи пропажи и порчи вещей расстраивают, угнетают психику ребенка – в результате чего, у него пропадает желание учиться, снижается самооценка, он замыкается в себе. Буллингу часто подвергаются дети, имеющие отставание в росте, весе, физических показателях, имеющие дефекты речи: заикаются, картавят, шепелявят и др. Учитель чаще реагирует на прямой буллинг, когда становится свидетелем щипков, побоев или подзатыльников, но в случаях поведенческого буллинга он реагирует не сразу, когда классный коллектив вынуждает жертву перенести оскорбительные и унижающие для неё чувства собственного достоинства действия; сплетни, интриги, вымогательства, шантаж; бойкоты жертве, различные вербальные «пакости». В сельской школе факты буллинга встречаются не только по отношению к приезжим обучающимся из магнитных школ, но и по отношению обучающихся из своей ресурсной школы. Учителя, к сожалению, думают, что это межличностные отношения детей. Учителю необходимо помнить силу сказанного слова, научить принимать друг друга такими, какие они есть, помочь коллективу наладить гармоничные отношения. Этого можно достичь через коллективную совместную деятельность, игры, тренинги, о которых речь пойдет ниже. Эта проблема быстрее решается в условиях МКШ через привлечение к совместной поисковой деятельности, поисков экспонатов для школьного музея, вовлечение в групповые проекты по краеведению, где учащиеся взаимодействуют друг с другом, больше находят объединяющие их корни. Для этого кроме профилактической работы большую результативность будут иметь поиск ветеранов войны, ветеранов-афганцев, целинников, героев села, района. К сожалению, буллинг довольно распространенное в Казахстане явление. Воспользуемся данными ЮНИСЕФ, среди 402 детей из 40 школ республики 33 процента детей были жертвами психологического насилия в школе, в частности насмешек, оскорблений, а также не менее 36 процентов рассказали, что над ними издевались. Опрос проводился среди школьников, в котором участвовал каждый третий ребенок. По словам исследователя Светланы Богатыревой, иногда источником травли выступают сами учителя, выбирая подавление как наиболее удобный способ управления коллективом. Некоторым из них, кажется, что, разделив детей на лидеров коллектива и всех остальных, они оказывают помощь в самоорганизации. В действительности они пытаются облегчить свою задачу и делают иерархию в детском коллективе легитимной. Это часто является основой и началом буллинга. Кроме того, учитель может неосознанно все время поощрять детей с одним типом поведения, принижая значение других. Педагогу хочется закрепить определенный способ поведения, сделать его образцом, но психологически это поощряет неравенство, что воспринимается детьми как выделение любимчиков и может вызывать агрессию всей остальной группы.

Стоит отметить, что, даже если учитель не является источником травли, именно в его руках находится управление динамикой – будет ли травля развиваться или будет пресечена. К сожалению, далеко не все взрослые, которые

являются главными в детском коллективе, осознают это и имеют компетенции для работы с подобными ситуациями.

Родителям довольно просто понять, что ребенка травят. Он становится замкнутым, неохотно идет в школу, теряет интерес к учебе. Может появиться подавленное состояние, повышенная тревога, беспокойство, нежелание обсуждать школьные дела. Также может оказаться порванной одежда, грязным - рюкзак или учебные принадлежности. Дети, которые доверяют родителям, могут рассказать прямо, как правило, это школьники младшего звена. Подростки, наоборот, отделиваются фразой "все нормально". Им кажется, что они уже достаточно взрослые и в состоянии разрешить все самостоятельно. Если между школьником и его родителем есть контакт и высокий уровень доверия, они могут обсуждать любые проблемы, и не только школьные, ребенок проще и охотнее расскажет о буллинге в отношении себя или же своих одноклассников. Поэтому взрослым необходимо поддерживать привязанность и развивать хорошие отношения со своими детьми, сколько бы лет им ни было.

Психологи советуют, если у родителя появились подозрения или уверенность в том, что ребенка травят, ни в коем случае нельзя пускать ситуацию на самотек в надежде, что "сами разберутся", "перерастут", "это укрепляет характер" и тому подобное. Надо понимать, что травля – это борьба неравноценных сил. Ребенок один, а против него целая группа или авторитетный взрослый – учитель. Такое неравноправие не только не укрепит характер, а создаст человеку психологическую травму, которая может впоследствии преследовать его всю дальнейшую жизнь в обществе. А вот если родитель встанет на сторону своего ребенка, силы будут примерно равны. Непродуктивно на этом этапе искать вину или причину в ребенке, это только закрепит в нем комплекс жертвы. Сначала надо разрешить ситуацию в его социальной группе, где возник и происходит буллинг.

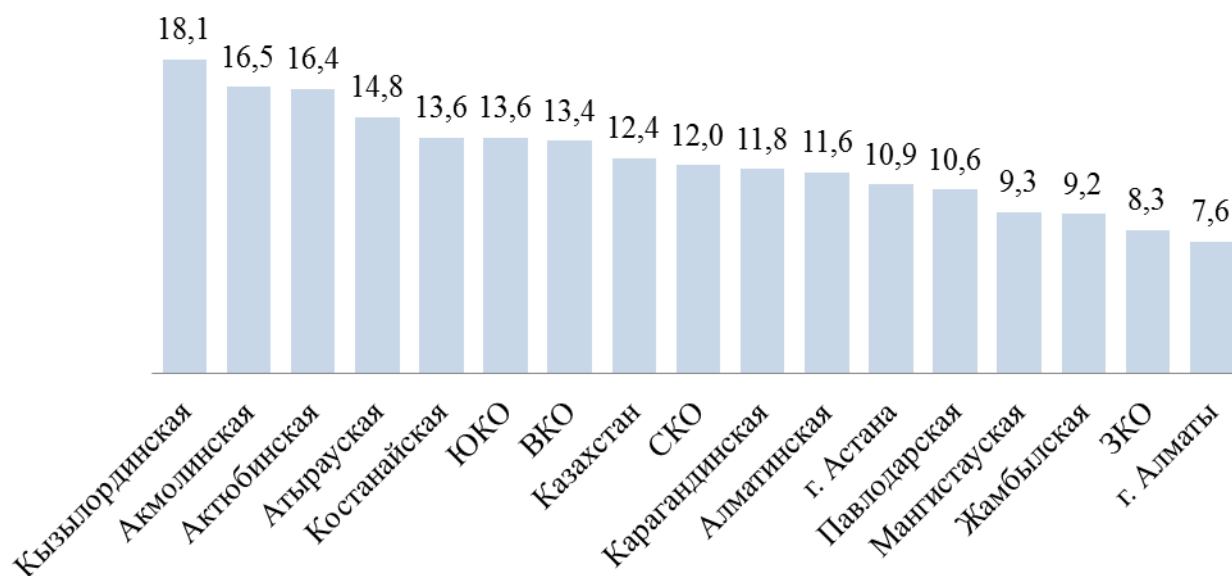
Затем надо найти контакт с учителем, объяснить ему, что какими бы ни были особенности личности или поведения ребенка, каждый имеет право на безопасную среду для обучения. Это написано в нормативно-правовых документах - и в законе об образовании, и в уставе школы. В насилии всегда виноваты агрессоры, а не жертва, это они выбирают причинять боль, физическую или психологическую, и должны быть за это ответственны. В случае, если учитель будет поддерживать такую точку зрения, совместно с ним выработать стратегию, привлечь школьного психолога, администрацию школы.

На этой стадии бесполезно взывать к жалости и состраданию травящих, показывать, как плохо жертве. Необходимо понимать, что это и есть цель агрессоров. Важно однозначно объяснить, что такое их поведение – это насилие и это недопустимо. И если насилие будет продолжаться, то будут приняты соответствующие меры – на уровне школы или даже правоохранительных органов. Родители должны быть готовы фиксировать все материальные доказательства травли – испорченные вещи, синяки, ушибы и травмы, оскорбительные сообщения в социальных сетях - и пойти с ними в суд, если потребуется. Буллинг – это симптом нездорового коллектива. Психологи доказали, что когда есть травля, страдают все дети. Те, кого травят – очевидные жертвы, но и те, кто травит, выражают таким образом свою боль, свое душевное и

семейное неблагополучие. Нередки случаи, когда жертвы травли, перейдя в другую школу, сами становились агрессорами, им нужно было куда-то направить все накопившиеся страдания. Дети-агрессоры сами часто несчастны, их могут унижать или бить в собственной семье. Насилие – это всегда замкнутый круг.

Диаграмма №4. Дети, испытавшие буллинг, % по сведениям Национального доклада о положении детей в РК на 2018г.

- Следующий вид насилия - Дискриминация - намеренное ограничение или лишение прав, преимуществ каких-либо лиц. В школах можно встретить дискриминацию детей, репатриантов (кандастар), детей, страдающих заболеваниями энкопрез, энурез, дислексия. Сейчас имеют место случаи дискриминации детей, со статусом ВИЧ и СПИД. Дети в силу незнания путей передачи ВИЧ, из-за страха заразиться используют этот вид насилия. В данном случае необходима разъяснительная работа.

Проявлению неуважительного отношения и насилия в классе может способствовать некорректное поведение педагога. Учителю необходимо обратить внимание на свое поведение. Он должен помнить, что следующие виды его поведения могут послужить сигналом для нападающих и стать началом для травли отдельных «жертв»:

- Подавление педагогом инициативы учеников;
- Наказание за неправильный ответ;
- Некорректные замечания педагога по поводу внешнего вида детей, их манеры разговаривать;
- Прерывание речи ученика;
- Насильственные требования к учащимся давать ответы на поставленные педагогом вопросы;
- Привилегированное отношение к заискивающим учащимся;
- Оскорбление унижительными, а иногда даже нецензурными словами.

Безопасной образовательную среду можно назвать в следующих случаях, когда ученики доверяют как коллективу педагогов, так и школьному и классному

коллективам, когда ученик чувствует себя нужным и значимым для своего коллектива. Деятельность педагогов школы должна быть направлена на:

- включение всех школьников в реальную практическую деятельность по разрешению проблемы бесконфликтного общения;

- содействие приобретению школьниками навыков общественной активности и социального партнерства;

- создание условий для приобретения школьниками опыта бесконфликтного общения, успешного участия в общественной жизни[16].

Таким образом, в предотвращении школьного насилия и создании безопасной образовательной среды правильно вовлечь администрацию, социального педагога, классного руководителя, педагога-психолога, родителей, но и школьников. Необходимо активизировать работу школьных психологов, социальных педагогов и медицинских работников в организациях образования по выявлению учащихся, ставших (являющихся) жертвами насилия путём проведения анонимного анкетирования. Способствовать созданию таких условий для обучения и воспитания, при которых максимально снижено влияние факторов, провоцирующих насилие, и сведена до минимума потребность проявления агрессии любого рода.

Сегодня в условиях обновления содержания образования и воспитания в Республике Казахстан забота о психологической безопасности и здоровье школьников становится обязательным целевым ориентиром в работе каждой образовательной организации и учителя, показателем достижения ими современного качества образования.

В Концептуальных основах воспитания (2019) говорится, что актуальной практической задачей организаций образования на современном этапе становится создание социальной среды, развивающей и поддерживающей личностный потенциал учителей и учеников. Важнейшая характеристика такой среды - психологическая безопасность, обеспечивающая состояние защищенности школьника от угроз его достоинству, душевному благополучию, позитивному мировосприятию и самоотношению [11]. Психологическая безопасность рассматривается как важнейшее условие полноценного развития ребенка, сохранения и укрепления его психологического здоровья. Обеспечение психологической безопасности образовательной среды и, как следствие, охрана и поддержание психического здоровья ее участников должно быть приоритетным направлением деятельности психологической службы школы. Тогда как увеличиваются факторы риска, которые затрудняют создание безопасной среды. Нами неоднократно на разных уровнях рассматривается проблема создания безопасной образовательной среды. Данная часть работы посвящена кибербуллингу как социальной опасности для наших детей, которая становится одной из причин суицидов среди подростков. Этот термин не знаком широкому кругу населения, так как появился и вошел в использование относительно недавно. Педагогической и родительской общественности необходимо разъяснить особенности этого вида насилия для просвещения родителей и оказания своевременной помощи нашим детям. С развитием интернет-технологий, мобильной связи повысились случаи кибербуллинга - нападения с целью

нанесения психологического вреда, которые осуществляются через электронную почту, сервисы мгновенных сообщений, в чатах, социальных сетях, на веб-сайтах, а также посредством мобильной связи. Весь класс в одно время может отправить СМС – послание преследуемой жертве с угрозами, оскорблениями. Наблюдается достаточно высокий уровень психологической зависимости детей от Интернета и социальных сетей – 30% опрошенных детей не могут самостоятельно оторваться от просмотра фильмов, видео и другой информации в Интернете и социальных сетях.

Около 52% детей просматривают различные видео и сайты в интернете, 28,6% играют в компьютерные игры, 7% проводят время в Интернет клубах после 22:00 вечера.

Родителям трудно понять, что вызывает негативные эмоции у их ребенка, так как не все дети могут показать получаемые послания. ГПРОН на 2020-2025 годы для решения данной проблемы предлагает в воспитательные планы включить работу по киберкультуре и кибергигиене обучающихся. Это новые малоизвестные для педагогической общественности термины, В целях раннего выявления детей «группы риска» и оказания им своевременной помощи, пресечения буллинга будет усилена деятельность психологических служб организаций образования и школьных служб примирения [2].

Кибербуллинг – это вид психологического насилия, осуществляемое посредством современных технических средств: интернет-ресурсов, мобильного телефона[12]. Это намеренное преследование с использованием цифровых технологий (в режиме онлайн посредством социальных сетей, видео, файлообменников, блогов, электронной почты, систем мгновенных сообщений, а также через СМС, ММС общение).

Существуют следующие виды кибербуллинга:

- бойкот;
- анонимные угрозы;
- аутинг;
- троллинг, флейминг;
- манипулирование (тайное принуждение).

Бойкот - когда подростка не включают в White-list (белый список) на веб-сайтах, игнорируют в сетевых группах и сообществах. В интернет среде крайне не популярен и малоэффективен. Более распространен в реальной среде.

Анонимные угрозы – на электронный адрес или мобильный телефон подростка поступают угрозы от неизвестного отправителя: «Я вычислю твоё местоположение. Я знаю, где ты живешь, Я устрою тебе тёмную. Ты в моих руках».

Аутинг – (англ. outing - делать публичным, разглашать, раскрывать) предание гласности, публичное разглашение информации о сексуальной ориентации или гендерной идентичности любой приватной информации человека без его на то согласия. Аутинг может быть расценен как нарушение права на неприкосновенность частной жизни и может быть использован для компрометирования и шантажа человека и нанесения вреда его репутации.

Данное определение нами использовано из свободной энциклопедии «Википедия». Аутизмом среди подростков является распространение информации о начале сексуальной жизни своих одноклассников[12].

Троллинг, флейминг – преследует идею словесного издевательства над окружающими, наслаждения от этого процесса, (а порой и откровенного «словесного садизма»). Троллинг – вербальное действие, направленное на вызов отрицательных эмоций, для получения удовольствия у самого Тролля. Лицо, которое занимается троллингом, сейчас принято называть «троллем». Флейминг – последствие. Флейминг возникает, когда в дискуссии человек прибегает к использованию юмора, сарказма, ненормативной лексики и оскорбительных изречений. Троллинг и флейминг имеют игровой аспект как способ времяпрепровождения (разговор для времяпровождения, имеет цель издевательства над собеседником). Во-первых, это оттачивание словесного мастерства в спорах с другими людьми в рамках сетевого этикета, а во-вторых, присутствие критики слабых сторон, действий, мыслей человека, свойств обсуждаемых предметов или идей, может являться толчком к развитию. Общение в Интернете требует осознания ответственности при вступлении в речевое взаимодействие перед другими участниками Интернет-коммуникации. Основная масса троллей обитают на анонимных форумах, имидж-бордах 4-chan и П-chan. Основными «площадками» для троллинга в Рунете служат такие Интернет-сообщества, как Живой Журнал (ЖЖ), LiveInternet, Вконтакте, Одноклассники и др.

Манипулирование (тайное принуждение) Важное правило манипуляций - воздействовать на подсознание другого индивида таким образом, чтобы он выполнял команду манипулятора, но при этом считал, что делает это сам, по доброй воле и собственному желанию. Взрослые люди сами часто становятся жертвами манипуляции. Приведем простой пример, работая в интернете, мы на левом поле экрана замечаем изображение: это могут быть сайты косметики, оптовой распродажи платьев, обучение с получением сертификата. Мы кликаем на данную ссылку, делаем просмотр, таким образом, мы маркируем себя как потребитель такой информации. После этого мы замечаем, что подобные сайты стали постоянными гостями на нашей странице, агитируя нас сделать определенные покупки. Подросток у экрана видит разные ссылки, на какую он войдет, такой сервер станет постоянным на его странице. Манипуляция навязывает потребителю ту или иную информацию. Главная задача родителя – стать другом для своего ребенка. Ему необходимо знать, чем интересуется его ребенок, проявлять интерес к его деятельности, для того что бы ребенок был более открыт по отношению к родителям, таким образом он будет делиться с вами своими переживаниями, мыслями и тд.

В большинстве случаев троллями становятся именно те личности, которые в реальной жизни являются жертвами буллинга. Учащиеся могут быть аутсайдерами (жертвами, кибербуллинга), так могут сами становиться обидчиками – агрессорами, «троллями». Подростки не знают, как можно защититься от всех вышеназванных видов агрессии, что приводит к снижению самооценки, подавленному настроению, депрессии, кибербуллинг даже

провоцирует суицидальные мысли. Родителям следует помнить, что уход ребенка в «виртуал» при общении в социальной сети, приводит к прекращению общения в реальной среде. Рекомендуем чаще общаться с ребенком, подростком, дарить участие, душевное тепло, чтобы ребенок чувствовал свою нужность, важность.

Учащиеся могут быть аутсайдерами (жертвами насилия, кибербуллинга) так могут сами становиться обидчиками – агрессорами, «троллями». В силу своей неосведомленности, учащиеся могут не знать об административной и уголовной ответственности, думают, что их действия могут остаться безнаказанными. Троллинг преследуется административным и, при доведении до суицида, уголовным кодексом и карается как штрафом, так и лишением свободы. На уроках информатики необходимо говорить о соблюдении этики при интернет-общении. Психологам совместно с учителем информатики необходимо организовать проведение уроков для школьников по противодействию манипуляциям в социальных сетях, разъясняя особенности данных видов кибербуллинга:

1) Анонимные угрозы - необходимо оповестить родителей и полицию. Научить, не поддаваться провокациям.

2) Аутинг – следить за личной информацией (почта, пароли, информация о себе) не переходить по незнакомым ссылкам.

3) Троллинг – игнорировать собеседников, которые занимаются троллингом, включить в черный список.

Мы говорим о киберугрозе, о необходимости развивать информационную компетентность школьников. В случае фактов проявления того или иного насилия, ученики могут не только выходить из этих серверов, блокировать свои данные, но и написать жалобу в соответствующие инстанции.

Мы сочли необходимым в своей статье процитировать текст письма ТАСС: «Просим вас рассмотреть возможность организации проведения уроков для школьников по противодействию манипуляциям общественным сознанием в социальных сетях. Желательно, чтобы его проводили молодые люди в возрасте до 30 лет, которые ориентируются в современных субкультурах и принципах работы социальных сетей» [3].

Необходима работа институтов повышения квалификации педагогических кадров и администрации школ по повышению компетентности педагогических работников в решении проблем аддитивного и суицидального поведения среди детей и подростков. К сожалению сегодня не все учителя знают интернет-ресурсы, веб-страницы. Большинство учителей и родителей ограничиваются посещением сайта «Одноклассники», «В Контакте» и «Мой мир». Родителям следует знать, в каких серверах проводит время их ребенок. Многие родители не находят время для общения со своими детьми. Хорошей возможностью для родителей является совместное времяпровождение у экрана компьютера, просмотр фильмов с последующим обсуждением, где родитель и подросток могут поделиться не только впечатлениями, но выразить свое отношение к тем или иным событиям, отраженным в фильме или произошедшим в жизни.

Просветительская профилактическая и коррекционная деятельность с педагогами включает следующие виды работ:

- психологические рекомендации;
- методические семинары; информационные часы для классных руководителей;
- педагогические советы школы;
- мини-лекции для педагогов;
- индивидуальное групповое консультирование;

Психолого-педагогической службе организации образования направить работу на стабилизацию эмоционального состояния ребенка, формирования доверия, формирования позитивного мировоззрения, эмоционального благополучия, освоение норм принципов нравственности, работать над повышением навыков взаимодействия с социумом, в работе с родителями акцентировать внимание на тесной связи с семьей и друзьями.

В работе с учащимися необходимо помочь подростку понять, что жизнь – главная ценность, через психологическое просвещение дать возможность для саморазвития, изменение среды кризисных подростков, которое способно изменить внутренний мир и его взгляды на жизнь. Помочь подростку понять, что трудности которые он испытывает, это трудности данного момента, что взрослый наставник готов помочь ему преодолеть эти трудности.

Таким образом, разные виды кибербуллинга – несут серьезную социальную опасность для современных подростков. Просвещение учеников о нормах поведения в интернет-пространстве, способах защиты от насилия и манипуляций содействуют созданию безопасной среды. Информирование родителей и педагогов могут дать положительный результат в борьбе за безопасность образовательной среды. Только совместно организованная, слаженная работа может дать положительный результат и защитить детей от информационного насилия.

Соответственно, составляющим компонентом безопасной образовательной среды является киберкультура и кибергигиена обучающихся как общеобразовательных так и сельских малокомплектных школ. Сложность заключается в том, что для наших родителей и педагогов это новые малоизвестные термины, мы попытаемся объяснить, чтобы они могли защитить своих детей от разного вида компьютерной зависимости. Для безопасного будущего наших детей, что организация работы психолого-педагогической службы школы по киберкультуре и кибергигиене детей совершенно необходима. Киберопасность является вызовом современности. Развитие киберкультуры и кибергигиены позволит предупредить киберопасность, может помочь педагогической и родительской общественности сформулировать эффективные ответные меры. Представленная часть работы имеет цель – разъяснить педагогической и родительской общественности новые малоизученные понятия «киберкультура» и «кибергигиена» и их значение для воспитания рационального, грамотного пользователя ИКТ. Деятельность педагогических служб МКШ необходимо направить на разработку и внедрение мер по защите детей от информации и материалов, наносящих вред их духовному развитию. Возникла необходимость повышения профессиональной компетентности педагогов и родителей в вопросе создания безопасной образовательной среды посредством

развития киберкультуры и кибергиены школьников. Проблема неправильного пользования интернетом характерна для всех школ как полнокомплектных общеобразовательных так и для малокомплектных школ.

В последнее десятилетие компьютер, интернет, гаджеты прочно вошли во все сферы нашей жизни стали неотъемлемой её частью, отражают дух нашего времени «компьютерный век» в полном смысле этого высказывания. Все сильнее человечество чувствует влияние «кибер» на свою жизнь: услуги «кибер» позволяют экономить время, сокращать расстояния, в какой-то степени облегчают жизнь. Вместе с передовыми технологиями и пользой «кибер» несет, в себе много опасностей как технозависимость и техноугроза. Современный ребенок знакомится с гаджетом с самого раннего детства и гаджет забирает все его внимание, заменяя игрушки, общение, движение.

С.А. Назарбаева в своей книге «Этика жизни» пишет: «На рубеже веков мы почему-то вдруг решили, что главная цель воспитания – научить ребенка нажимать кнопки компьютера и сносно болтать по-английски. И вот он уже готов - человек новой формации! А то, что это дитя не умеет отличить добро от зла, понять и разделить боль ближнего нас, общем-то, не волнует...» [17,с.26]. Сегодня с экранов телевизоров и компьютерных мониторов на ребенка обрушивается большой поток агрессивной информации, где демонстрируются все виды насилия, жестокого обращения. Увиденное с голубых экранов дети пытаются опробовать это в школьной среде. К сожалению, сегодня школа перестала быть безопасным местом: среди школьников имеет место факты физического и психического насилия. Повысилась частотность таких видов насилия как буллинг и кибербуллинг. По данным НОБД от 1 ноября в Казахстане 1220 школ не оснащены камерами видеонаблюдения[2]. Авторы убеждены в том, что камеры видеонаблюдений могут решить далеко не все проблемы безопасной образовательной среды, тогда как работа по киберкультуре и кибергиене могут во многом способствовать улучшению школьного микроклимата, предупредить асоциальное и деструктивное поведение школьников.

Перейдем к рассмотрению изучаемых терминов. Киберкультура и кибергиена - это вторичное словообразование, образованное приставочным способом. Для понимания слова необходимо понять значение каждой части и вывести его новое значение.

Мы попытаемся составить свое толкование понятия «киберкультура». Несомненно «кибер» – это научное достижение людей, обеспечивающее изменения социальной жизни во всех её основных проявлениях. Это достижение обслуживает людей, поэтому на него должны распространяться нормы культурного поведения и общения. Высокий уровень развития киберпространства нуждается в высоком уровне культуры пользования потребителями данного научного достижения. Таким образом, «киберкультура» - это норма общепринятого, релевантного поведения при коммуникации в интернет-пространстве. Для интернет-пространства должны распространяться те же требования, которые предъявляются в непосредственной коммуникации - живом общении: быть вежливым, тактичным, соблюдать нормы культурного речевого поведения, говорить по существу, по теме, говорить достаточно. Низкая

киберкультура одних пользователей интернет-пространства приводит к психологическому насилию, что становится причиной деструктивного и даже суицидального поведения других пользователей. В анализе текущего состояния ГПРОН на 2020-2025 годы отмечено, что сохраняется рост детского суицида (в 2018 году количество совершенных самоубийств среди детей составило 178 случаев, что на 6,6% больше в сравнении с 2017 годом) [1]. Президент Казахстана К.Токаев высказался о проблеме детского суицида в Казахстане Президент отметил, что необходимо формировать новое поколение оптимистов. Президент Казахстана Касым-Жомарт Токаев на августовской конференции в Нур-Султане высказался относительно проблемы детского суицида. «Это трагедия для всех нас. Нужно серьезно задуматься, почему дети идут на такой шаг. (Нужно вести работу) по формированию твердых жизненных установок. Это является, по сути, базовым критерием качества воспитательного процесса. Наша общая задача – формирование нового поколения оптимистов, обладающих твердой волей и умением преодолевать жизненные неурядицы. По-другому никак нельзя. Как известно, жизнь прожить – не поле перейти», – сказал президент.[18]

Одной из причин суицидов является неправильное, чрезмерное использование сети интернет и низкий уровень культуры пользователей. Учащиеся бесконтрольно длительное время проводят в сети интернет, посещают сайты, пропагандирующие деструктивное поведение, призывающие к конфликту. При чрезмерном времяпровождении в сети интернет учащиеся теряют навыки реальной живой коммуникации, все больше становятся зависимыми от сети. Планируется разработка и внедрение мер по защите детей от информации и материалов, наносящих вред их духовному развитию. При своевременной разъяснительной работе по кибергигиене, можно снизить риск интернет-зависимости учащихся. Рассмотрим значение медицинского термина гигиена – (hygienos) – приносящий здоровье. Этот раздел медицины, который изучает, как внешняя среда влияет на организм человека. Под внешним фактором подразумевается и социальный и рабочий и учебный, и учебный и бытовой, и природный аспекты. Работа по кибергигиене поможет сохранить здоровье, поможет уменьшить вред, наносимый физическому и психическому здоровью подростка. ГПРОН на 2020-2025 годы планируется разработка и внедрение мер по защите детей от информации и материалов, наносящих вред их духовному развитию. В целях раннего выявления детей «группы риска» и оказания им своевременной помощи, пресечения буллинга будет усилена деятельность психологических служб организаций образования и школьных служб примирения[1].

Мы изучили основные задачи, решаемые разделом медицины, и попытались адаптировать ее к изучаемому понятию кибергигиена, итак, в него входит:

1. сбор информации о воздействии кибер-среды, компьютера и интернета на здоровье человека;
2. разработка норм сохранения здоровья при использовании компьютера;
3. установление правил техники безопасности работы с компьютером и интернет пространством, знать о «полезных и вредных» контенттах;

4. организация мероприятий для профилактики негативных последствий от использования компьютера и интернет установление режима, графика работы, санитарно-технических работ по сохранению компьютера и здоровье сбережению.

5. Знание метода воспитания и обучения кибергигиене. Безусловно, для наших детей просто получить информацию – этого мало, важно, чтобы юные потребители интернет-услуг поняли вред и пользу, которую несет компьютер и интернет, выработали четкую позицию по времяпровождению у экрана компьютеров. Педагогам в данном случае важно информацию донести в социум, правильно подобрать слова и формат подачи. Чтобы каждый человек от самого маленького до самого взрослого понимал, почему и как стоит придерживаться данных норм для сбережения собственного здоровья, и здоровья нации как таковой.

Если личная гигиена уберегает нас от попадания бактерий в наш организм, то, кибергигиена - это то, что убережет нас и наших детей от гиподинамии, дефицита живого общения, влияния агрессивной информации и всех последствиях ненормированного негативного потока информации. Соответственно, это не только благополучно повлияет на физическое, но и на психическое здоровье, повлияет на воспитание человека, рационального и избирательного пользователя интернет[15].

Работа по информационной безопасности детей в интернете, кибергигиене и киберкультуре находится в поле зрения МОН РК и Министерства информации и общественного развития РК. Роль, которую играет сеть Интернета в жизни общества, нельзя однозначно характеризовать как положительную или отрицательную. Однако даже опытного пользователя подстерегает немало опасностей, способных отнять у него и нервы и время, а часто и деньги. Компьютерные злоумышленники и мошенники используют Интернет для похищения информации, извлечения незаконной прибыли, причинения вреда конкурентам. Огромный ущерб обществу и личности наносят как целенаправленные, так и иррациональные действия хакеров и прочих сетевых хулиганов, распространение экстремистской, порнографической и прочей деструктивной информации. Но особо остро стоит проблема распространения этой информации среди подрастающего поколения, среди детей, ведь они зачастую не понимают ее характера, с интересом с ней знакомятся, доверяют ей, тем самым становясь жертвой информационного (и не только) нападения.

По данным социологических исследований, детская аудитория российского Интернета насчитывает 6-8 млн, казахстанского 3-4 млн. пользователей до 14 лет – это около половины всех детей, проживающих в России и Казахстане. При этом около 40% детей, регулярно посещающих сеть, просматривают Интернет-сайты с агрессивным и нелегальным контентом, подвергаются кибер-преследованиям и виртуальным домогательствам. Следует заметить, что точной информации о количестве детей, пользующихся Интернетом, нет: социологические опросы проводятся только среди совершеннолетних респондентов, и при подсчёте аудитории сети в возрасте до 14 лет можно основываться лишь на данных

«взрослых» опросов, когда о детском доступе в Интернет говорят родители, а так же сведения, поступающие из организаций образования.

Что же касается кибер-угроз (сетевых угроз), то они возникали и распространялись по мере развития Интернета и его проникновения в общественную, политическую и экономическую жизнь общества. Сегодня их принято подразделять на три основных вида:

1) программно-технические (вирусы, троянские программы);

2) экономические (хакерские «взломы» платежных аккаунтов, фишинг-атаки, хищение и продажа данных действующих кредитных карт);

3) контентные. Последние появились после того, как публикация контента – как текстового, так и фото- и видеоматериалов – стала доступна каждому. К контентным кибер-угрозам относятся:

- детская порнография;
- террористическая и экстремистская информация;
- наркопропаганда;
- прочая кибер-информация девиантной и делинквентной направленности.

Одним из самых спорных вопросов в сети Интернет является вопрос об анонимном распространении информации «по сети» – анонимность пользователей. Она даёт возможность полностью управлять и производимым пользователем впечатлением о себе, что вообще есть уникальное отличие Сети от реальности. Мотивы же управления созданием собственного имиджа могут быть далеко не безобидны. Специалисты предлагают следующие методы борьбы с кибер-угрозами:

во-первых, проведение конференций, курсов, семинаров, предназначенных для представителей правоохранительных органов, родителей и преподавателей школ. На этих мероприятиях должна быть предоставлена полная информация о сути кибер-угроз и тех методах борьбы с ними, которые сейчас существуют;

во-вторых, разработка средств фильтрации информации при помощи программных сервисов и служб, которые позволяют вести контроль над имеющимся в сети контентом, а также предотвращение распространения такового, если он несет вред для детского сознания, путём моментального оповещения представителей органов правопорядка и провайдеров;

в-третьих, распространение среди пользователей номеров телефонов «горячей линии» и прочих инструментов и технологий, информирующих о противоправном поведении других пользователей. Подобная информация уже появилась на сайте Фонда развития Интернета, а также на ряде других сайтов. У. Парфентьев, координатор Центра безопасного Интернета в России, рассказал также о результатах работы «горячей линии», с момента начала работы, которой до 1 января 2010 г. было принято 6781 сообщение о контенте девиантного и делинквентного содержания; всего же Центр безопасного Интернета принял более 15 тыс. подобных сообщений. В этой связи отметим весьма примечательный, на наш взгляд, западноевропейский опыт. Так, статья I-47 Конституции Европейского Союза предоставляет гражданам стран ЕС право участия в процессе принятия решений его органами в форме гражданской инициативы, причем

инициатива эта распространяется и на такую сферу компетенции ЕС, как защита детей от недобросовестной и вредной для них информации в Интернете;

в-четвертых, формирование системы, которая способствует быстрому реагированию на противозаконные действия в Интернете как операторов связи, провайдеров сервисов и контентов, так и представителей правоохранительных органов;

в-пятых, разъяснение среди пользователей Интернета важности тех методов, которые приводят к сохранению любой конфиденциальной информации в виде паролей и прочих данных аккаунта.

Следует отметить, что в глобальном информационном пространстве проблема детской безопасности в Интернете требует не только комплексного подхода, но и международных усилий. И в 2011 г. в качестве основы для международных дискуссий о политических, правовых, этических и социальных проблемах, связанных с построением глобального информационного общества, а также для выработки общих подходов и принципов применительно к киберпространству была учреждена Программа ЮНЕСКО «Информация для всех», куда вошел и Казахстан.

В Казахстане проводятся мероприятия Комитетом по охране прав детей Министерства образования и науки РК, управления образования, внутренней политики, департаменты внутренних дел областей, гг. Нур-Султан и Алматы, неправительственные организации (по согласованию), средства массовой информации. Основная цель Кампании – обеспечить доведение до несовершеннолетних, педагогов и родителей информации, направленной на повышение уровня осознания проблемы агрессивного Интернет-контента, повышение культуры пользования Интернет ресурсами, ответственности взрослых пользователей Интернет-услуг в отношении контроля за Интернет-активностью несовершеннолетних [19].

Кампании, которые включают проведение ряда мероприятий:

I. Подготовительный этап:

1. Размещение информации о ходе подготовки и проведении Кампании на интернет-ресурсах органов и организаций образования, сайте МОН РК и КОПД МОН РК и СМИ.

2. Освещение в средствах массовой информации хода проведения Кампании.

II. Основной этап:

3. Открытие Кампании 10 апреля 2017 года: проведение общешкольных линеек, классных часов, круглых столов, открыты уроков и др. мероприятий в организациях образования на темы: «Что такое Интернет?», «Путешествие в страну «БезОпасный интернет», «Полезный и безопасный Интернет», «Детям нужен с детских лет безопасный интернет», «Интернет и мы», «Меры безопасности в сети Интернет», «Меры направленные обезопасить Интернета» и др.

4. Обеспечение информационного сопровождения Кампании – проведение конкурсов плакатов, буклетов, творческих работ учащихся, сочинений на темы «Безопасный интернет», «Этикет сетевого общения», «Интернет - в моей жизни», широкое освещение мероприятий кампании в СМИ.

5. Организация и проведение в организациях образования встреч учащихся с опытными программистами, психологами, общественными деятелями проведение бесед, дебатов и ряда мероприятий на темы: «Профилактика интернет – зависимости школьников», «Интернет: за и против».

6. Организация и проведение родительских собраний по вопросам пользования Интернет-ресурсами в домашних условиях.

7. Организация правового всеобуча для родителей, проведение родительских собраний, консультационная, психокоррекционная работа с детьми и родителями, проведение семинаров-тренингов для родителей.

Создана программа «Безопасный интернет». Цель программы «Безопасный Интернет» – поддержка и защита детей и молодых людей в режиме «горячей линии» путем реализации инициатив повышения осведомленности и борьбы с незаконным и деструктивным контентом и поведением в Сети. Основными направлениями реализации программы «Безопасный Интернет» являются:

- финансирование целевых проектов, направленных на создание безопасной онлайн среды для детей и подростков;
- поддержка Дня безопасного Интернета;
- организация Форума безопасного Интернета;
- стимулирование и поддержка корпоративного саморегулирования;
- взаимодействие с другими международными организациями.

Направления реализации действующей программы:

- обеспечение информированности детей, родителей и учителей о безопасном использовании Интернета;
- создание национальных контактных центров («горячих линий») для сбора сообщений граждан о незаконной и вредоносной информации в сети;
- поощрение инициатив саморегуляции;
- стимулирование детей для участия в создании безопасной Интернет-среды;
- сбор сведений об использовании новых технологий и связанных с ними рисков посредством научных исследований;

По всей Европе с целью повышения осведомленности граждан в европейских странах о правилах безопасного использования Интернета созданы центры безопасного Интернета (ЦБИ) трех видов:

- центры информирования (awareness centers) – распространяют информационные материалы, проводят компании и информационные совещания с участием детей, родителей, воспитателей и учителей для того, чтобы повысить их осведомленность о потенциальных он-лайн рисках для детей и способах обеспечения безопасности в Интернете;

- линии помощи (helplines) – проводят персональное консультирование детей, родителей и учителей о том, как обеспечить безопасность в сети;

- горячие линии (hotlines) – принимают сообщения об обнаруженном в Интернете нелегальном контенте.

Разработаны и функционируют программные средства родительского контроля работы обучающегося в сети. Один из наилучших способов защиты от нежелательной информации — это блокирование доступа еще до того, как она может быть получена. Microsoft предлагает несколько таких способов [19].

Панель обозревателя Internet Explorer 6. «Полезный совет». Каждый родитель прекрасно знает, какая информация лучше всего подходит для его ребенка. Панель Microsoft Internet Explorer 6 «Полезный совет» поможет ограничить доступ вашего ребенка к информации в Сети. Можно задавать ограничения на основе собственных критериев, можно — с помощью правил платформы отбора информационного содержимого PICS (Platform for Internet Content Selection) или системы рейтингов другой организации, вызывающей у вас доверие. Такие системы обычно предоставляют возможность выбора уровня конфиденциальности. Это позволит избежать ненормативной лексики, изображений обнаженных тел, сексуальных сцен, сцен насилия — при условии, что сайты, посещаемые вашим ребенком, присваивают каждой страничке точный рейтинг содержимого.

Средства родительского контроля в MSN 9. Программа MSN 9 также включает контроль над нежелательной информацией. В зависимости от возраста и развития ребенка можно выбрать индивидуальный уровень защиты. Функции родительского контроля предоставляют полный список всех возможностей программы MSN 9.

Функции родительского контроля Xbox позволяют ограничить доступ ребенка к неподходящим играм и DVD-фильмам.

Кроме блокирования нежелательной информации, полезно запретить доступ к сайтам, которые могут представлять опасность для вашей безопасности и конфиденциальности. Даже если ваши дети никогда не пользуются компьютером, рекомендуется следовать нижеприведенным советам.

Создайте отдельные учетные записи для разных пользователей. Windows XP позволяет создать несколько учетных записей. Каждый пользователь сможет входить в систему независимо и иметь уникальный профиль с собственным рабочим столом и папкой «Мои документы». Родитель может присвоить себе учетную запись администратора, дающую полный контроль над компьютером, а детям — ограниченные учетные записи. Такие пользователи не смогут изменить системные настройки или установить новое аппаратное или программное обеспечение, включая большинство игр, медиаплееров и программ поддержки чатов.

Настройте параметры безопасности Интернет-обозревателя (браузера). Internet Explorer дает возможность управлять системой защиты и степенью конфиденциальности данных при помощи присвоения сайтам уровней безопасности. Internet Explorer помогает также соблюдать конфиденциальность данных во время посещения сайта, поскольку браузер будет отслеживать все действия сервера. Справочные сведения о системе безопасности обозревателя и способе соблюдения конфиденциальности данных — в разделах Настройка параметров безопасности обозревателя Internet Explorer 6 и Использование функций системы безопасности и соблюдения конфиденциальности в обозревателе Internet Explorer [19].

Невозможно всегда находиться рядом с детьми, когда они путешествуют по Интернету. Однако есть возможность проверить, на каких сайтах они проводят время. Для этого нужно щелкнуть на кнопку «Журнал» на панели инструментов

Internet Explorer. Дополнительные сведения читайте в разделе Поиск недавно посещавшихся сайтов и возврат к ним. Щелкните на папку, чтобы раскрыть ее, и просмотрите те сайты, которые посетил ваш ребенок.

Щелкните папку, чтобы раскрыть ее, и просмотрите те страницы, которые посетил ваш ребенок на конкретном веб-узле.

С помощью средств родительского контроля в MSN 9 можно получать по электронной почте еженедельный отчет о действиях вашего ребенка в Интернете. Вы узнаете общее время, проведенное в Сети; сайты, которые он посетил или пытался посетить.

Фильтр "Семейная безопасность" — встроенное средство контроля

Еще одним примером встроенного инструмента для родительского контроля является модуль "Семейная безопасность", реализованный в комплекте Windows Live. Как и другие продукты, он ограничивает доступ детей к нежелательным для них сайтам. Для этого используется служба Microsoft Reputation Services, которая фактически представляет собой категоризированную базу данных веб-проектов. Фильтрация сайтов осуществляется по категориям, а не по содержанию, как в Kaspersky Internet Security. Правда, остается под вопросом качество используемой базы данных в отношении русскоязычных сайтов. Все-таки основной упор в ней делается на английский язык.

Преимуществом модуля "Семейная безопасность" является возможность полного мониторинга работы детей за компьютером. С его помощью родители всегда сумеют посмотреть, что делал их ребенок: какие сайты посещал, какие программы или игры запускал.

Для обеспечения защиты ребенка при общении в "Семейной безопасности" предусмотрена блокировка переписки с любыми контактами, кроме разрешенных. К сожалению, это касается лишь программ Windows Live Hotmail и Windows Live Messenger, не пользующихся в нашей стране популярностью. К тому же контроль над общением в социальных сетях в данном решении отсутствует. Совместно с РГП «Гостехслужба» КНБ заблокировало большую часть противоправных ресурсов, но принятие более жестких мер по отношению к ним, на данный момент не представляется возможным, так как выявленные ресурсы размещены на зарубежных технических площадках и находятся вне юрисдикции РК, информация о них направлена в МИОР.

По сведениям Нацдоклада о положении детей в РК на 2018 год, на особый контроль взята ситуация, связанная с участием несовершеннолетних в суицидальных группах «Синий кит», «Тихий дом», «Беги или умри», «Разбуди в 4.20» и т.д., получивших широкое освещение в средствах массовой информации. Проведение профилактических мероприятий способствовало исключению фактов участия детей в интернет-играх суицидальной направленности в 2018 году.

Стоит отметить, что "Семейная безопасность" является отличным дополнением к "Родительскому контролю", реализованному в Windows 7. Напомним, что последний ограничивает время работы детей за компьютером, а также запрещает запуск определенного ПО.

Фильтр "Семейная безопасность", как и весь комплект Windows Live, бесплатен.

Фильтрующий софт Kaspersky Internet Security

Средства родительского контроля часто встречаются в комплексных системах защиты компьютера от вирусов и внешних угроз, в продуктах класса Internet Security. В частности, они удачно реализованы в Kaspersky Internet Security.

Прежде всего, Kaspersky Internet Security предлагает запретить доступ к нежелательным сайтам. Категория веб-проекта определяется по его содержимому на этапе открытия страницы. Еще один инструмент защиты - ограничение времени работы пользователей на компьютере в общем и в Интернете в частности. Также следует упомянуть о системе контроля использования детьми различных программ. Родители могут установить расписание запуска определенного ПО или же вообще запретить его применение. Эта возможность не относится напрямую к защите от Интернет-угроз, однако она будет очень полезна людям, чьи дети чересчур увлекаются компьютерными играми.

Еще один инструмент защиты - ограничение времени работы пользователей на компьютере в общем и в Интернете в частности.

Есть в Kaspersky Internet Security и весьма функциональная система контроля переписки пользователей через IM-клиенты и социальные сети. Во-первых, родители могут запретить общаться с определенными "контактами", а также с теми, кто не включен в адресную книгу. Во-вторых, система поможет контролировать наличие в переписке определенных слов и словосочетаний. В-третьих, она предусматривает блокировку пересылки конфиденциальных и частных данных, указанных родителями (адрес, телефон и пр.).

KinderGate Родительский контроль

Разработан российской компанией Entensys.

Для блокировки вебсайтов в "KinderGate Родительский контроль" применяется облачная технология Entensys URL Filtering. Она основана на применении специальной, оптимизированной для русскоязычной аудитории базы данных сайтов, разбитой более чем на 80 категорий. Ее наполнением и поддержанием занимаются специалисты компании-разработчика. В данное время эта база является одной из наиболее крупных в подобных проектах – в ней перечислено более 500 млн. веб-страниц.

Таким образом, родителям легко запретить посещение детьми сайтов, содержащих вредоносное ПО, эротический контент, сцены насилия и пр. Кроме того, можно ограничить работу с социальными сетями, сайтами знакомств и т. п. В дополнение к Entensys URL Filtering в "Kinder Gate Родительский контроль" есть и система морфологического анализа (нечто наподобие того, что использовано в Kaspersky Internet Security), позволяющая блокировать нежелательные сайты на основе проверки их контента. По умолчанию она выключена, однако ее можно активировать в любой момент.

Дополнительную защиту от попадания на нежелательные сайты обеспечивают включенные в "KinderGate Родительский контроль" функция "Безопасный поиск" и система блокировки рекламы. Первая позволяет предотвратить вывод результатов по сомнительным запросам в различных

поисковых системах. Вторая же запрещает вывод рекламы. Причем речь идет не только о надоевших всем баннерах, но и о контекстных объявлениях[19].

Следующий способ обеспечить безопасность детей-следить за их перепиской с различными людьми. Реализовано это совсем иначе, чем в Kaspersky Internet Security. Для контроля IM- клиентов в рассматриваемом продукте есть два инструмента. Первый из них позволяет вообще запретить работу с любыми или определенными IM-менеджерами (путем блокировки используемых ими протоколов) или же разрешить, но в строго определенные часы, например, тогда, когда родители дома и могут сами проконтролировать поведение ребенка. Есть и другой вариант-система записи мгновенных сообщений, а также сообщений, отправляемых через социальные сети. "KinderGate Родительский контроль" умеет сохранять их, а потом показывать родителям в удобном для просмотра виде.

Еще одна возможность - ограничение времени, которое ребенок проводит в Интернете. Его можно указывать как в виде простого интервала (к примеру, с 6 до 8 вечера), так и в виде гибкого расписания, учитывающего дни недели. Эта система особенно необходима для тех детей, которые чересчур увлекаются Интернетом. Причем настолько, что забывают есть, делать уроки и гулять на свежем воздухе. А вот контролировать общее время работы за компьютером "KinderGate Родительский контроль", в отличие от Kaspersky Internet Security, не способна. Также необходимо отметить еще одну ее возможность - создание так называемых расширенных правил. Они представляют собой чрезвычайно гибкий инструмент, помогающий реализовать практически любую "политику безопасности". В частности, можно запретить загрузку файлов определенного типа с сайтов каких-либо категорий, разрешить доступ к тем или иным веб-проектам строго в определенное время и т. д.

И в заключение следует отметить, что программа ведет подробную статистику посещения пользователями разных сайтов и выполнения других действий. Так что родители имеют возможность осуществлять полный мониторинг работы детей в Сети.

StaffCop Home Edition - "шпион" для родителей

Следует заметить, что существует еще один подход к защите детей от опасностей Интернета. Некоторые люди считают, что запрещать что-то детям нельзя, потому что это лишь подогреет их интерес к запретному. Гораздо лучше просто отслеживать их действия и по мере необходимости предпринимать какие-то меры воспитательного характера. Такое объяснение кажется довольно сомнительным, но приверженцы тайного слежения за детьми есть, и потому мы решили представить продукт StaffCop Home Edition.

Сразу нужно отметить, что это приложение ничего не блокирует и не запрещает, хотя сами разработчики и позиционируют его как средство родительского контроля. Оно просто работает в фоновом режиме, и незаметно для пользователя сохраняется большое количество разнообразной информации, в частности касающейся использования различных игр и программ, работы с мобильными накопителями. Конечно, обнаружить StaffCop Home Edition на компьютере удастся, но только если поставить перед собой четкую цель найти именно эту программу (хотя бы по установленным файлам).

Особого внимания в StaffCop Home Edition удостоилась работа в Интернете. Программа сохраняет сайты, посещаемые пользователями (правда, записываются только адреса, а чтобы узнать содержимое, родителям придется открывать их самим), их контакты, запросы, задающиеся поисковым системам, и многое другое. Но и это еще не все. StaffCop Home Edition сохраняет всю переписку, которую ведут дети в IM-клиентах и социальных сетях. Дополнительно в программе реализована система периодического сохранения скриншотов, а также клавиатурный "шпион", позволяющий родителям получать все пароли детей. В общем, рассматриваемая программа действительно помогает организовать полный и тотальный контроль.

Один Дома

Данное ПО предназначено специально для защиты детей от просмотра нежелательного контента. Программа «Один Дома» включает в себя:

Мощный Интернет фильтр для детей, блокирующий все потенциально опасные данные. Возможность принудительного отключения целых категорий интернет-активности, среди которых есть социальные сети, он-лайн игры, чаты и т.д. Личный кабинет с веб-интерфейсом. Диаграмма, сообщающая, на какие сайты пытался зайти ребенок. Бесплатные онлайн-консультации детских психологов. Специальный детский поисковик и каталог рекомендованных интернет-ресурсов. Большой сетевой портал для родителей и детей, где размещены новости, статьи профильных специалистов, блоги родителей и форум. Контент фильтр «Один Дома» работает по технологии эвристической двухступенчатой системы фильтрации. То есть помимо имеющейся базы «белых» и «черных» сайтов также используется моментальный лексический и контентный анализ интернет-страниц.

Фильтр для детей «Один дома» легко устанавливается и имеет удобные настройки. Программа не влияет на объем трафика и работает незаметно для пользователя, так как затрачиваются минимальные ресурсы компьютера. Пакет совместим с версиями Windows XP, Vista и 7.

«Интернет Цензор»

Проект «Интернет Цензор» разработан системным интегратором «ИнтернетДом» при содействии Фонда поддержки развития общества «Наши дети». Главная задача пакета - сделать пребывание детей и подростков в Интернете безопасным, оградив их от вредных ресурсов. Под «вредными ресурсами» подразумеваются материалы, которые родители не хотели бы показывать своим детям раньше времени, а именно:

Взрослым людям следует знать сайты, которые противоречат законодательству РК:

принадлежащие тоталитарным и деструктивным религиозным сектам; посвященные изготовлению и применению психотропных препаратов и наркотиков; посвященные изготовлению и применению взрывчатых веществ; принадлежащие экстремистским группировкам; пропагандирующие расизм, религиозную или этническую нетерпимость, антисемитизм, шовинизм, терроризм, фашизм; предлагающие взломанное программное обеспечение, а также информацию о том, как самостоятельно совершить взлом в сети (хакерские сайты).

«Взрослые» сайты:

содержащие материалы порнографического и эротического характера; ориентированные на «взрослую» аудиторию (например, интернет-магазины по продаже интимных товаров); содержащие ненормативную лексику (бранные, вульгарные, нецензурные или иные ненормативные слова, речевые обороты и выражения, включая криминальные жаргон и сленг); содержащие информацию криминогенного характера (позитивно представляющие совершение преступлений, личности преступников, преступный образ жизни, криминальные нормы, ценности, обычаи и традиции, а также популяризирующая атрибутику или символику преступной среды); посвященные азартным играм, онлайн-казино; содержащие рекламу и сведения о продаже алкогольных и табачных изделий; сайты знакомств.

Деструктивные сайты:

в положительном ключе повествующие о молодежных субкультурах («скинхедах», «неонацистах», «красных», «анархистах», «антиглобалистах», «рэпперах», «эмо», «готах» и т. д.); принадлежащих радикальным асоциальным группам (например, «радикальным экологам»); посвященные модификации тела (шрамированию, клеймению, имплантации, приему Tongue splitting), пирсингу и татуировке; сайты салонов, предоставляющих данные услуги; посвященных эзотерике, оккультизму, уфологии.

Avira Premium Security Suite

По сути, этот пакет программ, которые будучи используемыми в комплексе, позволяет защитить личный компьютер от большинства современных угроз. Это не только фильтрация опасного контента, который можно встретить в Сети, но и хакерские атаки. Последние опасны не только кражей информации непосредственно размещенной на компьютере, но и возможностью перехвата и кражи важных пользовательских данных (например, информации о кредитных картах). Это один из плюсов программы – если ваш ребенок пользуется какой-либо социальной сетью, то его персональные данные не попадут к кому не следует.

BitDefender Internet Security 2011

BitDefender Internet Security 2011 защищает Ваш ПК от вирусов, хакеров, взлома и попытки кражи персональных данных. Программа подходит для современных семей, привыкших часто пользоваться Интернетом. Среди его особенностей: родительский контроль, удобно работающий в том числе и через iPhone, что позволяет 24 часа в сутки наблюдать и контролировать веб-сайты, которые посещают дети, а также их переписку; брэндмауэр, предотвращающий вторжение через Wi-Fi сети; кодирование переписки через сервисы мгновенного обмена сообщениями.

Программа предлагает следующие возможности защиты:

Исключение возможности утечки данных и содержания переписки по электронной почте, Facebook, в службах обмена мгновенными сообщениями или на веб-сайтах; Установка брандмауэра. После этого можно постоянно отслеживать подключения к Интернету и предотвратить несанкционированный доступ даже в беспроводной сети; Контроль за почтой – отслеживание спама и

сообщений содержащих вирусы; Антивирусный монитор QuickScan, который использует технологию облачного вычисления для того, чтобы отловить вирусы с минимальной затратой системных ресурсов.

Dr. Web Security Space

Это также комплексное решение проблемы защиты ПК, позволяющее максимально надежно защитить компьютер от разных типов угроз. При этом модуль родительского контроля не позволяет не только заходить на нежелательные сайты, но и эффективно контролировать получаемые по мессенджерам сообщения:

Защита в режиме «онлайн» Возможность установки прямо на зараженную машину Технология блокировки даже еще не известных угроз Полная проверка архивов любого уровня вложенности Обнаружение и нейтрализация сложных вирусов, таких как MaosBoot, Rustock.C, Sector Фильтрация спама и всех видов нежелательных сообщений без необходимости обучения программы-антиспама Надежная проверка на лету входящего и исходящего http-трафика Эффективная защита детей от нежелательного контента Защита от несанкционированного доступа извне, предотвращение утечек важных данных, блокировка подозрительных соединений на уровне пакетов и приложений.

Используемые технологии

Важным показателем качества работы антивирусной программы является не только ее способность находить вирусы, но и лечить их; не просто удалять инфицированные файлы вместе с важной для пользователя информацией, но и возвращать их в первоначальное «здоровое» состояние.

F-Secure Internet Security 2009

Комплексное решение защиты от всех видов интернет-угроз. При этом обладает гибкой настройкой списка нежелательных для посещения сайтов, что позволит надежно перекрыть доступ к основным распространителям вредоносного контента. Содержит основные инструменты для информационной безопасности:

Антивирус Антишпион (Anti-Spyware); Персональный фаервол (Firewall); Антиспам; Контроль приложений; Родительский контроль; Систему предупреждения вторжений; Сканирует электронную почту и веб-трафик на наличие вирусов.

В рамках данной кампании проведены следующие мероприятия:

- круглый стол «Интернет – за и против» для обучающихся 8-9 классов.
- классные часы «безопасный интернет» для 5-6, 7-8, 9-11 классов по отдельности.
- конкурс рисунков «Безопасный интернет» для 1-5 классов.
- дебаты «Интернет – за и против» «Вред и польза интернета» для 8-9, 10-11 классов.
- родительский лекторий «Советы родителям о пользе и вреде интернета».

Этот опыт стоит распространить для сельских малокомплектных школ Казахстана, так как данный опыт обогатит как обучающихся, так и родителей по использованию интернета.

Популяризация Интернета в мире и, в том числе, в Казахстане, несомненно, открывает новые возможности и вносит удобство во многие повседневные операции, что объясняет достаточно высокий уровень проникновения Интернета в стране. Однако нельзя забывать о том, что есть и обратная сторона медали и Интернет также предоставляет новые возможности для преступной деятельности.

Преступления чаще всего совершаются при наличии ряда факторов:

- есть возможность совершить преступление;
- существует преступник с достаточной мотивацией;
- отсутствует достаточный уровень контроля или другие препятствия к совершению преступления.

Интернет, с этой точки зрения, создаёт идеальную среду, так как предоставляет многочисленные возможности, даёт неограниченный доступ для мотивированных преступников, а киберпространство предоставляет уровень анонимности, которого ранее не существовало. Кроме этого, Интернет отличается очень низким уровнем скоординированного и эффективного регулирования. Именно поэтому преступники, жертвами которых становятся несовершеннолетние дети, среди прочих стали использовать интернет в своих целях.

Компьютеризация населения и растущая популярность Интернета в Республике Казахстан привели к тому, что подрастающее поколение с самых ранних лет имеет доступ компьютеру и, соответственно, подключение к сети Интернет. Электронные библиотеки, музыка, видео, онлайн-игры и социальные сети составляют не полный список ресурсов, которые могут быть интересны детям. Некоторые из популярных интернет-порталов как на территории Казахстана, так и за его пределами, предоставляют статистику, на основе которой можно сделать предварительную оценку вовлечённости детей в возрасте до 17 лет в использование интернет ресурсов.

Аудитория популярных казахстанских интернет-ресурсов сегодня может достигать 5,5 млн. уникальных пользователей в месяц. При этом по предварительной оценке, несовершеннолетние пользователи в возрасте от 12 до 17 лет составляют от 7% до 10% всех пользователей. Стоит также отметить, что российские и зарубежные социальные сети, среди которых «Мой Мир», «Одноклассники», «В контакте» и «Facebook», пользуются на территории Казахстана гораздо большей популярностью, чем их местные аналоги. Поэтому можно предположить, что количество несовершеннолетних казахстанских пользователей этих социальных сетей превышает 500 тысяч. Таким образом, в связи с повышенным интересом к социальным сетям, как мирового, так и регионального уровня становится актуальным вопрос безопасного использования Интернета подрастающим поколением.

По данным Генеральной прокуратуры Республики Казахстан, за последние годы возросло количество преступлений, совершённых в отношении несовершеннолетних. Например, в 2010 году было совершено 5945 преступлений в отношении несовершеннолетних, в 2011 году это число возросло до 8896, и в 2012-м было незначительное снижение до 8886. На фоне динамики роста зарегистрированных преступлений участились факты преступлений сексуального

характера в отношении лиц, не достигших 16-летнего возраста. В 2012 году количество подобных преступлений увеличилось более чем в 1,5 раза[19].

vo-vlasti1

Статистика не отражает истинной картины происходящего. Жертвы насилия, в том числе несовершеннолетние, часто отказываются подавать заявление в правоохранительные органы в связи с рядом факторов. Среди них – личное влияние, которое оказывает насилие на человека, а также тот факт, что заявление далеко не всегда приводит к поимке и наказанию преступника. Интернет стал именно той средой, где преступники, объектами которых являются дети, чувствуют себя наиболее неуязвимыми и безнаказанными. Они используют Интернет с целью производства и обмена детской порнографией, поиска детей, которые могут стать объектами насилия, и общения с людьми, имеющими похожие сексуальные пристрастия.

В 2011 году организация «Internet Watch Foundation» обнаружила 12 966 ресурсов, содержащих нелегальные материалы, касающиеся преступлений сексуального характера против несовершеннолетних. Эти материалы содержались на 1 595 доменах в 39 странах мира. 86% содержались на доменах .com, .ru, .ps, .net, .org. При этом 67% материалов содержали изображение сексуальных действий между ребёнком и взрослым, включая изнасилование и пытки. Интернет сегодня играет большую роль в увеличении количества преступлений сексуального характера против несовершеннолетних. Данная статистика не отражает истинной картины происходящего. Жертвы насилия, в том числе несовершеннолетние, часто отказываются подавать заявление в правоохранительные органы в связи с рядом факторов. Среди них – личное влияние, которое оказывает насилие на человека, а также тот факт, что заявление далеко не всегда приводит к поимке и наказанию преступника. Интернет стал именно той средой, где преступники, объектами которых являются дети, чувствуют себя наиболее неуязвимыми и безнаказанными. Они используют Интернет с целью производства и обмена детской порнографией, поиска детей, которые могут стать объектами насилия, и общения с людьми, имеющими похожие сексуальные пристрастия.

Общественные меры противодействия

Угроза преступлений совершаемых при помощи технологий вызывает растущий спрос на стратегии профилактики и контроля, особенно в области интернет-эксплуатации детей. Эти стратегии направлены на снижение возможности совершения подобных преступлений, увеличивая риск обнаружения, а также снижение возможной выгоды. Меры по профилактике суицидов это комплекс мер по профилактике суицидов среди детей, который осуществляется в рамках принятых межведомственных планов по обеспечению безопасности детей в организациях образования и предупреждению уголовных правонарушений против половой неприкосновенности несовершеннолетних. В 2018 году МОН РК совместно с заинтересованными центральными и местными исполнительными органами разработаны 7 учебных программ курсов повышения квалификации педагогов и психологов по обучению методикам выявления тревожности, насилия, профилактики суицида среди детей. Местными исполнительными

органами с привлечением международных и неправительственных организаций организованы курсы повышения квалификации и обучающие семинары для психологов. В рамках данного обучения охвачено более 6000 педагогов. При поддержке Представительства Детского фонда ЮНИСЕФ реализован проект по превенции суицидов среди несовершеннолетних в РК[20]. Проект состоял из трех компонентов: повышение информированности детей и их родителей по вопросам психологического здоровья детей; обучение педагогических работников и персонала школы (обучение «вахтеров» суицида); выявление (проведение опроса среди учащихся) учеников, находящихся в группе повышенного риска суицидальных проявлений в поведении и оказания соответствующей медицинской, психологической помощи детям «группы риска». внедрение Проект был внедрен во всех регионах республики. Также МИК РК совместно с МВД РК и другими ведомствами проводил мониторинг информационного пространства на предмет соблюдения требований в отношении защиты прав детей. Например, в 2015 году заблокировано 24 сайта, наносящих вред психологическому здоровью детей. Приказ МОН РК № 227 от 22.04.16 г. Детский фонд ЮНИСЕФ, «Центр поддержки семьи» г. Усть-Каменогорск, Республиканский научно-практический центр психиатрии, психотерапии и наркологии, неправительственные организации. За 9 месяцев 2016 года приняты мер по удалению свыше 90 тыс. информационных материалов, из которых 586 содержали пропаганду культа жестокости и насилия, суицида и порнографии. Для выработки мер, направленных на обеспечение информационной безопасности детей, в апреле 2016г. в организациях образования республики прошла широкомасштабная информационная кампания «Безопасный интернет». В рамках кампании школьников ознакомили с навыками безопасного поведения в интернете. В содержание школьных предметов и курсов включены требования по формированию навыков ответственного и безопасного поведения в информационно-телекоммуникационной среде. Кроме того, за указанный период в порядке статьи 41-1 Закона РК «О связи» МИК РК приняты меры по ограничению доступа для пользователей с территории РК к 26 136 информационным материалам, в числе которых 22 296 информационных материалов содержали пропаганду культа жестокости и насилия, суицида и порнографии. На видеохостинге «YouTube», «ВКонтакте», «Twitter», «Facebook» размещены видеоролики по обеспечению безопасности детей, информация о телефоне доверия, которые также размещаются в социальных сетях. Такая последовательная работа продолжает осуществляться и сейчас.

Информационный курс для родителей по защите детей от вредной информации в интернете разработал рекомендации по обеспечению безопасности детей и подростков в интернете. Думаем, привести их в данной работе, будет очень уместным.

Интернет может быть прекрасным местом, как для обучения, так и для отдыха и общения с друзьями. Но, как и весь реальный мир, Сеть тоже может быть опасна. Педагоги могут быть предложить правила безопасности в Интернет, с которыми обучающиеся должны будут познакомиться.

Правило 1. Никогда не публикуйте в сети и не сообщайте свое настоящее имя, адрес, колледж, группу, номер телефона.

Правило 2. Никогда не соглашайтесь на личную встречу с людьми, с которыми вы познакомились в Интернет.

Правило 3. Не сообщайте никому свои пароли, не посылайте СМС в ответ на письма от неизвестных людей. Будьте осторожны с вложениями и ссылками в сообщениях электронной почты.

Правило 4. Всегда сообщайте взрослым обо всех случаях в Интернет, которые вызвали у вас смущение или тревогу.

Правило 5. Для того, чтобы избежать встречи с неприятной информацией в Интернет, установите на свой браузер специальные программы, тогда Вы сможете смело путешествовать по интересным Вам страницам.

Правило 6. Не скачивайте и не открывайте незнакомые файлы, не спросив разрешения. Если же решили что-то скачать, проверьте файл с помощью антивирусной программы перед тем, как открыть его.

Правило 7. При общении в Интернете вы должны быть дружелюбными с другими пользователями. Ни в коем случае не надо писать и говорить оскорбительные слова, нельзя опубликовывать в сети чужие фотографии и сведения без разрешения хозяина.

Советы родителям

Не отправляйте детей в «свободное плавание» по Интернету. Старайтесь активно участвовать в общении ребенка в сети, особенно на этапе освоения.

Всегда беседуйте с ребенком о том, что нового для себя он узнает с помощью Интернета и как вовремя предупредить угрозы. Регулярно повышайте уровень компьютерной грамотности, чтобы знать, как обеспечить безопасность детей:

Используйте удобные возможности повышения уровня компьютерной и интернет-грамотности, например, посещение курсов, чтение специальной литературы, консультации с экспертами.

Знакомьте всех членов семьи с базовыми принципами безопасной работы на компьютере и в Интернете.

Информируйте детей о возможностях и опасностях, которые несет в себе Интернет

Объясните ребенку, что в Интернете, как и в жизни, встречаются и «хорошие» и «плохие» люди. Объясните, что, если ребенок столкнулся с негативом или насилием от другого пользователя Интернета, ему нужно сообщить об этом близким людям. Научите ребенка искать нужную ему информацию и проверять ее, в том числе с Вашей помощью.

Научите ребенка внимательно относиться к скачиванию платной информации и получению платных услуг из Интернета, особенно путем отправки SMS, во избежание потери денег. Составьте список полезных, интересных, безопасных ресурсов, которыми может пользоваться Ваш ребенок, и посоветуйте их использовать.[15].

Компании-владельцы зарубежных социальных сетей ведут активную работу и играют важную роль в защите детей от преступлений сексуального характера в тех странах, где вопрос интернет преступлений, в том числе распространение

детской порнографии, выдвинут на первый план. Например, администрация интернет-портала «Youtube» открыто заявляет о своей позиции к материалам, содержащим детскую порнографию. В правилах четко указывается, что в случае размещения неправомерного контента, связанного с насилием над детьми, об этом будет сообщено в надлежащие органы, а материал немедленно удален. Более того, администрация призывает всех пользователей сразу сообщать о найденном нелегальном контенте. Подводя итоги наших рассуждений о компьютерной безопасности наших детей в интернете можно сказать, что педагогическому коллективу необходимо привлечь и обучить родительскую общественность. Но интернет развивается с каждым днем и необходимо думать об обеспечении информационной безопасности сельских школьников Казахстана. Интернет объективно не может регулироваться на уровне национального законодательства. Оно должно быть приведено в соответствие с общемировыми законами, конвенциями и прочими документами, регламентирующими данную сферу. По этой причине и средства по обеспечению интернет безопасности должны решаться вместе с другими странами совместно. Поэтому повышение киберкультуры и кибергигиены обучающихся общеобразовательных и малокомплектных школ совершенно необходимо. Для этого необходимо правильно организованная работа администрации школы, учителей информатики, служб психолого-педагогического сопровождения школы и родителей.

Следующим показателем безопасной образовательной среды является психологическая среда, в реализации которой принимают участие классные руководители, служба психолого-педагогического сопровождения, родительская общественность. Обеспечение безопасной и комфортной образовательной среды в МКШ - важная приоритетная задача Республики Казахстан, потому что с сохранением школы, есть надежда сохранить село. ГПРОН на 2020-2025 годы обозначила важные моменты для дальнейшей работы местных исполнительных органов и педагогических коллективов, родительской общественности по созданию безопасной образовательной среды. Новые задачи поставлены и перед школьной службой психолого-педагогического сопровождения. Потому что психологическая безопасность образовательной среды школы сегодня является не только ведущим компонентом, влияющим на психическое здоровье субъектов учебно-воспитательного процесса, но и фундаментом для реализации всех образовательных инноваций. Безопасность педагогической среды школьников строится на уважении прав и свобод всех участников образовательного процесса. Безопасная образовательная среда – это система психологической и педагогической безопасностей учебно-воспитательного процесса. В создании такой среды участвуют все педагоги: администрация организации образования, социально-педагогическая служба, методическое объединение классных руководителей, учителей-предметников, медицинская служба, родительская общественность, местные исполнительные органы. Под психологической безопасностью понимается состояние образовательной среды, свободной от проявлений психологического насилия во взаимодействии, способствующее удовлетворению потребностей в личностно-доверительном общении, создающее

референтную значимость среды и обеспечивающее психическое здоровье включенных в неё участников.

Здоровье как целостное состояние включает параметры:

- физического развития,
- психического развития,
- общую благоприятную оценку здоровья,
- диалектику взаимоотношений организма и среды,
- адекватность физического воспитания,
- адекватность развития интеллектуальной сферы,
- состояние социальной реализованности.

Качество межличностных отношений: играет положительную роль, если существуют следующие позитивные факторы: доверие, доброжелательность, принятие, толерантность. Играет отрицательную роль, если присутствуют негативные факторы; агрессивность, конфликтность, враждебность.

Принципы безопасной образовательной среды

- организация психологической защищенности личности;
- опора на развивающее образование;
- помощь в социально психологической умелости, входящие в концепцию гуманизации образования.

Психологическое сопровождение образовательного процесса осуществляется посредством обеспечения образовательного процесса.

Обеспечение воспитательного процесса через психологизацию воспитательных стратегий.

Факторами риска образовательной среды являются:

- недостаточное обеспечение преподавательскими кадрами, материально-технической базы;
- низкая активность учащихся и педагогов;
- несформированность социальных и практических навыков, умений и опыта;
- уровень воспитательной культуры;
- личностно-психологические характеристики участников учебно-воспитательного процесса:

- несформированность представлений и профилактики психического и физического здоровья. Совокупность этих факторов представляет собой угрозу образовательной среде и развитию личности её участников.

Основные направления экспертизы психологической безопасной среды:

Качество межличностных отношений имеют как позитивные факторы (доверие, доброжелательность, принятие, толерантность), так и негативные факторы (агрессивность, конфликтность, враждебность).

Защищенность в образовательной среде рассматривается через оценку отсутствия психологического насилия во всех видах и формах для всех участников образовательного процесса.

Комфортность в образовательной среде рассматривается через оценку эмоций и чувств и доминирующие переживания в процессе взаимодействия взрослых и детей в образовательной среде школы.

Удовлетворенность образовательным процессом рассматривается через анализ удовлетворения образовательных потребностей. В помощи со стороны взрослых и товарищей, в сохранении психического здоровья.

Критериями экспертизы психологической безопасности образовательной среды выступают:

- А) качество межличностных отношений;
- В) комфортность образовательной среды;
- С) удовлетворенность образовательной средой;

Стратегические подходы достижения поставленной цели:

- Совершенствование механизмов управления безопасностью образовательного пространства.

- Совершенствование планирования мероприятий по основным направлениям обеспечения безопасности образовательного пространства.

- Совершенствование учетно-отчетной документации по основным направлениям безопасного образовательного пространства и методов их анализа с использованием электронно-вычислительной техники.

- Улучшение средств и методов организации работы по охране труда на всех уровнях управления образованием, разработка эффективного механизма экономического стимулирования образовательных учреждений по внедрению эффективной системы охраны здоровья детей и охраны труда взрослых.

- Совершенствование планирования мероприятий по координации всех служб в области формирования безопасного образовательного пространства.

- Обучение целевых групп (руководителей ОО, учителей, методистов, курирующих МКШ, обучающихся по вопросам формирования безопасного образовательного пространства).

Результаты или показатели сформированности безопасной образовательной среды являются:

- Отсутствие проявлений психологического насилия во взаимодействии всех участников образовательного процесса;

- Удовлетворение основных потребностей в личностно-доверительном общении.

- Укрепление психического и физического здоровья.

- Предотвращение угроз для продуктивного устойчивого развития личности.

- Организация насыщенной образовательной среды, стимулирующей развитие участников процесса.

Под педагогическим сопровождением в педагогике понимается создание и развитие разносторонних условий для принятия субъектом оптимальных решений в различных ситуациях жизненного выбора, взаимодействие педагогов и детей, направленное на разрешение возникающих проблем развития. Деятельность педагога в данном случае ориентирована на решение задач, связанных с теми или иными трудностями в жизни обучающихся на развитие, становление индивидуальности каждого ребенка, а также разработку способов адаптации личности к жизни в современном обществе.

Большую роль играет педагогическая поддержка и сопровождение. Сущность педагогической поддержки состоит в совместном определении интересов,

склонностей, способностей, ценностно-смысловых установок и способов интеллектуального и творческого развития, возможностей и способов преодоления затруднений, препятствующих саморазвитию самовоспитанию обучающегося.

В настоящее время в республике принимаются меры по обеспечению безопасной среды обучения и воспитания, свободной от дискриминации и угрозы насилия. Документ «Концептуальные основы воспитания 2015, и 2019 годов отражают ряд проблем, связанных с обострением процесса глобализации: «ориентация детей и учащейся молодежи на ценности масс-культуры, на низкопробные информации средства массовой информации и интернет-сайтов, пропаганда жестокости, увлечение детей и подростков курением, употреблением алкоголя и наркотиков, проституцией среди учащихся, понижение роли трудового воспитания, понижение роли семейных ценностей и традиций семейного воспитания, социальное сиротство, детский и подростковый суицид, наркомания, участие в религиозных сектах». [12,с.3].

В пирамиде потребностей А.Маслоу вторую ступень занимает потребность в безопасности, которая в современном понимании включает защиту от болезней, преступности, проявления всех видов насилия, жестокого обращения, пренебрежения интересами и нуждами человека. Обеспечение безопасности образовательной среды в школе является главным условием для реализации других потребностей: социальных, которые включают в свою очередь дружбу, привязанность, взаимопонимание и взаимопомощь. Там, где удовлетворены вышеназванные потребности, появляется необходимость в самоуважении, самопознании, изучении культуры своего народа, своей страны и других народов, потребность в духовных ценностях. Мы можем говорить о том, что для внедрения инноваций важное место занимает проблема безопасной образовательной среды, в условиях которой развиваются лучшие качества личности[11,с.34].

Не секрет, что школа оказалась не защищенной от неблагоприятных тенденций жизни общества: нравственного распада, криминализации распространения насилия через СМИ и его безнаказанности. По И.А. Боевой безопасная образовательная среда образовательная среда, свободная от насилия во взаимодействии, способность удовлетворенность в личностно-доверительном общении. Поэтому сегодня школа нуждается в психологизации образовательной среды в целях сохранения и укрепления здоровья ее участников. Создание безопасных условий труда и учебы в образовательном учреждении, защита от всех форм дискриминации может выступать альтернативой агрессивной социальной среде, психоэмоциональному и культурному вакууму, следствием которых является рост социогенных заболеваний. Важным условием является обеспечение психологической безопасности во взаимодействии участников образовательной среды[21,с.31].

Психологическая безопасность образовательной среды школы сегодня является ведущим компонентом, влияющим на психическое здоровье субъектов учебно-воспитательного процесса, но фундаментом для реализации всех образовательных инноваций.

Исследователь проблем психологической безопасности Баева И.А. сформулировала следующее определение образовательной среды: **«Психологическая безопасность образовательной среды школы** есть психолого-педагогическая реальность, содержащая специально организованные условия для формирования личности, а также возможности для развития, включенные в социальное и пространственно-предметное окружение, психологической сущностью которой является совокупность деятельностно-коммуникативных актов и взаимоотношений участников учебно-воспитательного процесса. Фиксация данной реальности возможна через систему отношений участвующих в ней субъектов». Баевой И.А. предложена модель психологически безопасной образовательной среды, которая включает:

1. Защищенность от психологического насилия;
2. Референтную значимость окружения;
3. Удовлетворенность в личностно-доверительном общении[21,с.34]..

Именно психологическая безопасность является условием, обеспечивающим позитивное личностное развитие всех участников образовательной среды. Безопасная образовательная среда организации образования зависит от психологического климата школы (психологическая безопасность). Безопасность педагогической среды школьников строится на уважении прав и свобод всех участников образовательного процесса. Таким образом, безопасная образовательная среда – это система психологической и педагогической безопасностей учебно-воспитательного процесса. В создании такой среды участвуют все педагоги: администрация организации образования, социально-педагогическая служба, методическое объединение классных руководителей, учителей-предметников, медицинская служба.

Казахстанский исследователь Р.Р. Масырова в своей монографии пишет: «Инновационная деятельность – это метадеятельность, направленная на преобразование всего комплекса личностных свойств субъекта, которые обеспечивают не только адаптацию к быстроменяющейся социально и профессиональной реальности, но и возможность воздействовать на нее, для которой важно не только изменение содержания деятельности, но и способов ее модернизации, технологии деятельности». Автор считает необходимой «строгую логическую увязку инноваций с особенностями образовательной среды внедрения педагогических технологий» [22.стр.80].

В период профессиональной подготовки педагогов на курсах повышения квалификации следует уделять внимание не только вопросам внедрения инноваций и развивающих технологий, но и вопросам обеспечения безопасной образовательной среды в школах. В учебную программу курсов введены четыре часа по знакомству и изучению основных положений программы нравственно-духовного образования «Самопознание», где создание благоприятной атмосферы коллектива создает условия для саморазвития отдельной личности. Хорошим подспорьем для слушателей в создании безопасной образовательной среды в школе могут стать упражнения по сплочению детского коллектива, развитию у детей и подростков навыков успешной коммуникации, толерантности, уважительного отношения к другим детям, умение считаться с мнением

окружающих людей. Организация совместной деятельности детей, коллективные задания для группы - эти упражнения могут внести свой вклад для сплочения детского коллектива, развития дружеских отношений, принятия друг друга.

Масырова Р.Р. считает, что феномен «инновации в образовании» определяется как процесс созидающий, вносящий в образовательную среду новшества для достижения качества образования и характеризующийся такими инвариантными качествами как гибкость, адаптивность, системность, результативность. Для создания безопасной и благоприятной образовательной среды необходимо использовать потенциал учебных предметов, одним из которых является предмет «Самопознание», так как уроки самопознания являются инструментом социализации личности школьника в малокомплектных школах. предмет «Самопознание» - это один из функционально значимых предметов в становлении личности ребенка. В «Словаре по социальной педагогике» под редакцией Л.В. Мардакаева мы находим следующее определение: «Социализация - это процесс становления личности. В процессе такого становления происходит усвоение индивидом языка, социальных ценностей и опыта (норм, установок, образцов поведения), культуры, присущих данному обществу, социальной общности, групп, и воспроизводство им социальных связей и социального опыта. Социализация рассматривается и как процесс и как результат»[23.с.17]. Л.В. Мардакаев считает, что «сущность социализации состоит в том, что в процессе ее человек формируется как член того общества, к которому он принадлежит». Социализация - это «способность использовать ЗУН, приобретенные в школе для решения широкого диапазона жизненных задач в различных сферах человеческой деятельности, а также в межличностном общении и социальных отношениях». Современная школа является одним из институтов социализации. Она представляет собой модель нашего общества, именно здесь происходит усвоение основных социальных ценностей, норм, образцов поведения в группе. В тоже время на определенном этапе обучения именно фактор социализации начинает оказывать значительное влияние на успешность обучения ребенка.

Задача учителя МКШ направить деятельность учеников на сотрудничество, совместную работу, совместные переживания и достижение результата. Сельская малокомплектная школа должна соответствовать социальным ожиданиям людей, социально-ценностному заказу сельского общества, каждой семьи и конкретного человека. Необходимо организовать работу по выявлению всех видов насилия:

- физического (признаки физического насилия);
- психологическое (признаки психологического насилия);
- сексуальное (психологическая реабилитация);
- жестокое обращение с детьми (последствия жестокого обращения).
- буллинг и кибербуллинг в школьной среде (профилактика выявления и пути решения).
- вымогательство, хулиганство

Взрослые должны знать о близких и дальних последствиях, испытанного насилия. В ГПРОН на 2020-2025 годы говорится о том, чтобы предотвратить факты сокрытия насилия. Факт сокрытия насилия будет жестоко караться законом.

В учебно-воспитательном процессе организаций образования, должны быть соблюдены определенные педагогические условия, что предполагает:

- создание атмосферы доверия, вдохновенного творчества, условий для самоисследования, саморазвития и самосовершенствования;
- осуществление интеграции нравственно-духовного образования в целостный педагогический процесс школы
- использование только позитивных и гуманных методов в процессе образования и воспитания растущего человека[1,с.34]..

Для МКШ нужен учитель, готовый сопровождать ребенка в образовательном процессе. Для педагога сельской школы особо значимо не только передать знания, а научить ребенка самостоятельно учиться «дать удочку». Казахстанский исследователь Жумабаева А.Е. считает, «что организация процесса образования в условиях МКШ требует особого психологического сопровождения с целью:

- установления комфортного психологического климата в коллективе;
- успешной организации самостоятельной работы разновозрастных групп учащихся;
- побуждения учеников к учебной деятельности с акцентом на внутреннюю мотивацию»[24. 16-19].

Межвозрастное общение, в силу неравномерности развития его участников, может обогатить их опытом через разноплановое взаимодействие способствовать познанию себя и других, создать дополнительные сферы самореализации. Ученики становятся в группе своеобразными учителями своих товарищей. Следующим положительным фактором может служить эффект сообщества. В таких школах гораздо проще создать атмосферу семьи, сообщества близких друг другу людей. Реализация программы НДО «Самопознание» является хорошим средством создания безопасной образовательной среды в условиях малокомплектной школы.

Воспитание как процесс приобщения человека к историческому опыту в содержательной и целеполагающей основе всегда определяется ведущими потребностями общества. Изменение базовых социальных ориентиров неизбежно приводит к пересмотру и переоценке задач, направлений, форм организации воспитательной работы. Потенциал предмета «Самопознание» хорошо использовать и во внеурочной деятельности. Во внеклассной деятельности учитель самопознания может организовать помощь одиноко проживающим пожилым людям, детям, у которых болеют родители – это тоже внесет свой вклад в социализацию личности школьника. Недели или вечера общечеловеческих ценностей только выиграют от того, что участниками будут дети разных возрастов. В гармоничной среде не бывает места насилию, грубости.

При правильном подходе учителя предмет «Самопознание» может стать стержневым предметом образования, т.е. метапредметом, так как может обеспечить целостность человечность и одухотворенность процесса образования. Самопознание вносит вклад в формирование мировоззрения учащихся, служит средством коммуникативной деятельности, социализации. Обучающиеся на уроке получают знания о мире и человечестве в целом, это помогает понять ценность языка, общения, позитивного отношения к жизни, осмысление таких понятий как

добро, милосердие, любовь, бескорыстное служение, честь, совесть, долг. Дети учатся понимать и различать хорошие и плохие поступки, учатся считаться с чужим мнением, прислушиваться к другим детям, видеть их нужды, устанавливать для себя потолок желаний.

В условиях малокомплектной школы на уроках самопознания учитель может использовать обширный потенциал предмета, корректно используя методы и приемы организации образовательной среды на уроке. При выполнении программного материала и планировании урока учитель может предложить учащимся двух разных классов рассматривать одну общечеловеческую ценность (истина, любовь, праведное поведение, внутренний покой и ненасилие) и работать над развитием одних и тех же прививаемых качеств, используя один текстовый материал в качестве «подарка от учителя». Вопросы по сюжету задать учащимся младшего звена, а старшим детям задать вопросы по осмыслению ценности. В обсуждении ценно мнение всех, каждый может выразить свое отношение к рассматриваемой проблеме. При подборе цитаты урока, учитель может предложить одну, а может предложить и две тематически взаимосвязанные высказывания. Ученикам предлагается хоровое, поочередное чтение с последующей записью в тетрадь. После этого идет обсуждение понимания высказывания.

Во время планирования урока рекомендуется тему брать из учебника, остальной материал подбирать самому педагогу. Важен творческий подход учителя по отбору содержания, методов и приемов. Важно сердцем понять, что взять из учебника, а что внести нового, как цитату урока, подарок от учителя, подобрать песню для хорового исполнения. Учитель должен помнить, что в цели урока должна быть отражена общечеловеческая ценность, связанная с темой урока, в задачах урока (обучающая, развивающая, воспитательная) должны отражаться и прививаемые качества.

При планировании учителю необходимо помнить педагогические принципы, которыми следует руководствоваться, в процессе преподавания:

1. Принцип общечеловеческих ценностей;
2. Принцип выявления и саморазвития личности в процессе обучения;
3. Принцип единства;
4. Принцип вдохновенного научно-исследовательского творчества учащихся;
5. Принцип социального взаимодействия или принцип служения обществу;
6. Принцип позитивности;
7. Принцип культуросообразности;
8. Принцип природосообразности.

В малокомплектной школе при отборе материала будет приниматься во внимание не столько познавательная значимость материала, сколько его влияние на развитие и выявление нравственно-духовных качеств личности. Учитель создает условия для того, чтобы ученик мог открыть свой внутренний мир, слышать голос совести, пробуждает желание самопознания и самосовершенствования. Литература дает большой потенциал для интеграции с предметом самопознания. Изучая и анализируя литературное произведение, ребенок должен задуматься о важных вопросах бытия: о правде и лжи, любви и

ненависти, истоках добра и зла, возможностях человека и его месте в мире. Задача учителя – организовать полноценное, глубокое восприятие детьми содержания произведения, эмоционально отозваться на чувства автора и героев. Беседа, организуемая учителем по заблаговременно подготовленным вопросам, позволяет подвести детей к полноценному восприятию и осмыслению произведения. На уроках истории интеграции можно достичь путем приведения вдохновляющих примеров из жизни исторических деятелей. На уроках познание мира интеграция достигается путем сравнения примеров живой и неживой природы с явлениями в жизни человека. Целостное знание, формирует мировоззрение ученика и готовит к социуму.

Таким образом, предмет «Самопознание» в условиях МКШ, межпредметная интеграция способствуют созданию психологически благоприятной комфортной среды, социализации школьников благоприятной адаптации, относительно быстрому установлению контактов, оптимистическому восприятию людей, снимает социальную тревожность, повышает статус ребёнка в обществе, обеспечивает более высокие результаты в любом виде деятельности [25].

Организация профилактической работы с разными видами опасностей

Проблема детской безопасности всегда находится в поле зрения деятельности Президента К.Токаева. В целях исполнения поручения президента Касым-Жомарта Токаева по разработке программы по защите детей, пострадавших от насилия, озвученного в послании казахстанцам 2 сентября 2019 года подготовлен документ[18].

Целью дорожной карты является обеспечение прав детей на безопасные условия жизни. Документ состоит из 100 пунктов мероприятий. В сфере модернизации законодательства и нормативной правовой базы по обеспечению безопасности детей планируется реализовать следующие инициативы:

- внесение изменений и дополнений в законодательство страны по вопросам усиления ответственности родителей за отсутствие условий, обеспечивающий безопасность детей;

- внесение изменений и дополнений в законодательство РК по вопросам уголовной ответственности родителей за оставление без присмотра несовершеннолетнего путем внесения изменения в статью 119 УК РК «Оставление в опасности», а также усиления административной ответственности родителей за нахождение несовершеннолетних в ночное время вне жилых помещений (ч.2 ст 442 КОАП РК) изменив предупреждение на штраф в размере 1 МРП (2 651 тенге);

- внесение поправок в Кодекс об административных правонарушениях по ужесточению административной ответственности в части запрета нахождения детей на переднем сиденье автомашин при его движении и нарушении правил дорожного движения при нахождении в салоне транспортного несовершеннолетних детей (в т.ч. отсутствие автомобильных кресел);

- внесение поправок в ч. 4 ст. 68 Уголовного кодекса (Освобождение от уголовной ответственности в связи с примирением), касающихся отмены примирения по преступлениям, посягающим на личность несовершеннолетнего;

- выработка предложений по усилению законодательных мер ответственности жилищно-коммунальных хозяйств за обеспечения безопасности населения (в т.ч. открытые люки, оголенные электропровода, доступность крыш высотных домов и т.д.);

- внесение дополнений в правила пожарной безопасности, устанавливающих требования к палаточным (юрточным) лагерям;

- включение в правилах внутреннего распорядка и устава организации образования меры по усилению безопасности учащихся, включающие пропускной режим в здания и на территории организаций образования, порядок пребывания посторонних лиц и др.

Как видим, обеспечение безопасности детей рассматривается как через обеспечение взрослыми целого комплекса мер, так и по развитию навыков безопасной жизнедеятельности самих детей. Развитие навыков безопасной жизнедеятельности направлено, прежде всего, на социализацию обучающегося, умение решать возникающие проблемы, умение принимать меры по организации защиты своей жизни в условиях возникновения опасностей природного и техногенного характера, формирования у обучающихся нравственных ценностей, толерантности, гражданственности.

В содержании общеобразовательных программ многих стран мира есть разделы, касающиеся здоровья и безопасности. Процесс подготовки к обеспечению безопасной жизнедеятельности не может сводиться к формированию у человека простой совокупности знаний и умений – необходимо развивать новое мировоззрение, позволяющее ориентироваться в самой разнообразной обстановке, анализировать опасные объекты, явления во всех связях и отношениях, оценивать риски, прогнозировать ближайшие и отдаленные последствия опасных ситуаций.

Безопасность в опасной чрезвычайной ситуации:

А) действия при оповещении об угрозе (эвакуация, укрытие в защитной территории во время ЧС, в опасных ситуациях природного и техногенного характера, последствия террористического акта, действия при ожоге, в общественных местах, в транспорте, жилище, использование подручных средств для тушения пожара).

Б) Пользование средствами индивидуальной и коллективной защиты, повязки, противогазов, средствами самообороны.

В) Знание основ медицинских знаний: доврачебная помощь при порезах, ссадинах, ушибах, ожогах, кровотечениях, тепловом солнечном ударе, укусах насекомых, отравлении грибами, при попадании инородного тела в глаза или ухо, при поражении электричеством, наложение повязки, жгута, закрутки, пальцевое пережатие, искусственного дыхания.

Напомним, что навык – специальное владение приемом (действиями), при которых выполнение движений автоматизировано, не требует специального направления на них внимания. Практические умения и навыки закрепляются совершенствуются в игровой форме – упражнениях, ролевых играх, военно-спортивных играх, эстафетах, соревнованиях «школа безопасности». Навык безопасного поведения – это ответственность за свое поведение[26].

Подготовка обучающихся к безопасной жизни в современном социуме должна проводиться в рамках преподаваемого предмета «Познание мира» и внеклассной работы.

Формирование ЗОЖ, включает профилактику асоциального поведения (употребления алкоголя, наркотиков, экстремизм, сектанство, виктимное поведение и пр.) правонарушений учащихся в рамках внеучебной работы.

Педагогам необходимо целый перечень навыков:

- научиться проектировать психологически безопасную и комфортную среду, знать и уметь проводить профилактику различных форм насилия в школе.

- владеть психолого-педагогическими технологиями, необходимыми для работы с различными учащимися: социально уязвимые дети, попавшие в трудные жизненные ситуации.

- эффективно регулировать поведение учащихся для обеспечения безопасной образовательной среды.

Уметь общаться с детьми, не принижая достоинство, понимая и принимая их.

Уметь защищать достоинство и интересы обучающихся, помогать детям, оказавшимся в конфликтной ситуации и/ или неблагоприятных условиях.

Характеристика безопасной среды находится в соотношении с категорией угрозы опасности. Чувство угрозы или страха возникает тогда, когда человек оценивает ситуацию как опасную и не располагает на его взгляд достаточно надежными способами ее разрешить.

Конечно, взрослые могут создать абсолютно безопасную среду вокруг обучающихся, ограждая их от всех воздействий извне, но тогда формируется нежизнеспособный тип личности. Обучающиеся не смогут выявлять опасность, искать выход для решения данной опасности, решать проблемы и социализация пойдет не должным образом. Угроза сама по себе еще не является источником психологической опасности, поэтому индивид может своевременно обнаружить сигналы опасности и осуществить набор адекватных или неадекватных способов реагирования на угрозу.

Для этого самому педагогу необходимо знать все виды опасностей, чтобы запланировать работу по предупреждению опасностей[27].

Безопасная образовательная среда имеет следующие направления:

- Противопожарная безопасность;
- Электрическая безопасность;
- Взрывоопасность техническое состояние среды обитания;
- Безопасность природного фактора;
- Безопасность дорожная и соблюдение правил дорожной безопасности;
- Экологическая безопасность;
- Радиационная безопасность;
- Безопасность охраны труда и техники безопасности.

Зная эти направления опасностей, администрация школы может организовать деятельность педагогов по их предупреждению.

3 Методические рекомендации по созданию безопасной образовательной среды в условиях МКШ

В начале третьей главы хотелось бы остановиться на роли учителя в создании безопасной образовательной среды в сельской и МКШ. Конечно же, необходимы знания возрастных особенностей школьников для выбора форм и видов деятельности по привитию навыков безопасной жизнедеятельности, по сплочению детского коллектива. Применение интерактивных методов обучения: тренинги, деловые игры, ролевые игры, военно-спортивные игры, эстафеты, разъяснительная работа. Важна способность педагога отбирать материал для проведения занятий, использование элементов критериального оценивания, а именно, формативного оценивания и подачи обратной связи учителя для рефлексии обучающихся. Подготовка к проведению тренингов на сплочение школьного коллектива: «Город мечты – арман қала», «Школа без насилия – зорлықсыз мектеп», «Улыбнись – мир прекрасен - Күлімсіре – өмір тамаша», упражнений «Мельница», «Сохранение и потеря информации», «Слепой и поводырь», «Решение жизненных ситуаций», «Аллея сознания» и др. учителю важно уметь классифицировать методы обучения: словесные методы (источником является устное или печатное слово); наглядные методы (источником знаний являются наблюдаемые предметы, явления; наглядные пособия); практические методы (получение знаний и выработка умений и навыков через практические действия); методы проблемного обучения, активные методы обучения. Напомним, что методы бывают по характеру учебно-познавательной деятельности: имитационные, не имитационные. Имитационные – игровые (учебные, деловые игры, игровые ситуации) и не игровые (беседа, дискуссии). Учитель в своей работе по привитию навыков безопасной жизнедеятельности может применить следующие виды обучения: работа в малых группах, проектная технология, анализ конкретных ситуаций, ролевые и деловые игры, модульное обучение, развитие критического мышления, проблемное обучение. Учителю необходимо четкое понимание особенностей проявления всех видов насилия, профессиональная компетентность в проведении профилактической, диагностической, реабилитационной работ. Внимательность поможет учителю организовать работу по выявлению фактов насилия, по выявлению детей попавших в трудную жизненную ситуацию, детей, подвергшихся жестокому обращению или насилию, профилактика суицида через привитие навыков безопасной жизнедеятельности. Работа по предупреждению латентности и фактов сокрытия насилия.

Отдельная работа психологов и учителей информатики по развитию навыков киберкультуры и кибергигиены у обучающихся. Прививать обучающимся навыки безопасной работы с информацией, работа в безопасных серверах, умение защитить приватную информацию, привитие навыков избирательности использования только проверенной достоверной информации. Формирование образовательной среды как системы необходимых условий для полноценного развития, обучения и воспитания должно помогать обнаружению и развитию способностей детей, а обучение должно строиться на основании их интересов и

природных задатков. К условиям создания психологически безопасной образовательной среды для обучающегося относят: дисциплину и доброжелательные взаимоотношения. В них входят: внимание и уважение, психологическая поддержка, доверие друг к другу, забота о безопасности каждого члена. М. С. Мириманова рассматривает образовательную среду как систему условий и влияний, необходимых для социального развития личности [28].

Следует различать методы и инструменты безопасности.

Методы: нормативно-правовой, нравственно-психологический, санитарно-гигиенический, технический, информационный экономический методы.

Педагоги малокомплектных школ должны знать, что существуют следующие инструменты создания безопасности: инструктаж по безопасности, профессионально подготовительная работа организаций образования к действиям во время опасных ситуаций, специальная оценка труда и МТБ школы.

Безопасность определяется как состояние защищенности жизненно важных интересов личности, общества и государства от внутренних и внешних угроз.

Опасность – это вероятность нанесения вреда, определяемая наличием объективных и субъективных факторов, обладающих поражающими свойствами.

Безопасная организация образования – это условие сохранения жизни и здоровья обучающегося, воспитанников и педагогов, материальных ценностей от возможных несчастных случаев, пожаров аварий и других чрезвычайных ситуаций. Безопасная среда – это система мер, принятых администрацией для защиты детей, педагогов, имущества от внутренних и внешних угроз с учетом фактического состояния, технического состояния, условий организации учебно-воспитательного процесса, криминально техногенной обстановки, природной территории.

Образовательное пространство – сфер общественной деятельности, где осуществляется целенаправленное, социокультурное воспроизводство человека, формирование и развитие личности, индивидуальности, наращивание человеческого капитала. Образовательная среда – это взаимодействие педагогов и учащихся минимальный доступный комплект упражнений, занятий для применения каждым участником образовательной ситуации.

Основные задачи организации образовательной среды в школе:

- выявить факторы, определяющие возникновение стрессов в условиях школы;

- отработать систем согласованных взглядов педагогов, психологов, родителей на образовательный процесс;

- обосновать условия организации такого типа образования, и требования к её эффективной организации для конкретной педагогической ситуации.

- обосновать комплекс методов и технологий роста психологов, управленцев, родителей детей в ходе решения воспитательного процесса в школе.

- составить минимальный и доступный комплекс упражнений и занятий для применения каждым участником образовательной ситуации.

Факторы угрозы психологической безопасности в образовательном пространстве:

- Неквалифицированные специалисты;
- Неблагоприятный психологический климат в классах (взаимодействие учащихся и учителей);
- Психологическое насилие (критика в адрес личности, конфликты);
- Терроризм или осознание его вероятности;
- Аварийное состояние помещений;
- Разного рода перегрузки ребенка (неадекватность требований, эмоциональные, умственные, физические перегрузки);
- Нежелание родителей взаимодействовать с педагогами.
- Напряженность в педагогическом коллективе, нестабильность образовательной системы.

Факторами риска в образовательной среде являются:

- недостаточное обеспечение педкадрами, материально-технической базой;
- низкая активность обучающихся и педагогов в учебной и внеучебной деятельности, дополнительном образовании, олимпиадах;
- Несформированность социальных и практических навыков, умений и опыта;
- уровень воспитания и культуры;
- личностно-психологические характеристики участников учебно-воспитательного процесса;
- несформированность представлений и профилактики психического и физического здоровья.
- совокупность этих факторов представляет собой угрозу образовательной среде и развитию личности.

Когда мы говорим о безопасности, то речь не идет только о школьной жизни. Безопасность формируется и выражается во всех действиях, которые происходят в школе. Школа и государство отвечают за то, чтобы окружающая учащихся психологическая, социальная и физическая среда в целом способствовала развитию обучающегося и поддерживала его интерес к учебе и познанию мира. Все взрослые несут ответственность за то, чтобы обучающимся в школе уделялось внимание, за то, чтобы оказывать поддержку как школьникам, так и своим коллегам. Для этого необходимо постоянно работать над формированием безопасной учебной среды.

Учебная среда – это среда, которая поддерживает развитие обучающегося и способствует тому, чтобы школьники становились более самостоятельными и активными. Среда поддерживает базовые ценности учебной программы и психологическую атмосферу в своей школе, а также сохраняет и развивает традиции школы, района и края. В широком смысле учебную среду можно условно разделить на несколько подсфер, совместное влияние которых определяет формирование безопасной среды.

Вот эти сферы:

Структуры и внутренний распорядок - продуманная организация деятельности школы, открытость и сотрудничество.

- Психологическая атмосфера и отношения - школьная культура и ценности, традиции, поведенческие привычки, отношения в школе, психологическое здоровье обучающихся и работников.

- Непосредственная учебная работа - школьная учебная программа, практика оценивания, выбор методики обучения, средства обучения, правильно составленное расписание уроков и занятий внеурочной деятельности.

- Архитектура здания, расположение помещений и интерьер, мебель, соответствующая возрастным особенностям, прикрепленность мебели - стимулирующая, поддерживающее развитие безопасной физической среды, экологическая сознательность, здоровый образ жизни, безопасное поведение в качестве участника дорожного движения, содействие активности и творчеству.

- Информационная среда, язык и коммуникация - ИТ-безопасность, виртуальная учебная среда, продуманная коммуникация с общественностью, школьный сайт, «кунделик», доска объявлений, обмен информацией и защита данных.

В соответствии с Законом об образовании, перед основной школой стоит задача по созданию соответствующей возрасту учащегося безопасной, оказывающей положительное влияние и развивающей среды обучения, которая поддерживает у обучающегося интерес к учебе и развитие учебных навыков, саморефлексии и критического мышления, знаний и волевых качеств, творческого самовыражения.

Требования по охране здоровья, предъявляемые к интерьеру школы, помещениям, зданиям и земельным участкам, устанавливает Правительство Республики Казахстан.

Государственные учебные программы для школы предусматривают, что в школе в равной степени поддерживают психологическое, физическое, нравственное, социальное и эмоциональное развитие обучающегося. В качестве базовых рассматриваются общечеловеческие ценности: честность, заботливость, уважение к жизни, справедливость, человеческое достоинство, уважение к себе и к другим, а также общественные ценности: свобода, демократия, уважение к родному языку и культуре, патриотизм, культурное многообразие, терпимость, устойчивость окружающей среды, правопорядок, солидарность, ответственность и равноправие полов.

При формировании социальной и психологической среды:

- в этом процессе принимает участие весь коллектив школы;
- устанавливаются отношения, основанные на взаимном уважении к мнению друг друга, а также на уважении к договоренностям между обучающимися, родителями, учителями, руководством школы и другими участниками процесса обучения и воспитания;

- ко всем обучающимся относятся без предубеждения, справедливо и равноправно, уважая их достоинство и индивидуальность;

- четко определены границы прав на принятие решений и ответственности;

- отмечаются и оцениваются усилия и успехи всех обучающихся; не допускается навешивание ярлыков на учащихся и уменьшение их веры в себя;

- осуществляется профилактика насилия между обучающимися;
- поддерживается открытость к свободному обмену мнениями, в том числе к критике;
- для обучающихся создаются возможности показать инициативу, участвовать в принятии решений и действовать как самостоятельно, так и в команде через создание органов самоуправления;
- создается атмосфера, доверия и поддержки друг другу в случае возникновения учебных и жизненных проблем;
- создается атмосфера, основанная на доверительных отношениях, дружелюбии и доброжелательности;
- школьная жизнь строится на модели общества, уважающего права человека и демократию, которое характеризуется определенными и стабильными базовыми ценностями школьного коллектива, а также оказанием поддержки хорошим идеям и позитивным нововведениям;
- школьная жизнь организуется в соответствии с принципами национального и полового равноправия.

При формировании физической среды сельская школа следит за тем, чтобы:

- обстановка и оформление используемых помещений и пришкольных сооружений с точки зрения обучения являлись рациональными;
- при обучении можно было использовать компьютер с подключением к интернету и презентационную технику, а также, чтобы обучающиеся имели доступ к школьной библиотеке и электронной библиотеке;
- интерьер используемых сооружений и помещений отвечал требованиям по охране здоровья и безопасности;
- помещения, обстановка и учебный инвентарь выглядели эстетично;
- использовались соответствующие возрасту и индивидуальным особенностям учебные пособия, в том числе учебные материалы и пособия, базирующиеся на современных информационных и коммуникационных технологиях;
- имелись возможности для физической активности и ведения здорового образа жизни, как на уроках, так и вне уроков.
- Принципы обеспечения безопасности учебной среды
- Всяческое насилие осуждается, будь оно направлено против учителя, обучающегося или кого-то другого

Под насилием понимается его опосредованное или непосредственное применение в отношении человека, группы или общины, которое приводит непосредственно к причинению травм, смерти, психологического ущерба, неблагоприятных условий или увечий или создает условия для их возникновения.

- Свидетель насилия обязан вмешаться

При необходимости следует вмешаться и физически, но при этом следует учитывать, что физическое вмешательство, цель которого заключается в наказании или причинении боли, является насилием. Если вмешательство может быть опасно, то необходимо сделать все возможное для сокращения ущерба и позвать на помощь другого взрослого или позвонить в полицию. Бездействие в

отношении нуждающегося в помощи ребенка или неоказание ему помощи приравнивается к насилию.

- Каждый человек имеет право защищать себя самого или других, однако защита не должна превышать пределы предотвращения опасности.

Любое вмешательство должно быть пропорциональным опасности и оставаться в пределах необходимости. Когда опасность уменьшается, требуется соответственно сократить и объем вмешательства. Противоправным не является лишь такое вмешательство, которое является минимально необходимым для устранения опасности и изменяется в соответствии с изменением уровня опасности.

- Надзор за учащимися должен быть организован в течение всего учебного дня

Цель надзора заключается в выявлении опасностей, обусловленных поведением самого обучающегося или других обучающихся. Надзор должен быть организован таким образом, чтобы необоснованно не нарушать приватность школьников, но при этом было обеспечено выполнение целей надзора.

- Права и обязанности каждого участника должны быть ясны.

Директор школы отвечает за то, чтобы в школе были установлены конкретные правила, обеспечивающие безопасность как учителей и обучающихся, так и всех остальных находящихся в школе лиц. Руководитель школы является главным ответственным лицом при формировании безопасной учебной среды. Рабочие задания при этом должны быть четко разделены. Об ограничении прав ребенка для предупреждения насилия или о случае насилия в отношении ребенка следует незамедлительно извещать родителей. Руководитель школы отвечает за организацию того, чтобы обучающиеся, работники, родители и содержащая школу структура были знакомы с заключенными соглашениями, а также проверяет их выполнение. Руководитель школы обеспечивает для всех работников наличие четких инструкций поведения в ситуациях насилия, а также прилагает усилия для того, чтобы у работников имелись минимальные необходимые умения для действий в таких ситуациях. Руководитель школы анализирует то, как разрешились случаи и при необходимости вносит изменения в организацию работы и использование помещений/территории. Учитель отвечает за профессиональное проведение учебного процесса, а также за формирование в школе поддерживающей и безопасной среды. Учитель формирует учебную среду, выбирает методику и темп, а также подходящую для обучающегося степень сложности заданий. Разрешением повседневных легких конфликтов и недоразумений учитель занимается сам. Учитель договаривается с родителем о том, каким образом реагировать на возможное неподобающее поведение ребенка, а также когда и как происходит обмен информацией. В ситуациях, когда соученики или учитель чувствуют себя в опасности, учитель обязан потребовать и имеет право получить поддержку со стороны коллег и директора школы.

- Учитель имеет право получить четкие и конкретные указания о том, как вести себя в возможных ситуациях проявления насилия. В случае постоянных проблем с поведением необходима работа сети. В такой ситуации учитель и семья имеют право получить необходимую помощь у специалистов.

Родитель несет ответственность за воспитание ребенка и формирование его ценностных оценок. Родитель имеет право ждать, что ребенок в школе ухожен и защищен и что учебная работа проводится на хорошем уровне. Родитель должен учитывать, что его права и свободы, как и права и свободы его ребенка, ограничены правами и свободами других людей. Родитель обязан вести со школой открытое и дружественное сотрудничество, а также имеет право на такое же обращение со стороны школы.

Администрация школы отвечает за то, чтобы школа была обеспечена необходимыми ресурсами и возможностями обеспечения безопасности. За основу принимается совместно составленная программа развития школы, внутренний распорядок, план решения экстренных ситуаций и учебная программа.

Государство несет ответственность за обеспечение функционирующего и дающего школам достаточную опору законодательства, а при необходимости и надзора, позволяющего участникам процесса развития ребенка брать на себя ясную ответственность за соблюдение профессиональной этики и всестороннюю защиту развивающейся личности.

Работники школы, обучающиеся и попечительский совет вместе и на понятном для обучающихся языке договариваются о следующем:

- что делается для предотвращения угрожающих безопасности ситуаций; в качестве примера профилактических действий можно привести систему дежурства и прочие меры надзора, применение профилактических методик и методик вмешательства, регулярных совместных круглых столов и других мер по организации труда, участие в проектах, поддерживающих формирование безопасной среды. Также важна доверительная и откровенная связь с ребенком и его семьей, позволяющая вовремя заметить потенциальную опасность и найти возможность минимального необходимого вмешательства.

- кто и в каких ситуациях должен вмешиваться и как он это сделает, в зависимости от разделения труда в школе и состава персонала устанавливается, в каких ситуациях заметившее проблему лицо должно вмешаться само и в каких ситуациях обратиться за помощью к классному руководителю, завучу.

- кто и когда организует последующее обсуждение опасной ситуации, которое даст участникам возможность получить обратную связь на будущее; под обсуждением понимается тематический круглый стол, тренинговые упражнения.

- Во избежание латентности кто кого оповещает о случаях драки, проявлений насилия или жестокого обращения или вымогательства и об их разрешении. Чтобы все стороны получили необходимую для них информацию и сотрудничество между домом, школой и ведомствами было эффективным, договариваются о том, какой будет схема движения информации внутри школы, с родителями и другими необходимыми партнерами.

Соглашения отражаются в правилах внутреннего распорядка школы, в учебной программе и в плане решения экстренных ситуаций. Обучающиеся школы должны знать об этих обязанностях.

На сплоченности ученического коллектива положительно сказывается и сплоченность в деятельности педагогов, единство требований к нему. А. Макаренко считал, что в сплоченном педагогическом коллективе каждый педагог

прежде всего заботится о сплоченности общешкольного коллектива, затем - о делах своего класса и лишь потом - о собственном успехе.

Об уровне развития ученического коллектива свидетельствуют: мобильность в выполнении коллективных дел и поручений, стремление к решению сложных задач, активное участие каждого в их решении; товарищеские взаимоотношения, внимательность друг к другу, готовность помочь слабому, уважение достоинства одноклассников, способность к пониманию без ссор и обид, желание детей быть вместе, удовольствие от общения, жизнерадостность, бодрость, собранность, чувство юмора, умение разрешать конфликтные ситуации, готовность преодолевать трудности, выполнять ответственные поручения, ответственность за коллективное дело; самостоятельное выдвижение общественно значимых целей и достижение их на основе самоуправления.

В условиях малокомплектной школы, конечно, сложно говорить о комплектовании классов, там приходится работать с теми, кто живет в данном населенном пункте. Здесь на помощь может прийти работа педагогов по сплочению детского разновозрастного коллектива, поиск общих ценностей, традиций.

Способствует сплочению ученического коллектива обоснованно использованный А. Макаренко принцип параллельного действия, согласно которому воспитаннику предъявляют требование не прямо, а через коллектив, когда соответствует. Ответственность за каждого возлагается на коллектив и его самоуправления. Такой же цели подчинена организация коллективной деятельности. Разнообразная совместная деятельность делает жизнь детского коллектива интересным, способствует налаживанию отношений между первичными коллективами, общешкольным и первичными коллективами, сплачивает и первичные коллективы, и общешкольный объединяют коллектив интересные конкретные дела, требующие согласованных действий каждого. Если ученики, например, самостоятельно начали определенную деятельность, они распределяют обязанности между собой, охотно заниматься конкретной работой, переживать радость от достигнутых успехов.

Методическая копилка учителя по сплочению детского разновозрастного коллектива и созданию психологически безопасной образовательной среды

Для большей части подростков характерны стремления быть «независимыми», «самостоятельными», «крутыми», «суперсовременными». Но в конкретных, довольно-таки сложных социально-экономических ситуациях большинство их них попадают в жизненный тупик. Выход их них не всегда адекватен. Сегодня мы будем говорить как через совместную деятельность прийти к дружному классу или говоря другими словами, о приемах сплочения классного коллектива Как побудить детей и подростков не разрушать, а созидать?

Процесс поглощения молодежи современными информационно-коммуникационными технологиями, «впитывания» потока «модерна» с экранов телевизоров и компьютеров, непосредственное участие молодежи в «сексуальной революции» нам не остановить. А если мир так быстро меняется, то и нам, педагогам, нельзя от него отставать.

Задача современного учителя не только овладевать нормами международных социальных и педагогических компетенций, но и стремиться познавать инновационные процессы в молодежной среде. Не стоит забывать, что, невзирая на возраст, подросткам интересно общаться не только с профессионалами своего дела, но и с теми взрослыми, которые способны понять (следовательно, владеть современной информацией) и помочь именно сейчас и именно в конкретной ситуации. А для этого необходимы огромные объемы знаний в самых разнообразных (порой нестандартных и необычных) сферах жизнедеятельности мирового сообщества, нашей страны, интересов молодежи.

Задача взрослых — не стремиться в одночасье остановить социально-разрушительный процесс «молодежного развития», а побудить большую часть подростков и молодежи к созидательной деятельности. А чтобы этот процесс стал эффективным, педагогам необходимо научиться использовать весь заряд энергии подрастающего поколения в социально значимой для их возраста деятельности.

Приемы и методы при этом и просты, и архисложны. Интересуются компьютерными играми — попытаемся провести «интерактивный марафон» «Делай как я, делай лучше меня!» Увлеклись граффити (росписью стен) — проведем конкурс на лучший настенный рисунок. Появились новые спортивные увлечения — организуем мастер-класс для сверстников.

Главное при этом, чтобы педагогическое воздействие было «вторично», а подростковая инициатива — «первична». Это педагогическое мастерство, когда подростки убеждены, что именно они организовали тот или иной конкурс, акцию, но при этом под чутким руководством педагога-наставника.

Задача учителя — найти в подростках данного конкретного коллектива скрытые возможности: их желания, потребности, интересы, способности и воплотить их в социально значимую деятельность.

Таким образом, социально значимая деятельность младших подростков, при которой появляется чувство заинтересованности, полезности и необходимости каждого индивида в определенной деятельности, приобретает главенствующую роль в воспитательном процессе.

Необходимо помнить, что в общеобразовательных организациях наиболее популярными формами внеклассной и воспитательной работы становятся:

- развитие детско-юношеских объединений;
- развитие элементов самоуправления, внедрение активных форм игровой деятельности в выборах ученических парламентов;
- создание на базе малокомплектной школы интеллектуально-творческих, культурно-досуговых центров по интересам с использованием новых форм творческой деятельности;
- открытие разнообразных тренажерных залов, спортивных клубов, «Интернет-кафе» на базе учебных заведений;
- проведение интеллектуально-познавательных игр между магнитными школами и ресурсным центром (КВН, марафоны, капустники, интеллектуальные игры, конкурсы).

Приемы и методы реализации своих замыслов и интересов у младших школьников и среднего звена тоже становятся более социально направленными:

- проектная деятельность (защита или презентация проектов);
- аукционы талантов или необычных (фантастических) идей;
- конференции, диспуты, семинары и практикумы;
- литературные, театральные, поэтические, музыкальные, спортивные гостиные;
- игра-экспромт и заочные-путешествия;
- концерт-«молния»;
- акции «Подарок...» или «Помоги...» (другу, ветерану, младшим, детям детского дома, родителям и т. д.);
- «биржи труда» (знаний, инноваций, нераскрытых талантов);
- вечер творческих мастеров или фестивали творчества (народного, прикладного, технического);
- веселая пантомима и театр миниатюр;
- «живая» газета и конкурсы агитбригад;
- игра-путешествие и карнавал;
- конкурс инсценированной (строевой) песни;
- кольцовки (песен, скороговорок, стихов), экскурсии в природу.

Самореализация личности и сплочение разновозрастного школьного коллектива через ученическое самоуправление. Вовлечение обучающихся любого возраста в различные формы классного и общешкольного ученического самоуправления, органов государственно-общественного управления общеобразовательным учреждением, в детские и подростковые общественные организации. При этом возможны:

— проведение церемонии выборов органов ученического самоуправления «лидер школы – мектеп көшбасшысы»;

— организация в игровой форме отчетов органов ученического самоуправления, детских и подростковых общественных организаций;

— выпуск информационных вестников, листовок, (как виды средств массовой информации) детских и подростковых общественных организаций и органов ученического самоуправления «Ритмы школы – мектеп тынысы»;

— организация церемонии отчетных конференций или форумов (за учебный или академический год) органов ученического самоуправления, детских и подростковых общественных организаций.

- Отчет на школьном пьедестале очень нравится обучающимся. На перемене каждый обучающийся может встать на пьедестал и рассказать о том, как съездил на олимпиаду, на соревнования, сделал поделку или проект. Для них это действительно пьедестал, они очень волнуются, переживают свое выступление. Потому что это для них возможность самовыражения.

В настоящее время во многих общеобразовательных учреждениях детские и подростковые общественные организации (объединения) тесно переплетены со структурой ученического самоуправления.

Возможен следующий вариант формирования общественной организации для учащихся начальных классов — принцип самоопределения детей в организации добровольный, допускается возможность перехода ребенка из одной микрогруппы в другую. Это может быть формирование микрогрупп по интересам

(«сказочники», «фантазеры», «любители мультяшек», «попрыгунчики» и т. д.). Помощь в формировании микрогруппы оказывает классный руководитель (учитель начальных классов). В совет класса входят лидеры каждой микрогруппы, которые могут меняться, тогда совет класса приобретает «подвижный» характер, право на участие в самоуправлении класса предоставляется всем достойным ученикам, проявившим особые коммуникативные, организаторские способности и высокий интеллектуальный уровень развития.

Профилактическая или шефская деятельность. Например, шефство учеников 3—4-х классов над подготовительной к школе группой детей детского сада или учениками 1-го класса. В данном случае можно использовать следующие виды деятельности:

— изготовление закладок, подставок для книг; ремонт игрушек, учебников и посильный ремонт мебели;

— проведение мини-бесед по правилам дорожного движения, соблюдения техники безопасности, ознакомлению с требованиями учебных программ и условий обучения на следующей ступени образования, об экологии, профилактике вредных привычек и личной гигиене и т. д.;

— организация экспромт-концертов и агитбригад по определенной тематике (агитбригад и юных пожарников, охранников леса, устные журналы, литературные гостиные сюда же можно включить декады по самопознанию, которые способствуют сплочению детского коллектива);

— оказание помощи учителям или воспитателям в оформлении отрядных уголков или стенгазет;

— организация простейших викторин и конкурсов, спортивных соревнований, индивидуальных занятий (по учебным предметам, музыке, живописи, прикладному и техническому творчеству).

Учителю при этом важно выявить подростков, склонных к определенному виду деятельности. Срабатывает принцип: чем увлекаешься, тому и других научи. Одни ребята склонны к кропотливой работе в одиночку или в малой группе, другим интересно показать свои способности перед аудиторией. Главное, чтобы каждому нашлось дело по интересам.

Ежедневные добрые дела для учителей и одноклассников. В малокомплектной школе каждому учителю и сотруднику ежедневно необходима помощь обучающихся.

Во-первых, учитель на каждом уроке ждет поддержки в достижении своих замыслов от обучающихся. Пусть это будет обыденный урок или классный час, беседа или общественно значимая деятельность. Соверши благородный, добрый поступок — помоги учителю собрать необходимый материал для лабораторного занятия, поищи в Интернете для предстоящего урока полезную информацию, если у тебя есть возможность — помоги учителю размножить текст памятки или извлечения из документа на урок или классный час.

Во-вторых, в классной аудитории всегда найдется дело для настоящего мастера. Школьников сильно не затруднит, если устроить один раз в неделю уборку класса. А если сформировать в классе ремонтную бригаду и совершить благотворительный рейд по школе? Думается, никто из взрослых будет против

подобной инициативы? Приглядитесь к школьному двору. Не слишком ли там много мусора? Вот где проявится ваше истинное благородство!

В-третьих, вспомните о своих бывших учителях — ветеранах труда. Не ждите подсказки от взрослых, проведите благотворительный рейд «Ты, учитель, всегда вместе с нами, никогда ты не будешь один»: пожилому человеку будет приятно встретиться с учениками своей сельской школы, да и посильная помощь по дому будет весьма кстати.

И, наконец, помоги своему однокласснику. Твой одноклассник нуждается не только в помощи в учебе, но и в ежедневной товарищеской поддержке, добром слове и улыбке. Кто, как ни ты, нужен ему именно сегодня и сейчас! Ведь в коллективе класса мы проводим самые прекрасные годы детства и юности. От доброго микроклимата в коллективе, товарищеских взаимоотношений, взаимовыручки и поддержки зависит не только наше собственное настроение, но и настроение окружающих. Приложите все усилия, чтобы жизнь в вашем классе стала прекрасной!

А если в вашем классе есть ребята, обучающиеся по медицинским показаниям на дому, то именно от каждого из вас зависит его скорейшее выздоровление. А может быть, в семье одного из ваших одноклассников возникли временные трудности? Может, именно сейчас нужна реальная помощь вашему товарищу?

Итак, восемь ежедневных добрых дел для учителей и одноклассников:

1. Помогите учителю на каждом уроке в активизации учебной деятельности одноклассников.

2. Окажи помощь учителю при подборке необходимой полезной информации для урока или классного часа.

3. Организация уборки классной комнаты и своего рабочего (учебного) места.

4. Благотворительная акция по мелкому ремонту школьной мебели или учебного (лабораторного) оборудования.

5. Изготовление наглядных материалов для урока или практической (лабораторной) работы.

6. Участие в акциях по уборке пришкольного участка и школьного двора (учебных мастерских, актового и спортивного залов и т. д.).

7. Ежедневная помощь ребятам в подготовке к пьедесталу, а неуспевающим одноклассникам в учебе.

8. Оказание помощи одноклассникам с ограниченными физическими возможностями или проходящим обучение на дому.

А почему бы ребятам не представить свой класс в виде «Экипажа корабля Мечтаний», «Отряда бесстрашных искателей»? Тогда и жизнь «на корабле» должна быть совсем другая, приближенная к «морским законам». А в отряде, например, совсем не обойтись без отрядного уголка, для этого хорошо подойдет уголок творчества со сменной наглядностью.

Классный уголок призван:

— развивать активность ребят и разносторонне расширять их знания;

— помогать в воспитании хорошего вкуса и учить культуре оформления;

— пробуждать интерес к жизни своего коллектива.

Классный уголок — это совместное творчество классного руководителя и ребят. Он должен быть «говорящим», т. е. его содержание и рубрики должны меняться; уголок должен отражать различные стороны жизни класса (самообслуживание, спорт, участие в школьной жизни, награды, дни рождения, перспективы).

Уголок — это место, где собирается вся информация, касающаяся класса. Оформление уголка должно соответствовать названию отряда, возрасту детей или подростков.

Возможные рубрики для классного уголка:

— «Календарь» («Календарь знаменательных дат», «Календарь знаменательных дат нашего района (города, области)»);

— план на четверть (на месяц) и непереносимый отчет по этому плану. Тогда у обучающихся возникнет потребность делать отчет для себя;

— «Сегодня» («Сегодня у нашего костра», «Скучен день до вечера, коли делать нечего», «А у нас сегодня...»);

— «Поздравляем»; «Спорт» («От старта до финиша», «Спортивная гордость класса»);

— правила поведения в классе («У нас так принято», «Не забудь, что...»);

— список класса («Знакомьтесь, это мы»);

— «Наш девиз» («Наши правила», эмблема отряда);

— «Наш адрес» («Где нас найти»);

— «Наши достижения» («Наши взлеты», «Мы вами гордимся!»);

— законы отряда («Это должен каждый знать обязательно на «пять») и т. д.

Кроме классного уголка можно оформлять стенгазеты «по поводу, и без повода». При этом классному руководителю важно выявить «художников», «оформителей» и «журналистов» из классного коллектива. Здесь можно применить прием «живой газеты», т. е. сформировать несколько микрогрупп, определиться с главной идеей, темой стенгазеты. Каждой микрогруппе за 2—3 дня предлагаются задания: первой — вырезать из старых журналов различные красивые картинки по выбранной теме, второй — принести фломастеры и при работе делать надписи в газете, третьей — подобрать статьи или сочинить самим несколько статей, четвертой — взять несколько интервью у одноклассников, учащихся школы (лицея) или учителей по теме стенгазеты. В назначенный день ребята смоделируют стенгазету на листе (2—3 листах) ватмана. В данном случае каждому найдется интересное дело.

У каждого классного коллектива должны быть свои традиции. Желательно не путать законы коллектива с правилами поведения в школе или с памятками по технике безопасности. Законы класса в начальной школе не всегда могут быть серьезными и строгими, подчеркивающими общие правила поведения и этические нормы бытия. Это может быть набор веселых или юмористических правил, в которых «скрываются» реальные законы данного детского коллектива, например:

— В нашем классе закон есть простой: здесь мы поможем тебе стать звездой!

— Чтобы в классе дружно жить, дружбой нужно дорожить.

— Если тебе хорошо, поделись с товарищем.

— Поспешишь — весь класс насмешишь.

— Классный руководитель — всему голова. Но голова держится на директорской шее.

— Хочешь есть — умей вертеться.

— Съел сам — помоги товарищу.

— Дорожи дружбой ребят в классе — это твое «ежечасное трехразовое питание».

— Заходя на урок, не думай, о секундах свысока.

Сплочение классного коллектива происходит именно в совместной социально значимой деятельности: при подготовке к проведению КВН, тематического вечера, круглого стола или вечера отдыха, спортивного соревнования, и др. При этом важно помнить, чтобы каждый обучающийся разновозрастного класса ощущал себя нужным в общем деле.

Учитель может предложить обучающимся своеобразную памятку «Двенадцать ежедневных добрых дел для поддержания хорошего микроклимата в классе»:

1. Будь общителен и доброжелателен с одноклассниками.

2. Не груби, не сквернословь, соблюдай правила поведения для учащихся в школе.

3. Помни, что учителя — твои старшие наставники, прислушивайся к их просьбам, советам и рекомендациям.

4. Будь непримирим к проявлениям жестокости, грубости и несправедливости со стороны ровесников или старшеклассников.

5. Не совершай сам и постарайся предостеречь ровесников от противоправных действий (курения, мелких краж, хулиганских поступков).

6. Помни — твой одноклассник в любых ситуациях твой одноклассник и друг! Приветствуй его везде и если нужно — окажи ему помощь не только в школе, но и на улице, в общественных местах.

7. Окажи помощь учителям в организации досуга младших школьников (на перемене, в группе продленного дня или по окончании учебных занятий).

8. Прими участие в оформлении классного уголка или классной (отрядной) газеты, ежедневной уборке классной комнаты (кабинета).

9. Не будь в стороне от интересных дел классного ученического самоуправления или детской общественной организации.

10. Прояви инициативу в активизации досуга одноклассников.

11. Ежедневно оказывай посильную помощь одноклассникам в учебе.

12. Не забывай, что именно в твоём классе учатся самые замечательные ребята! Они хотят дружить с тобой и нуждаются в твоей помощи! А что сделал ты, чтобы класс стал самым дружным?

1 класс

В 1 классе коллектив находится на стадии зарождения. Дети мало знают друг о друге, не имеют налаженных коммуникативных связей между собой. Учитель может предлагать им игры, которые помогут ближе познакомиться, установить приятельские отношения и даже объединиться в микрогруппы (на принципах интуитивной симпатии).

2 класс

2 класс является периодом формирования основ коллектива. Именно на этом этапе наиболее часто возникают межличностные конфликты на основе разных ценностных ориентиров у детей, могут появиться «изолированные» школьники. Еще одной проблемой является проявление психологических барьеров: если первоклассники ведут себя искренне и открыто, то во втором классе у детей может возникнуть замкнутость, страхи, истеричность.

Дидактические игры, проводимые с второклассниками, должны быть направлены на формирование общих правил поведения в коллективе, выработку навыков взаимодействия, решение и предупреждение конфликтных ситуаций, преодоление психологических проблем.

3 класс

В 3 классе происходит сплочение коллектива. Дети готовы выполнять общественные поручения в классе, проявляют заинтересованность в совместной деятельности. Вместе с тем именно в этот период наиболее полно раскрываются личностные качества каждого ребенка, дети осознают свою индивидуальность.

При выборе дидактических игр для данного этапа необходимо отдавать предпочтение тем, которые будут давать возможность ребенку чувствовать себя частью коллектива, показывать значимость его деятельности для всего класса, подталкивать детей к объединению в группы для достижения поставленных целей, проявлять поддержку друг другу.

4 класс

Учеников 4 класса можно охарактеризовать как сформировавшийся коллектив, члены которого проявляют заинтересованность в социально значимой деятельности и могут давать оценку поведения своих одноклассников, нести общую ответственность. В таком коллективе есть актив, который руководит жизнью класса, выделяются дети с лидерскими запросами.

В дидактических играх, проводимых в 4 классе, нужно предлагать детям выступать в качестве организатора, учить их взаимопониманию и умению координировать свои поступки с одноклассниками, согласовывать общее поведение. Рекомендуются игры, в которых школьники должны придумать способ реализации поставленного задания, иметь возможность выбрать свой вариант действий. Стоит обратить внимание на сюжет игр и перейти от детских сценариев к ситуациям практической направленности.

В разновозрастном коллективе начального звена акцент необходимо делать на взаимоуважении и сотрудничестве, взаимопомощи. Обучающимся необходимо чаще говорить о том, что их сближает, а не чем они разнятся.

Игры на сплочение коллектива в начальной школе по классам

Игры для 1 класса на сплочение коллектива

Самая простая игра, в ходе которой дети могут познакомиться друг с другом — «Мячик». Суть ее в том, что дети стоят в круг и один ребенок получает в руки мяч. Он должен назвать свое имя и передать мячик соседу, а тот тоже представляется и отдает мяч дальше. Так продолжается до тех пор, пока каждый первоклассник не назовет свое имя.

Эту игру можно проводить несколько раз на протяжении первых двух месяцев, предлагая для детей другие задания:

- назвать имя и фамилию;
- назвать имя и свое любимое занятие (игрушку, животное, цвет);
- сказать свое имя и прилагательное, которое характеризует его Даша добрая, Ирина интересная т.д.

Чтобы помочь детям быстрее запомнить имена одноклассников, рекомендуется провести игру «Мы идем в поход», в которой используется прием ассоциации. Детям сообщается, что нужно собраться в поход и взять с собой много вещей. Каждому следует произнести фразу «Меня зовут..., и я беру с собой...». При этом ребенок должен указать такой предмет, название которого начинается с той же буквы, что и его имя. Такую игру можно проводить несколько раз, предлагая детям собраться в библиотеку, поездку на море, в школу и т.д.

Получить больше информации об одноклассниках, выявить ребят со схожими интересами или способностями может помочь игра на сплочение «Граница». Правила проведения просты: дети выстраиваются в шеренгу, учитель на расстоянии 2-3 метров от них проводит границу. Далее он оглашает задание:

- у кого есть брат;
- кому 7 лет;
- кто недавно ходил в кино;
- кто любит рисовать;
- у кого есть дома кошка и т.д.

Школьники, к которым относится указанный признак, должны перейти через эту линию и собраться на другой стороне. Информация, которую дети узнают после этой игры, может послужить поводом для дальнейшего более тесного общения.

Игра «Солнце светит на того, у кого» помогает узнать больше информации об одноклассниках. Выявить ребят со схожими интересами. Участники выстраиваются в круг, ведущий произносит название «Солнце светит на того, у кого есть косички, носит ботинки на шнурках и т.д.»

Игры на сплочение коллектива для 2 класса

Победить неуверенность и страх ребенка сделать что-то не так может проведение игры «Здравствуй, друг». В ней детям предлагается повторять готовый ритуал приветствия. Для этого класс делится на две группы. Дети первой группы встают в круг, а участники второй группы заходят внутрь его и тоже встают по кругу, повернувшись лицом к своим одноклассникам. Таким образом, должны получиться пары, которым нужно поздороваться друг с другом, повторяя за учителем его слова и движения:

После этого ребятам из внутреннего круга нужно сдвинуться вправо, перейдя к другим партнерам, и снова произнести приветствие. Так можно повторять несколько раз. В ситуации, когда все действуют по одинаковому шаблону, ребенок будет чувствовать себя равноправным членом коллектива, сможет раскрепоститься и преодолеть замкнутость.

Детей во втором классе нужно учить говорить о своих чувствах и уметь понимать настроение и эмоции других. Такая возможность у них появляется во время игры «На что похоже настроение». Для ее проведения лучше расположить детей по кругу и предложить продолжить фразу «Мое настроение сегодня похоже на...». Может быть задана определенная тема для сравнения: время года, цвет, цветок, зверь и т.д. Чтобы показать пример ответа, первым высказывается учитель. В конце игры можно провести обсуждение, определить, кто сегодня злится или печалится и почему, а также предложить детям помочь своим одноклассникам улучшить настроение.

Если дети в классе еще не могут или стесняются выразить свое настроение словами, можно предложить использовать для этого мимику, позы, жесты. В игре «По грибы» нужно выбрать грибника, а остальным ученикам предложить изобразить любой гриб, но так, чтобы по его виду было понятно съедобный он или нет. Грибник, рассматривая замерших детей, должен их разделить на две группы. После этого можно предложить детям высказаться, почему они захотели изображать именно такой гриб.

Для выработки первичных навыков взаимодействия подходит игра «Корабли и скалы». Школьников нужно разделить на две группы. Одни будут «скалами» — им следует расположиться по комнате и присесть. Участники другой группы — это «корабли», они должны закрыть глаза и начать двигаться по классу в хаотичном порядке. Если такой «кораблик» будет приближаться к какой-то «скале», то ребенку, который ее изображает, нужно зашипеть, имитируя звук морского прибора. Всем участникам необходимо постараться избежать кораблекрушения.

После игры важно обсудить случаи столкновения и поговорить о товарищеской поддержке, которая помогает избежать неприятностей. Отдельно нужно указать на поведение ребят, которые специально не издавали никаких звуков, чтобы «корабль» натолкнулся на них (если такое было). В ходе обсуждения могут быть выработаны некоторые правила поведения в коллективе: не создавать неприятностей друг другу, оказывать помощь и т.д.

Приучать детей к общим правилам поведения, развивать умение действовать по заданной модели можно во время игры для начальных классов «Веселая игра в ложки». Дети рассаживаются на корточках по кругу и руки складывают за спиной. Внутри круга разложены ложки, количество которых на один меньше, чем количество участников. Задание для ребят: при слове «ложка» они должны взять в руки по одной ложке. Кто из группы не успеет этого сделать, тот выходит из игры и убирает одну ложку из круга. В итоге должен остаться самый внимательный и исполнительный ученик. Лучше в ходе игры не просто называть детям отдельные слова, а рассказывать какую-то историю с ложками или семьей Ложкиных.

Чтобы учить детей находить правильный выход из конфликтных ситуаций можно провести с ними игру «Остров конфликтов». Если есть возможность, то стоит с помощью декораций создать соответствующую обстановку. Школьникам сообщается, что они находятся на острове, жители которого постоянно ссорятся,

потому что не знают, как нужно правильно себя вести. Детям предлагается попробовать их помирить, предложив выход из такой ситуации:

- ребенок упал в лужу и мама ругает его за то, что он испачкал новые брюки;
- мальчик не хочет делиться с детьми своими игрушками;
- девочка порвала книгу у подружки;
- ребенок поставил подножку своему товарищу и т.д.

После обсуждения подобных конфликтов, можно сформулировать правила, как следует вести себя в коллективе.

Игры на сплочение для 3 класса

Помочь ребенку выразить свою индивидуальность, проявить свои склонности поможет игра «Автопортрет». Детям дается задание нарисовать себя в необычной форме: вместо глаз изобразить то, чем нравится любоваться, вместо рта — любимую пищу, вместо волос — то, о чем любит думать и т.д. После выполнения задания можно устроить выставку картин.

Еще одной игрой такой направленности является игра «Визитная карточка». Детям предлагается взять в руки микрофон и назвать свое имя. Когда все по кругу это сделают, начинают сначала, но уже к имени добавляют информацию о том, сколько им лет. Потом еще раз, но уже говорят и том, что лучше всего умеют делать. Игру можно продолжать сколько угодно, давая ребятам все новые задания: какую музыку любят слушать, какую книгу читают и т.д.

Чтобы донести детям мысль о том, что хоть они все разные, необходимо держаться вместе, быть единым целым, рекомендуется провести игру «Виноград». Детям предлагается рассмотреть гроздь винограда, выбрать одну виноградинку и съесть. Потом проводится обсуждение о том, что виноградинки могут немного отличаться по размеру, форме, оттенку, но все вместе они образуют гроздь, к которой крепко прикреплены. Следует предложить детям порассуждать над вопросами:

- Если бы виноградинки росли по отдельности, их бы кто-то замечал?
- Что будет с виноградинкой, если она будет держаться на веточке некрепко?
- Как ветру легче сорвать виноградинку с ветки: когда она отдельно или в составе большой грозди?

Наглядно увидеть, что результат общего дела зависит от вклада, который делает каждый из участников коллектива, дети смогут во время игры «Волшебные картинки». Детей разделить на команды. Каждый получает лист бумаги и цветные фломастеры. Дается задание нарисовать семью инопланетян (или волков, зайцев и т.д.). Сначала нужно изобразить маму. После этого дети обмениваются листочками и рисуют папу, потом снова меняются и продолжают рисовать других членов семьи. Так продолжается до тех пор, пока листочки с рисунками не вернутся к своим хозяевам. После этого все рисунки рассматриваются и выделяются самые лучшие. Авторы этих работ называют, кого именно они рисовали.

Еще одним вариантом игр на сплочение детей 6-10 лет является упражнение «Смешной рисунок». Школьники делятся на две команды. Они будут рисовать,

например, корову. Первому участнику завязывают глаза и предлагают нарисовать голову. Остальные по очереди дорисовывают недостающие детали. Потом оценивают плод своих совместных усилий.

Принципам сотрудничества и умению выполнять совместные действия дети будут учиться в игре «Сиамские близнецы». Ребятам нужно разделить на пары. В каждой паре участники должны стать близко друг к другу, обняться за талию. Ноги, которые находятся рядом, следует скрепить веревочкой. После этого таким «близнецам» предлагается походить по классу, сесть на стул, лечь, попрыгать и т.д. Другой вариант игры — скрепить у пары учеников две руки и предложить что-то нарисовать или написать.

Есть игры, которые подталкивают детей к образованию групп. Одна из них игра «Молекулы». Каждый ребенок должен получить табличку с буквой (цифрой или рисунком). Далее дается задание:

- составить слово;
- составить пример;
- составить рецепт борща и т.д.

Детям нужно не просто объединиться, но и правильно скоординировать свои действия, чтобы восстановить правильную последовательность.

Игры на сплочение детей 4 класса

Проявить организаторские способности, умение руководить действиями других, скоординированность дети могут во время игры «Строим цифры». Все ученики в хаотическом порядке движутся по классу. После команды ведущего: «Строим цифру ...», дети должны выстроиться в фигуру, изображающую указанную цифру. При выполнении этого задания некоторым ребятам придется покомандовать остальными, чтобы все стало правильно и не толкали друг друга.

Выразить свои творческие способности, свой вариант действий при совместной деятельности — такая возможность предоставляется ученикам во время игры «Живая скульптура». Учитель предлагает первому участнику выйти в центр класса и принять любую позу по его желанию. Потом просит следующего участника присоединиться к нему, тоже выбрав при этом свою позу. Так продолжается, пока все не займут место в общей композиции. После этого можно сделать фотографию скульптуры и предложить детям придумать ей название.

Довольно сложное задание предстоит детям выполнить в игре «Встаньте в круг». В ней потребуются проявить согласованность, чувство «плеча соседа». Школьников нужно собрать в просторном помещении. Сначала они должны закрыть глаза и хаотично двигаться по классу. При этом им надо стараться не задевать и не толкать друг друга. По сигналу учителя все должны остановиться. По второму сигналу дети должны попытаться создать круг. При этом им нельзя разговаривать и прикасаться руками друг к другу. После того, как все остановятся, нужно предложить всем открыть глаза и посмотреть, получился ли у них круг.

Навыки самооценивания и оценивания одноклассников, выражение своего мнения, коллективная сплоченность — все эти качества развиваются во время игры «Цветная паутинка». Детям нужно встать в круг. Первый участник получает клубок ниток. Он должен несколько раз обмотать ниткой палец на руке и

называть свои черты характера «Я...». После этого он продолжает: «Мне нравится..., потому что он(а)...» и перекачивает клубок ниток к тому, кого он назвал. Следующий игрок делает то же самое. Игра продолжается, пока все дети не окажутся связанными в одну паутинку. Допускается, чтобы один ребенок был выбран несколько раз. При этом надо следить, чтобы не осталось детей, не включенных в общую паутину. После игры рекомендуется обсудить, что в каждом человеке есть что-то хорошее, надо уметь это подмечать. И, конечно же, стоит обратить внимание на то, что эти нити символизируют дружеские отношения, коллективные связи между детьми.

Развитию сплоченности коллектива способствуют не только игры, но и любая совместная деятельность, которая направлена на достижение общих целей. Исходя из этого, использование предложенных игр обязательно нужно дополнять проведением воспитательных часов о дружбе, взаимоподдержке, моральных качествах, реализацией социально значимых для детей коллективных творческих дел или коллективных проектов.

Автором таких замечательных игр является Гладко Марина Павловна, учитель начальных классов, со стажем работы 23 года. Мы эти игры интерпретировали и адаптировали для сельской малокомплектной школы для проведения в разновозрастной группе.

Методические материалы для учителя по развитию навыков безопасной жизнедеятельности

Тренинг «Вместе дружно мы живем» Каримова Б.Т.

Методический материал №1. Тренинг по основам безопасной жизнедеятельности для учащихся начальной школы «Поговорим о безопасности», «Спасая себя сам». bkarim1967@mail.ru

С развитием цивилизации, материально-технического прогресса проблема детской безопасности не потеряла своей значимости и актуальности. В городах и сёлах, во все времена года дети продолжают попадать в беду, что становится причиной детского травматизма и смерти. Безопасная образовательная среда создается педагогическим коллективом во время учебного процесса, а за безопасность детей во внеурочное время несут ответственность родители и сами школьники. В связи тем, что школьники – это дети, имеющие малый жизненный опыт, они часто не могут самостоятельно распознать опасность. Задача взрослых – организовать детский досуг, заполнить его полезным времяпровождением, потому что именно «от скуки и нечего делать» дети попадают в беду. Школа и семья занимают главное место в формировании культуры безопасности жизнедеятельности у детей. Воспитание безопасности – процесс длительный и очень ответственный, но без него, невозможны другие виды развития, такие как саморазвитие, самоактуализация, самопознание, духовное развитие. Один из путей формирования безопасного поведения это внешние ограничения, они нужны детям любого возраста. Как мы уже упоминали, у них не хватает опыта, и задача родителей – обозначить границы, за которые выходить нельзя.

Ограничения, рамки, условия – это, внешний контроль родителей и педагогов, который поможет находиться ребенку в «рамках безопасности».

Педагоги и психологи рекомендуют, начинать работу по культуре безопасности с самого раннего возраста, и с каждым разом, наращивать знания у них в начальной, средней и старших звеньях.

Поэтому ученики нуждаются в помощи со стороны взрослых: это может быть разъяснительная работа, дидактические игры, деловые игры, тренинги.

В школах имеются места для стендов, где освещаются вопросы безопасной жизнедеятельности, но при этом, наблюдения показывают, что содержание этих стендов не меняется, значит, работа ведется формально.

Мы предлагаем обучающий тренинг «Мы за безопасность!», который можно организовать в летнем школьном лагере или на классном часе в учебное время.

Цель тренинга – формирование системы знаний об источниках опасности, средствах их предупреждения и преодоления, формирование физической готовности к выходу из опасных ситуаций.

Задачи:

- объяснить основы безопасности в разных видах жизнедеятельности
- расширить познания учащихся об опасных местах в городе и на селе в разные времена года, на дороге, на воде, в горах, во дворе;
- вооружить учащихся возможными путями предотвращения их похищения;
- выработать поведение, способствующее сохранению здоровья и жизни учащихся.

Оборудование. Бумага, цветные маркеры, цветные стикеры, цветные картинки-иллюстрации, видеопроектор для показа мультфильма, большой плакат с изображением восклицательного знака.

Ход тренинга.

Вводная часть. Приветствие, позитивный настрой «Двойной круг пожеланий».

Этап первый. Ученики делятся на четыре группы и получают ватман с вопросами:

1. группа. Что такое опасность?
2. группа. Какие виды природной опасности вы знаете? (землетрясение, наводнение, пожар, сильный мороз, жара)
3. группа. Какие виды опасностей технического характера вам известны?
4. группа. Какое общение может быть опасным?

Прием «Кочевник» на расширение и уточнение информации. Учащиеся обсуждают и заполняют каждая группа своим цветом свой лист - 6-8 минут. После этого передают следующей группе, которая своим цветом дополняет работу. Каждая группа работает с постером около 3 минут. После возвращения постера в свою первоначальную группу идет обсуждение. Каждая группа озвучивает содержание своего постера, и говорит, какие дополнения сделали им другие группы, благодарят за уточнение их информации. Это упражнение хорошо тем, что актуализирует имеющиеся знания и ненавязчиво информирует учащихся о видах опасности.

Этап второй. Педагог выясняет, знают ли учащиеся, что такое ловушка? Какие синонимы есть у этого слова? Как связано слова ловушка и опасность? Молодцы, ребята, мы приступаем к следующему упражнению «Карта ловушек». Ученики получают новые бумаги, где есть изображения *открытые люки/колодцы, трансформаторы, заброшенные здания, гаражи, собаки, лед на реке, заброшенная стройка*. Ребята рассматривают картинки и объясняют, почему их отнесли к «ловушкам». Ученик делают выводы о правилах поведения на улице, где есть ловушки.

Этап третий. На слайде демонстрируется картина с разным видом транспорта. Вопрос, какие опасности могут быть связаны с транспортом? Ученикам дается возможность ответить на эти вопросы. Зачастую они дают ответы о соблюдении или нарушении правил дорожного движения. Педагог принимает ответы, благодарит и задает вопрос, как нужно вести себя, если потерялся в транспорте, например, было много людей и родители вышли, а ты остался в этом общественном транспорте? Ученики дают свои версии ответов. Учитель помогает прийти к верному ответу: выйти на следующей остановке, оставаться на этой остановке, подойти к людям в полицейской форме или женщине с коляской, максимально не показывать, что ты испуган. Если к тебе подошли чужие люди и тянут тебя с собой, не надо стесняться, а надо пинаться и кричать: «Я вас не знаю, помогите!» или «Папа, я здесь!» Если в транспорте вы обнаружили оставленную сумку, не приближайтесь к ней, а сообщите о ней водителю или кондуктору. Они вызовут службу безопасности. В сумке может оказаться взрывчатое вещество или опасные для здоровья химикаты.

Нельзя садиться в чужую машину, если вас просят сфотографировать их на фоне их же машины, нельзя соглашаться, вас могут похитить. Нельзя демонстрировать свой кошелек на улице, хулиганы могут отобрать у вас, при сопротивлении могут избить.

Этап пятый. Опасное общение. Вас из школы пришел забирать чужой человек, представившись другом ваших родителей. Если вы не знаете его, не соглашайтесь идти с ним, позвоните с охраны родителям, лучше, если он назовет слово «пароль», или назовет данные ваших родителей, их телефон. Помните, слово-пароль никому не говорить. Может, действительно ваши родители попросили вас забрать. Общение можно назвать опасным, когда на улице незнакомый человек заводит с тобой беседу, угощает, конфетами или приглашает пойти с ним, чтобы он мог показать тебе что-то. Вы должны знать, что общение с навязчивыми незнакомцами опасно. Вам следует выйти на самую многолюдную часть улицы, чтобы незнакомец не мог вас схватить и усадить в машину.

Этап шестой. Следующий этап называется «Мой дом – моя крепость» Всегда ли дом может быть безопасным местом? Какие опасности могут возникнуть, когда вы одни дома? Да, могут позвонить в дверь и сказать: «Откройте, я из КСК, водоканала, электрик, показания счетчика, ваш участковый» и много другое. Что нужно делать? Конечно же, не открывать, попросить прийти, когда родители будут дома. Ну а если никто не стучится, не звонит, как могут возникнуть опасности? Да, не выключенные электроприборы, не выключенный кран в ванной – это основные источники опасности. Игра со спичками может

привести к пожару. Для младших братишек и сестреноч опасност может возникнуть от пластиковых окон. Нельзя допускать, чтобы они открывали окна, выглядывали на улицу из окна.

Выводы. Вопрос учителя: «Чем полезен был для вас наш тренинг?»

«Аллея сознания» учащиеся выстраиваются в две шеренги, один ученик надевает шляпу «Незнайки», ученики советуют ему чего нельзя делать, как сохранить безопасность.

Рефлексия. Придумать предложения с частичкой «не», записать их на стикерах и разместить их на большом восклицательном знаке.

Таким образом, на тренинге ученики, вовлеченные в активное обучение через деятельностный подход, осваивают культуру безопасного поведения, развивают коммуникативные навыки, моделируют пути предупреждения опасности и выхода из затруднительного положения.

Материал №2 для родительского собрания

«1.Советы родителям 2. Как спасти ребенка от беды?».

Воспитательный процесс в организациях образования является частью широкого процесса формирования личности, который объединяет как обучение и воспитание в школе, так и воспитание в семье, воздействие микросреды, социального окружения ребенка.

В настоящее время в системе воспитания наблюдается ряд остро стоящих проблем, одной из которых является ослабление роли семейных ценностей и традиций семейного воспитания; социальное сиротство, а в следствие безнадзорность детей, которая рождает все новые факторы риска.

Одной из важнейших задач сегодня является создание психологически безопасной образовательной среды и предотвращение насилия в организациях образования.

Актуальной практической задачей организаций образования является создание социальной среды, развивающей и поддерживающей личностный потенциал учителей и учеников. Важнейшая характеристика такой среды - психологическая безопасность, обеспечивающая состояние защищенности школьника от угроз его достоинству, душевному благополучию, позитивному мировосприятию и самоотношению. Сегодня, забота о психологической безопасности и здоровье школьников становится обязательным целевым ориентиром в работе каждой образовательной организации и педагога, показателем достижения ими современного качества образования.

В последнее время педагогическая и родительская общественность обеспокоена появлением и распространением новой угрозы. Не секрет, что интернет, компьютер и мобильный телефон стали неотъемлемой частью современной реальности. Учащиеся часто злоупотребляют и чрезмерно много времени проводят в сети интернет. С начала 2017 года родители обеспокоены участвовавшими случаями суицида среди подростков. Угроза заключается в том, что детей и подростков через интернет-игры доводят до самоубийства. Педагоги и родители должны объединить усилия по предотвращению информационного насилия над детьми. Родителям необходимо контролировать в каких сайтах сидит их ребенок. Такие серверы как «Синий кит», «Тихий дом», «Разбуди меня в 4.20»,

«50 дней до моего...» несут угрозу психике ребенка. Пока же правоохранительные органы дали педагогам и родителям список примет, на которые стоит обратить внимание, чтобы понять "в игре" ли ребенок:

1. Подросток не высыпается, даже если рано ложится спать. Родителям рекомендуется проследить, спит ли ребенок в ранние утренние часы.

2. Обратить внимание на рисунки - рисует китов, бабочек, единорогов.

3. Состоит в группах, содержащих в названии следующее: «Киты плывут вверх», «Разбуди меня в 4.20», f57, f58, «Тихий дом», «Рина», «Ня.пока», «Море китов», «50 дней до моего...».

4. Закрыв доступ к подробной информации. В переписке с друзьями (на личной «стене») есть фразы «разбуди меня в 4.20», «я в игре». ОПАСНО, если появляются цифры, начиная от 50 и меньше.

5. Переписывается в мессенджерах с незнакомыми людьми, которые дают странные распоряжения.

Напомним, что ранее о распространении страшной игры сообщалось в Казахстане. Казахстанские школьники массово стали ставить хэштеги #Китыплывутвверх, #Морекитов, #Тихийдом. Феи.

Согласно правилам игры, каждому подростку приставляется наставник, который дает ему задания на протяжении 50 дней. В конце подросток должен покончить жизнь самоубийством. Детей и подростков вовлекают в игры, дают им сначала простые задания – слушать определенную музыку, потом сделать надрезы на руке, сфотографировать и отправить, таким образом задания усложняются. Чем дольше ребенок пребывает в этом сервере, тем угнетеннее его состояние. Наставник угрожает, что если ребенок не совершит этот поступок, то погибнут все его родственники и присылают ему подробный адрес проживания, чем демонстрируют свою осведомленность. Таким образом ребенок думает, что он находится в безвыходном состоянии и соглашается проститься с жизнью. Педагогам и родителям следует осматривать своих детей на выявление порезов, ран, узнавать причины их появления на теле у ребенка. При выявлении факта присутствия подростка на данных серверах следует жаловаться в правоохранительные органы.

Нередко сегодня можно увидеть ситуацию, где ребенок кушает у компьютера отдельно от родителей. Совместный семейный ужин, когда собиралась за столом вся семья, говорят, ушла в небытие. Ввиду большой занятости родители мало внимания уделяют непосредственно живому общению со своим ребенком. Родителям необходимо интересоваться его жизнью, проблемами. Спрашивать ребенка о том, чем живет, чем дышит, о чем тревожится и какие его маленькие победы. Помните, чем ближе родители со своими детьми, тем безопаснее ребенок себя чувствует. Откровенный разговор о том, что родители любят ребенка, дорожат им, нуждаются в нем дадут силы ребенку справиться с игровой зависимостью и найти силы жить, любить, помогать. Родители должны помнить о том, что они не одни обеспокоены за будущее своих детей. Школа, учителя, психологическая служба школы, социальный педагог всегда готовы прийти к Вам на помощь. Берегите себя и своих детей!

Методические и теоретические основы формирования психологической безопасности образовательной среды:

1. состояние сохранности психики человека;
2. сохранение целостности личности, адаптивности функционирования человека, социальных групп, общества;
3. устойчивое развитие и нормальное функционирование человека во взаимодействии со средой (умение защититься от угроз и умение создавать психологически безопасные отношения);
4. возможности среды и личности по предотвращению и устранению угроз;
5. состояние среды, создающее защищенность или свободное от проявлений психологического насилия во взаимодействии, способствующее удовлетворению потребностей в лично-доверительном общении, создающее референтную значимость/причастность к среде и обеспечивающее психическое здоровье включенных в нее участников.

Методический материал №3. Темы классных часов и оформления стендов.

Учителю необходимо привлекать обучающихся к подготовке тематических стендов, старшеклассников привлекать к проведению классного часа и выступления для младших товарищей. Хорошо, включить различные приемы и техники конструктивного формативного оценивания и подачу обратной связи как задействованным старшеклассникам, так и принимавшим участие младших школьников. В содержание классных часов необходимо включать игры, тренинговые упражнения, которые способствуют сплочению детского коллектива. Мы приведем примеры таких упражнений. Учитель может выбрать из представленного арсенала упражнений те, которые подходят для данного классного часа.

Классный час, праздник «Безопасные каникулы» перед каникулами.

Классный час «Позаботься о своей безопасности».

Классный час «Безопасная дорога – ПДД для сельских школьников».

Классный час «Я знаю, что нельзя».

Классный час «Правила поведения при пожаре».

Классный час «Осторожно, тонкий лед!»

Классный час «Газ – сладкий сон и опасность».

Классный час «Осторожно – подтопление!»

Классный час «Правила поведения в лесу и горной местности».

Сценарий праздника № 1. «Безопасные каникулы» для обучающихся 5-6 классов

Время проведения:

Место проведения:

Участники: 5-6 класс

Ход мероприятия

Блок №1 «Один дома»

Фонограмма: Фанфары

Ведущий: Здравствуйте, дорогие друзья. Поздравляю вас с началом осенних каникул. Это прекрасная возможность, посвятить больше времени своим любимым увлечениям, прогулкам на воздухе, а также просто отдохнуть и набраться сил перед новой учебной четвертью.

Но даже во время отдыха ни в коем случае нельзя забывать о своей безопасности.

Фонограмма: Фоновая музыка №1

Каждый из нас с детства слышал от взрослых о правилах поведения и безопасности. Но, к сожалению, до сих пор проблема безопасности была и остаётся одной из самых главных проблем. Есть прекрасное изречение: «Если хочешь изменить мир – начни с себя». Поэтому давайте учиться правилам безопасности вместе. Ведь жизнь – это самое главное, что у нас есть. И её нужно беречь.

И прежде чем мы начнём нашу увлекательную познавательную игровую программу, я хочу предоставить слово командам, которые пришли к нам на праздник сегодня. Напомню, что командам заранее было дано задание: придумать название, девиз, а также небольшую визитку на тему «Я и безопасность».

Итак, начнём наше знакомство (команды представляются).

Ведущий: Спасибо большое. Каждая команда прекрасно подготовилась. Совсем скоро ребята проявят себя как достойные игроки и соперники, поэтому не будем затягивать и приступим к первому конкурсу.

Фонограмма: Фоновая музыка №2

Ведущий: Друзья, что нам напоминает о безопасности? Всё что нас окружает. Родители, педагоги, новости, телевидение. А мультики? Ведь не все мультики снимают только для развлечения. Многие носят и поучительный характер. Предлагаю вам окунуться в мир мультипликации. Когда мы смотрим мультипликационные фильмы, редко задумываемся о содержании. Я предлагаю посмотреть на мультик «Простоквашино» с другой стороны и помочь разобраться, в правилах безопасности жизнедеятельности.

ПРОЕКТОР: ВИДЕО№1 (нарезка из мультфильма «Каникулы в Простоквашино») ваша задача, какие нарушения безопасности показаны в мультфильме?

Игра «Правила БЖ в Простоквашино» Разминка

1. Фёдор уезжает на электричке Учитель: это правильно, ребята?

Обучающиеся Дети без присмотра быть не должны.

Поведение на перроне.

2. Кто-то стучится в дверь.

-Все свои дома, ...только чужие шастают.

Чужим дверь открывать нельзя

3. С лампой в сарай

Противопожарная безопасность

4. Посылка

Антитеррор

5. Дядя Фёдор укатил на машине один

За руль садиться детям нельзя

Ведущий: Отлично справились! На примерах из мультика мы рассмотрели разные стороны безопасности жизнедеятельности. В течение праздника мы уделим внимание каждой теме. И сейчас я хочу с вами поговорить о противопожарной безопасности.

Нужно всегда помнить, что пожар легче предупредить, чем потушить, что маленькая спичка может обернуться большой бедой. Чтобы избежать пожара, необходимо хорошо знать и строго соблюдать правила пожарной безопасности. Но если пожар все-таки произошел, надо четко знать, как себя вести.

Сейчас я прошу выйти ко мне капитанов команд и получить карточку с заданием. Вам, с вашими командами нужно будет посоветоваться и соединить начало фраз с их окончаниями. Регламент 1 минута.

Фонограмма: Фоновая музыка №3

ИГРА «Что мне делать при пожаре»

Огонь нельзя оставлять — без присмотра

Если увидишь пламя — зови на помощь взрослых

Вызывай пожарных — по телефону 01

От огня — нельзя прятаться

Из горящего помещения — надо быстро уйти

Опасней всего при пожаре — дым

Время окончено. Капитаны команд, выходите к нам и готовьтесь к следующему конкурсу. А с остальными мы проверим ваши карточки.

Ведущий: Молодцы! Теперь я уверена, что вы все знаете хорошо, как обращаться с огнём. Итак, капитаны команд, снова жду вас на сцене (выходят из двери). Сейчас вам предоставляется возможность постоять за честь своей команды, а также почувствовать себя настоящими спасателями.

Фонограмма: Фоновая музыка №4

ИГРА «Потуши пожар»

Капитанам команд привязан шарик к ноге. Задача каждого игрока – лопнуть шарик соперника. Побеждает тот, чей шарик к концу игры останется целым.

Команды поддерживают капитанов. Активность группы поддержки будет оцениваться! Кричалки приветствуются.

Ведущий: Дадим немножко отдохнуть нашим капитанам и группе поддержки. Присаживайтесь на места. С правилами пожарной безопасности мы разобрались. А кто же мне ответит, что нужно делать, если вы остались дома одни? Сейчас мы с вами ещё немного поиграем. Я буду читать вам четверостишья, а вам нужно будет дружно их заканчивать.

Игра «Закончи стихотворение»

Ведущий:

Не пускайте дядю в дом,

Если дядя незнаком!

И не открывайте тётке,

Если мама на работе,

Ведь преступник, он хитёр,

Притворится, что...(монтёр)

Или даже скажет он,

Что пришёл к вам... (почтальон)

Он покажет вам пакет

А под мышкой ....(пистолет).

Или он надел халат,

А под ним штук пять...(гранат)

А за ним спешит «старушка»,

У неё в авоське...(пушка).

В жизни всякое бывает

С тем, кто двери...(открывает).

Чтоб тебя не обокрали,

Не схватили, не украли,

Незнакомцам ты не верь,

Закрывай покрепче...(дверь)!

БЛОК №2 Осторожно! Улица!

Ведущий: Молодцы! Очень дружные ребята у нас сегодня на празднике! И сейчас, проведём для вас увлекательный конкурс, который называется «Буримэ».

Помощник, Вам слово.

Игра «Буримэ» помощник

Ведущий: Друзья, вы справились с заданием на «отлично». И для вас Театр песни «Карнавал» подготовил музыкальный подарок. Встречайте бурными аплодисментами.

ПЕСНЯ ОТ КАРНАВАЛА «СВЕТОФОР».

Ведущая (А.А.): Итак, друзья, мы вышли на улицу, которая таит в себе много опасностей и только отличное знание правил дорожного движения позволяет нам быть уверенным пешеходом.

Сегодня мы попробуем вместе с вами разобраться и закрепить правила безопасности на дороге.

Ведущая: Ребята, ответьте мне, что регулирует движение на улице?

Слово «светофор» состоит из двух слов: «свет» и «фор». Значение слова «свет» - всем понятно. А вот слово «фор» - от греческого слова «форос» - несущий свет. Для запрещающего сигнала светофора взят красный, потому что его хорошо видно и днём, и ночью и даже в тумане.

Зеленый сигнал виден хуже, но зато в спектре он стоит дальше от красного и его нельзя с ним спутать.

Ведущая:

Сколько цветов у светофора и что они обозначают?

Красный – стой;

желтый – внимание;

зеленый – иди.

Игра на внимание «Сигналы светофора»

Ведущий показывает сигналы светофора, а дети выполняют движения.

Красный – идти нельзя, дети должны присесть.

Желтый – приготовиться, дети стоят на месте, хлопают в ладоши

Зеленый – путь открыт, дети шагают, топают ногами.

Ведущая:

Что важнее на дороге – сигналы светофора или регулировщика?*(регулировщика)* –Инспектор патрульно – дорожной службы.

Ведущая:

Какие ещё помощники, кроме светофора и регулировщика, встречаются на дорогах? *(дорожные знаки)*

Ведущая: А какие группы дорожных знаков вы знаете?

Предупреждающие (самые полезные и безопасные знаки для водителя)

Запрещающие (красные, запрещают водителю выполнять определенные действия).

Предписывающие (синие, эти знаки позволяют выполнять лишь строго определенные действия, строго определенным участникам дорожного движения).

Информационные (знаки носят исключительно информационный характер).

Я сейчас вам буду показывать знаки, а вы должны отгадать, что они означают.

Игра «Дорисуй дорожный знак»

(ведущая последним показывает знак «проезд велосипедистам запрещен»).

Ведущая (А.А.): На сегодняшний день самым популярным и модным средством передвижения среди молодежи является - велосипед.

(презентация – викторина «Велоэрудит»)

Ответы на вопросы викторины:

1. Костотряс - это первая двухколесная тележка, которую в 1817г. придумал лесник Дрейз в Германии – «Бегунок Дрейза». Его машина была деревянная и имела два равных колеса по высоте, передвигались на нем отталкиваясь от земли.

2. «Велос» - быстрый и «педес» - ноги.

3. С какого возраста разрешается водить велосипед по улицам и дорогам? (14 лет)

4. Разрешается перевозить детей до 7 лет при наличии доп. сидения и шлема).

5. Предписывающие (знак велосипедной дорожки).

6. Да, он является пешеходом, если катит велосипед рядом.

7. Да, сойдя с велосипеда.

8.-9.Сигнал велосипедиста (остановка, поворот вправо).

Ведущий (А.А.): Ребята и запомните, что если каждый из нас будет соблюдать правила дорожного движения, то меньше будет несчастных случаев. Желаем вам быть только самыми внимательными и дисциплинированными пешеходами.

Ведущий: Ну что же, я думаю, теперь вы прекрасно знаете правила безопасности жизнедеятельности. Осталось только закрепить.

Рефлексия «Лестница успеха» напишите, что вы усвоили лучше всего из материала классного часа и разместите на лестнице успеха.

Методический материал №4. Классный час «Правила поведения в природе» для 7 -9 классов <https://ped-kopilka.ru/klasnomu-rukovoditelyu/klasnye->

[видеоресурс можно получить](#)

Этапы классного часа.

1. Подготовительно-организационный этап:

Цель: обобщить и закрепить знания учащихся о правилах поведения в природе.

Задачи:

- развить умения учащихся работать с дополнительной литературой, информацией,
- стимулировать познавательный интерес к предмету биологии,
- воспитывать чувство прекрасного к представителям флоры и фауны.

Предварительная работа: разделить класс на две группы; представители одной группы разрабатывают правила поведения в природе (используя дополнительную литературу, интернет-ресурсы) и озвучивают их; представители другой готовят стенгазеты и коллажи по данной тематике.

Содержание этапа:

Дорога потребительского отношения к природе коварна. Заманивает то безобидными вроде бы радостями, то немалыми и скорыми выгодам. И традициями, и привычками...

Итак, поговорим об элементарных экологических запретах, тех, следование которым должно стать нормой поведения каждого человека. Эти запреты как раз и составляют существо так называемых правил поведения в природе.

2. Основной этап:

ПРАВИЛА ПОВЕДЕНИЯ В ПРИРОДЕ:

1-ый докладчик. Не ломай ветви деревьев и кустарников!

Растение – живое существо, ветви вместе с листьями играют важную роль в его жизни. Например, листья участвуют в дыхании растения. Какое же право мы имеем бессмысленно обламывать ветки, мешать растению жить? К тому же листья выделяют в воздух кислород, задерживают пыль, не случайно там, где много растений, легко дышится. Мы должны помнить и о красоте растений, которую можем нарушить, обламывая ветви.

2-ой докладчик. Не повреждай кору деревьев!

Известно, что люди нередко вырезают на коре деревьев надписи, например свои имена, делают другие отметины. Это нарушает красоту природы и очень вредит деревьям (через ранку вытекает сок, могут проникнуть под кору микробы и грибы-трутовики, которые вызывают заболевания и даже гибель дерева).

3-ий докладчик. Не собирай березовый сок! Помни, что это вредит дереву.

Когда речь идет о березовом соке, вспоминаются банки с ним, которые продаются в магазинах. Значит, можно его собирать? Нет, в парках, пригородных лесах самовольный сбор сока запрещен. Промышленная же его заготовка проводится в тех местах, где лес отведен под вырубку. Ведется она по определенным правилам с помощью специальных приспособлений, так, чтобы ущерб дереву был минимальным; немалую часть сока заготавливают на вырубках из пней. Самовольный же его сбор наносит большой вред здоровью дерева.

4-ый докладчик. Не рви в лесу, на лугах цветов. Пусть красивые растения останутся в природе! Помни, что букеты можно составлять только из тех растений, которые выращены человеком.

Сбор дикорастущих растений на букеты – очень мощный фактор воздействия человека на природу. Его часто недооценивают, считая, что вред, наносимый при этом растительному миру, не заслуживает внимания. Однако именно наша давняя привычка рвать цветы привела к исчезновению очень многих растений в местах, часто посещаемых людьми.

5-ый докладчик. Из лекарственных растений можно собирать только те, которых в вашей местности много. Часть растений нужно обязательно оставлять в природе.

Лекарственные растения – ценнейшее природное богатство, к которому нужно относиться бережно. Количество некоторых из них из-за массового сбора резко уменьшилось. Поэтому можно заготавливать те растения, которые многочисленны. Но и эти растения нужно собирать так, чтобы в местах сбора большая их часть оставалась нетронутой. Разумеется, сбор лекарственных растений должен проводиться под присмотром взрослых.

6-ой докладчик. Съедобные ягоды, орехи собирай так, чтобы не повреждать веточек.

7-ой докладчик. Не сбивай грибы, даже несъедобные. Помни, что грибы очень нужны природе!

У некоторых людей формируется отрицательное отношение к несъедобным, а особенно к ядовитым грибам. Встречая такие грибы, они стараются уничтожить их (сбить, раздавить), нередко мотивируя это тем, что такими грибами можно отравиться. Известно, что грибы, в том числе и несъедобные для человека, являются важным компонентом леса. Своей подземной частью – грибницей – они срастаются с корнями деревьев, кустарников, трав, обеспечивая их водой, минеральными солями, ростовыми веществами. Для животных грибы служат пищей и лекарством. Грибы являются санитарами леса: они участвуют в разложении растительных остатков.

8-докладчик. Не обрывай в лесу паутину и не убивай пауков!

Пауки – традиционный объект неприязни, брезгливого отношения со стороны человека. Это предубеждение основано на незнании, невнимании к окружающему. Пауки являются такой же полноправной составной частью природы, как и другие животные. Жизнь пауков полна интересных подробностей. Сети пауков, да и сами они по-своему красивы. К тому же эти хищные существа уничтожают множество комаров, мух, тлей и других насекомых, приносящих ущерб человеку и его хозяйству.

9-ый докладчик. Не лови бабочек, шмелей, стрекоз и других насекомых!

10-ый докладчик. Не разоряй гнезда шмелей!

Шмели – насекомые, численность которых в последнее время повсеместно резко сократилась. Причины этого – широкое, неумеренное использование в сельском хозяйстве ядохимикатов, к которым шмели очень чувствительны; уничтожение шмелиных гнезд при сенокосении; выжигание сухой травы на лугах.

11-ый докладчик. Не разоряй муравейники!

12-ый докладчик. Береги лягушек, жаб и их головастиков!

13-докладчик. Не убивай змей, даже ядовитых! Все они нужны в природе. А из яда ядовитых змей человек получает ценнейшее лекарство.

14-ый докладчик. Не лови диких животных и не уноси их домой!

Известно, что ящерицы, ежи, некоторые рыбы, птицы нередко оказываются жертвой любви людей к «нашим меньшим братьям», которая выражается в том, что этих животных ловят, приносят домой и пытаются содержать в неволе. Чаще всего такие попытки заканчиваются гибелью животных, так как условия неволи не могут заменить им естественной природной среды. Лучший «дом» для диких животных – лес, луг, водоем, а в наших домах можно содержать лишь тех животных, которые привыкли к жизни в этих условиях, появились на свет в неволе, которых специально разводят для содержания рядом с человеком.

15-ый докладчик. Не подходи близко к гнездам птиц!

По твоим следам их могут отыскать и разорить хищники. Если случайно окажешься возле гнезда, не прикасайся к нему, сразу же уходи. Иначе птицы-родители могут насовсем покинуть гнездо.

16-ый докладчик. Не разоряй птичьи гнезда!

17-ый докладчик. В лесу старайся ходить по тропинкам, чтобы не вытаптывать траву и почву. От этого погибают многие растения, животные.

18-ый докладчик. Не шуми в лесу, парке! Шумом ты отпугнешь животных, помешаешь им, а сам увидишь и услышишь гораздо меньше.

Учитель: Ребята, а теперь давайте посмотрим, что Вы отразили в своих стенгазетах и коллажах, что хотели этим сказать!

(обсуждение подготовленных ранее стенгазет и коллажей по данной теме)

3. Заключительный этап:

Учитель: Ребята, какие Вы молодцы! Так серьезно подошли к выполнению порученного задания. Грамотно разработали правила поведения в природе, так много интересного рассказали нам. А какие у нас талантливые художники, такие интересные и объемные по содержанию выпустили стенгазеты и коллажи.

Сегодня мы с Вами научились правильно и грамотно вести себя в природе. Я очень надеюсь на то, что озвученные нормы поведения в природе вы возьмете себе за простую и естественную привычку, подобную привычке говорить «спасибо».

Рефлексия. Дерево познания. На кроне дерева напишите, чем полезна была работа на классном часе.

Материал № 5 Классный час на тему: [Правила поведения в лесу](http://infourok.ru/klassniy-chas-pravila-povedeniya-v-lesu-1065107.html)

Цели: ввести учащихся образно, эмоционально в мир леса, определить значение леса в жизни человека, сформулировать и усвоить ряд правил безопасного поведения в лесу; развивать речь, логическое мышление, познавательные интересы учащихся; воспитывать нравственно-культурологические ценности личности: чувство любви к природе и бережное отношение к окружающему миру.

Оборудование: плакаты «Ядовитые грибы», «Ядовитые растения», изображение дерева, солнца, лесных животных, карта путешествия.

Метод: «Автобусная остановка».

Ход урока:

Орг. момент

2. Сообщение темы и цели урока

- Ребята, сегодня на уроке мы с вами отправимся в путешествие. А вот куда вы сможете узнать, отгадав загадку:

Богатырь стоит богат

Угощает всех ребят:

Ваню – земляникой,

Машеньку – орешком,

Петю – сыроежкой,

Костеньку – малинкой,

Васю – хворостинкой

- Правильно, мы отправимся с вами в лес вот по этому маршруту (карта на доске)

Но прежде всего, давайте подумаем с вами, какие опасности нас могут подстергать в лесу? (В лесу можно заблудиться, повстречать диких животных, встретить ядовитые растения, грибы, ягоды и т.д.)

А какое значение имеет лес для человека? Может быть, в лесу совсем не интересно и полезного для здоровья в нем ничего нет?

- Почему мы с лесом дружим,

Для чего он людям нужен?

- Лес – наше богатство

- Лес – это зеленый наряд нашей Земли. Там, где лес- всегда чистый воздух

- Лес – это дом для зверей и птиц

- Лес – это наш друг: задерживая влагу, он помогает человеку выращивать хороший урожай.

- Лес – это кладовая, щедро отдающая свои дары: орехи, ягоды, грибы.

Вывод: Лес необходим всем и каждому. Лес – наш друг.

- Так что же нам делать, как быть - в лесу мы можем попасть в трудную ситуацию, но в лес пойти хочется? Что нужно делать, чтобы наше путешествие было приятным? (Соблюдать правила безопасного поведения в лесу и бережного отношения к природе).

- Ребята, посмотрите на доске изображено дерево, ДЕРЕВО ПРАВИЛ, но оно пока без листочков. Путешествуя по лесу, мы с вами соберем эти листья с правилами поведения и наше дерево, оживет.

-Ну, что, в путь? (Включается фонограмма «Звуки леса»)

Поскольку лес наш друг, мы его должны уважать, а как мы приветствуем того, кого уважаем? (здороваемся)

Я вам предлагаю поприветствовать храм Природы по старинному русскому обычаю:

- поклонимся вправо – царю батюшке Лесу (поклон)

- поклонимся влево – матушке Природе (поклон)

- поклон прямо – Яриле-Солнцу, началу жизни на Земле.

Здравствуй, лес, дремучий лес,

Полный сказок и чудес!

Ты о чем шумишь листвою

Ночью темной, грозовою?

Что там шепчешь на заре?

Весь в росе как в серебре?

Кто в глуши твоей таится?

Что за зверь? Какая птица?

Все открой, не утай:

Ты же видишь – мы свои!

- Ребята, нас встречает смотритель за порядком в лесу Лесовичок. Он задает нам первый вопрос:

- Почему в лесу нельзя сильно шуметь и громко включать музыку? (Чтобы не спугнуть птиц в гнездах, всякого зверя)

Послушайте стихотворение как раз об этом.

«Не шумите в лесу»

У леса музыка своя... Как много звуков тут и там!

Ее послушайте, друзья! В лесу не нужен шум и гам:

Вот птички трели раздались, Нельзя шуметь, галдеть, кричать

Вот белка скачет вверх и вниз, И громко музыку включать!

А вот кузнечик затрещал,

По ветке дятел застучал...

(Первый листок отправляется на дерево правил)

Остановка №1.

- Первая остановка на нашем маршруте называется «Лесная аптека»

С ранней весны и до поздней осени в лесах растут лекарства в большом количестве. Только их надо знать и уметь ими пользоваться. Еще в древние времена наш народ пользовался травами для лечения всяких болезней.

- Давайте попросим Лесовичка, дать нам несколько полезных советов. (Один из учащихся берет листок и читает)

- Лес – это настоящая природная аптека.

Например:

- Если болеет сердце, чем его лечить?

- Цветы ландыша идут на изготовление капель, которые успокаивают сильное сердцебиение.

- Если плохой аппетит, что делать? Поможет корень одуванчика.

При ангине поможет лекарственная ромашка. И многие другие цветы очень полезны, но рвать их без пользы не надо.

- Спасибо Лесовичку за совет.

- Ребята, какое следующее правило мы можем найти в советах нашего Лесовичка?

«Не рвите без пользы цветы»

Цветы украшают луга и леса Не надо, друзья, их бессмысленно рвать,

Но это не только природы краса – Не надо букеты из них составлять...

В них пчелы находят целительный дар, Завянут букеты... Погибнут цветы...

И бабочки пьют из них сладкий нектар. И больше не будет такой красоты!

- А еще в лесу есть редкие цветы, цветы, которые занесены в Красную книгу. Это ландыши, подснежники, красные пионы. К сожалению таких цветов, очень мало в наших лесах и их надо беречь, и охранять.

- Следующее наше правило: «Не рвите редкие цветы»

Есть цветочки редкие, Только рвать не надо их -

Белые и нежные: С ними лес добрей, светлей.

Вам кивнут приветливо Ведь теперь цветов таких

Ландыши, подснежники... Очень мало на Земле...

- Да, мы чуть не забыли о ядовитых растениях. Есть в лесах и такие. (Работа с плакатом «Ядовитые растения») Запомните их, пожалуйста.

- Ребята, а чем в лесу можно полакомиться? (Ягодами, орехами) По-моему, лесовичок подготовил нам следующий вопрос:

- Если вы нашли ягоды, но они вам незнакомы, можно ли их есть? Почему?

Итак, следующее правило: «Не рвите незнакомые ягоды»

Остановка №2

«Грибная поляна»

- Грибов в лесу много. Все грибы можно разделить на две группы. Как вы думаете какие? (Съедобные и ядовитые)

Назовите, пожалуйста, съедобные (Маслята, грузди, лисички, подберезовики, сыроежки, опята и т.д.)

- А каких грибов нужно опасаться? (Бледная поганка, мухомор, Ложные опята, и т.д.)

- Дети, Лесовичок вновь просит слова: Что нужно делать в такой ситуации: вы нашли гриб, который вам не знаком. Ваши действия? (Незнакомые грибы рвать нельзя, но и уничтожать тоже. Они могут пригодиться лесным жителям в качестве лекарства)

На грибной поляне мы нашли с вами еще два правила:

«Не рвите ядовитые грибы» и «Не портите несъедобные грибы»

В лесу грибов различных много... Их только люди не едят:

Ты несъедобные не трогай! В поганках, мухоморах – яд!

В корзинку их не собирай, Но для зверья лесного все ж

Но и ногами не сбивай... Тот гриб полезен и хорош.

Нужны они лесным зверьятам:

Лисичкам, ёжикам, зайчатам...

Остановка №3

«Лесные жители»

- Ребята, для каких животных лес является домом?

Давайте поговорим о них, о лесных жителях. Каких правил надо придерживаться, чтобы не обидеть лесных обитателей?

«Не обижайте лесных насекомых»

В лесу летают мотыльки, Ты их увидишь на пути -

Ползут козявки и жуки... Не обижай, а отойди!

Природа мать им жизнь дала. Без насекомых лес, друг мой,
У них у всех свои дела. И одинокий, и пустой...

«Не ловите бабочек и стрекоз»

Бабочка цветная Лету все так рады!

Над тобой порхает... Их ловить не надо...

Стрекоза резвиться, Пусть себе летают,

Пляшет, веселится... Землю украшают...

- По-моему Лесовик хочет нам что-то сказать: Присмотритесь, на опушке на солнышке лежит, греется ...змея. Ваши действия? (Трогать ее нельзя. Надо осторожно обойти змею стороной)

«Не обижай змей»

Ты, змею не обижай, Хоть опасны змеи, но нужны:

И, увидев, палку не хватай, Чистоту беречь он должны;

Не маши руками, не кричи – Санитарам леса и воды

Просто отойди и помолчи... Ты не делай зла или беды...

- Ой, ребята, посмотрите, гнездышко на дереве давайте посмотрим, может там есть яйца? Какие они? (Пытается заглянуть, дети должны остановить) Почему нельзя трогать птичьи гнезда? (Птичка испугается и может не вернуться назад)

«Не разоряйте птичьи гнёзда»

Дети запомнить должны и понять: Не приближайтесь,

Гнёзда у птичек нельзя разорять! Не лезьте туда

Если в траве увидели яйцо, И не тревожьте

Или услышали крики птенцов, Ни птиц, ни гнезда.

- Ну, ладно, птиц нельзя трогать, но хоть ёжика я могу взять домой?(Нет)

«Не забирай из леса домой животных»

Для ёжиков и белок Находят пропитанье Поэтому не стоит

Лес – это дом родной. Своих детей растят Домой их забирать...

Они живут там смело И уходить из леса Поверь, они в неволе

И летом и зимой: Нисколько не хотят... Не будут есть и спать...

- Ох, устали мы, ребята, пора отдохнуть и немного размяться..

Физминутка с использованием метода физического реагирования

Ветер лесные деревья качает.

Яркие бабочки всюду порхают.

Скачут по веткам белка с бельчонком.

По лесу бродят медведь с медвежонком.

Ест землянику в лесу детвора.

Вот и закончилась наша игра.

Остановка №4

Привал.

Лесовичок приготовил для нас целую историю, вот послушайте:

Однажды группа детей пришла в мой лес. Нагулявшись вдоволь, они разожгли костёр. Сели, поели еду, которую принесли с собой, а потом стал играть и веселиться, не прибрав за собой. Костер остался без присмотра. Подул ветерок и огонь перекинулся на сухую траву, затем с ветки на ветку... Получился пожар.

Дети испугались и разбежались. Огонь тогда наделал много беды. Какие ошибки допустили дети? Какое самое главное правило в любой опасной ситуации? (Не паниковать)

Не оставляй мусор в лесу»

Вы в поход пришли, ребята... Оставлять их здесь нельзя!

Отдохнуть, конечно, надо: Не поленимся, друзья:

Поиграть и порезвиться, Мусор тут, в лесу, чужой,

И наесться, и напиться... Заберем его с собой!

Но вокруг остались банки,

Целлофан, железки, склянки...

«Не бейте стекло в лесу»

Нельзя стекло в лесу кидать, А если вдруг на них свалиться -

Нельзя бутылки разбивать; В больнице можно очутиться!

Осколки острые опасны – И обитателям лесным

О них порежешься ужасно! Стекляшки тоже не нужны...

«Не разжигай костёр в лесу без взрослых»

Без взрослых с огнём развлекаться опасно – Представьте, что пламя легко разгорится,

Закончиться может забава ужасно. Начнёт полыхать, разбегаться, искриться - В лесу очень сухо бывает порой, Его потушить невозможно тогда...

Костёр обернётся серьёзной бедой! Пожары лесные – большая беда!

- По какому номеру телефона нужно вызывать пожарных? (103)

- Сколько мы с вами собрали правил, которые нужно знать, и всегда соблюдать.

А теперь, ребята, давайте посмотрим ещё одну историю.

Хулиган.

- Что-то ни зверей, ни птиц сегодня не видать,

А мне срочно нужно новую рогатку испытать...

Чем заняться? Лес совсем пустой...

Наконец-то! Муравейник! Словно вырос предо мной.

Ну-ка, я для интереса пну его слегка ногой...

Ха! Зашевелились, мураши, А то заспались совсем в лесной тиши!

Ах! Проклятый! Вздумал грызться ты со мной?

Ну, поплатишься своей ты головой! Не позволю издеваться над собой!

Фу, устал, пора передохнуть, подзаправиться, как следует, - и снова в путь!

Славно я устроился! Где ж моя еда? Хорошо поесть люблю всегда!

Вот и отдохнул, могу идти, ну, а мусор – лишний он в пути.

Под сосну-ка брошу я его, на стволе я имя вырежу своё.

Коли здесь бывают зверь и птица иногда, пусть запомнят моё имя навсегда!

А чтоб сам я это место не забыл, ёлку повалю. Пусть будет видно:

Я здесь был

- Какие правила нарушил этот хулиган?

- А какое наказание можно дать такому нарушителю?

Чтобы убедиться, что мы запомнили все правила, Лесовичок подготовил для вас задание в парах.

На листочках нарисованы знаки. Вам необходимо к каждому знаку подобрать и записать правило.

- Сегодня на уроке мы с вами узнали многое, чего нельзя делать в лесу, а мне интересно узнать, а что тогда можно? Постарайтесь дать ответ, одним словом. (Отдыхать, дышать, играть, радоваться, наблюдать, любоваться, наслаждаться, восхищаться)

- Ребята наше путешествие подошло к концу. В завершении урока хочется подвести итог всему сказанному

- А теперь прощаемся с лесом:.

Добрый лес, могучий лес

Полный сказок и чудес!

Солнце прячется в тумане,

Лес дремучий, до свиданья!

Защитил ты нас от зноя,

Напоил живой водою.

Дал здоровья, свежих сил

И гостинцем угостил.

Ты расти на радость людям!

Мы дружить с тобою будем!

Постарайся запомнить нехитрые правила, соблюдать которые совсем несложно.

- Растениями и цветами можно сколько угодно любоваться, но ни в коем случае нельзя срывать и тем более брать в рот незнакомые растения. Некоторые растения, если взять их в руки, вызывают сильное раздражение кожи, которое может длиться несколько недель. Есть и ядовитые растения, яд которых не менее опасен, чем змеиный.

- С грибами, найденными тобой в лесу, тоже нужно быть очень осторожным. Собирай только известные тебе грибы и обязательно покажи собранные грибы взрослому, который в них разбирается. Когда гуляешь по лесу, не трогай поганки: они очень ядовиты.

- Не пей сырую воду из любого водоёма: реки, озера или ручья.

- Для защиты от укусов насекомых (клещей, ос, пчёл, комаров), отправляясь на прогулку в лес, надевай длинные брюки, рубашку с длинными рукавами и обязательно головной убор. Открытые участки тела намажь средством, отпугивающим насекомых.

- Помни, что запахи одеколонов, духов и другой парфюмерии сильно привлекают насекомых.

- Если ты собираешься ночевать в палатке, позаботься о сетке, защищающей от комаров, и средствах, отпугивающих насекомых.

- В жаркую погоду нельзя долгое время находиться на солнце без одежды, головного убора и солнцезащитных очков — можно получить тепловой удар или солнечные ожоги. Никогда не смотри прямо на солнце даже в течение непродолжительного времени — у тебя от этого может ухудшиться зрение.

Во время походов и загородных прогулок нельзя причинять вред природе!

- Если ты развёл костёр, то, уходя, не забудь потушить огонь, чтобы не разгорелся лесной пожар. Костёр обязательно нужно залить водой или засыпать песком.

- Не ломай деревья, не разорь птичьих гнёзд — не нарушай красоту и гармонию природы.

- Не оставляй после себя мусор! На полянке, которая завалена бумажными обёртками, целлофановыми пакетами, пластиковыми коробками и бутылками, уже никому не захочется остановиться. Мусор, который нельзя сжечь (стеклянные бутылки, железные консервные банки), необходимо забрать с собой, чтобы выбросить в предназначенном для этого месте.

Материал № 6. Классный час на тему «Осторожно, тонкий лёд!» для обучающихся среднего звена 5-7 класс.

<https://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/vospitatelnaya-rabota/2017/10/22/ostorozhno-tonkiy-led>

Цели:

1. Повторить правила поведения на воде.
2. Обучать правилам безопасного поведения на льду.
3. Учить способам самоспасения.
4. Обучать способам помощи людям, терпящим бедствие на льду.

Медиа-приложения: [презентация](#), электронные ресурсы, аудиозаписи.

Оформление: на доске записаны тема классного часа, эпиграф, рисунки; необходим магнитофон, мультимедиа проектор, компьютер.

Ход занятия.

1. Организационный момент.

2. Вступительная беседа.

- Прочитайте название общей темы. («Экстремальная ситуация»)
- Как вы её понимаете? Что такое экстремальная ситуация в природе? (Жара, мороз, снегопад, ливень, наводнение, землетрясение и т.д.)
- Человек должен быть внимателен к изменениям в природе, в окружающем мире, принимать меры для охраны своего здоровья.

3. Актуализация знаний.

- Ребята, не только природные явления бывают опасны человеку. Сам человек порой ведёт себя с природой так, что угрожает и ей, и своему здоровью тоже.

- Какие ближайшие к нашей школе водоёмы вы знаете?

- Берега и русла практически всех водоёмов, связанных с заливом, сильно загрязнены твёрдыми бытовыми и промышленными отходами, а ряд из них, такие как река Роста, ручей Варничный и другие небольшие городские реки, несут в себе сточные воды. Купание в такой воде может вызвать серьёзные кожные заболевания. Пить эту воду без специальной обработки нельзя. Но, к счастью, у нас есть ещё места, где человек может безбоязненно купаться и отдыхать, если будет выполнять правила безопасного поведения, о которых мы говорили на прошлом уроке.

- Прочитайте стихотворение.

(Текст на доске)

У большой и глубокой реки Жили-были одни чудаки. Был у них непослушный характер! Выплывали они на фарватер, В незнакомых ныряли местах, На непрочных катались плотах. И дырявую лодку качали, И не знали тревог и печали. А однажды, во вторник, как раз, Разноцветный надули матрац И поплыли на нём за буйки... Больше нет чудаков у реки...

- Как вы поняли, что же случилось с чудаками?

- Какие правила они нарушили?

(1-2 человека рассказывают правила поведения на воде)

- Мы повторили правила поведения на воде, но и зимой водоёмы таят опасность.

- Как вы думаете, какую? (Можно провалиться под лёд.)

- Что происходит с поверхностью водоёмов с понижением температуры воздуха ниже 0 градусов?

4. Сообщение темы урока. Работа по теме.

- Итак, догадайтесь, какой же будет тема нашего сегодняшнего занятия? («Безопасность поведения на льду»)

Прочность льда.

- Чтобы не попасть в беду нужно знать, что лёд можно считать прочным (выдерживающим вес человека), если его толщина не меньше 10 см.

- Возьмите линейку. Отмерьте пальчиками 10 см. Посмотрите и запомните, какой должна быть толщина льда, чтобы выдержать одного человека.

- Для группы людей или для устройства катка безопасен лёд толщиной не менее 15 см. Отмерьте на линейке. Посмотрите, какая это толщина.

- Но ведь мы не носим с собой линейку! Как же быть? Оказывается, можно определить толщину льда и без линейки!

(На доске вывешены карточки.)

- Толстый, прочный лёд имеет синеватый или зеленоватый оттенки.

- Тонкий и ненадёжный лёд имеет матово-белый или желтоватый оттенки.

Наиболее опасные места.

- Но даже в крепкие морозы на водоёмах существуют места, где прогулки опасны. Как вы думаете, почему?

(Сначала выслушать несколько предположений детей. После доклад одного из обучающихся.)

Наиболее опасные места.

1. Хрупким и тонким лёд обычно бывает в тех местах, где в него вмерзают ветки, доски и другие предметы, а также вблизи кустов, деревьев, камыша.

2. Непрочен лёд около стоков вод у заводов и фабрик, а также в местах впадения ручьёв или там, где бьют ключи.

3. Следует обходить участки, запорошенные снегом или покрытые сугробами, т.к. лёд под снегом всегда тоньше.

4. Очень осторожным надо быть в местах, где лёд примыкает к берегу. Здесь лёд, как правило, менее прочен и в нём могут быть трещины.

5. Особенно опасен лёд во время оттепели, т.к. он подтаивает и на нём образуются полыньи.

- Так что же получается, что зимой по льду лучше вообще не ходить?

- Если не уверен, то не ходи! А если пошёл, то для передвижения по льду есть свои правила, которые надо помнить и выполнять!

- А сейчас мы посмотрим презентацию с известными героями мультфильма и подумаем, какой из героев вёл себя правильно в экстремальной ситуации.

Показ презентации.

Ледниковый период 4.

Жизнь друзей вошла в привычное русло после того как нашёлся Сид и появился на свет малыш Персик: Мэни и Элли воспитывали малыша; Диего гонялся за парнокопытными; опоссумы Крэш и Эдди веселились, а мама динозавриха вместе с малышами заходила к своим друзьям в гости. Дни текли за днями. Вдруг началась оттепель. Вода покрылась тонким льдом. Мэнни и Элли стали рассказывать своему малышу об опасностях, которые его поджидают на тонком льду. Персик внимательно слушал своих родителей. Динозавриха тоже рассказывала своим малышам об опасностях на льду. Малыши чётко уяснили, что на лёд лучше не выходить, чтобы не расстроить маму.

А вы как думаете, почему нельзя выходить на лёд?

Все родители беспокоились о малышах. Только двое жителей были заняты своими делами. Однажды Персик отправился гулять к речке. Подойдя ближе к воде, мамонтенок увидел всю красоту замёрзшей воды. Он смотрел на лёд как в зеркало. Вдруг на лёд выскочила белка. Она гналась за красивым, вкусным жёлудем. Персик крикнул белке, что на лёд выходить опасно, но белка даже не услышала его. Впереди катился жёлудь. Вот жёлудь уже близко. Ещё один рывок и белка хватает его. От радости она втыкает жёлудь в лёд и ... лёд треснул. От жёлудя в разные стороны стали быстро расти трещины. Они становились всё больше и больше. Персик стал звать на помощь. Когда все прибежали, белка уже была в воде. От испуга она не могла вымолвить ни звука. Сид не растерялся и тут же прыгнул в воду спасать несчастную. Через несколько минут на берегу стояли все жители и мокрая, замёрзшая белка. Теперь-то она поняла, как надо себя вести на льду, да вот только не поздно ли? Какие последствия могут быть после купания в ледяной воде?

Какие же правила поведения на льду вы знаете?

Какие правила самоспасения вы знаете?

Каждый день Сид рассказывал малышам о правилах безопасности и показывал первую помощь при несчастных случаях.

Помни и ты о своей безопасности!

• Правила передвижения по льду.

1. Прежде чем ступить на лёд, посмотри, нет ли поблизости проложенной тропы или свежих следов. Как вы думаете, почему? (Этот путь уже кем-то проверен.)

2. Если следов нет, надо внимательно осмотреться и наметить свой маршрут так, чтобы избежать мест, где лёд может быть тонким.

3. Следует взять с собой крепкую палку и с её помощью проверять прочность льда. Если после удара палкой о лёд появится трещина или вода, нужно немедленно возвращаться к берегу по своим следам. Причём старайтесь скользить ногами, не отрывая подошв ото льда. На что это похоже?

4. Действительно, безопаснее всего переходить водоём на лыжах. – Почему? (Давление на лёд меньше.) А в опасных местах и на лыжах надо быть осторожным. Крепления лыж надо расстегнуть или ослабить, чтобы при необходимости быстро их сбросить. Лыжные палки держите в руках, не накидывая петли на кисти рук.

5. При передвижении по льду группой необходимо соблюдать дистанцию не мене 4 – 5 метров друг от друга.

- Способы самоспасения

1. Нельзя поддаваться панике.

2. Чтобы выбраться на лёд. Надо попытаться, не совершая резких движений как можно дальше вылезти на лёд грудью, затем вытащить на лёд одну ногу, а потом другую и откатиться от полыньи.

3. Выбравшись на лёд из воды ни в коем случае нельзя сразу вставать на ноги. Нужно, откатившись от полыньи, ползти в ту сторону, откуда вы пришли и где лёд уже проверен. Лишь ступив на берег, надо бежать, чтобы согреться и быстрее попасть в тёплое место.

5. Правила оказания помощи, провалившемуся под лёд.

(Доклад учащегося).

- Если на ваших глазах тонет человек, сразу же крикните ему, что идёте на помощь.

- Приближаться к полынье надо очень осторожно, лучше – ползком, широко раскинув руки. Если есть лыжи, то их лучше подложить под себя. Можно подложить доску и ползти на ней.

- Но подползать к краю полыньи ни в коем случае нельзя. Если вы попытаетесь подать тонущему руку, то лёд обязательно обломится и вы тоже окажетесь в воде!

Лёд выдерживает человека на расстоянии 2-4 метров от края полыньи.

- Постарайтесь протянуть тонущему лыжную палку, лыжу, доску, верёвку. Можно использовать крепко связанные шарфы.

- Лучше, если спасающих несколько. Они могут, взяв один другого за ноги, лечь на лёд цепочкой и подползти к полынье.

- Действовать надо решительно и быстро, т.к. человек, попавший в холодную воду, быстро замерзает, а намокшая одежда не даёт ему долго держаться на воде.

- Вытащив товарища на лёд, следует отползти с ним из опасной зоны и как можно быстрее добраться до тёплого места, чтобы растереть его, напоить горячим чаем и переодеть в сухую одежду.

6. Итог занятия.

- Давайте подведём итоги нашего занятия.

- О чём мы говорили сегодня на уроке?

- Как определить толщину льда?

- Какой лёд выдерживает вес 1 человека?
- А группу?
- Спасибо всем за работу.

Рефлексия прием «Перевернутая пирамида» напишите 3 запомнившейся информации, 2 информации, которую повторил, и один вопрос, который хотел задать.

Материал № 7. Классный час по теме «Безопасность в чрезвычайных ситуациях (наводнение, пожар, землетрясение)» для 7-9 классов <https://nsportal.ru/nachalnaya-shkola/vospitatelnaya-rabota/2013/10/23/urok-bezopasnosti>

2. Цели и задачи.

- Формирование у учащихся сознательного и ответственного отношения к личной безопасности и безопасности окружающих.

- Научить предвидеть, распознать и правильно действовать в экстремальных ситуациях в природе и в обществе;

3. Проведение «Урока безопасности».

Тема: «Безопасность в чрезвычайных ситуациях (наводнение, пожар, землетрясение)».

Время: 40 минут.

1. Вводная часть 7 минут. Сейчас, вам предстоит посмотреть фрагмент фильма и сказать, какие проблемы будут рассматриваться на данном уроке.

- просмотр документального фильма «Амурская область».

2. Основная часть 30 минут.

- проведение урока с помощью интерактивной презентации.

3. Заключительная часть

- просмотр мультфильма «Правила поведения при наводнениях, землетрясениях, пожарах» 3 минуты.

Итог. Сделать конспект урока по теме «Безопасность в чрезвычайных ситуациях (наводнение, пожар, землетрясение)».

Ребята! Сегодня вы узнаете, какие опасности могут подстергать вас, когда вы находитесь дома, на улице, в школе, на отдыхе, а также научитесь правилам поведения в опасных ситуациях.

Тема нашего урока **«Безопасность в чрезвычайных ситуациях (наводнение, пожар, землетрясение)».**

Слайд 1.

Чрезвычайная ситуация – это опасность, угрожающая сразу многим людям.

Слайд 2.

Чрезвычайные ситуации могут быть природные, техногенные и экологические.

Мы с вами будем говорить о природных чрезвычайных ситуациях. Наибольшую опасность для человека представляют наводнения, землетрясения и пожары.

Слайд 3.

Наводнение это временный подъем воды в реке, озере или море. При этом вода затопляет и разрушает дома, мосты, дороги, линии электропередач. Причины наводнения:

- обильные осадки, дожди;
- интенсивное таяние снега;
- образование заторов (льдины весной);
- разрушение плотин и дамб;

Ребята, какой из этих видов опасностей может возникнуть у нас? Правильно таяние снега и река может выйти из берегов.

Слайд 4.

Наводнения приводят к гибели людей, непоправимому экологическому вреду, наносят материальный ущерб, охватывая громадные территории. Затопливается множество населённых пунктов, промышленных предприятий и инженерных коммуникаций. Полностью парализуется хозяйственная и производственная деятельность.

Почти каждый месяц мы получаем сообщения о наводнениях, произошедших в разных точках мира. Они составляют 40 процентов от всех стихийных бедствий. Вы, наверное, все слышали, что одним из масштабных наводнений этим летом было наводнение в городе Крымске.

Слайд 5.

Шли проливные дожди, в результате которых поднялся уровень воды в реке. Очевидцы подтопления на Иртыше и Ишиме вспоминают, что 6 мая 2-метровая волна за 15 минут накрыла села...

Слайд 6.

В считанные минуты стихия уничтожила небольшое село.

Фотографии очевидцев подтоплений на Иртыше и Ишиме производят страшное впечатление – разрушенные дома, поваленные деревья, затопленные машины, уничтоженное имущество.

Слайд 7.

22 августа 2012 года из-за проливных дождей произошло наводнение в поселке Новомихайловский Туапсинского района. Конечно, это не наш регион, но лучше учиться на чужом опыте.

Слайд 8.

Накануне в регионе было объявлено штормовое предупреждение из-за сильных дождей. Система оповещения сработала четко. Эвакуацию людей провели вовремя.

Слайд 9.

В поселке Новомихайловский оказались затоплены 600 домов, а также больница, школа. Благодаря своевременному предупреждению жителей о надвигающейся стихии удалось избежать большого количества жертв, но все равно погибли 4 человека.

Слайд 10.

Наводнение - это реальная чрезвычайная ситуация, которая может возникнуть на территории Апшеронского района, учитывая наше географическое положение.

Слайд 11.

На территории Апшеронского района протекают 5 рек, а многие населенные пункты района расположены вблизи этих рек: Апшеронск омывает река Пшеха и река Туха, рядом с Хадыженском протекает река Пшиш и река Хадажка, через поселок Мезмай протекает река Курджипс.

Слайд 12.

16 октября 2010 года в Апшеронском районе в результате продолжительных ливней произошел подъем уровня рек, в результате чего вода затопила 409 домов, пострадало восемь населенных пунктов, жертв избежать удалось, но более тысячи человек попали в зону бедствия.

Наиболее сильно пострадали населенные пункты: ст. Кабардинская, ст. Куринская, г. Хадыженск.

Слайд 13.

После этого наводнения на территории района была создана система оповещения о наводнении.

В населенных пунктах, в которых имеется угроза наводнения, установлены сирены оповещения системы С-40, предназначенные для предупреждения населения об угрозе чрезвычайных ситуаций и, в первую очередь, об угрозе наводнения.

Слайд 14.

Установлена система раннего оповещения о резком подъеме воды в реках с выводом сигнала SOS на сотовые телефоны должностных лиц района, а именно, на телефон главы района, глав поселения, ситуационный центр Апшеронского района. Система представляет собой автоматические датчики на опорах мостов, которые срабатывают при резком подъеме воды в реке.

Слайд 15.

В каждом поселении Апшеронского района имеются в наличии ручные громкоговорители-мегафоны, которые, вместе с сигнальными громкоговорящими устройствами (СГУ), установленными на автомобилях специальных служб (полиция, пожарные), также служат для оповещения населения о чрезвычайной ситуации.

Слайд 16.

Каждый из вас должен знать, **как действовать во время наводнения.**

Слайд 17.

1. Как только сработает сигнал о наводнении «Внимание всем!», передаваемый сиренами, прерывистыми гудками транспортных средств. Необходимо без промедления покинуть зону затопления. Как можно быстрее найдите возвышенное место и поднимитесь на него, чтобы вода вас не смыла.

2. Не тратьте время на сбор вещей, денег, документов - все это помогут восстановить местные власти. Минуты промедления могут стоить жизни.

3. По возможности необходимо помочь эвакуироваться родственникам, инвалидам и людям преклонного возраста.

Слайд 18.

4. Если рядом с вами находится инвалид, или другой человек, который не может передвигаться самостоятельно, срочно сообщите об этом по телефону 101.

5. Если эвакуация невозможна, поднимитесь на чердак или крышу дома. Привлекайте внимание спасателей кусками пестрой или белой ткани, привязанной к антенне или палке, в ночное время подавайте сигнал фонарями или факелами.

Слайд 19.

6. Не взбирайтесь на деревья, столбы и непрочные сооружения, они могут быть смыты водой.

7. Если наводнение застало внезапно, главное – выбраться из воды или не попасть в несущийся поток. Используйте автомобильные шины, колеса, столы, мебель чтобы удержаться на воде.

8. При нахождении в безопасном месте, если срочная помощь не нужна, следует оставаться там до спада воды.

Следующее стихийное бедствие, о котором мы поговорим, – землетрясение.

Слайд 20.

Человечество давно знакомо с этим бедствием, которое уже унесло много миллионов жизней, и которое в настоящее время невозможно заранее предсказать.

Землетрясение - это подземные толчки и колебания земной поверхности, возникающие в результате внезапных смещений и разрывов в земной коре. В Казахстане сейсмоопасной является Алматинская область.

Слайд 21.

Землетрясения характеризуются разрушением зданий, сооружений, пожарами и человеческим жертвами.

Мы живем в домах, которые при подземных толчках ведут себя по-разному. Деревянные и бревенчатые здания наиболее устойчивы. Стойкость кирпичных и панельных домов зависит от качества стройматериалов и условий эксплуатации. Здания с большим количеством остекления очень опасны из-за вероятности разброса осколков стекла. Это опасно и для тех, кто находится снаружи.

Самые безопасные места в помещении – это углы пересечения капитальных стен, дверные проемы в капитальных стенах, рядом с массивной устойчивой мебелью. Слайд 22.

Как необходимо вести себя при землетрясении.

Если землетрясение застало вас в доме:

1. В нашем районе преобладают, в основном, невысокие малоэтажные строения, поэтому если здание, в котором вы находитесь, невысокое, например, кирпичный дом и есть возможность немедленно покинуть его, то в этом случае необходимо осторожно и быстро покинуть здание, отбежать от него на безопасное расстояние. Вы должны уметь отличать несущие и ненесущие стены. Если вы не можете выйти из помещения во время землетрясения, вам надлежит стоять возле несущей стены, подальше от окон. Потому что окна могут треснуть и поранить вас.

Слайд 23.

2. Если не удалось покинуть здание, постарайтесь добраться до безопасного места и защитить голову от падающих предметов. Можно спрятаться под обеденный или письменный стол, верстак и другую прочную мебель.

Наибольшую опасность представляют падающие сверху предметы, камни, балки и т. д.

3. Не пытайтесь покинуть здание до окончания сильных подземных толчков. Не пользуйтесь лифтом.

4. Держитесь подальше от окон, зеркал, витрин, неустойчивой мебели.

Если землетрясение застало вас на улице:

1. Отойдите на открытое место.

2. Не подходите к поврежденным зданиям, оборванным проводам, столбам и линиям электропередач, не стойте под мостами, навесами.

3. Не возвращайтесь в дом, пока землетрясение не закончится.

4. Если вы находитесь в машине, нужно остановиться и выйти из нее.

Если вы оказались в завале:

1. Осмотрите себя, пошевелите руками и ногами. Если у вас кровотечение, постарайтесь остановить его подручными средствами.

2. Устройтесь поудобнее, уберите от себя острые обломки.

3. Старайтесь не кричать напрасно. Лучше стучите по плитам металлическим предметом. Звать на помощь надо в тех случаях, когда рядом не слышно гула работающей техники и доносятся чьи-то голоса.

Слайд 24.

Следующее стихийное бедствие - это пожар.

Пожар – это неконтролируемый процесс горения, влекущий за собой гибель людей, уничтожение материальных ценностей. Пожары возникают стихийно (до 10%) или по воле человека (до 90%).

Причины пожаров:

Неосторожное обращение с огнем;

Молнии;

Поджоги.

Слайд 25.

Пожар опасен высокой температурой горения и быстрой, неконтролируемой скоростью движения огня, а также, возможностью отравления продуктами горения.

Пожары по месту возникновения делятся на лесные и пожары в зданиях и сооружениях.

Слайд 26.

Основными причинами возникновения лесных пожаров является деятельность человека. Лесные пожары уничтожают деревья и кустарники, заготовленную в лесу древесину. Кроме того, лесной пожар представляет серьезную опасность для людей и сельскохозяйственных животных.

По характеру распространения огня лесные пожары бывают низовыми и верховыми. При низовых пожарах огонь движется со скоростью 1 км/ч. только по надпочвенному слою, верховые – 3-10 км/ч, охватывающие кроны деревьев. Для Восточно-Казахстанской области, Бескарагайского и Лебяжинского районов наиболее характерны низовые лесные пожары.

Слайд 27.

Как действовать во время лесного пожара.

1. Выходить из горящего леса необходимо в направлении, перпендикулярном распространению огня, то есть по «горелому» лесу.

2. Двигаться вдоль речек, ручьев, по воде.

3. Рот и нос прикрывать влажной ватно-марлевой повязкой, платком, полотенцем.

Слайд 28.

В случае **пожара в зданиях и сооружениях** нужно действовать следующим образом.

1. Немедленно покинуть загоревшееся здание и сразу же позвонить в пожарную команду по телефону 101.

2. Никогда не прячьтесь в загоревшейся квартире в комнаты, не объятые огнем, а еще хуже в кладовках, в ваннах.

3. Не открывайте во время пожара окна, двери, балконы. Свежий воздух только усиливает разбушевавшийся огонь.

Слайд 29.

Если вы звоните в пожарную часть и сообщаете о пожаре, то наши пожарные будут благодарны, если все вы четко сообщите:

- Где происходит пожар, адрес.

- Что горит.

- Свое имя и фамилию.

Это нужно знать для того, чтобы пожарные быстро смогли оказать помощь.

Не паникуйте, говорите по телефону чётко и спокойно.

Помните! Дети в тушении пожара не участвуют!

Будем надеяться, что в нашем районе такие стихийные бедствия, как землетрясение, пожар, или наводнение, не случатся. Но вы с родителями во время каникул и отпусков можете оказаться в тех местах, где возможно возникновение подобных чрезвычайных ситуаций. Поэтому важно знать, что делать в этом случае.

Мы с вами говорили о чрезвычайных ситуациях и стихийных бедствиях.

Слайд 30.

Хочется надеяться, что вам никогда не придется оказаться там, где жизнь человека подвергается риску. Но если все-таки это произойдет, то самое главное – не паникуйте и вспомните все, о чем мы говорили на уроке.

Главный постулат выживания – человек может и должен сохранить здоровье и жизнь в любых, самых суровых условиях...

Методический материал № 8. Классный час по теме «Газ опасным может стать, если правила не знать» для 5-7 классов.

Цель: научить детей правильно и безопасно пользоваться газом в быту.

Оборудование: полоски бумаги, фломастеры, тесты для обучающихся, раздаточный материал для работы в парах, памятка пользования газом в быту, мультимедийный проектор.

Ход занятия

1. Повторение изученного материала, выравнивание фоновых знаний

Учитель. Ни для кого не секрет, что газ – это самый экологически чистый вид топлива. Благодаря переходу на газ многие промышленные предприятия не только получили возможность экономить на топливе, но теперь они не портят окружающую природу. Но, к сожалению, зачастую многие жители, кто уже использует природный газ в своих домах, забывают, что необходимо обязательно знать и строго соблюдать правила пользования газом. Поэтому последнее время в нашей стране происходит много несчастных случаев, связанных с неправильным обращением людей с газом.

2. Сообщение темы классного часа

Учитель. Тема нашего классного часа «Правила пользования газом в быту». Нашим девизом будут слова: «Газ опасным может стать, если правила не знать». **Цель:** научиться правильно и безопасно пользоваться газом в быту.

Учитель. Какие задачи мы поставим перед собой?

(Ответы учащихся)

У. Наша задача:

1. Познакомиться с правилами пользования газом в быту.
2. Выяснить, что нужно делать, если появился запах газа в квартире.
3. Закрепить правила пользования газом.

3. Работа в группах

Учитель. Поднимите руки, кто из вас умеет пользоваться газовой плитой.

Чаще всего дома вызывают пожар печи, утюги, телевизор и газовые плиты. Чем же опасна газовая плита? *(Ответы учащихся)*

Поработайте в группах, сформулируйте и запишите правила пользования газом в быту. Каждое правило записывайте на отдельный листок. Используйте в работе фломастеры. Зелёным цветом отмечайте, что необходимо знать и делать каждому человеку, который пользуется газовой плитой, красным цветом - что нельзя делать.

Обучающиеся каждой группы прикрепляют полоски с ответами на доску.

Выступают спикеры от каждой группы, зачитывая результаты своей работы.

Учитель каждому участнику дарит памятку пользования газом в быту.

Памятка пользования газом в быту

1. Не устраняйте самовольно неисправности в плите, а отключите газ и вызовите мастера газового хозяйства.

2. При появлении запаха газа закройте все газовые краны, проветрите помещение, не зажигайте огня, не включайте и не выключайте электроприборы, вызовите аварийную бригаду по тел. **104.**

3. Соблюдайте правила зажигания горелок. Во время работы плиты следите за вентиляцией кухни: приоткрывайте форточки на все время горения газа, не закрывайте решетки вентиляционных каналов.

4. Проветрите духовой шкаф перед зажиганием горелок.

5. **НЕ ОСТАВЛЯЙТЕ БЕЗ ПРИСМОТРА ЗАЖЕННЫЕ ГОРЕЛКИ. ПРИ ВНЕЗАПНОМ ПОТУХАНИИ ПЛАМЕНИ НЕМЕДЛЕННО ЗАКРОЙТЕ ВСЕ ГАЗОВЫЕ КРАНЫ, ТЩАТЕЛЬНО ПРОВЕТРИТЕ КУХНЮ.**

6. Не допускайте к газовым приборам детей дошкольного возраста.

7. Не привязывайте к газопроводам веревки, не сушите белье и волосы над пламенем горелок.

8. **ЗАКРЫВАЙТЕ КРАН НА СТОЯКЕ ПЕРЕД ПЛИТОЙ ПОСЛЕ КАЖДОГО ПОЛЬЗОВАНИЯ ГАЗОМ!**

Учитель. Прочитайте внимательно правила пользования газом, записанные в памятке, сравните, что вы записали, дополните свои записи на доске.

Вместе с учителем обучающиеся проверяют выполнение самостоятельного задания каждой группы. Закрепляют правила пользования газом.

Учитель. Назовите телефон газовой службы. Запишите к себе на карточку и запомните его.

Учитель. Сейчас май месяц, начался сезон садовых и огородных работ. Поднимите руки, чьи родители пользуются газовыми баллонами. Подумайте, какие опасности могут здесь подстергать. (*Ответы учащихся*)

Учитель. Давайте познакомимся с правилами пользования сжиженным газом в баллонах.

Своевременно обнаруживайте утечки газа по запаху, по звуку (шипению). Не допускайте эксплуатацию установок с утечкой газа. **ПОМНИТЕ!** Применять огонь для обнаружения утечек газа категорически запрещается!

При появлении запаха газа вызовите аварийную бригаду по тел.04, закройте вентиль или клапан у баллона, проветрите помещение, не зажигайте огня, вынесите баллон на улицу.

4. Закрепление

Игра «Доскажи словечко»

Стол и шкаф сгорели разом. Кто сушил белье над ...? (газом).

Газ почуял – не зевай, Газовщиков ты ... (вызывай).

Не суши белье над газом - Все сгорит единым ... (разом)!

Лучше даже и не стой, Перед газовой... (плитой).

Возле газовой плиты, Расшалился – жди ... (беды).

Чайник на плиту поставим, Сами в «Денди» поиграем.

Позабыли мы про газ, Лишить жизни может... (нас).

Газ опасным может стать, если правила ... (не знать).

У. Послушайте отрывки из стихотворений и объясните, какие ошибки допустили ребята.

Подготовленные учащиеся читают отрывки из стихотворений.

Постаралась наша Катя, Постирала куклам платья,

Над плитой развесила, Напевая весело.

Газ в конфорках подключила, Заигралась и забыла.

Задымились кукол платья, Испугалась наша Катя.

А еще такой был случай: Я открыл на кухне газ.

На огонь подул я сильно, Он сейчас же и погас.

Чтобы не было мне скучно, Долго так я веселился!

Только папа рассердился... Подскажите-ка, друзья,

Что неверно сделал я?

Ответы учащихся

5. Работа в парах

Учитель. Данные высказывания разделите на две группы: при запахе газа в квартире, найдите соответствия: **необходимо нельзя**

При запахе газа в квартире:

- открыть окна и форточки
- зажигать спички
- курить
- закрыть краны на газовых приборах
- включать и выключать электроприборы
- закрыть кран на отводе к газовым приборам
- закрыть вентиль на газовом баллоне

Проверка

6. Тест

1. Если при разжигании газовой плиты спичка погасла, не успев воспламенить газ, что ты будешь делать?

1. Достану вторую спичку и стану зажигать газ.
2. Перекрою газ.

2. Ты вечером возвращаешься домой и чувствуешь сильный запах газа.

Что ты сделаешь?

1. Первым делом зажгу свет и спичкой проверю, откуда идет газ.
2. Понюхаю, откуда пахнет.
3. Позвоню в газовую службу и пойду на улицу ждать, когда они приедут.
4. Открою окно, постараюсь перекрыть газ и позвоню по телефону 104, и все это буду делать, не включая света.

3. Если комната начала наполняться густым едким дымом

1. Открою окно, не закрыв дверь.
2. Буду продвигаться к выходу.
3. Закрою рот и нос мокрым носовым платком и буду продвигаться к выходу, прижимаясь к полу.

4. Телефон газовой службы:

1. 103
2. 104
3. 101
4. 102

7. Обобщение пройденного

Учитель. С газом будь осторожен

От газа пожар возможен!

Слышать приходилось нам не раз,

Что причиной взрыва мог быть газ.

А потом пожар ... люди остались без крова...

Такие явления повторяются снова и снова

Чтоб подобные происшествия предотвратить,

Должны правила эксплуатации газа мы повторить.

Учитель. Давайте запомним четыре важных не

- не ремонтируйте газовые приборы самостоятельно
- не привязывайте к газовым трубам бельевых верёвок
- не исправляйте сами дефекты газовых труб
- не оставляйте без присмотра работающие газовые приборы

8. Рефлексия. Напишите три полезных момента урока, которые были полезными для меня?

Методический материал № 9. Классный час по теме «Огонь опасен» для разновозрастного совмещенного класса начального звена

Н.А.Жаябаева учитель начальных классов КГУ «СШ № 18», г. Павлодар.

Ход занятия

Учитель. Ребята, сегодня мы поговорим о правилах безопасности при обращении с... А ответ узнаем, отгадав загадку.

Рыжий зверь в печи сидит,
 Рыжий зверь на всех сердит.
 Он от злости ест дрова
 Целый час, а может — два.
 Ты его рукой не тронь,
 Искушает всю ладонь.

Учитель. Правильно, речь идет об огне. В толковом словаре русского языка С. И. Ожегова слово «огонь» имеет несколько значений:

- это горящие светящиеся газы высокой температуры, пламя;
- свет от ослепительных приборов;
- боевая стрельба;
- внутреннее горение, страсть;
- о том, кто полон пылкой энергии, силы;
- то же, что жар.

Нас, ребята, интересует огонь в первом значении. Огонь с древнейших времен играл важную роль в жизни человека. Подтверждением этого служат множество пословиц, поговорок и загадок об огне. Давайте их вспомним.

Учащиеся по очереди читают загадки и пословицы.

- Без рук, без ног, а на гору ползет.
- Шипит и злится, воды боится.
- С языком, а не лает, без зубов, а кусает.
- Огонь не вода — схватит, не выплывешь.
- Огню да воде бог волю дал.
- «Спи, царь Огонь», — говорит царица Водица.

Учитель. Об огне сложено много легенд и сказок, потому что он дорог и нужен человеку.

В старину огонь был судьей в сложных и запутанных делах. Подозреваемый должен был пройти между двумя расположенными близко друг к другу кострами. Если его одежда не загоралась, он считался невиновным. С тех давних пор о человеке, которому с двух сторон угрожает опасность, говорят, что он находится между двух огней.

Огонь — друг человека. С его помощью совершается много полезных дел.

Знают все: человек без огня,
Не живет ни единого дня.
При огне, как при солнце светло!
При огне и зимою тепло!
Посмотрите, ребята, вокруг:
Нам огонь — повседневный друг!
Но когда мы небрежны с огнем,
Он становится нашим врагом.

При неосторожном обращении огонь нередко из верного друга превращается в беспощадного врага, который в считанные минуты уничтожает то, что создавалось долгими годами упорного труда. Он сметает всё на пути, и остановить его бывает трудно.

При пожаре, при пожаре,
Знает каждый гражданин:
При пожаре, при пожаре,
Набирают «сто один».
И вот машины красные,
Спешат в места опасные.

• Ребята, а кто же эти добрые друзья, которые всегда готовы прийти на помощь?

Дети. Пожарные.

Учитель. Правильно, прохожие сторонятся — пожарные торопятся.

На борьбу с пожарами направляются очень смелые, отважные люди. Бросаясь в огонь для спасения людей, они часто забывают о собственной жизни.

Для помощи людям в опасных ситуациях создано специальное Министерство чрезвычайных ситуаций — МЧС и специальные войска. Солдаты этих войск имеют не только оружие, но и различные приспособления: надувные домкраты, которые поднимают бетонные плиты; ножницы, перерезающие даже сталь; а также много автомобилей и вертолетов.

Отвагой на пожарах отличаются не только пожарные, и обычные люди. О таких героях пишут в книгах, газетах.

К сожалению, многие пожары происходят из-за детской шалости и неосторожного обращения детей с огнем, особенно если они остаются дома одни.

Также пожары бывают не только в помещении, но и на транспорте, на природе. Люди разжигают костер возле деревьев или домов, поджигают мусорные баки, сухую траву, тополиный пух, дети пускают горящие самолетики.

Ребята, чтобы не случилось беды, чтобы на нашей земле было как можно меньше пожаров, необходимо знать и соблюдать правила пожарной безопасности.

Ребята! Помните о том,
Что нельзя шутить с огнем.
Кто с огнем неосторожен,
У того пожар возможен.

Игра «Чем тушат пожар?»

Если тушат пожар — хлопаем.

Если нельзя тушить — топаем.

Вода, спички, пироги, бумага, песок, земля, блины, огнетушитель, резина.

Обсуждение конкретных ситуаций

Игровая ситуация № 1

У вас загорелся телевизор. Какими должны быть ваши действия? Покажите их, используя данные предметы: телевизор, ведро с водой, одеяло, песок.

Ответ:

- обесточить телевизор;
- накрыть влажной тканью;
- позвонить по 101».

Игровая ситуация №2

Кашу Саша решил на сковороде подогреть,

При этом в соседней комнате песни попеть.

Заигрался Саша и бдительность потерял,

Правила безопасности не соблюдал.

И вот огоньки заскакали кругом,

И вспыхнул, как щепочки, бабушкин дом!

На сковороде загорелось масло. Какими должны быть ваши действия?

Покажите их, используя данные предметы: сковорода, кружка с водой, полотенце.

Ответ:

- выключить газ;
- накинуть влажное полотенце.

Игровая ситуация №3

На тебе загорелась одежда. Что будешь делать?

Ответ:

- надо упасть на пол;
- накрыться влажной тканью;
- бежать нельзя.

Игровая ситуация № 4

Увидел человека с горящей одеждой. Как будешь действовать?

Ответ:

- догнать, накрыть тканью;
- уронить на пол;
- тушить огнетушителем нельзя.

Игровая ситуация №5

Вечером возвращаешься домой и чувствуешь сильный запах газа. Что ты сделаешь?

Найди правильный ответ:

а) зажгу свет и спичкой проверю, откуда идет газ;

б) подойду, понюхаю, откуда пахнет;

в) позвоню в газовую службу и выйду на улицу их встречать;

г) открою окно, постараюсь перекрыть газ и позвоню по телефону «101», все это буду делать, не включая света.

Игровая ситуация № 6

В доме начался пожар, который ты не можешь потушить. Твои действия?

а) убежишь;

- б) закричишь;
- в) вызовешь пожарных.

Игровая ситуация № 7.

Просмотрите небольшой ролик по мотивам известного стихотворения «Кошкин дом» и определите, кто из героев ведет себя правильно.

Игра на внимание «Это — я, это — я, это все мои друзья!»

Учитель.

Кто задорный и веселый,
Верность правилам храня,
Бережет родную школу
От огня?

Ребята. Это — я, это — я, это все мои друзья!

Учитель.

Кто поджег траву у дома,
Подпалил ненужный сор,
А сгорел гараж знакомых
И строительный забор?

Ребята. Молчат.

Учитель.

Кто соседской детворе,
Объясняет во дворе,
Что игра с огнем не даром
Завершается пожаром?

Ребята. Это — я, это — я, это все мои друзья!

Учитель.

Кто украдкой в уголке
Жег свечу на чердаке?
Загорелся старый стол —
Еле сам живой ушел?

Ребята. Молчат.

Учитель.

Кто пожарным помогает,
Правила не нарушает.
Кто пример для всех ребят:
Школьников и дошколят?

Ребята. Это — я, это — я, это все мои друзья!

Учитель. Теперь я вижу, вы знаете, что с огнем шутить опасно. Давайте послушаем полезные советы.

Мы в лесу костер зажгли,
Посидели и пошли.
А огонь не затушили.
«Сам погаснет», — мы решили.
Ветром пламя разметало,
И вокруг, как в печке, стало.
До небес огонь поднялся,

И за нами вслед погнался.
Гибнет лес, пропали звери—
Всех несчастий не измерить!
Подожгли мальчишки пух,
А огонь-то не потух.
Тополиный пух горит,
Пламя по двору бежит...
Чья-то вспыхнула машина —
Очень страшная картина!
Надо помнить, надо знать:
Пух опасно поджигать!
Мишке любимому девочка Мила
Погладить штанишки однажды решила.
Утюг незаметно от мамы включила, —
И вскоре о нем совершенно забыла.
Нагрелся утюг, загорелись штанишки...
Пожар уничтожил игрушки и книжки.
Помните, дети: пожары бывают,
Когда про включенный утюг забывают!
Жарко вспыхнула квартира,
Плачет маленькая Ира.
Ваня - старший брат — кричит:
«Убегаем, дом горит!»
Ире боязно бежать:
«Лучше спрячусь под кровать»,
А Иван не оробел
И сестру спасти успел.
Теперь малышка точно знает
С пожаром в прятки не играют.
Дома пожар, а ты один?
Звонок «101» необходим.
Пожарные-спасатели покой твой берегут,
Отважные пожарные приедут и пасут.
Загадки на тему «Освещение, огонь, тепло»
У нас в печурочке,
Золотые чурочки. (*Дрова в печи*)
Красненький петушок
По улице бежит. (*Пожар*)
Пришел вор во двор,
Хозяина в окно унес. (*Ветер и дым*)
Накормишь— живет,
Напоишь — умрет. (*Огонь*)
По деревне прошел,
Ничего не осталось. (*Пожар*)
В маленьком амбаре

Держат 100 пожаров. (*Спички*)
На привале нам помог:
Суп сварил, картошку пек.
Для похода он хорош,
Да с собой не унесешь? (*Костер*)
То назад, то вперед ходит-бродит пароход,
Остановишь — горе: продырявит море. (*Утюг*)
Ночь. Но если захочу,
Щелкну раз — и день включу. (*Выключатель*)
Дом — стеклянный пузырек,
А живет в нем огонек.
Днем он спит, а как проснется,
Ярким пламенем зальется. (*Лампочка*)
В брезентовой куртке и каске,
Забыв про кольчужную бронь,
Решительно и без опаски,
Бросается рыцарь в огонь. (*Пожарный*)

Игра «Доскажи словечко»

Где с огнем беспечны люди
Там взовьется в небо шар,
Там всегда грозить будет.....
Дым столбом поднялся вдруг,
Кто не выключил .....?
Красный отблеск побежал,
Кто со спичками.....?
Стол и шкаф сгорели разом,
Кто сушил белье над .....?
Столб огня чердак объял,
Кто там спички .....?
Побежал пожар во двор,
Это кто там жег.....?
Пламя прыгнуло в листву,
Кто у дома жег .....?
Кто бросал в огонь при этом,
Незнакомые.....?
Помни, каждый гражданин,
Это номер .....!
Дым увидел, не зевай,
И пожарных .....?
Это всем должно быть ясно,
Что шутить с огнем .....!

Методический материал № 10. Тренинговые упражнения на сплочение детского разновозрастного коллектива малокомплектной школы:

1. **«Представление или Тренинговое имя»** - в начале учебного года хорошо проводить данное упражнение, так как в классе могут быть новенькие обучающиеся, это упражнение на самопрезентацию обучающихся. Участник может рассказать о себе, своих интересах, увлечениях, своим монологом может привлечь к себе внимание, например, «Меня зовут Болат, я благожелательный, интересуюсь эстрадной музыкой, живописью, мне нравятся работы казахстанского художника Кастеева». Участники выбирают себе тренинговое имя, например, «Меня зовут вода, я необходима для человека, но могу быть опасной, надеюсь, вы будете соблюдать безопасность на воде», следующий ученик «меня зовут огонь, мой долг согреть - людей, но меня нельзя оставлять без присмотра и контроля, надеюсь, вы меня будете правильно использовать» и т.д.

2. **«Снежный ком»** - это еще один вариант первого упражнения. Каждый участник называет свое имя и тренинговое имя, а следующий участник должен сначала назвать тех, кто был озвучен перед ним и их тренинговые имена, только потом назвать свое имя. Снежный ком увеличивается, каждый последующий участник называет больше имен, чем предыдущий участник. В начале учебного года это упражнение дает возможность не только быстро запомнить всех обучающихся совмещенного класса, но и узнать интересы, в дальнейшем эти интересы являются источником для начала дружеских отношений.

3. **«Презентация соседа»** - участники делятся по парам, в течение минуты каждый рассказывает о себе и своем представлении о безопасности. Вторую минуту каждый представляет своего соседа и как он себе представляет себе безопасность.

4. Второй вариант этого упражнения **«Презентация соседа»** заключается в самой презентации. Она отличается от первого варианта тем, как осуществляется презентация соседа. Один из участников садится на стул, второй участник стоит позади него и рассказывает о партнере как о самом себе. Например, мальчик Марат рассказывает об Аяжан как о себе, «Меня зовут Аяжан, я учусь в 7 классе, увлекаюсь волейболом, хожу в дебатный клуб, ценю, чтобы люди взвешивали свои слова и только потом говорили».

5. **«Знакомый незнакомец»**. Каждый участник называет качества и признаки стихии и вид опасности, которую может нести. Участники отгадывают вид опасности.

6. Другой вариант этой игры **«Знакомый незнакомец»** заключается в том, что участники используют запомнившуюся информацию об участниках тренинга для своей загадки. Участник старается назвать увлечение, тренинговое имя, не называя имени участника. Например, этот человек, имеет карие глаза, длинные волосы, интересуется работами художника Кастеева, посещает школу искусств. Обучающимся бывает очень приятно услышать загадку о себе, это упражнение способствует установлению дружественных отношений между членами коллектива. Это упражнение также позволяет учителю выявить предпочитаемых обучающихся данного класса. Не обязательно думать, что это лидеры класса, просто это те обучающиеся, которые стали интересны классу. На следующих упражнениях, интерес класса могут вызвать другие обучающиеся.

7. **«Жернова и мельница»** - участники становятся в две шеренги друг против друга и размахивают руками как жерновами. Цель упражнения: не задеть жерновами проходящего участника. Один за другим с закрытыми глазами проходят участники по «Опасному участку». Упражнение развивает доверие классу, помогает преодолеть страх.

8. **«Слепой и поводырь»** - участники делятся на пары, выбирают роль слепого или поводыря. Цель игры: научиться быть поводырем, нести ответственность за товарища, чтобы оградить напарника от опасности. Участниками игрового упражнения очерчиваются зоны опасности: ручей, мост, большой камень, лужа, сломанное дерево, низкая ветка. Слепой должен довериться напарнику и слушаться. Побеждает та пара, которая успешно прошла все «преграды». Упражнение сплачивает участников, помогает развить эмпатию друг другу, желание помочь, оградить. Это упражнение важно для социализации обучающихся.

9. Упражнение **«Сохранение и потеря информации»** участники становятся в два ряда. Цель упражнения – показать, что информация, при передаче искажается, теряется. Только последнему участнику ведущий показывает рисунок, который ему предстоит нарисовать на спине у товарища. Каждый участник рисует запомнившуюся информацию на спине у впереди стоящего соседа. Последний участник демонстрирует дошедшую до него информацию. В конце участники приходят к выводу о том, что доверять можно только проверенной информации. Упражнение хорошо тем, что участники получают нравственный урок, что верить можно только проверенной информации, тому, что сам видел. При передаче любая информация искажается, поэтому появляются слухи и сплетни.

10. **«Город моей мечты»** игра для разновозрастных групп, рассчитанная на 1 час и 1 час,20 минут. Коллектив делится на несколько равных команд, которые получают следующие задания:

1. задание – нарисовать эскиз здания – 5 мин.
2. задание – передать эскиз соседней группе, которая должна сделать макет данной постройки из подручных материалов: газет, стикеров, трубочек для сока. Необходимо обеспечить необходимым инвентарем: бумага, клей, скотч, ножницы, картонная бумага для основания и др..
3. представить классу поделку, изготовленную по эскизу товарищей.
4. все группы благодарят друг друга за реализацию своих идей.
5. учитель задает вопросы: «Все ли члены группы приняли участие в изготовлении поделки? Что вы узнали друг о друге благодаря такой совместной работе? Понравилась ли вам совместная работа?» Тренинг чаще всего завершается коллективным фото. Во время самостоятельной работы над изготовлением поделки учитель может включить спокойную музыку или предложить хором исполнить знакомую всем песню. Известно, что хоровое пение способствует сплочению детского коллектива.

Методический материал № 11. Тренинговые упражнения на сплочение разновозрастного коллектива МКШ и выявление лидерских качеств

обучающихся. Можно провести отдельно целый урок, как на сплочение детского коллектива, так и на развитие лидерских качеств обучающихся. Мы предлагаем тренинг для 6-7 или 8-9 классов на командообразование и сотрудничество. Класс предлагаем рассчитаться и делим на несколько подгрупп. Учитель призывает обучающихся быть внимательными и слушать команды, не разговаривать. Данный комплекс упражнений состоит из 2 этапов. Представляем команды 1 этапа:

1. Встаньте в круг, улыбнитесь друг другу, возьмитесь за руки.
2. Образуйте широкий, высокий, низкий, тесный круг (важно соблюдать именно эту последовательность команд, потому что не все обучающиеся могут себе позволить приблизиться к другому человеку. А после предыдущих трех команд уже снимается барьер, и участники могут допустить сокращение дистанции).
3. Посмотрели вверх, соединили головы.
4. Левую руку положите на плечо соседу, правой обнимите за талию, левой погладьте по голове.
5. Соедините носочки, соедините пяточки. Команду соединить носочки, затруднений не вызывает, а команда – соединить пяточки требует отойти от традиционного подхода и креативно подойти, например встать друг другу спиной. Благодаря этим командам учителя, обучающиеся приняли друг друга, теперь это команда, они готовы к сотрудничеству. Переходим к упражнениям второго этапа.

1. Создайте скульптуру вашей группы, чтобы эту скульптуру-загадку отгадала соседняя группа. Обучающиеся проявляют творчество, создают групповую скульптуру, отгадывают. Можно предложить придумать девиз группы. В дальнейшем учителем может быть предложены разные упражнения, задания на сотрудничество. Для учителя данные упражнения позволяют выявить обучающихся с задатками или явными проявлениями лидерских качеств. Те обучающиеся, которые выступили с инициативой в создании скульптуры, имеют задатки лидера. Те обучающиеся, которые поддержали инициативу, являются хорошими исполнителями. Учителю важно в последствии развивать лидерские качества обучающихся. Важной ремаркой считаем отметить, что данное командообразование не предполагает соперничество, а предполагает сотрудничество, только сотрудничество способствует сохранению гармоничных отношений в коллективе, помогает предотвратить все виды насилия.

Методический материал № 12. Решение ситуативных задач по привитию навыков безопасной жизнедеятельности у обучающихся МКШ

Для профилактики полезно проводить мероприятия на сплочение класса, где у каждого будет своя роль, которая покажет остальным его сильные стороны, продемонстрирует, что мы все разные, в этом наша уникальность и каждый может быть важен. Также можно выработать совместный устав, где будет однозначное неприятие всех форм насилия и который разработает и подпишет каждый ученик. Продуктивно занятые дети, которые чувствуют свою причастность, полезность, не станут травить друг друга, потому что им есть куда приложить свою энергию, и они четко понимают правила игры.

В любом случае полезно работать над коммуникативными навыками ребенка, над его умением слушать других, корректно высказывать свое мнение, быть собой, при этом понимать ценности коллектива, а также честно отвечать себе на вопрос, разделяет он их или нет. Умение общаться с другими, работать в команде, развитый эмоциональный интеллект – это навыки, которые ведущие мировые эксперты называют ключевыми в XXI веке. Они же являются хорошей прививкой от травли, а развить их может как чуткий, принимающий родитель, соответствующие тренинги, так и работа с психологом.

Решение ситуативных задач – хорошее упражнение на развитие коммуникативных навыков. Это упражнения, которые способствуют социализации обучающихся. Проигрывая различные жизненные ситуации, обучающиеся пробуют разрешить возникшую конфликтную ситуацию, потом анализируют, как можно было по-другому выстроить общение. Учитель делает заготовки жизненных ситуаций, обучающиеся вытягивают жетон с данной ситуацией, проигрывают её, потом весь коллектив соглашается или вносит коррективы

Приведем примеры ситуативных задач:

1. Ситуация. На пляже лежит человек с закрытыми глазами. К нему подходит человек и пытается украсть его личные вещи. Как вы можете помочь предотвратить кражу и при этом сами не пострадать?

2. Ситуация. Вы идете по улице и видите плачущую 5-6 летнюю девочку, которая потерялась. Как вы можете помочь девочке найтись?

3. Ситуация. Вы с товарищами стоите на автобусной остановке, на лавочке лежит человек. Ваши действия, как вы поступите, сможете ли оказать помощь.

4. Ситуация. Один из одноклассников предлагает самим пойти на речку искупаться, отдохнуть. Ваши действия, как вы объясните, что ходить на реку можно только с взрослыми.

5. Ситуация. Вы играете во дворе, один из одноклассников предлагает разжечь костер. Ваши действия.

6. Ситуация. После сильного бурана за селом напело много снега. Одноклассники предлагают пойти втроем или вчетвером пойти, поиграть. После обсуждения учитель приводит пример реально произошедшей трагедии в ВКО, селе Шемонаиха, когда обучающиеся школы провалились под снег и два ученика погибли.

7. Ситуация. Вы собрались в школьный туалет, внутри здания туалет временно не работает. Недалеко от туалета вы заметили постороннего мужчину. Ваши действия. После обсуждения учитель приводит пример несчастного случая и рекомендует предупредить вахтера, что идет в уличный туалет, тогда вахтер школы будет держать зону туалета в зоне контроля.

8. Ситуация. Конец зимы. Школьный автобус задерживается, один из одноклассников предлагает не ждать, а пойти по короткой дороге через реку по льду. Ваши действия. После обсуждения учитель приводит пример реально произошедшего трагического события в феврале 2020 года в Алматинской области. Трое школьников, не дожидаясь школьного автобуса, отправились домой

через реку, подтаявший лед треснул, дети провалились под лед, погибли двое обучающихся из одной семьи. Учитель дает четкую информацию – переходить по льду можно только в том случае, если толщина льда составляет 20 см. весной по льду ходить нельзя.

9. Ситуация. Вы дома сидите одни. Стучат в дверь, просят открыть, ваши действия? После обсуждения необходимо, чтобы ученики поняли, что двери открывать посторонним нельзя и нельзя говорить, что вы дома одни.

10. Ситуация. Новое прочтение сказки «Колобок». Учитель. Ребята, вы все знаете сказку колобок. Я предлагаю посмотреть на иллюстрации и содержание этой сказки через призму опасности/ безопасности. Какие навыки безопасной жизнедеятельности нарушил главный герой сказки. Обучающиеся обсуждают и находят следующие нарушения в поведении героя сказки:

А) ушел гулять без разрешения взрослых, не отпросился у бабушки и дедушки, заставил их волноваться.

В) гулял по незнакомым местам один (бродяжничал).

С) общался с незнакомыми героями, обзывал собеседников (зайца - «косой», волка - «серый», медведя - «косопалый» назвал). Здесь сразу два нарушения: общение с незнакомцами и невежливое обращение к собеседнику, Колобка могли побить.

Д) Колобок доверился лисе и попал в беду, был съеден. Нельзя доверять незнакомцам, брать у них конфеты или другие угощения, нельзя соглашаться на прогулку с незнакомцами.

После обсуждения всех ошибок колобка, учитель предлагает выстроиться в «аллею сознания» с одной стороны ученики говорят чего нельзя делать, участники с другой стороны, что может произойти при нарушении законов безопасности. Данное тренинговое занятие занимает время одного урока, занятие очень доступно объясняет нормы поведения детей за пределами дома. Обучающимся очень нравится данный урок.

Методический материал №13. Для обучающихся 7-9 классов МКШ.

Рекомендации по обеспечению безопасности детей и подростков в интернете.

Интернет может быть прекрасным местом, как для обучения, так и для отдыха и общения с друзьями. Но, как и весь реальный мир, Сеть тоже может быть опасна. Педагоги могут предложить правила безопасности в Интернет, с которыми обучающиеся должны будут познакомиться.

Правило 1. Никогда не публикуйте в сети и не сообщайте свое настоящее имя, адрес, колледж, группу, номер телефона.

Правило 2. Никогда не соглашайтесь на личную встречу с людьми, с которыми вы познакомились в Интернет.

Правило 3. Не сообщайте никому свои пароли, не посылайте СМС в ответ на письма от неизвестных людей. Будьте осторожны с вложениями и ссылками в сообщениях электронной почты.

Правило 4. Всегда сообщайте взрослым обо всех случаях в Интернет, которые вызвали у вас смущение или тревогу.

Правило 5. Для того чтобы избежать встречи с неприятной информацией в Интернет, установите на свой браузер специальные программы, тогда Вы сможете смело путешествовать по интересным Вам страницам.

Правило 6. Не скачивайте и не открывайте незнакомые файлы, не спросив разрешения. Если же решили что-то скачать, проверьте файл с помощью антивирусной программы перед тем, как открыть его.

Правило 7. При общении в Интернете вы должны быть дружелюбными с другими пользователями. Ни в коем случае не надо писать и говорить оскорбительные слова, нельзя опубликовывать в сети чужие фотографии и сведения без разрешения хозяина.

Методический материал №14. Советы родителям

Не отправляйте детей в «свободное плавание» по Интернету. Старайтесь активно участвовать в общении ребенка в сети, особенно на этапе освоения.

Всегда беседуйте с ребенком о том, что нового для себя он узнает с помощью Интернета и как вовремя предупредить угрозы. Регулярно повышайте свой уровень компьютерной грамотности, чтобы знать, как обеспечить безопасность детей:

Используйте удобные возможности повышения уровня компьютерной и интернет-грамотности, например, посещение курсов, чтение специальной литературы, консультации с экспертами.

Знакомьте всех членов семьи с базовыми принципами безопасной работы на компьютере и в Интернете.

Информируйте детей о возможностях и опасностях, которые несет в себе Интернет.

Объясните ребенку, что в Интернете, как и в жизни, встречаются и «хорошие» и «плохие» люди. Объясните, что, если ребенок столкнулся с негативом или насилием от другого пользователя Интернета, ему нужно сообщить об этом близким людям. Научите ребенка искать нужную ему информацию и проверять ее, в том числе с Вашей помощью.

Научите ребенка внимательно относиться к скачиванию платной информации и получению платных услуг из Интернета, особенно путем отправки SMS, во избежание потери денег. Составьте список полезных, интересных, безопасных ресурсов, которыми может пользоваться Ваш ребенок, и посоветуйте их использовать.[Информационный курс для родителей по защите детей от вредной информации в интернете А. 2017].

Методический материал №15 Классный час: "Проступок, правонарушение, преступление" для 9-11 классов.

Цели: 1) Дать обучающимся представление о проступке, правонарушении, преступлении, наказании за них, научить различать эти понятия.

2) Развивать представление о том, что проступок, правонарушение, преступление отрицательно влияют на окружающих людей, совершение подобных действий может караться законом.

3) Воспитывать позитивное отношение к окружающему миру.

Оборудование: красные и зеленые карточки у каждого обучающегося; «Кодекс РК об административных правонарушениях», «Уголовный Кодекс РК», задание на листах для групп.

Ход занятия

1. Организационный момент. Сообщение темы занятия: «Проступок. Правонарушение. Преступление».

Учитель. Добрый день, ребята! Сегодня мы собрались, чтобы поговорить о важной проблеме - о правонарушениях, которые совершают подростки, и об их последствиях.

Основная часть.

Беседа. Почему люди совершают преступления? Каждый человек способен сделать свой выбор в жизни: идти честным путем, зарабатывая необходимые деньги, отказывая себе во многих удовольствиях и желаниях, или вступить на путь преступления в поисках легкой наживы. Всем известно, что воровать, грабить, оскорблять, драться - плохо. И тем не менее количество малолетних преступников растет. Почему? Как вы думаете?

Подростки все чаще втягиваются в наркобизнес, незаконный оборот оружия, криминальную торговлю. Растут число и тяжесть преступлений:

- насильственных и корыстно-насильственных;
- совершенных в группах, под руководством взрослых;
- совершенных девушками.

Проблемный вопрос учителя: Что общего между проступком, правонарушением и преступлением?

Обучающиеся. Все они обозначают, нарушение каких-либо правил или законов.

Учитель. Можем ли мы сказать, что эти понятия обозначают одно и то же? Да - нет? Почему?

Обучающиеся обсуждают.

За проступок вряд ли могут посадить в тюрьму или оштрафовать, как за правонарушение или преступление.

Учитель. Рассмотрим несколько ситуаций.

Ситуация № 1. Пятиклассник Дима приезжает каждый день в школу, но уроки не посещает, а бродит по территории близлежащей к школе, катается на велосипеде. Как можно расценить поведение Димы, как проступок, правонарушение или преступление?

Обучающиеся. Проступок, так как Дима ничего противозаконного не совершил.

Учитель. Что же он все-таки нарушил тем, что не посещал уроков в школе?

Обучающиеся. Устав школы.

Учитель. А в нашей школе есть Устав?

Обучающиеся. Да.

Учитель. Вспомним его вместе.

Обучающиеся. Обучающиеся в школе обязаны: добросовестно учиться, выполнять задания по теме занятий; не пропускать без уважительной причины занятия и не покидать их раньше окончания, не опаздывать на занятия, бережно

относиться к имуществу школы и, в случае его порчи, восстанавливать за счет средств родителей; уважать честь и достоинство других учащихся и работников школы.

Учитель. Чем же будет считаться нарушение какого-либо пункта Устава школы?

Обучающиеся. Проступком.

Учитель. Предусмотрено какое-либо наказание за проступок? Какое?

Обучающиеся. Обучающийся может получить за него замечание, директор может вызвать в школу родителей.

Учитель. Рассмотрим следующую ситуацию и также попробуем определить, о чем идет речь: о проступке, правонарушении или преступлении.

Ситуация № 2. Саша, Женис и Максут ученики 11 класса ресурсной школы поджидали детей из магнитных школ или начальных классов за углом школы, отбирали у них деньги и говорили, что если они кому-нибудь расскажут, им не поздоровится. Как можно классифицировать действия Саши, Женис и Максута, как проступок, правонарушение или преступление?

Обучающиеся. Проступком их действия назвать нельзя, так как они противозаконны. Скорее всего, эти ребята совершили преступление.

Учитель. Вы абсолютно правы. Действия Саши, Жениса и Максута действительно противозаконны. Они совершили вымогательство, за которое предусмотрена уголовная ответственность.

Ситуация № 3. Десятиклассники Саша, Оля, Наташа и Игорь в выходной день собрались пойти на дискотеку. По дороге они зашли в круглосуточный магазин и купили бутылку вина. В аллее около Дома Культуры ребята распили вино. Как можно расценить их поведение?

Обучающиеся. Это не преступление. По всей видимости, это правонарушение, так как они распивали вино в общественном месте на территории Дома Культуры.

Учитель. Верно, это административное правонарушение. Итак, мы рассмотрели несколько различных ситуаций. Попробуем теперь дать определение проступку, правонарушению, преступлению. Проступок - это ...

Обучающиеся. Проступок - это нарушение правил поведения; вызывающее поведение.

Учитель. Запишем определение на доске. Проступок - это такое нарушение, которое не может рассматриваться как преступление или правонарушение (нарушение правил поведения, вызывающее поведение). Приведите свой пример проступка.

Обучающиеся. Обучающийся нарисовал ручкой в тетради соседа по парте, не поздоровался с учителем.

Учитель. Сформулируем определение правонарушения.

Обучающиеся. Правонарушение - это нарушение закона, за которое предусмотрено наказание для взрослых людей и подростков.

Учитель: Кто же несет ответственность за действия подростка, если ему еще нет 14-ти лет?

Обучающиеся. Родители.

Обучающиеся. Штраф; подростка могут поставить на учет в милицию.

Учитель. Правильно: предупреждение, штраф, могут поставить на учет в милицию, а могут ли за административное правонарушение посадить в тюрьму?

Обучающиеся. Нет. В тюрьму сажают за преступления.

Учитель. Какое наказание подростки и его родители могут понести за совершенное административное правонарушение?

Обучающиеся. Преступление - это серьезное нарушение закона взрослыми людьми или несовершеннолетними, достигшими возраста привлечения к уголовной ответственности.

Учитель. Закончите фразу:

1. Уголовная ответственность наступает ...? (С 14-ти лет)

2. За тяжкие преступления (грабеж, кража, разбой и другие) ответственность наступает с четырнадцати лет. Какое наказание ждет подростков, достигших четырнадцатилетнего возраста за перечисленные преступления? (Их могут отправить в колонию, либо в какое-нибудь учреждение закрытого типа.)

3. Суд может лишить подростка свободы и направить его в места отбывания наказания (воспитательно-трудовые колонии для несовершеннолетних преступников). Суд может приговорить подростка к условной мере наказания и отпустить на свободу, установив ему ряд ограничений. Если подросток продолжает совершать правонарушения, то суд отменит условное наказание и направит его в места лишения свободы.

Дидактическая игра «Верно - неверно».

Учитель. Я предлагаю вам поиграть в игру «Верно - неверно». У каждого из вас на столах лежат красные и зеленые карточки. Вы берете их в руки.

Я зачитываю ситуации по порядку и в конце высказываю свое мнение. Например, говорю, что это проступок. Вы, если согласны со мной, поднимаете зеленую карточку, если нет - красную. Всем понятны правила?

Учитель. Итак, ситуация № 1. Ляззат и Ирина решили после школы отправиться в парк. Когда они туда пришли, там была группа мальчишек, которые сказали девочкам, что они вторглись на их территорию, что здесь гулять им нельзя, и если Ляззат и Ирина не уйдут, то им придется плохо. Я считаю, что это проступок.

Обучающиеся поднимают карточки.

Учитель. Объясните, почему это проступок?

Обучающиеся. Названные мальчики не нарушили закон, то есть не совершили ни правонарушения, ни преступления, следовательно, их действия можно расценить как проступок.

Учитель. Есть ли у девочек выбор?

Обучающиеся. Они должны или уйти или попробовать поговорить с ребятами.

Учитель. Что они могут им сказать?

Обучающиеся. Они могут сказать, например, что не будут им мешать, просто погуляют в парке и уйдут.

Учитель. А если ребята начнут вести себя агрессивно, будут все равно их выгонять и угрожать?

Обучающиеся. Тогда лучше уйти, не идти с ними на конфликт.

Учитель. Должны ли Ляззат и Ирина рассказать кому-нибудь о случившемся? И если должны рассказать, то кому?

Обучающиеся. Да, родителям, старшим братьям, милиционеру.

Учитель. Ситуация № 2. Татьяна одна поздно вечером возвращалась домой после дискотеки. К ней подошла группа подростков, ее окружили. Один из парней вырвал из рук Татьяны сумочку, другой сорвал с нее золотую цепочку. Подростки пригрозили ей, что если она кому-нибудь расскажет о случившемся, то они ее найдут и разберутся с ней. Я считаю, что это правонарушение. Вы со мной согласны?

Обучающиеся поднимают карточки.

Учитель. Почему вы не согласны со мной? Что же это по вашему мнению?

Обучающиеся. Это преступление.

Учитель. Назовите, какое именно преступление.

Обучающиеся. Кража. / Грабеж.

Учитель. Так что же это кража или грабеж? В чем их различие?

Обучающиеся. Это грабеж - открытое хищение чужого имущества, а кража - это тайное хищение чужого имущества.

Учитель. Вы абсолютно правы. Должна ли Татьяна рассказать кому-нибудь о случившемся? Кому?

Обучающиеся. Конечно, должна рассказать родителям и заявить в милицию.

Учитель. Татьяна должна незамедлительно сообщить обо всем в милицию. По «горячим следам» найти преступников легче, чем спустя день-два. Был ли шанс у Татьяны избежать данной ситуации?

Обучающиеся. Да, ей не нужно было идти одной в позднее время.

Учитель. Татьяне нужно было кого-нибудь попросить, чтобы ее проводил домой с дискотеки, либо идти вместе с подружками, либо попросить, чтобы ее кто-нибудь из родственников встретил.

Следующая ситуация № 3. Маша стала замечать, что у нее в школе пропадают деньги из кошелька. Однажды она увидела, как несколько девочек роются в ее сумке. «Что вы делаете? Так это вы воруете? Я всем об этом расскажу?», - сказала Маша. «Попробуй. Мы сделаем так, что тебе придется уйти из этой школы», - ответили ей девочки. Я считаю, что это проступок. Вы согласны? Дети поднимают карточки.

Учитель. Я вижу, что большинство из вас со мной не согласны. Тогда что же это по вашему мнению?

Обучающиеся. Преступление.

Учитель. Какое именно?

Обучающиеся. Кража - тайное хищение чужого имущества.

Учитель. Должна ли Маша рассказать о случившемся? Кому?

Обучающиеся. Конечно, должна рассказать учителю, родителям. Родители могут заявить об этом в милицию.

Учитель. Как бы вы поступили в такой ситуации?

Обучающиеся. Рассказал бы отцу. \ Рассказал бы учителю. \ Сказала бы, чтобы они вернули украденные деньги.

Учитель. Ситуация № 4. Группа ребят из 11 класса вела себя вызывающе: они сквернословили, награждали своих одноклассников и учителей обидными кличками, курили, несмотря на запрет, в туалете. Писали на стенах непристойные слова. Приходили на дискотеку выпившими, затевали драки, приставали к малышам. Потом выяснилось, что они отбирают деньги у младших школьников. Когда их одноклассники Алексей и Дима предупредили их, чтобы они прекратили отбирать деньги у малышей, ребята их жестоко избили. По-моему это преступление. Согласны?

Обучающиеся поднимают карточки.

Учитель. Какое преступление совершила группа одиннадцатиклассников?

Обучающиеся. Они избили Алексея и Диму. Это - нанесение побоев.

Учитель. Верно. А когда они забирали деньги у малышей, это было преступлением?

Обучающиеся. Да, это грабеж.

Учитель. Таким образом, ребята совершили два разных преступления. Как бы вы поступили на месте Алексея и Димы?

Обучающиеся. Тоже попытались бы заступиться за малышей. \ Рассказали бы об этом директору школы или учителю.

Работа в группах.

Учитель. Итак, мы с вами вместе попытались разобраться в понятиях проступок, правонарушение, преступление, а теперь аналогичное задание вам предстоит выполнить в группах.

Первый ряд у нас будет первой группой, второй ряд - второй группой, и третий ряд - соответственно третьей группой.

Группы, сядьте за круглые столы. Прежде, чем начать выполнять задание повторим правила работы в малых группах. На интерактивной доске отрывается файл с правилами работы в группах: Каждый имеет право высказать свое собственное мнение. Прежде чем что-то сказать, нужно подумать. Формулировать свои выражения просто и ясно. Уметь слушать и быть услышанным. Уважать мнение каждого члена группы. Не оскорблять, не унижать другого, даже если наши точки зрения не совпадают.

Уметь дискутировать и делать общее заключение. Уметь обсуждать заданную проблему за отведенное время.

Учитель. Задание: обсудить каждую из предложенных ситуаций, определить, о чем идет речь: о проступке, правонарушении или преступлении и обосновать свой ответ.

Каждая группа получает лист с заданием.

Варианты заданий:

1. Толя, обучающийся средней школы, был замечен в спортивном зале курящим, с пачкой сигарет в кармане.

2. Света, ученица девятого класса, убежала из дома, живет у подруги, но продолжает ходить в школу.

3. Женщина, проживающая на улице напротив школы, продавала школьникам наркотики.

4. От Димы пахло алкоголем, это заметил учитель физкультуры, когда Дима, шатаясь, шел по коридору школы.

5. Третьеклассники Вова и Андрей каждый день опаздывают на уроки.

6. На уроке физкультуры Женя оступился и нечаянно толкнул Влада. Влад разозлился и ударил Женю кулаком в плечо и в живот.

Обучающиеся работают в малых группах.

Учитель подходит к каждой группе задает вопрос: Что вы делаете, как вы это делаете? Я вижу, все справились с заданием. Посмотрим, что у вас получилось. Первую ситуацию зачитывает группа № 1.

Один обучающийся зачитывает ситуацию вслух и дает определение ситуации.

Учитель. Все согласны, что это правонарушение? Докажите.

Обучающиеся. Да. Курить в общественных местах запрещено.

Учитель. Где об этом говорить?

Обучающиеся. В «Кодексе об административной ответственности».

Учитель. Верно. Группа № 2 зачитывает следующую ситуацию.

Один обучающийся зачитывает ситуацию вслух и дает определение ситуации.

Учитель. Группы № 1 и № 3 согласны с тем, что это проступок?

Обучающиеся. Да. Света не нарушила закон. Она, наверное, поссорилась с родителями. Устав школы она также не нарушила, так как продолжает ходить в школу.

Учитель. Следующую ситуацию рассмотрит группа № 3.

Один обучающийся зачитывает ситуацию вслух и дает определение ситуации.

Учитель. По вашему мнению, это преступление. Все согласны?

Обучающиеся. Да.

Учитель. За что можно привлечь эту женщину к уголовной ответственности?

Обучающиеся. За распространение наркотиков.

Следующую ситуацию под № 4 рассмотрит первая группа.

Один обучающийся зачитывает ситуацию вслух и дает определение ситуации.

Учитель. Группа № 1 решила, что это проступок. Вы согласны с ними?

Обучающиеся. Это правонарушение. Дима находился в общественном месте в состоянии алкогольного опьянения.

Учитель. Верно, это статья об административных правонарушениях - Появление в общественных местах в состоянии опьянения, оскорбляющем человеческое достоинство и общественную нравственность.

Учитель. Группа № 2 зачитывает ситуацию № 5.

Один обучающийся зачитывает ситуацию вслух и дает определение ситуации.

Учитель. По мнению группы № 2, это проступок. Согласны?

Обучающиеся. Да. Нарушения закона здесь нет. Вова и Андрей нарушили Устав школы.

Учитель. И последнюю ситуацию рассмотрит группа № 3.

Один обучающийся зачитывает ситуацию вслух и дает определение ситуации.

Учитель. Что же на самом деле совершил Влад: правонарушение или преступление?

Обучающиеся. Возможно, что преступление, если он достиг возраста, с которого наступает уголовная ответственность.

Учитель. Если Владу уже исполнилось 14 лет, то его действия будут считаться преступлением. Совершение насильственных действий, причинивших физическую боль, но не повлекших серьезных последствий для здоровья потерпевшего.

Молодцы, ребята! Все группы отлично справились с заданиями.

3. Итог занятия.

Учитель. Всем понятно, в чем отличие между понятиями проступок, правонарушение и преступление?

Рефлексия. Обучающиеся заполняют Дерево познания. С левой стороны крона дерева записывают полезную информацию, с правой стороны крона - вопрос, который хотел задать. Чем полезна была информация классного часа.

Учитель. Что же такое проступок? Дайте определение своими словами.

Обучающиеся. Проступок - это нарушение общепризнанных правил поведения; вызывающее поведение.

Учитель. Что такое правонарушение?

Обучающиеся. Правонарушение - это нарушение закона, за него наступает административная ответственность.

Учитель. Дайте определение преступлению.

Обучающиеся. Преступление - это грубое нарушение закона. Все возможные преступления собраны в Уголовном Кодексе РК.

Методический материал №16 Классный час по теме «Ребенок и закон» для 8-10 классов.

Цель: профилактика преступлений и правонарушений среди несовершеннолетних, воспитание правового сознания обучающихся;

обсудить с обучающимися проблему преступности среди несовершеннолетних;

объяснить обучающимся особенности уголовной ответственности несовершеннолетних; формировать навыки самостоятельного принятия ответственного решения;

формировать навыки критического анализа сложных ситуаций;

Эпиграф:

«Незнание закона не освобождает от ответственности».

Ход проведения классного часа:

Учитель: Почему люди совершают преступления? Каждый человек способен сделать свой выбор в жизни: идти честным путем, зарабатывая необходимые деньги, отказывая себе во многих удовольствиях и желаниях, или вступить на путь преступления в поисках легкой наживы. Всем известно, что воровать,

грабить, оскорблять, драться — плохо. И тем не менее количество малолетних преступников растет. Почему? Как вы думаете? (примерные ответы учащихся: резкое падение уровня жизни большей части населения; социальная незащищенность; неуверенность в завтрашнем дне.) К сожалению, не каждый подросток, осознает о совершаемых им противоправных деяниях, которые ведут к тяжелым и трудно исправимым последствиям. Ежегодно подростками совершается более 145 тыс. преступлений, практически каждый пятый из них направляется для отбывания наказания в виде лишения свободы в воспитательные колонии (ВК). Давайте с вами вспомним некоторые понятия. Работа с источником кодекса.

— *Кто же считается подростком?*

Уголовное законодательство несовершеннолетними признает лиц, которым ко времени совершения преступления исполнилось 14 лет, но не исполнилось 18 лет. Причем, считается, что лицо достигло определенного возраста не в день рождения, а со следующих суток. Основание привлечения несовершеннолетних к уголовной ответственности такое же, как и основание привлечения взрослого человека — совершенное преступление.

- *Что называется преступлением?*

Преступление-запрещенное Уголовным Кодексом РК деяние (действие или бездействие), которое представляет собой опасность для личности, общества или государства, совершенное лицом, достигшим определенного возраста, вина которого доказана судом. Преступления могут быть умышленные и совершенные по неосторожности. Групповые преступления — совместно совершенные двумя или более исполнителями по предварительному сговору или без него. Соучастие - групповое преступление, совершенное умышленно.

- *Что такое правонарушение?*

Правонарушение - нарушение права, действующих законов, преступление.

- *Как вы считаете, какие преступления среди подростков наблюдаются чаще всего?*

(кража чужого имущества, умышленное причинение тяжкого или средней тяжести вреда здоровью, похищение человека, разбой, грабеж, вымогательство, угон автомобиля, повреждение чужого имущества, повлекшие тяжкие последствия, хищение, изготовление взрывчатых веществ и наркотических веществ)

— Так вот за все эти правонарушения дети от 14 до 16 лет могут быть осуждены за их свершение. В остальных случаях подростки привлекаются к ответственности с 16 лет

- *Что такое ответственность?*

Ответственность - необходимость, обязанность отвечать за свои действия, поступки, быть ответственным за них.

— *Какие виды ответственности вы знаете? (Ответы обучающиеся)*

Существует 4 вида юридической ответственности при нарушениях:

1. Уголовная ответственность – ответственность за нарушение законов, предусмотренных Уголовным кодексом. Преступление предусмотренное уголовным законом общественно опасное, посягающее на общественный строй,

собственность, личность, права и свободы граждан, общественный порядок. (убийство, грабёж, изнасилование, оскорбления, мелкие хищения, хулиганство). За злостное хулиганство, кражу, изнасилование уголовная ответственность наступает с 14 лет.

2. Административная ответственность применяется за нарушения, предусмотренные кодексом об административных правонарушениях. К административным нарушениям относятся: нарушение правил дорожного движения, нарушение противопожарной безопасности. За административные правонарушения к ответственности привлекаются с 16 лет. Наказание: штраф, предупреждение, исправительные работы.

3. Дисциплинарная ответственность – это нарушение трудовых обязанностей, т.е. нарушение трудового законодательства, к примеру: опоздание на работу, прогул без уважительной причины.

4. Гражданско–правовая ответственность регулирует имущественные отношения. Наказания к правонарушителю: возмещение вреда, уплата ущерба.

Учитель: Ребята, вам рассказали о преступлениях, которые совершаются подростками, а также о видах юридической ответственности за нарушения. Сейчас вам будут даны задания, а вы постарайтесь правильно ответить.

Самостоятельная работа 1 Разбор ситуации:

№1. Серик и Саша играли во дворе в мяч. Ребята разбили мячом окно в доме соседа. Какое правонарушение совершили подростки?

№2. Рамазан и Петя ехали в автобусе, громко разговаривали, смеялись, нецензурно выражались, агрессивно реагировали на замечания окружающих.

№3. Учащиеся 7 класса перед уроком физкультуры находились в раздевалке. После звонка все ушли в спортивный зал, а Дима задержался и похитил мобильный телефон у своего одноклассника. Какое преступление совершил подросток? С какого возраста наступает ответственность за это правонарушение?

№4. Подростка задержали на улице в 23 часа 40 минут без сопровождения взрослых. Какое наказание ему грозит?

Тест на закрепление. Определите виды юридической ответственности при рассмотрении различных нарушений. Установите соответствие.

Виды ответственности:

А – административная ответственность.

Г – гражданско – правовая ответственность.

У – уголовная ответственность.

Д – дисциплинарная ответственность

Виды нарушений:

1. Порвал учебник (Г)

2. Появление подростка на улице в нетрезвом виде (А)

3. Избил одноклассника (У)

4. Совершил кражу мобильного телефона.(У)

5. Совершил прогул в школе (Д)

6. Переходил дорогу в неполюженном месте. (А)

7. Испортили мебель в учебном заведении. (Г)

8. Нецензурно выражался в общественном месте. (А)

Учитель: Ребята, а как вы думаете, вправе ли представитель закона задержать вас на улице в позднее время? И почему? (Ребята высказываются, приводят примеры).

Конечно, они беспокоятся о вашем здоровье, о вашей жизни.

А как надо себя при этом вести вам: вырываться, кричать, убежать? (ребята говорят).

Во-первых, отвечать спокойно на вопросы милиционера, не бояться, не говорить неправду. Например: вы с друзьями поздно возвращаетесь с тренировки...

Во-вторых, вы можете сообщить представителям закона номер телефона родителей или позвоните им сами.

-А за какие правонарушения вас могут доставить в милицию?

Правильно:

- 1.Нарушение правил дорожного движения
- 2.Распитие спиртных напитков и пива в общественных местах (т.е. любое место за пределами вашей квартиры) и появление в пьяном виде.
- 3.Мелкое хулиганство (драка, злословие и т.д.).
- 4.Незаконная продажа.
- 5.Злостное неповиновение.

-А теперь поговорим о ваших правах.

1. Если вас не задерживают, а просто предлагают пройти побеседовать. Ваши действия? (ребята отвечают). Вы правы. Не грубите, а вежливо, но твердо откажитесь.

2. Но вас могут пригласить в качестве очевидца происшествия. Что в этом случае делаете вы? (ребята отвечают). Да. В этом случае вы можете пойти в отделение милиции только по доброй воле. При этом вы должны знать, что вас не могут пригласить в качестве свидетеля: такое приглашение должно быть оформлено в виде повестки, которую вручает почтальон, вы имеете право отказаться от свидетельских показаний – вам не грозит за это ответственность, если вам нет 16 лет.

3. А чем «очевидец» отличается от «свидетеля»? Как вы думаете? (ребята отвечают). Работа с источниками Юридический терминологический словарь

Очевидец – не несет ответственности за свои слова, он говорит то, что видел или то, что думает по поводу происшествия. Поэтому может сказать неправду.

Свидетель – это лицо, на которое указал подозреваемый или потерпевший. Он несет уголовную ответственность за дачу ложных показаний.

Предположим, вас привели в отделение милиции. Знайте, дежурный должен немедленно сообщить о вашем задержании родителям, Если вы совершили незначительное правонарушение, то после составления протокола вас должны немедленно отпустить или дождаться ваших родителей, чтобы они забрали вас домой.

Если вы совершили более серьезное правонарушение, то вас могут задержать в административном порядке – не более 3 часов (время после составления протокола).

Вас не имеют права помещать в камеру предварительного заключения (КПЗ), если там уже находятся взрослые!

Вас могут заключить под стражу, если вы подозреваетесь в совершении тяжкого преступления. Это решение принимает только суд.

Допрос несовершеннолетнего должен проходить при педагоге, при адвокате. При этом родители могут присутствовать, но их присутствие не обязательно. Помните, любые действия сотрудников милиции вы можете обжаловать!

Учитель:— А теперь еще раз ознакомимся списком преступлений, за которые осуждаются подростки 14-16 лет; видами наказаний для несовершеннолетних, совершивших преступление, согласно Уголовному кодексу.

Преступления, за которые осуждаются подростки 14-16 лет:

- совершение убийства;
- умышленное причинение вреда здоровью, похищение человека, изнасилование;
- разбой, грабеж, кража, вымогательство;
- угон и приведение в негодность транспорта;
- вандализм, хулиганство при отягчающих обстоятельствах;
- умышленное уничтожение и похищение чужого имущества;
- хищение оружия, наркотиков, взрывчатых веществ;
- терроризм, захват заложника.

Виды наказаний для несовершеннолетних, согласно УК РК (статьи 78 и 79):

- штраф;
- обязательные работы;
- лишение свободы на определенный срок;
- исправительные работы;
- арест;
- лишение права заниматься определенной деятельностью.

К подросткам, впервые совершившим преступление, применяются меры воспитательного воздействия: предупреждение, передача под надзор, ограничение досуга и установление требований к поведению, возложение обязанностей загладить причиненный вред.

Уголовная ответственность за все виды преступлений, предусмотренных Уголовным кодексом, наступает с 16 лет. Следовательно, несовершеннолетний, которому исполнилось 16 лет, считается вполне созревшим, чтобы отвечать за преступления.

Ребята, мне очень хочется верить, что после нашего классного часа, мы будем совершать только хорошие поступки. Удачи вам!

Мы должны соблюдать законы нашей страны. И, прежде всего, это надо вам, ребята. Надо быть патриотами. И тогда наша страна будет еще крепче, потому что будущее ее — сегодняшняя молодежь. А это – залог признания могущества нашей республики всеми странами мира.

Методический материал для учителя №17. Учебная программа первичной профилактики насилия в школе для разновозрастной группы 7-9 классы.

Кол-во часов 17, полугодие.

Цель:

1. Укрепления этических правил школы
2. Поощрения положительного характера и положительного поведения
3. Повышения навыков межличностного общения учащихся
4. Поощрения уважения к себе и другим
5. Урегулирование конфликтов, повышения навыков учащихся по решению проблем
6. Предотвращения возникновения проблем, связанных с насилием

	тема	Содержание и виды деятельности	Кол-во часов
1	Урок 1. Изучение этических правил школы (Приказ МОН РК «Об утверждении правил педагогической этики» №9 от 08.01.2016)	Урок включает 3 письменных задания для обучающихся, время 20-30 минут, одно задание на одну неделю. Помочь учащимся понять важность наличия этических правил школы для создания безопасной и заботливой школьной среды. Будь осторожен, будь вежливым и ответственным Этические правила в классе: быть безопасными, относиться с достоинством и уважением, нести ответственность за свое поведение, учиться хорошо, не подвергаться издевательствам.	1
2	Урок 2. Обучение распознаванию школьного насилия. Включает 4 письменных задания	- Мозговой штурм «Что представляет собой школьное насилие?» - Информирование. Что представляют собой телесные наказания? - Решение ситуативных задач «Ваша реакция имеет значение: останови, уйди, расскажи». - Информирование. «Виды насилия: психологическое, физическое, сексуальное, вымогательство, травля со стороны сверстников, словесное издевательство, социальное издевательство, кибербуллинг, дискриминация, аутсайдеры.	2
3	Урок 3. Развитие положительного характера, положительного отношения к миру.	Мозговой штурм - помочь обучающимся понять смысл слова «характер», «положительный характер» Дискуссия - кто является настоящим другом? групповое обсуждение и коллективное обсуждение постеров - как найти друзей? почему кто-то причиняет боль своим друзьям,	2

		<p>пытаясь завоевать популярность? Пытаются ли настоящие друзья вовлечь друг друга в беду, вынуждая делать нехороший выбор?</p> <p>Мини-лекция - делиться или не делиться?</p> <p>Открытая и закрытая информация, команда школьной безопасности, ябедничество, доносительство/разговор</p>	
4	<p>Урок 4. Понимание своих мыслей, чувств и действий.</p> <p>Урок включает 5 письменных заданий</p>	<p>Мозговой штурм взаимозависимость, взаимосвязанность: мысли, эмоции, подходы и действия.</p> <p>Решение проблемных задач – Что делать, когда ты сердисься: конфликт, гнев, уровень толерантности</p> <p>Чтобы ты сделал? Ситуация с другом, в школе, в семье, Стой, подумай, выбирай</p> <p>То, как ты реагируешь, имеет значение: положительный и отрицательный способы решения проблемы</p>	2
5	<p>Урок 5. Уважай себя и других.</p> <p>Урок включает 4 письменных задания.</p>	<p>Мозговой штурм «Извинение и прощение»</p> <p>Решение ситуативных задач «Никто не совершенен, и время от времени мы все должны...»</p> <p>Ролевая игра «Событие в лесном царстве» на умение решать конфликты, выходить из сложной ситуации без конфликта</p> <p>Дискуссия. Понятие «ответственность», Быть честным, последствия нечестности, как честность влияет на ваши отношения с другими учениками, с учителями, с вашими родителями, можно ли изменить ситуацию, чтобы проявились хорошие манеры «Добро пожаловать всем!»</p> <p>Это задание призвано помочь ученику понять концепцию «включение» - участие каждого учащегося и «исключение» других.</p> <p>Игнорирование людей, вследствие их половой принадлежности, национальности, культуры или способностей.</p>	2
6	<p>Урок 6. Насилия, издевательства и их последствия.</p> <p>Урок включает 8 письменных заданий</p>	<p>Что такое издевательство?</p> <p>Жертвы издевательств, как становятся ими?</p> <p>Брань и обидные слова - путь к конфликту.</p> <p>Опрос об издевательстве: останови, уйди и расскажи из урока 2.</p> <p>Хулиган - это тот, кто...</p>	3

		<p>Что происходит, когда люди подвергаются издевательствам? Кибербуллинг – виртуальное издевательство Это шутка или издевательство?</p>	
7	<p>Урок 7. Как делать выбор и решать проблемы. Урок включает 6 письменных заданий</p>	<p>Изучить шаги решения проблем и определить связь между выбором и его последствиями. Записать личную проблему и попытаться решить ее. Составить список типов проблем. Обсудить позитивное решение проблемы пошагово. Стой, подумай, выбирай (урок 4). Конфликт, гнев. Спросить у детей, использовали ли они когда-нибудь этот метод. 5. Остановись, подумай, выбери решение. Этот метод использовать для решения проблем и урегулирования конфликтов. Делать положительный выбор. Обсудить с учащимися связь между чувствами, действиями и последствиями. 6. Проанализировать последствия сделанных ими выборов и учиться на своих ошибках. 7. Выбор, который ты сделал на этой неделе. Отслеживать принятые ими важные решения и понять значение личной ответственности</p>	3
8	<p>Урок «Улыбнись, мир прекрасен»</p>	<p>Профилактика суицида. Как преодолеть буллинг и кибербуллинг.</p>	1

По безопасной жизнедеятельности

Формирование стрессоустойчивости является личностно значимым процессом, в ходе которого на практике осуществляется осознанный поворот человека к самому себе, к собственным целям, переживаниям и возможностям с целью достижения благополучия, личного совершенства и самореализации в жизни и деятельности. В качестве общей тенденции можно отметить понимание стрессоустойчивости как способности человека посредством саморегуляции и самоуправления противостоять отрицательным факторам внешней среды, не снижая продуктивности деятельности и не нанося ущерба своему здоровью.

Психологически комфортная безопасная среда способствует формированию здоровой, активно создающей социально адаптированной личности, определяет снижение нервно психическое напряжение, повышает способность к саморегуляции всех участников образовательных отношений.

<https://zonakz.net/2019/10/07/malokomplektnye-shkoly-ne-umrut-kak-vid-poslelikvidacii-6000-sel/>

Методический материал №18: Классный час «Безопасность в сети Интернет» учителя С.В.Власенко, О.В.Корягина г. Павлодар ГУ СОШ№4.

Классный час посвящен проблеме безопасности в сети Интернет, проблеме этикета в социальных сетях.

Цель: обратить внимание учащихся на возможные угрозы в сети Интернет, повысить грамотность учащихся в вопросах безопасности в сети, формировать общепринятые нормы поведения в сети.

Задачи:

Ознакомить учащихся с потенциальными угрозами, которые могут встретиться при работе в сети Интернет.

Выработать правила безопасного поведения в сети.

Выработать необходимость использования в сети общепринятых нравственных норм поведения.

Ожидаемые результаты:

повышение уровня осведомленности учащихся о проблемах безопасности при использовании сети Интернет, потенциальных рисках при использовании Интернета, путях защиты от сетевых угроз.

формирование культуры ответственного, этичного и безопасного использования Интернета.

Содержание

1. Введение

Вступительное слово учителя

2. Основная часть

Приветствие.

Создание никнейма. 20 шокирующих фактов о социальных сетях.

Угрозы в сети. (Сообщения детей. Домашнее задание)

Информирование о понятии Спам и фишинг.

Грубость в Интернете

Кибер-буллинг

Интернет-зависимость

Пять советов, которые помогут обеспечить безопасность в Интернете.

Рефлексия. Игровая ситуация. «Я взрослый». Представьте ситуацию, вы даете своим детям советы по безопасному и этичному поведению в сети. Ваши предложения?

Создание памятки по безопасному поведению в интернете

Приложение. Памятка по безопасному поведению в интернете

Введение.

Вступительное слово учителя.

Мы живем в век информационных технологий, достаточно много времени проводим в сети в поисках информации, готовясь к занятиям, или просто отдыхая. Мы общаемся с друзьями, участвуем в дискуссиях, обсуждаем новости, оставляем комментарии, выкладываем фотографии. Очень важно научиться правильно вести себя в сети Интернет, знать правила безопасности и этичного поведения. Сегодня мы с вами об этом и поговорим.

Основная часть

Приветствие. «Расшифруйте свое имя». Подберите на каждую букву своего имени слово, которое вас характеризует. На размышления дается лишь 2 минуты, достаточно расшифровать 2-3 буквы. Назовите имя и характеристики, которые вам удалось придумать. (Ответы учащихся: Светлана – активная, трудолюбивая...)

Создание никнейма.

Классный руководитель.

Это упражнение позволило презентовать себя. Это не совсем просто. Виртуальное пространство социальных сетей дает возможность личности действовать анонимно или дискутировать под выдуманнным именем. Дискуссия может быть частью игры и положительным элементом в общении, но она одновременно может быть опасным инструментом манипулирования сознанием и нести для человека угрозу.

Поскольку, сегодня наш классный час о виртуальном мире, давайте придумаем себе никнейм. (Дети записывают никнейм на своем бейджике).

Ник пользователя - это виртуальное имя, которое он выбирает при регистрации на ресурсе. Ник может быть совершенно любым - от вашего имени-фамилии до названия любимого цветка.

Ник, он же никнейм, произошел от английского слова *nickname* и переводится как "кличка" или "прозвище".

Сегодня никнейм в Интернете, является вашим лицом в сети, которое при желании может отражать вашу истинную сущность, стремления и характер. Никнейм в сети это не просто способ самоидентификации среди таких же, как и вы, сетевых жителей, это также начало названия вашего почтового ящика типа "*nickname@адрес_сервиса.ru*", имя для входа на форум, в чат, в онлайн игру, да и в любой другой сервис в котором будет необходимо представиться [1].

Для чего пользователи придумывают ники? (Ответы детей)

Классный руководитель. А сейчас в роли юного аналитика, который представит нам некоторые интересные статистические данные, выступит ....(ученик)

20 шокирующих фактов о социальных сетях (1ученик)

1. Причиной каждого третьего в мире развода являются социальные сети.
2. Приблизительно пятнадцатью процентами пользователей социальные сети применяются для организации слежки. Это большей частью практикуется спецслужбами.
3. Среди пользователей соцсетей 37% публикуют в них малоинтересные сведения о собственной личной жизни.
4. Исследованиями установлено, что нахождение в соцсетях ведет к увеличению риска самоубийства, так как человек до минимума сводит свое общение с окружающими и отрешается от действительности.
5. В соответствии со статистикой количество преступлений на сексуальной почве, направленных на несовершеннолетних, выросло из-за соцсетей в 26 раз.
6. Ежегодно около 100 человек лишаются жизни из-за сообщения, оставленного в соцсетях, и эта цифра возрастает.

7. Социальные службы используют для вербовки своих агентов не только спецслужбы, но и различные группировки, в том числе террористической направленности.

8. Социальные сети сужают кругозор человека: он становится зависим от пустых и ненужных сообщений.

9. Чрезмерная увлеченность соцсетями, по данным исследований, ведет к снижению иммунитета, сердечно-сосудистым болезням и душевной дисгармонии. Активные, но не дающие развития мыслительные процессы наряду с малой подвижностью способствуют развитию заболеваний эндокринной системы.

10. В соцсетях знакомится каждая пятая семья в мире.

11. Средний пользователь посещает аккаунт дважды в день.

12. У среднего пользователя друзьями числится 195 человек.

13. К 2010 году доступ к соцсетям имело уже 96% населения всей планеты.

14. Наиболее активна Интернет-аудитория в России: средний пользователь проводит в нем 6,6 часов в неделю, просматривая 1307 Интернет-страниц.

30. 80% компаний мира подбирают сотрудников с помощью соцсетей.

15. У Бритни Спирс и Эштона Катчера фолловеров столько же, сколько населения в Ирландии, Панаме или Норвегии.

16. Популярные соцсервисы продолжают хранить удаленные пользователями изображения.

17. По числу пользователей лидирует Facebook – 1 миллиард.

18. В сети популярность социальных сетей по результатам проведенного опроса составила: Одноклассники - 73%, Вконтакте - 62%, Facebook - 18%, Twitter - 9%, LiveJournal - 3%, LiveInternet - 2% и 1% не знает о сетях ничего.

19. Ежедневно в социальных сетях дети проводят: от 7 до 14 часов – 23%, 14-21 час – 57% и больше 21 часа – 20%.

20. Каждый пятый ребенок из семи дней недели один тратит на соц.сеть [2].

Классный руководитель

Виртуальная реальность, как и любое пространство, несомненно, обладает и достоинствами и недостатками. Существование кибер-опасностей так же неоспоримо, как польза и удовольствие от использования Интернет-ресурсов. За безопасностью пользователей следят государственные структуры, а также и сотрудники Интернет сервисов, администраторы сайтов, модераторы. Однако ежедневно появляются новые жертвы, пострадавшие чаще всего из-за отсутствия грамотности в вопросах безопасности.

Угрозы в Сети. (Сообщения подготовлены учащимися в качестве домашнего задания)

Спам и фишинг (2 ученик)

Спам — это электронный эквивалент бумажной рекламы, которую бросают в ваш почтовый ящик. Однако спам не просто надоедает и раздражает. Он опасен, особенно если является частью фишинга.

Во время чтения электронной почты или просмотра страниц в Интернете следует помнить про мошенников, которые стремятся похитить ваши личные данные или деньги, а, как правило, и то, и другое. Такие мошеннические действия или схемы называются «фишингом» (от английского слова «fish», что означает

«рыба» или «рыбачить»), так как их цель – «выудить» у вас ваши персональные данные.

Спам в огромных количествах рассылается по электронной почте спамерами и киберпреступниками. Как защитить себя от спама и фишинга?

Советы от команды экспертов «Лаборатории Касперского». Заведите себе несколько адресов электронной почты .

Лучше всего иметь по крайней мере два адреса электронной почты.

Личный адрес электронной почты.

Этот адрес должен использоваться только для личной корреспонденции.

«Публичный» электронный адрес.

Используйте этот электронный адрес для регистрации на общедоступных форумах и в чатах, а также для подписки на почтовую рассылку и другие интернет-услуги.

Никогда не отвечайте на спам.

Подумайте, прежде чем пройти по ссылке «Отказаться от подписки». Своевременно обновляйте браузер [3].

Грубость в интернете. Как не испортить себе настроение при общении в сети и не опуститься до уровня «веб-агрессора» (3 ученик)

Существует в Интернете особая категория пользователей, с которой лучше никогда не встречаться. Это так называемые сетевые хамы и форумные тролли, развлекающиеся провокациями своих собеседников в Интернете.

Зачем они это делают? Чтобы получить удовольствие от негативной реакции других людей. Такие пользователи преднамеренно идут на конфликт и доводят собеседника до нервного срыва, который может выплеснуться в онлайн. Чаще всего этим занимаются люди с комплексами неполноценности, которых обижают в реальной жизни – и потому они пытаются отыграться в Интернете. Анонимность в Сети позволяет им представлять себя совершенно другими и – главное – быть уверенными в своей безнаказанности, поэтому они пишут и делают такие вещи, которые в реальной жизни никогда бы не рискнули сотворить в присутствии оппонента. По причине как неизвестности, так и недостижимости, «травить», оскорблять и провоцировать людей, кажется им забавным занятием. Как показывает практика, больше половины сетевых грубиянов являются детьми, скучающими в Интернете или не ладящими со сверстниками. Однако случаются и вполне взрослые профессиональные Интернет-скандалисты, для которых довести виртуального собеседника является своего рода искусством. Встретить сетевых хамов можно в любом уголке Интернета: в чатах, в аське, в социальных сетях, на сайтах знакомств, на форумах и по электронной почте. Необходимо уметь отличать их от нормальных собеседников, дабы не тратить время и нервы впустую. Если вы замечаете, что вам грубят, провоцируют на ссору или намеренно злят, самым верным решением будет немедленно закончить разговор или игнорировать сообщения данного пользователя на форуме/сайте. Не доставить грубияну удовольствия видеть ваш гнев или обиду будет лучшим наказанием для него, ибо его цель не достигнута.

Классный руководитель

Спасибо, все верно. Психологи утверждают, что агрессия другого человека - это просьба о любви. Возможно, этому человеку не хватает друзей, теплых отношений, быть может, он одинок, или у него неприятности. Будьте внимательны, не торопитесь отвечать на грубость.

Игровая ситуация «Невербальное общение» (Игровое упражнение в парах)

Ребята представьте ситуацию. Вы в сети, на форуме обсуждаете определенную интересующую вас тему, вдруг на ваши добропорядочные комментарии обрушивается с грубостью оппонент. Ваши действия?...

Дети общаются, используя только смайлики ...

Кибер-буллинг. (4 ученик)

Кибер-буллинг (cyber-bullying), подростковый виртуальный террор, получил свое название от английского слова bull — бык, с родственными значениями: агрессивно нападать, бередить, задирать, придирааться, провоцировать, донимать, терроризировать, травить. В молодежном сленге является глагол аналогичного происхождения — быковать. И так, кибер-буллинг — это нападения с целью нанесения психологического вреда, которые осуществляются через электронную почту, сервисы мгновенных сообщений, в чатах, социальных сетях, на web-сайтах, а также посредством мобильной связи. Такое многократно повторяемое агрессивное поведение имеет целью навредить человеку и базируется на дисбалансе власти (физической силы, социального статуса в группе. Кибер-буллинг включает целый спектр форм поведения, на минимальном полюсе которого — шутки, которые не воспринимаются всерьез, на радикальном же — психологический виртуальный террор, который наносит непоправимый вред, приводит к суицидам и смерти. Есть также понятие буллициды — гибели жертвы вследствие буллинга. Исследователи выделили восемь основных типов буллинга:

1. Перепадки, или флейминг — обмен короткими эмоциональными репликами между двумя и более людьми, разворачивается обычно в публичных местах Сети. Иногда превращается в затяжной конфликт (holyywar — священная война). На первый взгляд, флейминг — борьба между равными, но при определенных условиях она может превратиться в неравноправный психологический террор. Неожиданный выпад может вызвать у жертвы сильные эмоциональные переживания.

2. Нападки, постоянные изнурительные атаки (harassment) — повторяющиеся оскорбительные сообщения, направленные на жертву

3. Клевета (denigration) — распространение оскорбительной и неправдивой информации.

4. Самозванство, перевоплощение в определенное лицо — преследователь позиционирует себя как жертву, используя ее пароль доступа к аккаунту в социальных сетях, ведет переписку.

5. Надувательство, выманивание конфиденциальной информации и ее распространение — получение персональной информации и публикация ее в интернете или передача тем, кому она не предназначалась.

6. Отчуждение (остракизм, изоляция). Любому человеку присуще желание быть включенным в группу. Исключение же из группы воспринимается как социальная смерть.

7. Киберпреследование — скрытое отслеживание жертвы с целью организации нападения, избиения, изнасилования и т.д.

8. Хеппислеппинг (Happy Slapping — счастливое хлопанье, радостное избиение) — название происходит от случаев в английском метро, где подростки избивали прохожих, тогда как другие записывали это на камеру мобильного телефона. Сейчас это название закрепилось за любыми видеороликами с записями реальных сцен насилия.

Различия кибербуллинга от традиционного реального обусловлены особенностями интернет-среды: анонимностью, возможностью фальсификации, наличием огромной аудитории, возможностью достать жертву в любом месте и в любое время.

Несколько советов, для преодоления этой проблемы:

1. Не спеши выбрасывать свой негатив в кибер-пространство.
2. Создавай собственную онлайн-репутацию, не покупайся на иллюзию анонимности.
3. Храни подтверждения фактов нападений.
4. Игнорируй единичный негатив
5. Блокируй агрессоров.
6. Не стоит реагировать на агрессивные сообщения [4].

Интернет-зависимость. (5 ученик)

Проблема интернет-зависимости выявилась с возрастанием популярности сети Интернет. Некоторые люди стали настолько увлекаться виртуальным пространством, что начали предпочитать Интернет реальности, проводя за компьютером до 18 часов в день. Резкий отказ от Интернета вызывает у таких людей тревогу и эмоциональное возбуждение. Психиатры усматривают схожесть такой зависимости с чрезмерным увлечением азартными играми. Официально медицина пока не признала интернет-зависимость психическим расстройством, и многие эксперты в области психиатрии вообще сомневаются в существовании интернет-зависимости или отрицают вред от этого явления.

По данным различных исследований, интернет-зависимыми сегодня являются около 10 % пользователей во всём мире. Российские психиатры считают, что сейчас в нашей стране таковых 4—6%. Несмотря на отсутствие официального признания проблемы, интернет-зависимость уже принимается в расчёт во многих странах мира. Например, в Финляндии молодым людям с интернет-зависимостью предоставляют отсрочку от армии.

Основные 5 типов интернет-зависимости таковы:

1. Навязчивый веб-серфинг — бесконечные путешествия по Всемирной паутине, поиск информации.
2. Пристрастие к виртуальному общению и виртуальным знакомствам — большие объёмы переписки, постоянное участие в чатах, веб-форумах, избыточность знакомых и друзей в Сети.
3. Игровая зависимость — навязчивое увлечение компьютерными играми по сети.

4. Навязчивая финансовая потребность— игра по сети в азартные игры, ненужные покупки в интернет-магазинах или постоянные участия в интернет-аукционах [5].

Самый простой и доступный способ решения зависимости — это приобретение другой зависимости. Любовь к здоровому образу жизни, общение с живой природой, путешествия по родному краю, творческие прикладные увлечения, занятия спортом, как правило, выводят человека из зависимости.

Классный руководитель.

Пять советов, которые помогут обеспечить безопасность в Интернете (от Центра безопасности компании Microsoft)

Защитите свой компьютер Постоянно обновляйте все программное обеспечение (включая веб-браузер)

Установите законное антивирусное программное обеспечение

Брандмауэр должен быть всегда включен.

Установите на беспроводном маршрутизаторе защиту с помощью пароля.

Всегда проверяйте флеш-накопители (или USB-накопители)

Не переходите по ссылкам и не нажимайте кнопки во всплывающих сообщениях, которые кажутся подозрительными.

Обеспечьте защиту секретной личной информации

Прежде чем вводить секретные сведения в веб-форме или на веб-странице, обратите внимание на наличие таких признаков, как адрес веб-страницы, начинающийся с префикса https и значка в виде закрытого замка рядом с адресной строкой, который обозначает безопасное соединение.

Никогда не отвечайте на просьбы прислать деньги от «членов семьи», на сообщения о розыгрышах лотереи, в которых вы не участвовали, или другие мошеннические сообщения.

Используйте надежные пароли и храните их в секрете. Придумайте пароли, представляющие собой длинные фразы или предложения и содержащие сочетание строчных, прописных букв, цифр и символов. Используйте на разных сайтах разные пароли.

Позаботьтесь о своей безопасности и репутации в Интернете

Узнайте, какая информация о вас существует в Интернете, а также периодически производите оценку найденных сведений. Создавайте себе положительную репутацию.

Более безопасное использование социальных сетей

Никогда не публикуйте информацию, которую вы не хотели бы видеть на доске объявлений. Периодически анализируйте, кто имеет доступ к вашим страницам, а также просматривайте информацию, которую эти пользователи публикуют о вас. Настройте список пользователей, которые могут просматривать ваш профиль или фотографии. Подходите избирательно к предложениям дружбы [6].

3. Рефлексия. «Я – взрослый!»

Классный руководитель

Ребята, представьте себя на месте ваших родителей.

Ситуация 1. Ваш ребенок предпочитает компьютер прочим занятиям: домашним поручениям, учебе, общению со сверстниками; проводит большую часть времени в сети. Что с ним происходит? Ваши действия?...

Ситуация 2. Ваш ребенок проводит много времени в интернете, стал замкнутым, раздражительным, агрессивным. Ваши действия?...

Создание памятки по безопасному поведению в интернете.

Дети выписывают на стикеры самые главные советы по безопасности в сети и прикрепляют на баннер – памятку по безопасному и этичному поведению в сети Интернет.

Классный руководитель

Ребята, большое спасибо вам за интересную и важную информацию. Я уверена, что вы стали более грамотными в вопросах безопасности, и ваше путешествие по сети будет приносить вам пользу и радость познания в процессе обучения и вашем дальнейшем интеллектуальном развитии. Удачи Вам!

Уважаемые коллеги, каждый материал классного часа перегружен информативно. Это мы сделали специально, чтобы вы могли самостоятельно убрать избыточную на ваш взгляд информацию.

Заключение

Авторы методических рекомендаций всесторонне исследовали процесс организации безопасной образовательной среды в условиях малокомплектных школ, а именно, в ресурсной и магнитных школах.

Данная работа поможет организовать деятельность педагогов сельских и малокомплектных школ, родителей и местных исполнительных органов по организации безопасной образовательной среды посредством решения вопросов с проявлениями всех видов насилия, безопасности в интернет пространстве, психологической безопасности и привития навыков безопасной жизнедеятельности. Представленные вниманию читателей методические рекомендации посвящены анализу безопасного поведения как объекте педагогической деятельности. Конкретные технологии, описанные в данном сборнике, сосредоточены как на организации безопасной образовательной среды взрослыми, так и формирования безопасного поведения у обучающихся. Авторы считают, что обращение к проблеме безопасности с раннего детства обеспечит формирование культуры безопасного поведения в обществе.

Безопасность, сохранение здоровья детей сельской местности и формирование у них культуры безопасного ответственного поведения в отношении своей жизни и здоровья на сегодняшний день рассматривается одна из основных задач системы образования.

Навык самосохранения в чрезвычайных ситуациях природного и техногенного характера, развитие навыков осознанного поведения при различных опасных ситуациях необходимо прививать учащимся сельских школ посредством тренинговых упражнений, информирования на классных часах и других внеклассных мероприятиях. Упражнениями закрепляются умение обучающихся оценивать ситуацию предвидение её последствий и выполнение необходимых действий по сохранению жизни и поддержке окружающих. В методических рекомендациях исследованы возможности работы администрации и психологов сельской школы по созданию безопасной среды в условиях МКШ, а также выявлению уровня психологической безопасности.

Авторы считают, что цель методических рекомендаций – оказание методической и методологической помощи педагогам, администрации сельских и малокомплектных школ по организации безопасной образовательной среды по всем направлениям и формированию у обучающихся навыков безопасной жизнедеятельности достигнута.

В соответствии с целью решены следующие задачи:

1) Проведен обзор электронных ресурсов с последующим анализом состояния и проблем малокомплектных школ за рубежом, изучены пути решения;

2) Проведен анализ организации безопасной образовательной среды в Казахстане через организацию службы психолого-педагогического сопровождения, организацию работы по безопасному использованию интернет пространства, работы с опасностями природного и техногенного характеров ;

3) Разработаны конкретные методические материалы для использования учителем при создании безопасной среды и развитии навыков безопасной жизнедеятельности у обучающихся в количестве 18 единиц.

Методические рекомендации имели конкретную целевую аудиторию – педагогов сельских и малокомплектных школ, но авторы считают, что методические рекомендации были бы полезны широкому кругу читателей, изучающим вопросы безопасности детей.

Таким образом, для обеспечения безопасной образовательной среды в сельской малокомплектной школе администрация должна сотрудничать с местными исполнительными органами, которые обеспечат школу соблюдением теплового режима, питьевой водой, горячим и холодным водоснабжением, обеспечением школьников горячим или буфетным питанием, безопасным подвозом обучающихся в школу и домой в период сессии. Администрация ресурсной школы совместно со службой психологического сопровождения помогает классным руководителям и предметникам в организации безопасной образовательной среды через проведение классных часов, праздников, совместных видов деятельности обучающихся ресурсной и магнитной школ. Классным руководителям и учителям-предметникам при организации мероприятий необходимо включать упражнения на сплочение детского коллектива, снятия коммуникативного барьера, акцентировать внимание обучающихся на развитии дружеских отношений, которые способствуют предотвращению всех видов насилия в школе. Только благоприятная здоровая образовательная среда поможет предупредить насилие в сельской школе. В школах необходимо составлять перспективный план по формированию жизненных навыков и навыков безопасной жизнедеятельности. Представленные в третьей главе методические материалы помогут в достижении результатов по формированию навыков безопасной жизнедеятельности и предотвращении несчастных случаев с участием школьников.

Список использованной литературы

1. Государственная программа развития образования и науки на 2020-2025годы сайт <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000988>.
2. Национальная образовательная база данных от 1ноября 2019 года.
3. Червонный М.А. Проблемы малокомплектных школ в современной образовательной ситуации (на примере разных стран) электронный портал <https://cyberleninka.ru/article/n/problemy-malokomplektnoy-shkoly-v-sovremennoy-obrazovatelnoy-situatsii-primery-raznyh-stran>
4. Куценко О.М. Проблемы сельской малокомплектной школы и пути их решения на примере Зарубежных стран. Электронный ресурс. Франция <https://nsportal.ru/shkola/raznoe/library/2014/11/29/problemy-selskoy-malokomplektnoy-shkoly-i-puti-ikh-resheniya-na>
5. Дамдинов А.В. Актуальные проблемы развития сельских школ в Бурятии.// Сб. Образовательные учреждения и современное учительство в процессе модернизации российских школ. М. 2019.
6. Школы на Украине оказались на грани закрытия. <https://ukraina.ru/news/20181226/1022211154.html>
7. Перспективы развития сельских школ. Электронный ресурс <http://iac.kz/ru/publishing/perspektivy-razvitiya-selskih-shkol>
8. Бигари Р. Выступление на родительской конференции 8 сентября 2018года Электронный ресурс. <https://informburo.kz/novosti/za-shest-mesyacev-2018-goda-v-kazahstane-skonchalos-bolee-140-detey-mon-rk.html>.
9. Мамин А. «О внесении изменений и дополнений в некоторые законодательные акты Республики Казахстан по вопросам совершенствования уголовного и уголовно-процессуального законодательства» Электронный ресурс. от 27 декабря 2019 года № 292-VI ЗРК. https://tengrinews.kz/zakon/parlament_respubliki_kazahstan/sudoppoizvodstvo/id-Z1900000292/
10. Концептуальные основы воспитания в контексте документа «Рухани жаңғыру» <http://adilet.zan.kz/rus/docs/P1900000988>.
11. Назарбаев Н.А. Послание Президента Республики Казахстан «Рост благосостояния казахстанцев: повышение доходов и качества жизни» от 5 октября 2018г. <http://adilet.zan.kz/rus/docs>
12. Успенский В.Б., Чернявская А.П. Словарь психолого-педагогических терминов. С-П.2010. 380с.
13. Маслоу А. Мотивация и личность. - СПб.,2002.
14. Каримова Б.Т. Обеспечение здоровья и безопасности обучающихся сельских малокомплектных школ: проблемы и пути решения. / Материалы

международной научно-практической конференции «Семья и дети в современном мире - 2020». 22-25 апреля. г. Санкт-Петербург. IV-том. – с.661.

15. Каримова Б.Т. Безопасная образовательная среда – целевой ориентир образовательной организации. Педагогический альманах. 2017г. №1. с.30-33.

16. Каримова Б.Т. Работа по киберкультуре и кибергигиене школьников как составляющий компонент безопасной образовательной среды.// Материалы электронного сборника международной научно-практической конференции «Непрерывное образование в интересах устойчивого развития: новые вызовы – 1 этап» 4-5 июня 2020. Казахстан. г. Нур-Султан.

17. Назарбаева С.А. Этика жизни. Алматы, 2008. 100 с.

18. Токаев К.К. Выступление на августовской конференции 16 августа Электронный ресурс. <https://www.zakon.kz/4981834-polnyy-tekst-vystupleniya-tokaeva-na.html> и <https://inbusiness.kz/ru/news/3805-chelovek-v-kazahstane-sovershili-suicid-v-2019-godu> inbusiness.kz.

19. Кудайберген Г.С. Способы поддержки развития сельских малокомплектных школ в Республике Казахстан. //Материалы международной научно-практической конференции «Семья и дети в современном мире - 2020» 22-25 апреля. г. Санкт-Петербург. IV- том с.881

20. Информационный курс для родителей по защите детей от вредной информации в интернете А. 2017. Электронный ресурс Информационный курс для родителей по защите детей от ...edu.kostanay.gov.kz > bezopasnyy-internet

21. ЮНИСЕФ проект по превенции суицидов среди несовершеннолетних в РК. Оценка профилактики суицида в Казахстане - Unicefwww.unicef.org > kazakhstan media file. <https://www.unicef.org/kazakhstan/media/691/file/%D0%9F%D1%83%D0%B1%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D0%B0%D1%86%D0%B8%D1%8F%20.pdf>

21. Баева И.А. Психологическая безопасность в образовании. СПб., - 2002. - 180с.

22. Масырова Р.Р. Инновации в среднем образовании Казахстана: анализ и тенденции развития.// Международный журнал экспериментального образования. 2011г. №7. С. 36-42.

23. Мардакаев Л. В. Словарь по социальной педагогике: Учеб. пособие для студентов высш. учеб. заведений / Авт.- сост. М.: Изд. центр «Академия», 2002.С. 176.

24. Жумабаева А.Е. Современное состояние малокомплектных школ РК и их пути модернизации. Ж. Малокомплектная школа. 2012, № 9. С 16-19.

25 Каримова Б.Т. Деятельность педагогов по созданию безопасной образовательной среды школы. //Статья в Материалах всероссийской с

международным участием научно-практической конференции «Педагогика и психология: опыт, прошлого, шаг в будущее» Иркутск, 25-27 мая 2016г.

26. Авдеев Ф.С., Князева Р.Т., Суворова Г.Ф. Основы безопасности детей дошкольного возраста. С-Пб. 2016.

27. Вестова И.В. Методические материалы по вопросам формирования навыков безопасного поведения у детей и подростков. Екатеринбург. 2014.

28. Шумская А. И. Психологически безопасная образовательная среда — условие сохранения психологического здоровья часто болеющего ребенка [Текст] // Актуальные вопросы современной психологии: материалы V Междунар. науч. конф. (г. Казань, май 2018 г.). — Казань: Молодой ученый, 2018. — С. 30-35. — URL <https://moluch.ru/conf/psy/archive/302/14141/> (дата обращения: 06.04.2020).

**Перечень основных нормативных правовых актов Республики Казахстан
в области защиты прав детей 2018 года**

Закон Республики Казахстан от 2 июля 2018 года № 169-VI «О защите детей от информации, причиняющей вред их здоровью и развитию».

Постановления:

➤ Постановление Правительства Республики Казахстан от 26.10.2018 г. № 684 «О внесении изменений в постановление Правительства Республики Казахстан от 28 октября 2004 года № 1111 «Вопросы Министерства образования и науки Республики Казахстан».

➤ Нормативное постановление Верховного Суда Республики Казахстан от 20 апреля 2018 года № 7 «О внесении изменений и дополнений в некоторые нормативные постановления Верховного Суда Республики Казахстан по гражданскому и гражданскому процессуальному законодательству».

Приказы:

➤ Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 23.05.2018 г. № 222 «О внесении изменений и дополнений в приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 18 июня 2013 года № 229 «Об утверждении типовых правил деятельности видов организаций образования для детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей», зарегистрирован в МЮ РК 08.06.2018 г. № 17 024.

➤ Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 29.10.2018 г. № 593 «О внесении изменения и дополнений в приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 7 сентября 2016 года № 551 «Об утверждении Правил и сроков предоставления отчета об условиях жизни, обучения, воспитания и о состоянии здоровья усыновленного ребенка и его формы», зарегистрирован в МЮ РК 05.11.2018 г. № 17 696.

➤ Совместный приказ Министра образования и науки РК от 26.11.2018 №645 и Министра национальной экономики РК от 26.11.2018 № 83 «О внесении изменений и дополнений в совместный приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 28 декабря 2015 года № 708 и исполняющего обязанности Министра национальной экономики Республики Казахстан от 30 декабря 2015 года № 832 «Об утверждении критериев оценки степени риска и проверочного листа в области защиты прав ребенка», зарегистрирован в МЮ РК 28.11.2018 г. № 17 807.

➤ Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 31.10.2018 г. № 598 «Об утверждении Правил организации питания обучающихся в организациях среднего образования, а также приобретения товаров, связанных с обеспечением питания детей, воспитывающихся и обучающихся в дошкольных организациях, организациях образования для детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей, зарегистрирован в МЮ РК 28.11.2018 г. № 17 807.

- Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 31.10.2018 г. № 599 «Об утверждении Правил формирования перечня недобросовестных поставщиков услуг, товаров по организации питания обучающихся в организациях среднего образования, а также товаров, связанных с обеспечением питания детей, воспитывающихся и обучающихся в дошкольных организациях, организациях образования для детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей», зарегистрирован в МЮ РК 22.11.2018 г. № 17 766.
- Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 16.05.2018 г. № 209 «О внесении изменений и дополнения в приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 14 июня 2013 года № 228 «Об утверждении Типовых правил деятельности видов организаций дополнительного образования для детей», зарегистрирован в МЮ РК 31.05.2018 г. № 16 967.
- Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 29.09.2018 г. № 522 «Об утверждении программы нравственно-духовного образования «Самопознание», зарегистрирован в МЮ РК 26.10.2018 г. №17 623.
- Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 11.01.2018 г. № 8 «О внесении изменений в приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 18 июня 2013 года № 229 «Об утверждении типовых правил деятельности видов организаций образования для детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей», зарегистрирован в МЮ РК 29.01.2018 г. № 16 286.
- Приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 30 октября 2018 года № 597 «О внесении изменения в приказ Министра образования и науки Республики Казахстан от 15 января 2013 года № 11 «О создании Республиканского совета по нравственно-духовному образованию «Самопознание».
- Приказ Министра здравоохранения Республики Казахстан от 3 апреля 2018 года № 146 «Об утверждении Санитарных правил «Санитарно-эпидемиологические требования к детским оздоровительным и санаторным объектам», зарегистрирован в МЮ РК 23 мая 2018 года № 16 913.

Содержание

Введение.....	161
1 Международный опыт по созданию безопасной образовательной среды.....	163
2 Обеспечение безопасной образовательной среды в МКШ: состояние и перспективы.....	179
3 Методические рекомендации по созданию безопасной образовательной среды в условиях МКШ.....	227
Заключение.....	312
Список использованной литературы.....	314
Приложение.....	317

**ҚАУПСІЗ БІЛІМ БЕРУ ОРТАСЫН
ШЖМ ЖАҒДАЙЫНДА ҰЙЫМДАСТЫРУ БОЙЫНША
ӘДІСТЕМЕЛІК ҰСЫНЫМДАР**

**МЕТОДИЧЕСКИЕ РЕКОМЕНДАЦИИ
ПО ОРГАНИЗАЦИИ БЕЗОПАСНОЙ ОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ СРЕДЫ
В УСЛОВИЯХ МКШ**

Басуға 08.06.2020ж. қол қойылды. Пішімі 60×84 1/16.
Қағазы офсеттік. Офсеттік басылыс.
Қаріп түрі «Times New Roman». Шартты баспа табағы 10

Подписано в печать 08.06. 2020г. Формат 60×84 1/16.
Бумага офсетная. Печать офсетная.
Шрифт «Times New Roman». Усл.п.л. 10